

Платон Воронько

Платон
Воронько

*Твори
у двох
томах
том I*

*Твори
у двох
томах*

Платон Воронько

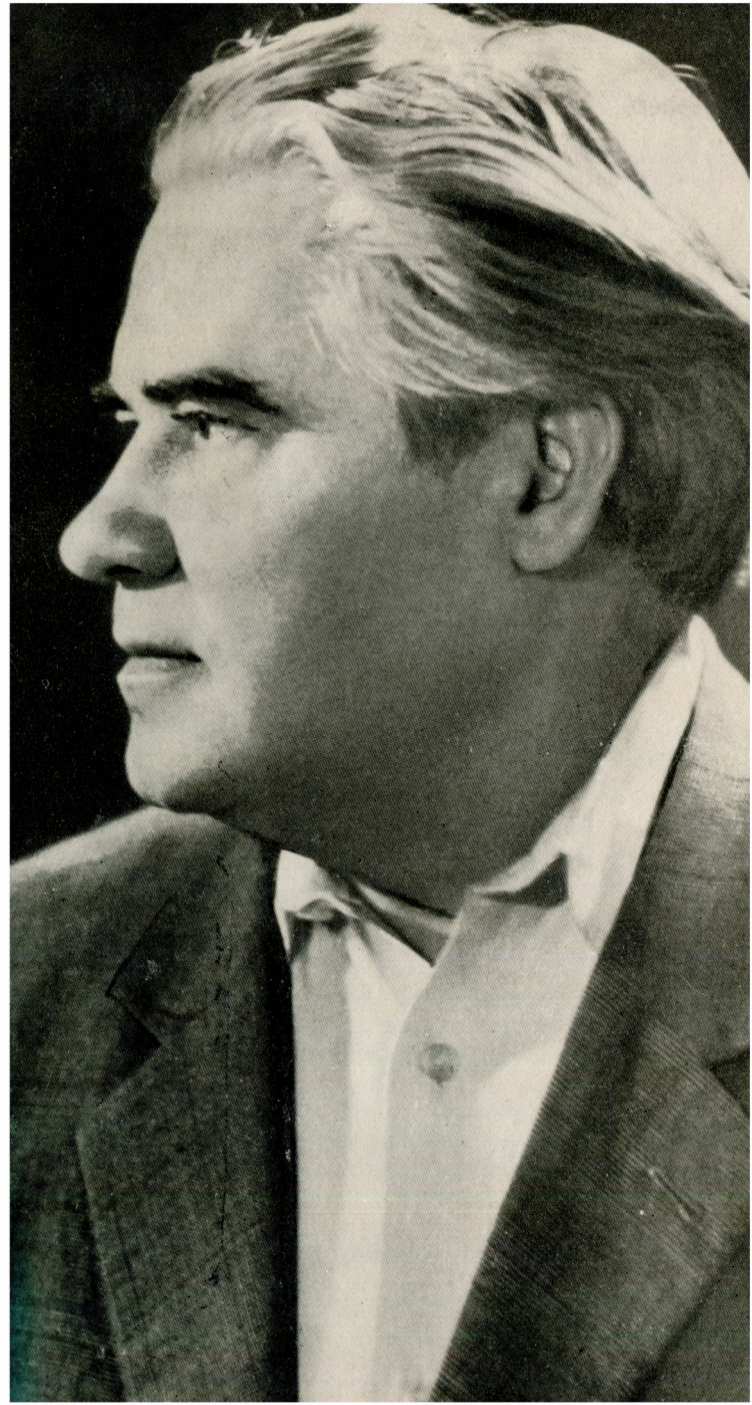
*Видавництво
художньої
літератури
«Дніпро»
Київ—1973*

*Твори
у двох
томах*

**Платон
Воронько**

том I

**Вірші
та поеми
1943 * 1961**

ДОРОГА МІЖ ВИСОКИМИ ЖИТАМИ

Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Павло Тичина, Максим Рильський... Для них не існувало проблеми «життя і творчість», оскільки життя їхнє було творчістю, а творчість — життям.

Оцю ідеальну гармонію особистого й суспільного наші великі попередники і сучасники передали в неподільний спадок своїм духовним нащадкам. На всіх етапах повоєнного поступу українські радянські поети і словом, і ділом явили перед світом неперевершені взірці служіння своєму народові. Словом, ділом і — кров'ю.

Я той, що греблі рвав.
Я не сидів у скелі,
Коли дуби валились вікові,—

від імені цілого покоління поетів-воїнів здобувся на право сказати Платон Воронько. Право — пряме, неопосередковане. Не метафоричне. Із епіцентру другої світової війни, з партизанських ночей, хрещених кулями, підперезаний бікфордівим шнуром, на межі життя і смерті, проголосив ці слова Платон Воронько. Згадані рядки — теж не метафора. майстерно відшліфована за письмовим столом, а прямий, правдивий і точний знімок часу. І якщо вони, ці рядки, стали крилатою метафорою, то, певно, про вищу оцінку своєї творчості будь-кому з поетів годі й мріяти!

Хтось, дивися, скаже: «Виняткові обставини... Виняткова біографія...» Так, бо сама війна — уже виняткова обставина зі своєю логікою і законами, які діють під дулом смерті. Але Платон Воронько зі своїм винятковим життєписом не виняток. Його біографія — то біографія цілого покоління, що будувало, боронило, відбудовувало і підносило до небачених висот свою Державу. І в цьому — невичерпна життєва міць його самого і всього нашого радянського суспільства.

Скільки проїхав, скільки пройшов —
Спитай у моїх підшов.

Скільки провів я безсонних ночей —
Читай по утомі очей.

Скільки жадоби кохання в мені —
Скаже, хто був на війні.

Ця мініатюра, датована 1945 роком, могла б стати своєрідним *motto* до поетового життєпису...

Платон Микитович Воронько народився 1 грудня 1913 року в селі Чернеччина на Сумщині у селянській родині. Хлібороби, ковалі і кобзарі (дід поета, Василь Воронько, був мандрівним лірником) вийшли з того доброго і надійного роду. Треба було мати неабиякий талант і життєву снагу, аби в тяжкій, сірій буденщині не затулити собі світ куснем хліба, зберегти людську гідність, ще й навчити своїх дітей бути чесними, благородними і не забувати, що, окрім нужденної нивки, є ще й високе небо пісні. Пізніше поет згадував:

«Мати моя, Марфа Іванівна, була ніжною, сором'язливою і постійно сумовитою жінкою. Природа нагородила її винятковим голосом. Зимовими вечорами, сидячи за прядкою чи ткацьким верстатом, вона співала тихо й сумно, ніби в піснях розмовляла сама з собою. Сліпий дідусь на зимову холоднечу повертався додому і теж співав під ліру чи кобзу ко-

зацькі думи або ним же придумані пісні із страшними сюжетами. Так що в нашій сім'ї достатки були, вважай, тільки в піснях».

Талановиті люди жили на нашій землі. Скільки їх, безіменних поетів, художників і мислителів, під тягарем нестерпних умов пішло в небуття, так і не явивши світові свого високого обдарування!

І хто зна, як би склалася подальша доля Платона Воронька, аби не отой листопадовий день 1917 року, що ствердив нарешті історичну справедливість: господарем своєї держави став той, хто її тримає на власних раменах. Революція скинула важкий камінь рабства, і одразу ж енергія народного таланту, стримувана віками, вибухнула високим деревом духовної снаги. В атмосфері цього озонного піднесення чесна родина мудрих ковалів і хліборобів подарувала нам талановитого поета.

Біографія Платона Воронька — динамічна, поривиста, прискорена, як і його творчість, а отже — й характер.

Од самих витоків життєпису поет жодного разу не стояв осторонь діянь і звершень своєї молодой Вітчизни, ніколи не брав «тайм-ауту», йому природно чужа позиція стороннього спостерігача. Він — син свого часу з усіма наслідками і зобов'язаннями, що накладає на особу цей стан.

Я повсюди звертаюсь до тебе:
У думках, у надіях, в жазі.
Де б не був я, а ти, наче небо,
Наді мною в ясі і грозі.

І, напевне, в останній тривозі,
Як утомиться серце старе,
Горілиць упаду при дорозі,
І в очах твоє небо замре,—

так і тільки так мислить себе поет.

По закінченні семирічки в Охтирському дитмістечку (уже там прокльовуються перші поетичні спроби) юний поет у 1929—32 рр. вчиться в Харківському автошляховому технікумі. А вже у вісімнадцять літ він добровільно, за комсомольською путівкою, квапиться на будо-

ви п'ятирічки далекого Таджикистану, працює на Вахшбуді, в Ходженті. Звідти ж у 1935 році йде до армії. Причому пізнав Платон Воронько воєнне ремесло не лише на ящику з піском, не лише на полігонах, де за «ворога» правили мішені. Довелося йому вже тоді віч-на-віч стрітись із справжнім ворогом: рештки басмацьких зграй ще блукали в Каракумах. По демобілізації поет повертається в батьківські краї, викладає мову й літературу в Хухрянській середній школі.

А тим часом поезія все міцніше забирає його до своїх рук і 1938 року приводить до Московського літературного інституту імені О. М. Горького. Та не довго Платон Воронько вчився в інституті. У грудні 1939 року він добровольцем вирушає на фінський фронт разом зі своїми однокурсниками у складі 12-го легкокошичного батальйону. Цього разу небезпека чатувала не лише фронтально, а й з-поза спини: Платон Воронько як політрук диверсійної розвідки побував у ворожому тилу.

В аудиторії літінституту він повернувся змужнілий, суворіший у виборі друзів: війна багато чому навчила. Це була саме та пора, коли життєвий досвід мав би сплавитися з досвідом поетичним. Одне слово, Платон Воронько ступив на ту грань, від якої починається поет. У його записниках було чимало віршів, котрі своїми художніми якостями вже претендували на друк. Але поет не квапився. Максим Рильський, з яким Воронько на той час познайомився (згодом те знайомство переросло у хвилюючу, чисту дружбу), згадував: «Він читав нам свої віршові спроби, і було в них багато теплоти і свіжості. Але, скромний і вимогливий до себе, Платон Воронько не квапився друкувати свої вірші, хоч ми його до того й заохочували»¹. (Похвальна неквапливість, гідна наслідування багатьом сьогоднішнім початківцям!)

¹ Максим Рильський. Наша кровна справа. К., Держлітвидав України, 1959, стор. 510.

Одне слово, поет був на порі. От-от мав він вийти на таке жадане побачення з читачем! Але... знову війна. Цього разу — небачена, нечувана в історії людства. Велика Вітчизняна війна.

Платон Воронько ~~не мучився тим, де його місце та що діяти~~. З першого ж дня він добровільно виходить на оборонні рубежі столиці. Командир взводу московського винищувального батальйону, він згодом стає інструктором підричників при партизанській школі. А вже навесні 1943 року Платон Воронько — серед ковпаківців...

Згадав оці кілька дат з життєпису поета не а тим, аби до вже відомих подати ще й словесну копію його анкети. Ні, мені просто хотілося, щоб читач звернув увагу на одну особливість Воронькової біографії: на всіх етапних, вихових подіях у житті нашого суспільства Платон Микитович обирає собі місце в найгарячіших цехах, на передньому краї і завжди — добровільно.

Оце саме той випадок, коли ключ до поетової творчості треба шукати на полях його біографії. І не лише до творчості, а й до характеру, уподобань, особистих якостей індивідуума.

Чим мені дорогий, близький і любий Платон Микитович Воронько? Відповім просто, як на декого, мо', й по-школярськи: тим, що він живе, як пише, і пише, як живе. Уточню без дипломатичної евфоніки і евфемізмів: одверто не поважаю людей, які пишуть «високо», а живуть «низько». Знаю, що не можна механічно користуватися досвідом автора, що не зовсім грамотно ототожнювати ліричного героя з особою письменника і таке інше з арсеналу академічної критики. Але скажіть: як тоді, зрештою, бути з аксіомою: «стиль — то характер митця»?

На позитиві Платона Воронька — чимало книг. За першою — «Карпатський рейд» (1944) — ідуть «Весняний грім» (1947), «Великий світ» (1948), «В ім'я твоєї волі» (1949), «Райком

комсомолу» (1949), «Славен мир» (1950), збірка «Поезії» (1950), «Від Москви до Карпат» (1951), «Моя Москва» (1953), «Народження легенди» (1954), «Обов'язок» (1955), «Моя Гуцульщина», «Тепло землі моєї» (1959), «Драгі друзарі» (1959), «Мирний неспокій» (1960), «Через гони літ» (1961), «Гнівом Африка клекоче» (1961), «Коли я в Київ повертаюсь», «За всі літа розлуки» (1962), «Нелин», «Твори у двох томах» (1963), «Скресання» (1967), «Поки живий — іди!», «У світлі блискавиць» (1968), «Повінь» (1971) і ще й ще можна доточувати й уточнювати цей ряд.

Тут не перелічені переклади творів Платона Воронька на інші мови, котрі значно б поповнили своєрідний послужний список поета. Адже його книги й окремі поезії звучать російською, білоруською, туркменською, чуваською, узбецькою, молдавською, болгарською, чеською, польською та багатьма іншими мовами народів Радянського Союзу і зарубіжних країн.

Свідомо не зачіпаю й теми «Платон Воронько — дітям», оскільки вона, ця тема, потребує окремої, серйозної розмови: уже навіть кількість книжок (а їх і в десятку не вбереш!), подарованих малечі, застерігає від побіжного розгляду. Скажу лише, що дитяча поезія Воронька завоювала собі симпатії мільйонної аудиторії, а його славнозвісні «Читаночка» і «Казка про Чугайстра» стоять в ряду вищих досягнень союзної поезії для юних.

Про популярність поета, про щирі шану до нього свідчать Державні премії СРСР та імені Т. Г. Шевченка, премія імені Миколи Островського.

Чи всі з названих вище і не згаданих книг рівноцінні за художніми якостями? Не всі, і того не приховує автор хоча б і в цьому двотомнику, куди він принципово не включив чимало з написаного.

Що ж, деякі вірші й поеми не витримали іспиту часу. Були на те, як доречно зауважують критики й літературознавці, об'єктивні причини. Я, щоправда, не вельми схильний усі автор-

ські промахи списувати на об'єктивні чинники, бо за всіх умов у всіх поетів були гарні й посередні твори.

Та чи тільки поет винен у подібних промахах? Мені здається, що якоюсь мірою завинили видавці й критики, котрі інколи благословляють до друку і хвалять на шкоду авторові усе гамузом. Отож і довелось Платонові Вороньку, готуючи вибране, чинити «переоцінку цінностей» (що ой як нелегко!). До честі поета, він упорався з цією справою на високому принциповому і мистецькому рівні.

А проте і в краших, і у менш вдалих поезіях Платон Микитович не зраджував собі, як індивідууму. Щирість, одвертість, немальована безпосередність і довіра до читача, безкомпромісність вирізняли його творчість з-поміж інших. Все, що вийшло з-під його пера,— від розлогої поеми до ліричної мініатюри,— опирається на ґрунт життєвого досвіду. Поет завше йшов саме від цього досвіду, від життя до літератури, а не навпаки.

Ритмомелодика Воронькових поезій витікає з незглибимої криниці народної пісні і думи. На це «працює» і образна система: традиційні, усталені порівняння, метафори й тропи, символіка. Але поет ніколи не вдавався і не вдається до стилізації, до декоративної народності, не грає в показний демократизм напівпрофесіонала, не копіює з пунктуальністю ремісника народний орнамент. Він бере кольори й барви народнопісенних вишивок, але витворює свій, оригінальний візерунок, як от у «Весільній»:

Нарви, стара Череднихо, лепехи,
Суши, сива Стоянихо, реп'яхи,
Посип хату, ще й кімнату підмети:
І в дорозі, й на порозі — все свати.

Наші хлопці на вигоні,
Ваші дочки на виданні...
Гей, гей, не біда,
Якщо в кого молода,
Прийдем з бою — підросте,
За героя віддасте.

Наші хлопці-ковпаківці — соколи —
Вашим селам вічну волю здобули.
Пролетіли Україну з краю в край.
Кого хочеш, Стоянихо, вибирай.

За своїм ладом, настроєм, ритмікою, вільними хвилеподібними наголосами, «неузаконеними», ненормованими цезурами — це, поза всяким сумнівом, пісня. Навіть без музики текст ненав'язливо змушує читача підсвідомо, подумки супроводити його наспівом. Тут уже діє рука тонкого майстра-професіонала. Казано ж: майстерність — тоді майстерність, коли вона не хижується собою. Саме сюди проситься приклад, який уже став чи не хрестоматійним: якимось поетові заспівали народну пісню... Слова ж були його.

Небагатьом щастило на таке своєрідне, високе визнання.

Взагалі, перша книга — «Карпатський рейд» — написана в основному на пісенному реєстрі. Не всі поезії філігранно відточені, ви не знайдете тут оглушливих формальних експериментів, загонистих метафор, багатопверхових асоціацій. Вірші мали пряме, мобілізаційне призначення на лінії вогню. Та й обставини, в яких вони творилися, вимагали од поета бути зібраним не лише фізично, а й морально, читай — творчо. Багатослів'я, формальні експериментування не пасували до суворого, напруженого характеру грозової епохи. Це поезія важких переходів, вона пропахла потом і порохом, а часом — і кров'ю. Поезія маршових колон.

Так, це документ війни. Але, художньо переосмислений, трансформований серцем, він став фактом поезії.

Одразу ж по війні одна за одною виходить кілька збірок Платона Воронька, які ставлять його на правий фланг цілої когорти митців, що зустріли свою музу на фронтних дорогах. Тематично вірші тих років в основному пливають у річищі першої збірки, але це вже етап глибинного, філософського осмислення досвіду війни.

А досвід цей вартий уваги, оскільки війна ставила людину в такі ситуації, коли не сховавш своє істинне обличчя ні від себе, ні од інших. Безпосередній учасник жорстоких боїв, Платон Воронько бачив не лише численні прояви високої моральної чистоти, героїзму і самовідданості, а й падіння, цинізм, тваринний ляк, зраду.

Власне, осмислення те вже почалося в роки війни. Згадаймо добре знану «Партизанську баладу».

— Бісова ніч...
Злива та січ.
Мало смоли...
Трубку пали.
— Я ж підірвусь.
— Слухай, Петрусь,
Дай сірників.
Геть від биків...

.....
Семеро друзів лягли в чагарник,
Восьмий до толу підносив сірник...

Восьмий пішов на смерть заради семи.
Або поезію «Три смерті»:

— Не годен, друже, я повзти з тобою.
Покинь мене, набої заברי.
Залиш хіба запал і шашку толу,
Я підірвусь, коли настане час.
Якщо зустрінеш Кібчика Миколу,
Убий його за те, що зрадив нас.

.....
Один зірвався, другий з бору виник
І скам'янів, не взявши висоти,
А третій — зрадник — зна про смертний
вирок,
Який за ним до смерті буде йти.

Третій врятувався за рахунок двох.
Це — полюси, між яких не навести мостів із скидок «на обставини», на миттєву втрату громадянської свідомості тощо. Поет «не тисне» на читача словесно, він просто, як солдат, стоїть на своїй позиції, морально-етичний первокорінь якої росте в норми нашого суспільства. Отой восьмий — наш по духу й по крові. Він житиме в серцях побратимів, у пам'яті наро-

ду. Третій же — чужак, він хоч і живий фізично, але для нас мертвий, оскільки зрадив природу нашого розуміння людини.

Свою точку зору на покликання митця поет висловив у вже хрестоматійному вірші: «Я той, що греблі рвав». Саме в цій поезії чи не найповніше окреслюється духовний і світоглядний портрет автора, його характер, художня і політична позиція. Вірш переростає автобіографічні рамки, оскільки ліричний герой піднімається до самої ідеї ліричного героя, чи, сказати б, до авторового ідеалу громадянина і художника: в годину горя ніхто не має права відсиджуватися в кущах, бо не зайнятий тобою окоп — прогалина в обороні ідеалу.

В цій своїй позиції поет категоричний, невідступний. Бо за ним — правда народу.

Вся образна система поезії «Я той, що греблі рвав» винятково узгоджено працює на ідею. Зачерпнувши живої води народного духу з Лесиної криниці, поет природно, не форсовано входить в шал заліза і вогню. Здавалось би: де вже в цій сатанинській стихії бою до нижніх постелей традиційних тропів, коли навіть метал не витримує вібрації! Але, певне, в тому й майстерність, щоб інтуїтивно відчути «душу» слова і вдало розподілити смислове навантаження на кожен сантиметр матеріалу так, аби не сталося отих розривів, під котрими світить голе тіло фальшивого пафосу. В суворо-баладну тональність вірша поет природно, а значить, — майстерно вводить цілюще зідля народної символіки і дістає благородний сплав істинної поезії.

Що далі в часовому вимірі відсувається епоха війни, то глибше і ширше поет аналізує досвід її. Ворог не лише сплюндрував витвори рук, але й поранив людські душі. Для багатьох війна не закінчилася і після травневого переможного салюту, а можливо, й не закінчиться, доки живе їхня пам'ять, — для вдів і сиріт, для матерів, чиї діти zostалися лише на пожовклих фотознімках.

Але не тільки горе — щастя теж вчить не забувати, закликає до пильності.

Ворог залишається ворогом навіть тоді, коли він прикидається голубом. Досвідчене око бійця розпізнає його чорну суть за будь-яких умов. Покоління, що прийшло у цей незатемнений світ після останнього залпу, варто якомога частіше звертатися до досвіду батьків, бо в нових умовах ворог нерідко розраховує на їхню наївність.

Ворон приручений їсть бутерброд,
Дзьоб його повний і повний рот.
Він мені вдячний за щедрі дари.
Але, доведись, на поході умри —
Ворон забуде про дні затишні,
Виклює очі мені.

Отже, Платон Воронько визнає тільки два полюси: друг і ворог. Для нього не існує перехідних напівтонів. І ця непримиренність виправдана біографічно й історично.

Так, поет непримиренний, але жорстокість ніколи не забирала влади над ним, хоч інколи й мала на те право. Благородна ненависть до ворога виростала на ґрунті гуманізму планетарного масштабу: ми взяли зброю до рук, аби захистити од фашистської епідемії не лише рідну оселю, а й увесь світ. Не лише сучасне, а й майбутнє людства. І тому восьмий з «Партизанської балади» іде на смерть не лише заради життя семи побратимів. Його вчинком керує вища мета, відповідальність за ще не народжених:

— Ні, старшина,
В тебе жона...
Ляж у траву —
Сам підірву.
Рідних звіщай.
Прощай!..—

Сказано це просто (в тій ситуації не до красивих слів), але голос рядового мінера і досі відлунює в серцях тих, чия колиску він прикрив своїми грудьми.

Завдяки отому загостреному почуттю відповідальності перед сьогоднішнім і грядущим, що

живиться соками героїчного минулого, ми їй перемогли. Легендарні брати Стояни (поема «Стояни») витримали на своїх плечах міст через Збруч, по якому пройшли наші війська, не лише тому, що так вимагали виняткові обставини. А ще їй тому, що вони з діда-прадіда Стояни. Ще їхні предки колись отак само на своїх плечах стоїчно тримали міст, по якому пройшли в безсмертя опришки. Отож чотири брати стояли на видноті і перед майбутнім, і перед минулим. І перед цілим світом. Свідомі свого обов'язку.

Стоять брати на повний зріст,
В сичанні сталі, у вогні
Стоять, неначе кам'яні.
Під гук броні, громи гармат.
І знов питає старший брат:
«Чи стане сили та снаги,
Щоб не розстались береги?
Одна ж земля,
Єдиний рід!»
«Не піде наше військо вблід.
Ще є снага і сила є!» —
Найменший голос подає.
Вже темна ніч змінилась днем.
«Не уклякнем?»
«Не уклякнем!»

Усвідомлення свого синовнього обов'язку не лише перед рідним народом, а й перед усім людством — чи не одна з магістральних мелодій творчості Платона Микитовича. Витоки її шукаймо в партизанському побратимстві, де вогнем і мечем перевірялася дружба синів і дочок різних народів. Не випадково, отже, що саме Платон Воронько був делегований 1946 року у Лондон на всесвітню молодіжну конференцію на захист миру. Йому було що сказати і своїм ровесникам, і молодшим, і старшим! Згодом поет побував у багатьох країнах, з'явиться у нього чимало цікавих знайомих в плані творчому й чисто людському, але найбільше до серця припаде йому Болгарія.

Героїчна історія братнього народу, давня й недавня, глибинні корені спільноти, що сягають у віки, полонили серце українського радянського поета, і ця любов не підвладна ерозії часу. Платон Воронько у Болгарії — свій. Він приїздить туди не туристом в пошуках екзотики, не

лише на велелюдні паради. Приїздить він туди робітником, і кожні його відвідини примножують лави наших щирих друзів, відданих побратимів.

Кажуть, аби лишити свій слід на землі, треба виростити сина й посадити дерево. У нев'янучому саду духовного єднання народів квітують деревця і Платона Воронька. З його легкого пера заговорили до нас українською мовою Георгій Караславов, Георгій Джагаров, Дмитр Методієв, Найдєн Вилчев, Іван Давидков і ще десятки поважних і зовсім юних поетів Болгарії. Завдяки його поемам «Посєдинок» і «Револьвер Василя Левського» стали нашими сучасниками й сподвижниками безсмертні сини братнього народу. Та чи не найбільша заслуга поета в тому, що він, окрім особистої участі, залучив до дії на ниві єднання цілий загін українських митців.

Болгарський народ віддячив Платону Вороньку чистим золотом дружби, якому немає ціни і яке непідвладне девальвації: вірші українського радянського поета зазвучали болгарською мовою і з кожним днем число його шанувальників росте. Суворі випробування випали на долю поета. Щось у його долі є від судьби партизана-поета Дениса Давидова. Тільки далеко важча й небезпечніша випала дорога юнакові ХХ сторіччя. Тому так пронизливо гучить сталевий подзвін у рядках його поезії. Але навіть у найважчі часи війни в кобзі Платона Воронька ніколи не стихала голуба струна ніжності. І це не випадково, бо:

Скільки жадоби кохання в мені —
Скаже, хто був на війні.

Є в тій мелодії серця вечоровий присмерк суму за полеглими друзями, за пораненою молодістю, можливо, й за тим, про що мріялося, та не сталося:

Хто тобі розкаже про мене,
Нене?
Друзі мої внали, мов клени,
Нене.

Я також упав між ярами.
Мамо,
Під сухими яворами.
Мамо.
І горбочка немає у мене.
Нене,
Тільки рути листя зелене,
Нене.

Є в тій мелодії білий голуб кохання, що, заморожений від куль і ядучого диму пожеж, кружляє над віками й народами і, спочивши на поетовім плечі, залітає до світлиці його пісенної поезії. Той голуб віддавна хвилює композиторів. «Ходімо, кохана, у ліс», «І чого тікати», «Від Москви до Карпат...» Це лише початок довгого ряду назв пісень та романсів, створених українськими радянськими композиторами на слова Платона Микитовича.

Так званий «чистий інтим» Воронька невимушено, гнучко переходить у філософську лірику. Поет, що віддавна тяжів до епічних полотен, ніколи не забував і такого мобільного жанру, як мініатюра, де на невеликій площі зосереджується вибухової сили заряд філософської думки. Адже саме мініатюра дає змогу митцеві перевірити «школу», рівень своєї, так би мовити, фахової майстерності. Тут кожне слово мусить бути відточене, відгранене до найвищого класу точності. І треба сказати, що Платон Воронько успішно склав іспит на цій нелегкій ниві. Його мініатюри, особливо останніх років, увійшли до кращих набутоків сьогочасної поезії.

Залізо працює, в роботі стирається швидко,
Іржа-шкуродерка бере десятину за рік,
Його заставляють впиватися в серце, у
литку,
І вічні дерева валити в ханучий потік.

І все ж я тебе величаю, залізо чорняве,
Хай срібло і золото — прикрас найдорожчих душа,
У тебе немає шляхетного блиску і слави.
Без слави не вмерем,
А чи виживем без лемеша?

Просто і водночас значуще вирішена одвічна проблема вартостей мпнущих, хоч і сліпучих,

і вічних, хоч і непоказних. Наведений вірш увійшов до книжки «Повінь», як на мене,— одної з кращих у Вороньковому доробку. І не лише тому, що вона по праву дістала високу оцінку — Державну премію Української РСР імені Т. Г. Шевченка.

До цієї збірки поет ішов нелегко. Інколи через бар'єри вже відстояних звичок, часом полемізуючи з самим собою, переоцінюючи зроблене під кутом зору сьогodнішніх тенденцій у поезії. Книга ця — наслідок неодноденних роздумів, внутрішньої боротьби митця.

З цього двобою поет вийшов зміцнілим, помолоділим — отим Платоном Вороньком, у якого ми були закохані ще в юності. Та ж пристрасть, той же запал, тільки він уже не хлюпає через вінця, а пульсує за стриманістю зрілого митця, стугонить у відточених, викінчено-доцільних рядках.

Ощаднішим став поет до слова, але водночас значно збільшив смислове навантаження на нього — і від того тільки виграв.

Поет оглянув перейдене і з позицій сьогodнішнього досвіду оцінив і свої партизанські ночі, і друзів, давніх і недавніх, вивівши їх з миттєвої ситуації на історичні виміри. А тому Грицько Ус із поеми «Ніж, трава і слово» уже не лише партизанський лікар, що, захищаючи поранених, упав під Чорнолісом, а й носій народного духу, його мудрості й пісенного слова, що були найцілющішими ліками. І тому він — нескортий:

Благословен — хто може краплю болю
З чола горючого в пораненого зняти,
Сто раз благословен — хто на кривавім полі
Підійме словом з гibelі солдата.

Енергія Воронькової поезії завше спрямована в майбутнє. Але ж майбутнє починається в минулому, і що глибше його коріння, то вища, міцніша і розлогіша крона будучини. Це усвідомлює поет, син коваля — найповажанішої професії в усі часи, а особливо в козацькому роду. Кузня на Україні віддавна була тим осе-

редком, довкола якого гуртувалися вояки й хлібороби, бо плуг і меч в рудій руді мовчали, аж поки жить їм не поведіли мудрі ковалі. Але кузня була й своєрідним крилом, під котрим зростали майбутні поети аж до таких титанів, як Іван Франко. Під її історичним крилом починався й Платон Воронько, і це відчуття свого кореня, приналежності до героїчного минулого рідного народу бринить у його поезіях «Коваль Микита», «Люблю я зиму українську», «На своїй землі», «Підкови на щастя», у цілій низці філософських мініатюр. Не велемовно-декларативно, а з глибини серця, на суворому реєстрі воїнської присяги:

Вклоняючись могилам і хрестам,
До них стопалу стежку проторюю,
Я предків прах загарбникам не здам,
А коли здам,
То сам і відвоюю.

Але, йдучи в далеке майбуття,
Стругать дошки я маю не на труни,
А на бандури,
Де саме буття
Напне любові найздвінкіші струни.
Нехай до них торкнеться ніжність рук
Людей, яких іще нема на світі.
Хай витчуть музику найвищих щасть і
мук,
Зароджену в солдатськiм заповіті.

Оце почуття відповідальності перед минулим, сучасним і майбутнім, котре геніально сформулював наш незабутній Тичина: «За всіх скажу, за всіх переболію», наскрізь пронизує одну з кращих поем Платона Воронька «Коли б мене більше на світі було».

Поема ця — етапна у творчості П. Воронька. Генеалогічні корені її простежуються уже в партизанській ліриці, в поемах «За всі літа розлуки» та «Гнівом Африка клекоче», в поезіях-роздумах останніх років. Одне слово, «Коли б мене більше на світі було» — наслідок і вінець значного періоду у творчій роботі митця.

Тему її, як на шкільний підручник, визначити важко. Сюжету в класичному розумінні теж

немає. Головний герой — авторське «Я». За всіма зовнішніми аксесуарами, отже, — це публіцистична поема.

І водночас — то глибоко-інтимний твір, оскільки ліричний струмінь бере гору над публіцистичними, широкоформатними узагальненнями, відтак ці узагальнення стають чисто особистими, вистражданими, заповітними.

Головний герой цієї поеми — авторова позиція, його розуміння ролі митця в цьому динамічному, аж часом знервованому світі. Усього себе присвятити доброму і чистому, не прощати ані найменшого злочину супроти людського — ні в минулому, ні сьогодні, ні завтра, — бути громадянином не лише за паспортом, а й за покликом серця, віддати за щасливе завтра більше, аніж ти взяв од природи.

Коли б мене більше на світі було
З мою любов'ю до миру,
Я сів би сьогодні в гаряче сідло—
Мерщій у В'єтнам через гори Паміру,

У Африку чорну, в Америку сіру...
Здрав би з війни її чортову шкіру —
Коли б мене більше на світі було.

.
На світі мене буде стільки, як в.
Не завтра при сонці засвітиться дата.

А тому Вітчизна мені подає
Коротку команду
На подвиг солдата —
І в подвигу тому
Спасіння мов.

Інакшого висновку ми й не чекали від поета — інтернаціоналіста. Від комуніста.

Свій ідеал громадянина, в котрому б гармонійно поєднувалось особисте з суспільним, чи ще точніше — суспільне ставало б особистим, Платон Воронько знаходить в образі Леніна.

Для Воронька, як і для кожної радянської людини, Ленін і Революція — поняття тотожні, неподільні. Володимир Ілліч був і вождем, і чорноробом революції, і стратегом, і простим солдатом.

Коли ми озираємося на перейдене, коли гортаємо книгу нашої молоді історії, коли прагнемо дістатися до першоджерела, до витоків її, ми завше зустрічаємося з Леніним. За всю історію людства небагатьом щастило ще за життя увійти в легенду. Володимир Ілліч — один з отих небагатьох. І, певно, єдиний в історії з-поміж діячів такого масштабу, якого б так глибоко шанував простий люд, тепло називаючи його своїм. Усе єство Леніна, його дивовижна працьовитість, вроджений демократизм і простота категорично забороняють робити з нього ікону чи догму. Сила його — в русі, в невідомому розвитку, і що глибше пізнаєш Леніна, то ближчий, рідніший він тобі стає. Одю суть Іллічового характеру тонко вловив Платон Воронько:

І що не раз мені здається,
Коли я в Київ повертаюсь
І з рідним Леніним вітаюсь,—
Він інший...

Інший кожен раз.
Неначе сам натхненний час
Щось додає різцем в граніті.

Ні, все незмінне в моноліті.
Це я зростаю у любові
До Ілліча,

Це я міняюсь,—
Знаходжу риси нові й нові
У нім,
Як з мандрів повертаюсь.

Саме отаке розуміння Леніна — динамічного, геніального і демократичного, високого і земного, в постійному русі й розвитку — сповідає майстер у поезіях «Спогад верховинця», «На своїй землі», «Я в рідний Київ повертаюсь», у поемах «Недомальований портрет», «Підкови на щастя» та в багатьох інших творах, що вагомим внеском увійшли до всесоюзної Ленініани.

З перших своїх кроків у велику літературу поет обрав собі у вчителі Тараса Шевченка, Лесю Українку, Максима Рильського. Отже, Платон Воронько — поет доброї реалістичної школи, традиційної в тому найкращому розумінні цього слова, як традиційно за ніччю настає день. Чи за зимою — літо. Тобто його поезія виростає на народному ґрунті, в народних традиціях, яким не страшні ні вітри випадкових захоплень, ні скороминущі завірюхи різних мод, ні давно нестрижені течії й течійки, ні екстравагантні сорочки підрядників закордонних каліфів на час.

Я загострю увагу на цьому питанні тому, що останнім часом дехто у нас — випадково чи навпаки? — ототожнює традиційність з консервативністю. Тим часом безликі, без виразних ознак народного колориту віршовані вправи видаються ледве чи не за новаторство.

Гарні традиції ніколи не заважали навіть у такому утилітарному мистецтві, як будівництво житлових споруд. То що вже говорити про літературу, особливо ж — поезію, котра бере свої витoki з материниої колискової!

Традиції, як і все в цьому світі, ростуть і розвиваються, приносячи в нові часи, на нові, вищі етапи поступу лише те неперехідне, що визначає обличчя національної поезії, а не декоративні аксесуари шароварних декларацій.

Усім кращим, чого досягла українська радянська поезія, вона завдячує своєму пракореню — народній думі і пісні, якщо ж брати поезію останніх десяти-п'ятнадцяти років, то й тут усі справжні відкриття, усі справді сміливі новації, усі найновітніші пошуки поетів лише тоді приносили успіх, коли вони живилися глибинним корінням народних традицій.

На таких засадах, мені здається, твердо стоїть поет. Хоч і не було у нас з Платоном Микитовичем наперед спланованих розмов про те, як він дивиться на сучасний літературний процес,

хоч і не розкривав він своїх особистих уподобань, симпатій чи антипатій, але з принагідних бесід, з численних виступів на різних спілчанських акціях, зрештою, з його поетичної практики дійшов я такого висновку.

Останнім часом за рубезжем, та й у нас інколи спалахують дискусії: чи треба писати для «мас», чи орієнтуватися на так звану «еліту». На це поет дивиться в принципі так: поезія буває або гарна, або погана. Третього не дано.

З радістю приєднуюсь до його точки зору, бо й справді: вірші мають бути однаково зрозумілі як у колгоспному чи заводському клубі, так і в Будинку культури академістечка. Природно, мається на увазі справжня поезія, а не імітація поезії.

Щодо манер, формального різнотрав'я, пошуків, новацій, то тут Платон Микитович толерантний, адже поезія — це оркестр, де всі інструменти і до місця, і на місці. Сам непересічний майстер форми, що завше був із словом на «ти» (згадаймо блискучу інструментовку «Партизанської балади» чи поеми «З Німеччини в Чернеччину»), Воронько підтримував і підтримує молодих у їхніх цікавих пошуках навіть тоді, коли за манерою і характером письма новобранець інколи і не в його стилі. Це чудово, коли старший майстер не нав'язує своїх смаків молодшому, коли він, свідомий батьківського обов'язку, піднімається над собою, живе не лише сьогоднішнім, а й майбутнім, коли він пам'ятає, що завтра його має підперти плечем літературна зміна, але зміну цю треба готувати вже сьогодні.

Ще й не вечір, а вже шістдесят на порозі. Стоптаню не одну пару чобіт, пройдено немало стежок і доріг. Були бої, смерть неоднораз заглядала у вічі.

Десь за межею — могили вірних друзів.

Десь на дні серця записані їхні незабутні імена
й обличчя.

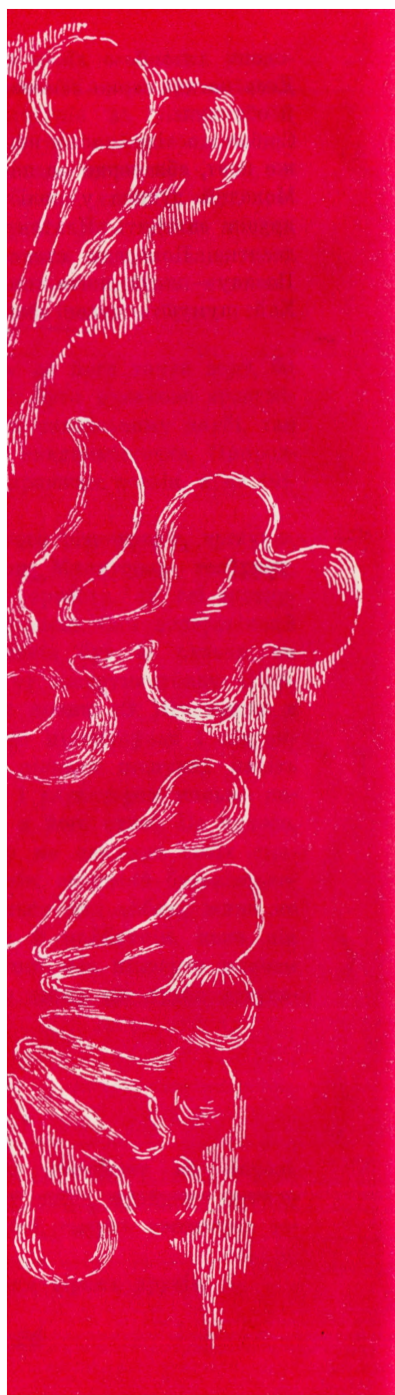
Срібло досвіду лягло на скроні. Та дарма, ка-
же поет, аби серце не посивіло.

Молодий душею у колі своїх давніх і юних
друзів заходить Платон Воронько до сьомого
десятка. Попереду стелеться манлива дорога.

Позаду — жита, жита, жита...

Хай шумують високі жита Ваших дум, поете!

БОРИС ОЛІЙНИК

**Вірші
та поеми
1943 * 1961**

В ІМ'Я ТВОЄЇ ВОЛІ

В ім'я твоєї волі,
Твого життя, добра —
Упав з коня у полі
Розвідник Качура.

Упав — догнала куля
На золотій стерні, —
Кусь йому зозуля
Століття в гущині.

А вітер гладить русе
Волосся на чолі...
Не діждеться матуся
В далекому селі.

Йй потім хтось розкаже,
Як син її Іван
Трощив навалу вражу
В загоні партизан.

І як за батьківщину,
За цвіт свого села,
За вільну Україну
В бою упав з сідла...

1943

ПОХІДНА

Із Путивля на схід-сонці,
На схід-сонці рано
Вийжджали ковпаківці —
Грізні партизани.

Дід Ковпак стояв на возі:
«Прощавайте, друзі!..
Як загинемо в дорозі,
Не ридайте в тузі.

Не сумуйте, йдіть за нами,
Добувайте зброю!»
Курява стоїть ланами,
Де ідуть герої.

Затужила Ярославна,
Сум з грудей полинув:
На Карпати хлопець славний
Пішов та й загинув.

Не загинув! Через гори,
Через ріки-броди,
Через галицькі простори
Славний хлопець ходить.

І повернеться, прилине
До твоєї хати,
Як під самим під Берліном
Зарубає ката.

1943

ЛИСТІВОЧКА

Старий батько питав сина:
«Що ти хочеш, сину?»
«Бить фашистів, щоб звільнити
Нашу Батьківщину».

Спитав дочку карооку:
«Що хочеш, Оксано?»
«Іти в табір на Дубину
З братом партизаном».

Старий батько спитав дітей:
«Що ж мені робити?»
«Ходім з нами, рідний тату,
Воріженьків бити».

1943

ОЙ НА ГОРІ

Ой на горі село горить,
Під горою курай курить,
А в кураї зоря зорить —
Червона зоря.

Вийшла в поле мати сива
Виглядати з бою сина —
Чорнобрового Максима,
Ще й богатиря.

Ідуть хлопці, браві, дужі,
При музиці, при оружжі,
Ситі коні на попружжі
Гризуть вудила.

Вийшла в поле. Тільки стала —
Пролетіли, просвистали,
Стару нььку привітали
На краю села.

Всі, мов клени у діброві,
Кучеряві та здорові
І, як рідний, чорноброві —
Всі богатирі.

Може, й син її промчався?
Може, з нею пострічався?
Поклонився, привітався
В полум'ї зорі?

Може, й він — та не пізнала.
Пролетів — та не догнала,
Стара мати заридала:
«Ой зоря, зоря!

Ой світи ж ти, ясна зоре!
То на поле, то на море,
То на ті високі гори,
Де Максим гуля.

А як пізньою порою
Десь поранять — будь сестрою,
Будь сестрою серед бою,
Зіронько моя!»

1943

МЕСНИЦЯ

— Звідки ідеш ти, мала?
— Я із поліського краю.
— Як на Поліссі діла?
— Дуже багато вмирає.
— Що тут, в ріжечку мішка?
— Їжа, привітливий друже.
— Мабуть, занадто важка?
— Ні, то слаба я ще дуже.
— Дай попоїсти мені.
— Що ж тобі, рідний мій, дати? —
Взяв я мішок,
А на дні
Три бронебійні гранати.

1943

В СТАРІЙ ГУТІ

В Старій Гуті стара мати
Вийшла на дорогу.
«Ой, ідуть, ідуть солдати —
Наші, слава богу!»

«Не солдати — партизани», —
Командир гукає.
«Аби наші... — І сльозами
Щоки обливає, —

Аби наші, аби рідні,
Аби соколята,
Аби в наші хати бідні
Не пускали ката!»

1943

НЕВІЛЬНИЦЬКА

Ой у полі три тополі,
А четверта в'яне.
Ой не буду я в неволі,
Німчику поганий!

Ой не буду я в неволі
Ні день, ні годину.
Краще в полі, на роздоллі,
Молода загину.

Ой у полі, на роздоллі,
Там стіна висока.
Не повернеться з неволі
Ганна кароока.

Подивилась на схід сонця —
Там залізні ґрати.
Із маленького віконця
Видпо німця-ката.

Катували полонянку
До лютої муки,
На криваву полотнянку
Положили руки.

Руки печені каленим,
Під руками рани...
Ой помститься ж ви за мене,
Браття партизани!

1943

ВЕСІЛЬНА

Нарви, стара Череднихо, лепехи,
Суши, сива Стоянихо, реп'яхи,
Посип хату, ще й кімнату підмети:
І в дорозі, й на порозі — все свати.

Наші хлопці на вигоні,
Ваші дочки на виданні...
Гей, гей, не біда,
Якщо в кого молода,
Прийдем з бою — підросте,
За героя віддасте.

Наші хлопці-ковпаківці — соколи —
Вашим селам вічну волю здобули.
Пролетіли Україну з краю в край.
Кого хочеш, Стоянихо, вибирай.

Наші хлопці на вигоні,
Ваші дочки на виданні...
Гей, гей, не біда,
Якщо в кого молода,
Прийдем з бою — підросте,
За героя віддасте.

Вибирай героя-зятя, побажай,
Щоб на внуків був хороший урожай.
Ой розбіглись ясні очі у дочки,
Що зібрались, як соколи, парубки.

Наші хлопці на вигоні,
Ваші дочки на виданні...
Гей, гей, не біда,
Якщо в кого молода,
Прийдем з бою — підросте,
За героя віддасте.

1943

КОВПАКІВСЬКА БОЙОВА

По високих карпатських відрогах,
Там, де Бистриця — злюща ріка,
По звіриних стежках і дорогах
Йде незламний загін Ковпака.

Він гримів на дніпрових долинах,
Кров'ю зрошував хащі, гаї —
І тепер на крутих верховинах
Підіймає пожежі, бої.

Хай Синичка-гора в напівколі,
Хай стискається коло стальне —
Партизан не здається ніколи,
Поки в рідній землі не засне.

Вже нема й половини загону,
І не видно кінця боротьбі.
Партизани не знають полону,
Не гукають на поміч собі.

Не гукають далекого брата,
Що на фронті веде тягачі,
Із-за Дону на сині Карпати
Не підійдуть полки уночі.

На Делятин упали герої,
Наче води з порогів Дністра.
Тільки грози боїв під горою,
Тільки луни гримкого «ура!».

Місто взяте. Нова перемога
Нас веде в переможні літа.
І старенька гуцулка з порога,
Мов сама Україна, віта.

1943

ГУЦУЛЬЩИНА

Гуцульщино, Гуцульщино,
Загублена краса.
Лежить твоя розпущена,
Зеленая коса.

Затих веселий гомін рік,
Став гуркіт грозовий.
Гуцульщино, Гуцульщино,
Мій краю неживий!

Замок сопілки голос твій
З високих полонин.
Стальних джмелів смертельний рій
Гуде із верховин.

Гуцульщино, Гуцульщино,
Кривавая роса!
Лежить твоя розпущена,
Обірвана коса.

1948

УКРАЇНА

Україна для мене як мати,
Що стоїть на дорозі війни,
На залізнім хресті розіп'ята,
Вся в слідах пазурів сатани.

І над нею шумлять суховії,
Підіймають заграви пожеж.
Голова її бідна сивіє
Полинами непалених меж.

Та чоло її бліде, високе
Не схилилося вниз до трави.
Вона бачить за полем широким
Ясні зорі святої Москви.

Вона бачить своїх чорнобрових
Козаків на схід-сонці, в огні,
Вона кличе їх, смілих, здорових,
В запорізькій блискучій броні.

І зметуть вони кодро кощаве,
Люту силу німецьких фронтів,
Скосять кулями хижі їх лави,
Спопелять чорні душі катів!

Бо для них Україна як мати,
Що стоїть на дорозі війни,
На залізнім хресті розіп'ята,
Вся в слідах пазурів сатани.

1943

СКАЛАТСЬКА БАЛАДА

Їдуть грибівці від Случа
На синявий Збруч.
Піднялася пилу туча
Аж до білих круч.

Попереду на гнідому
Їде Гриб Явтух.
На обличчі молодому
Золотиться пух.

А за Грибом — Черес Яків.
Аж земля гуде
Серед гористих байраків,
Де загін іде.

Гриб підкинув автомата,
Став на стремена:
«Шлях нас вивів до Скалата.
В місті — сатана!

Ніч сьогодні, хлопці, темна,
Горобина ніч.
Підтягніть мерщій стремена —
І в Скалат на січ.

По путі — щоб тільки шелест,
А у місті — грім».
Зашумів столітній берест,
Мов сказав: «Ходім!»

І підняв Явтух правицю:
«Не зівай, братва!»
Тільки шелест по травиці
Стежку покрива.

Залетів загін у місто,
Збивши патрулі.
Замісили хлопці тісто
З крові та землі.

Залишився тільки номер
Від того полка,
Ще лишивсь полковник Гоммер
На сучку дубка.

І завів співець Ватуля:
«Що нам смерть лиха...»
В ту хвилину вража куля
Вбила Явтуха.

Він упав — аж грім пролісся
В повіні імлі.
Поховали край узлісся
Та й назад пішли.

Посідали. Серця тугу
Не заллєш вином.
Рже гнідий, зрива попругу,
Дзвонить стременом.

І підвівся Яків Черес:
«Випили! Ходім...
По путі — щоб тільки шелест,
А в Трембовлі — грім».

Він, як Гриб, підняв правицю:
«Не зівай, братва!»
Тільки шелест по травиці
Стежку покрива.

1944

* * *

Поколошкане, забудьте,
Витоптане жито,
Сірим попелом окуте,
Мінами порите.

Серед жита ходять коні
З обважнілим серцем,
Світло-сірий у попоні,
Чорний під сідельцем.

Ходять коні в пізнім житі,
Степ гуде безсонний.
В тому житі хлопці вбиті —
Хазяї цих коней.

Згодом підуть коні в плузі,
Але мусять стати
Там, де впали їхні друзі,
Де й могил не знати.

1944

Фашист пройшов немало верст
І ліг у бліндажі.
Йому тоді залізний хрест
Привидівся в іржі.

А за хрестом пекельний шлях
Смертей, пожеж, руїн
Курів на стоптаних полях
Дванадцяти країн.

Дванадцять — всі завоював,
Залишилась одна.
Дванадцять — всі ограбував,
Мовляв, на те війна.

«На те війна!» — промовив Брест.
Не стало бліндажа.
В могилу вріс залізний хрест
В останній із держав.

1944

• •
•

Не сурмить трембіта на горі,
Пожовтіли пишні верховини.
Де ступали ніженьки Галини,
Лише рос досвітні блимарі
Від зорі.

Я її шукав чотири дні,
Я чотири ніченьки не спав,
Мов жебрак, пилюкою припав.
Я гукав:
«Це ти удалині!»
Луни: «Ні-і».

Як війна затихне, обійду
Всі плаї карпатські, верховини,
Хоч могилку любої Галини —
Партизанки юної — знайду
На біду надії.

1944

ТРИ СМЕРТІ

— Ми вирвемось, ще є у нас набої.
А там за Прутом села, хутори.
— Не годен, друже, я повзти з тобою,
Покинь мене, набої забери.
Залиш хіба запал і шашку толу,
Я підірвусь, коли настане час.
Якщо зустрінеш Кібчика Миколу,
Убий його за те, що зрадив нас.
Убий, але не зопалу, з наскоку.
Пристав паган до серця і почни:
«Згадай, Миколо, гору Діл високу,
Де ми лежали з Нестором Гучним
Під стовбуром опаленого бука.
Лиш ми утрьох, а більше ні душі.
І ти казав:
«Аж поки серце стука —
Ми будемо утрьох, товариші».
Вночі утік, забравши кулемета,

Харчі, що в нас, поранених, були». В'юном зав'ється, в нього в кебета. Не слухай Кібця, кулею звали. Тепер повзи.—
І щоб звільнити друга,
Гучний рвонув чеку.
Ревнув стократ
Короткий грім по хащах та яругах
Луною серед зраних Карпат.
Один зірвався, другий з бору виник
І скам'янів, не взявши висоти,
А третій—зрадник—зна про смертний
вирок,
Який за ним до смерті буде йти.

1944

ПАРТИЗАНСЬКА БАЛАДА

— Бісова ніч...
Голову з пліч
Буря збива.
— Що голова!..
Тол бережи,
Зброю держи:
Скоро мости.
Бродом брести
Прямо до паль.
В зуби запал,
В шапку — по два...
Що голова!..
— Буря, пітьма,
Стежки нема.
— Вліво держи,
Шашки в'яжи
Зразу по шість.
Хто із цих місць?
Групу веди
Вниз до води.
Вниз до води доведеш?
— Доведу.
— Слід заметеш?
— Замету по сліду.
— Бісова ніч.

Прямо до віч —
Вражих бійниць...
— Падайте ниць.
Хто застогнав?
— Кулю догнав.
Просто в плече,
Жаром пече.
— Бісова піч...
— В чому там річ?
— Берег, вода.
— Це не біда!
— Я не плавець.
— Що ж, молодець,
Плавать учись,
Падай і мчись,
Пень підмости,
Шпар під мости.
— Люта вода
Крутить, гойда,
Верне в боки,
— Що там?
— Бики.

— Шашки між палями класти підряд.
Шнур у запали — запали в заряд,
Швидше, бо швидко затихне гроза.
Палю теши, де запал не вліза.

— Бісова піч...
Злива та січ.
Мало смоли...
Трубку пали.
— Я ж підірвусь.
— Слухай, Петрусь,
Дай сірників.
Геть від биків.
— Ні, старшина,
В тебе жона...
Ляж у траву —
Сам підірву.
Рідних звіщай.
Прощай!.. —

Семеро друзів лягли в чагарник,
Восьмий до толу підносив сірник...

ЯРОСЛАВНА

ПОЕМА

I

Моя невідступна і славна
Далека Путивльська земля!
Я чую твій плач, Ярославно,
Він хмарою криє поля.

Твій плач!..
Твоя туга жіноча
У час вікопомних розлук
Підводилась мороком ночі
До неба від Сеймових лук.

До сонця вона підступала,
Поволі проміння рвучи,
І раптом додолу упала
Пітьмою на гострі мечі,

На панцери, сповнені дзвону,
Які ще до бою гудуть,
На куті шоломи, що з Дону
Готові води зачерпнуть.

II

Затьмарення віщого крила
Лягли на церковні хрести.
Чого ж ти його не сплигла —
Сказала: «Іди, коли йти...

Іди, не зважай на прикмети —
Їх безліч на ратнім шляху».
А хмари, мов чорні замети,
Звіщали про бурю суху

Не в отчім Путивлі — в чужині,
В степах, де колюча стерня.
Чого ж ти вклонилась дружині
І крикнула: «Князю коня!»

Ховаючи сльози гарячі,
На сонце дивилась — нема...
Лиш ворон кружляє та криче,
Де повинню суне п'їтьма.

Стихав за огорою гомін,
І терпли серця бойові.
А князь твій у срібнім шоломі,
З очей блискавки грозові

У темряву кинув зловіщу.
За луку — і рвучко в сїдло.
Шляхи на Спадщани й Лутищу
Піском куряви замело.

Затихли розгойдані дзвони,
Лиш луни гудуть вдалині
Про князеві славні загопи,
Про князеві очі ясні.

Давно розійшлись путивляни,
Осів за обніжками пил.
Росою покрились поляни,
Де стоптаний гнувся ковил.

А ти не прийшла до світлиці,
Не сіла за прядку різну —
До самого сходу зірниці
Дивилась в німу далину.

А потім за баштами стала.
Минули не роки — віки.
Замулились води Каяли —
Незваної памі ріки.

Безвісної птиці зигзиці
Осипались крила гінкі.
На місці Святої криниці
Шумлять осокори стрункі.

І де вони брами, причілки,
Високі ясні тереми?
То сонце на золоті гілки,
То люті хуртечі зими.

То двіт весполіття стрічає,
То знов суховій на полях
Гарцює в кущах молочаю,
Де йшов колись Ігорів шлях,

Де зводили вежі селяни,
Трирядні вали на горбі,
Де чули твій плач путивляни
І падали в ноги тобі.

III

Пролинули сиві, далекі
Віки над степами життя,
Неначе у вирії лелеки,
Яким не знайти вороття.

А ти, невідступна в чеканні,
В коханні не знаючи меж,
Стоїш на високім кургані
У спалахах нових пожеж.

Лягають на плечі, на руки
Тумани від Сейму — ріки,
І роси, мов сльози розлуки,
І сльози, мов роси важкі.

Ти ждеш із Карпатського рейду
Мене в бойовім убранні.
Ось-ось перебродом перейде
І зрипе з пільми па коні,

Здається тобі серед ночі,
У ранки, в палаючі дні.
Заплакані очі дівочі —
Усміхнені, раді, ясні.

Ти думкою линеш до мене,
До щастя від болю і сліз.
І рвуться залізні стремена,
І гнеться густий верболіз,

І ллються розпущені коси
На плечі весняним дощем.
Курить суховій і голосить
Над кожним підбитим кущем.

Курить, аж до самого Сяну,
До муки, де злість окриля.
Я чую твій плач, Ярославно,
Він хмарою криє поля,

Він чорною суне на обрій,
Затьмарює сонце згори,
Щоб нашій когорті хоробрій
Пробитися в Чорні бори.

Щоб раненим вимити рани,
Останню коншну спекти,
І знов зарядити пагачи,
І далі до смерті йти.

До смерті або перемоги —
В нас іншої стежки нема.
Залізні фашистські барлоги
Густа заливає пільма.

І чорне, обвуглене сонце
Тоді зупинилось вгорі.
Хрестились ворожі дозорці,
Ховались в яри, чагарі.

Я вивів загін під Ославну,
Порвав за собою мости.
Спасибі тобі, Ярославно,
За горде:
«Йди, коли йти.

Йди, не зважай на прикмети —
Їх безліч на ратнім шляху».
О вірна і віддана, де ти
В годину буремну, лиху?

В Путивлі ти нині страждаєш,
Йдучи в хуртовині війни,
Чи з Пруссії ніччю втікаєш,
Забувши про спочив і сни?

Та де б не була ти, кохана,
Я чую ридання твоє,
Бо знов із-за Буга і Сяна
Затьмарене сонце встас.

Затьмарене сонце...
Та скоро
Проміння його золоте
Осяс нам вільні простори
І хмари жахні розмете.

І пісня — не плач твій полетється
На все наше спільне життя,
Вже кінь мій у подорож рветься
На зранений шлях вороття.

І здіймуться птиці зигзиці,
З походів повернеться рать,
І води Святої криниці
Нас миром земним напоять.

IV

Моя невідступна і славна,
Зелена Путивльська земля!
Спасибі тобі, Ярославно,
За плач, що серця окриля.

За вірність, що в кожному столітті
Квітчала нам шлях бойовий,
За пісню, що вперше на світі
Замінить твій плач віковий.

1944

Коли виносили із бою
Мене по чистому льоду —
Чотири впало на ходу,
А два дійшло.
І я з тобою
Тому, що там на полі бою
Чотири впало на ходу.

1944

ПІЛОТ-ПАРТИЗАН

Його літак згорів ущент —
Лиш дим від літака.
А він зібгав шовковий тент
І — в ліс до Ковпака.
Він танки бив і рвав мости.
В загін прибув літак.
Пілот розправив крила мсти
Для бомбових атак.
Він був за Одером вночі,
За Шпрее на зорі.
Зеніток толові ножі
Не зрізали вгорі.
І нас — знесилених від ран —
У сповитках биятів
Виносив сокіл-партизан
Із тилу вражого в буран
Через вогонь фронтів.

1945

БЕЗСМЕРТЯ

ПОЕМА

*Пам'яті партизанки Ліри Нікольської,
що загинула під час Карпатського
рейду в 1943 році*

I

Був травень.
Сорок третій рік.
Визвольним вік його нарік.
Той рік в Вітчизняній війні,
Мов танк в опаленій броні,
На захід круто повернув
І слід вчорашній загорнув.
Глибокий слід
Болючих ран.
І з повороту на тарап
Пішов по твані, по льоду.
І враз на свіжому сліду
Стрілчаста вибилась трава.

В далекий тил стійка Москва
Нас посила, дає тротил,
Щоб путь ворожу рвать навпіл.
Наказ: «У шість — аеродром,
О першій ночі — за Дніпром,
О третій — табір Ковпака».
Прощальна мить така хистка —
Давно сподівана та мить,
А серце все-таки щемить,
Щемить воно...
У нім давно
Кипіла злість і спла мсти
Така, що рвалися б мости,
Де йдуть гурти ворожих орд
На наш народ,
На рідний край.

Мерщій, пілоте, набрай
У хмарнім небі висоту —
Ми летимо па праву мсту,

В грозову ніч,
В ворожий тил,
Де по шляхах стовпами пил
З-під сірих маршових колон,
З-під ніг сестер, що йдуть в полон.

Ворожий тил —
То ж рідний край,
Де голубиний, сизий грай
Спадає в тиху мураву...

Літак окреслює Москву.
Ще круг один —
І ліг на курс.
«Я знаю — ти не боягуз...» —
Говорить спутниця мені.
Вона витає вдалині
Дитячих спогадів.

І зір
Внизу шукає темний бір,
Де мріла хата лісника,
Де рань дитяча гомінка
Тонкими ніжками ступа
І три дороги від стовпа
Ведуть у степ, у житню даль.
Внизу лиш хмари...
Світла сталь
Її очей від сліз мутна.
Плечем закрившись від вікна,
Вона схиляється на брус.

«Я знаю, ти не боягуз,
Та, мовить правду,— не дрижу
І я в розгоні віражу.
У шостий раз лечу за фронт
В ворожий стан полків і рот —
У лігво звіра-хижака.
Вже не тремтить моя рука,
Коли запальний шнур вклада
В заряд під міст.
Внизу вода.
На ній спокійна висота
Багатофермного моста.
І ось тоді не страх, а біль,

Коли уже горить фітіль...
Це ж наше все,
Наш труд і піт,
Це п'ятирічок дивний цвіт!
А мушиш. Хоч тремтить рука...»
Я стиснув руку їй.

Вузька
Дівоча кисть.

Замість разка
Легких янтарних намистин —
На ній годин
Спокійний плин,
І гостра компасна стріла
На «норд» скерована була,
Туди, де нас в тривозі ждуть.

«У правім ділі кожна путь,
Яка до цілі доведе,
Ганьби не викличе піде.
Не треба думати про це.
В хірурга кам'яне лице,
Його рука легка, жива
Спокійно рану зашива.
І лиш як виживе юнак
Й до строю стане той вояк,
Тоді у лікаря на мить
Бентежне серце защемить,
Впаде патруджена рука,
Що врятувала юнака.

Хірург погляне вдаль,
І з вій
Звійне сльозинку суховій —
Сльозинку щастя.
Так і ти,
Коли заходиш під мости,
Себе хірургом почувай,
Який рятує рідний край.
І як врятуєш,
То тоді
В важкому чесному труді
Не рік, не два, — а все життя
Віддай за щастя вороття». —
Я так сказав.

Удалині
Над фронтом блиснули вогні,
І сто осколкових повз нас
Густу пітьму спалили враз.

II

Тисячу двісті верст.
Вогнища хрест-навхрест.
«Дуглас» іде по траві:
Ми прилетіли живі.
Ми в таборах Ковпака.
«Хто вас прислав?»
«ЦК...
Я підривник.
І її
Знають у нашій сім'ї».
Хитро сміється Ковпак:
«Ти підривник?..
Так-так.
Ця кучерява теж?..
В нас як струхнеш —
Так і вмреш!
Тільки сміливці живуть.
Завтра, орлята, в путь».

Завтра...
Шумлять явори.
«Любий, сідай покури»,—
Ліра говорить мені.
Голос її в тишині
Ніжно бричить і спада
В траву, мов чиста вода
Перших струмків навесні.

Потім не раз уві сні
Чув я той голос.
Не раз
Десь між карпатських терас
Бачив я постать струнку,
Русу голівку в вінку
З хвойних оброшених віт,
Де залишився мій слід,
Де шелестять явори.
«Любий, сідай покури —

Сю ніч уже не до сну.
Ми прилетіли в весну».
Зорями жевріє гай.
В таборі крик:
«Запрягай!»
Тишу й пільму розгорта
Райдужне пасмо з поста
Двох полохливих ракет.
Буде кривавий банкет —
Ми з корабля та на бал.
Сьомий гримучий запал
Ліра у міни вставля.
Порохом пахне земля.
Порохом дишуть вітри,
Журно шумлять явори.
Бути великій борні.
Вибух — і танки в огні.
«Так їх! — сміється Ковпак. —
Гітлера діло — табак».
«Справжнє хрещення.
Тепер
Житиме, хто не помер», —
Ліра говорить мені.
Гасне луна вдалині.
«Житиме, люба моя...
Чуєш? То спів солов'я
З тихих доноситься гін».
В ніч повертає загін.

Безліч на війнах дум —
Думає куля «дум-дум».
Думає серце пробить,
Те, що жадає любить,
Те, що світліше світань.
Ми перейшли глухомань,
Ми заповзли під мости,
Збили німецькі пости,
Толом обклали бики.
Ліра взяла сірники,
Палить горючий фітіль.
«Швидше!
Мерщій ізвідтіль!»
Швидко, та й куля швидка...
Дівчина пада хистка.

III

Тисячі огнених верст.
Кажуть, гора Еверест —
Кривля земної кори.
Брехні!
До Шевки-гори
Тисячі спалених верст.
Кожен із нас Гефест —
Кожен у полум'я ліг.
Тихо мені до ніг
З шелестом линуть слова:
«Ти не журись... Я жива.
Довго ще буду жити.—
Голос від болю дрижить.—
Довго... А в нас у саду
Треба сполоть лободу.
Там наче в справжнім раю.
Стрінеш ти неньку мою —
Добра у мене вона.
Я ж у родині одна.
А в нас буде троє дітей.
Завжди багато гостей.
Любиш ти діток чи ні?»
Громом здавались мені
Тихі її слова.
Ніч підійшла грозова.
Ранком в затишші громів
Голос її занімів.

IV

Село Манява.
За селом
Гора Синява,
Мов шолом,
Стоїть одна
Серед борів,
Де бузина
Заслала рів,
Круті стежини
В'ються вверх,
Там цвіт ожини
✓ Перещерх.
Там корінь бука,

Мов рука,
У землю стука
З-під пенька.
Там беркут вмер
Серед ялин,
Крило простер
В струмковий плин.
По тій стежині
До гори
У хмари сиві,
У вітри
Я виніс Ліру
На руках,
І в землю сіру
На гілках
Спустив я тіло,
Що ж тепер?..
Орел зболіле
Крило простер
З імли міжгір'я,
З чорних брил.
Нарвав я пір'я
З мертвих крил,
Накрив її.

Тепер куди?
Важкі бої,
Мов рев води,
Змиває гори
Тих вод розгін.
У бір із бору
Мій загін
Летів увись
І рвав мости.
«Тепер клянись
Іти до мсти...»
Клянусь тобі, моя любов,
Аж поки в жилах леться кров,
Аж поки подих в груди йде
В борні не зрадити ніде,
Ніде не стати,
Не зійти
З дороги мсти,
Святої мсти.

Моя любов, клянусь тобі —
Життя віддати в боротьбі
За землю ту, де ти жила,
Щоб їй повік не знати зла.
Не знати лих,
Не знати бід
У вічнім сявві побід.
Клянусь,
Коли настане мир,
Орати стоптаний пустир,
Нові наводити мости
В нові світи.

Я клятву дав —
І з місця в бій,
Де пил сідав
В траві рябій —
Стріляв, крушив
Фашистський стрій,
Вогнем душив
За роєм рій.
І так по всій
Галичині,
Мов буревій,
Я ніс вогні.
Де нафта б'є
Крізь чорний шар,
Там зло мое
Несло пожар.
Де поїзди
Ішли на схід,
Там кров завжди
Вкривала слід.
Там скрізь мій біль
За ніччю, днем
З лісів і піль
Зринав огнем.

V

Куди не йду —
Все ти одна.
Чи друга жду,
Чи з ним до дна
Я п'ю вино

В холодну ніч, —
Тоді в вікно
Мені навстріч
Виходиш ти
Із темноти
Така
Струнка
І мовчазна,
Мов світ, легка,
Ясна, ясна.
І я несу
Тебе в красу —
У мирний край,
Де край журбі.
«Не умирай», —
Шепчу тобі.

І ти живеш, мов сонця світ,
Тобі завжди сімнадцять літ —
Шість тисяч двісті днів.
Пливе часу широкий пліт
По хвилі мрій і снів.

Ітимуть роки і віки
В світаннях, вечорах,
Живі і бронзові вінки
Зів'януть на вітрах,
І Прут річище поміня,
І висохне Бистринь,
А ти, мов промінь в світлі дня,
Який не кида тінь,
В майбутнє йтимеш день за днем
І матимеш завжди
Сімнадцять літ, —
І їх вогнем
Горітимуть сліди,
Як ті, що йшли
Крізь буревій
На Прут з Сули
Із бою в бій.
Де глей рудий,
Крихкий вапняк
Сухий, твердий,
Який ніяк
Не роздовбать

Без обушка,
Щоб поховать
Свого дружка.

О, скільки їх
За всю війну,
Дружків моїх,
Я спом'яну,
Бо їх ніде
Не стріть мені
У вік, що йде,
У тихі дні.
Лиш ти одна
У кожному вікні
З п'ятьма вікнами
Ідеш навстріч,
Така
Струнка
І мовчазна,
Мов світ, легка,
Ясна, ясна.

І я несу
Тебе в красу —
У мирний край,
Де край журбі.
«Не умирай», —
Кажу тобі.
І ти живеш —
Куди не йди —
Ясна без меж,
Мов сонця світ,
Тобі завжди
Сімнадцять літ.
І жпть тобі віки,
Часів майбутніх переліт
Зітре мої стежки,
А ти ітимеш день за днем
І матимеш завжди
Сімнадцять літ, —
І їх вогнем
Палатимуть
Сліди.

ГАЛИЧАНКА

Їхав хлопець через річку
До села.
На кашкеті маком стрічка
Розцвіла.

За плечима кріс-гвинтівка
Бойова
Та при боці ріг-табівка
Пругова.

На ремені трембічанка
Золота.
На камені галичанка
Молода.

— Куди їдеш, козаченьку,
Куди їдеш,
Чого в село через річеньку
Бредеш?

— Я несу вам ясну зброю
На село,
Щоби ворогу спокою
Не було.

Буду хлопців до загову
Залучать,
Буду рідних із полону
Виручать.

— Хто ж визволить із неволі
Та мій рід?
Я одна, як лист у полі,
На весь світ.

І немає в мене свата —
Козака,
І немає в мене брата —
Юпака.

Візьми мене, званий брате,
У похід,
Буду з вами визволяти
Та мій рід!

Усміхнувся партизанський
Ватажок.
Тихо свиснув галичанський
Батіжок.

Кінь ударив копитами
По землі,
Тільки пил пішов житами
Й по ріллі.

Їде полем, їде лугом
Навпрямець,
Їде Збручем, їде Бугом
Молодець.

За плечима кріс-гвинтівка
Бойова
Та при боці ріг-табівка
Пругова.

На ремені трембічанка
Золота,
На сідельці галичанка
Молода.

1945

* * *

Я знаю, що таке життя,
Коли в гарячій автоматі
Набоїв нуль,
А німці в хаті
І мить веде у небуття.
І круто зведені стволи,
А ти живеш,
І серце б'ється,
Хоч куля рветься біля серця,
Яку для тебе відлили.
А ти живеш.

1945

I

Через поле мчаться танки
Напрямці,
По дорозі на світапку
Йдуть бійці.
Тьопа дівчинка по бруку
Від села.
Командир бере на руки:
— Ой мала!
Звідкіль ідеш?
— З Німеччини.
— Куди ж ти йдеш?
— В Чернеччину.
— А як зовуть?
— Катрусєю.
— А мати де?
— З бабусєю
В Чернеччині,
В Охтирщині.
Чи довго ще
Іти мені?
— Та ні!
Верстов із тисячу.
Пройдеш луку
Борисячу,
А там кордон
Із Польщею
Поза селом
Богольшею.
А там піде
Волинщина...
— І там моя
Охтирщина?
Охтирщина,
Чернеччина!
Я з Вовчого —
Омельчина...
— Та не спіши,
Кирпатенька!

— А ви не знали
Батенька,
Омелька
Чорногородого?
— Которого,
Которого?
— Високого,
Чубатого.
— А це не той —
Із п'ятого?
Спитайте,—
Не з Чернеччини?
Тут донька йде
З Німеччини.
— З Чернеччини
В Охтирщині?..
Катрусенько,
Чи ти, чи ні?
— Це я, жива.
Не вбитая.
Іду і всіх
Розпитую,
І всі мені
Розказують,
Куди іти,
Показують.
— Ой Катенька,
Кирпатенька!
— Ой татовьку,
Мій батеньку!
Звідкіль ідеш?
— З Чернеччини.
— Куди ж ти йдеш?
— В Німеччину.
В Німеччину
Фашистськую,
Далекою —
Не близькою.
Коли згинуть
Приречені
Усі кати
В Німеччині,
В Німеччині,

У Пруссії —
Тоді з миром
Вернуся я.

II

Йдуть у поле трактористи —
Плугарі,
Йдуть з піснями та присвистом
На зорі.
Ім назустріч п'ятитонка
Виліта.
Катя кісоньки в сосонку
Запліта.
— Ізвідкіль ти?
— З Німеччини.
— Куди спішиш?
— В Чернеччину.
В Чернеччину,
В Охтирщину,
За міст
На Монастирщину,
Де Ворскла
Гне підковою.
Я з хусткою
Шовковою.
— А батько де?
— В Німеччині.
— А мати є?
— В Чернеччині,
На Вовчому,
Де затока.
А ви не знали
Братика?
Маленького,
Безштанника,
Степаника?
— Степаника?
— Степана Чорногорого.
— Безштанника,
Которого?!
Колгоспного
Баштанника?

Він дасть тобі
Безинганника!
Ану гукніть
Від Савича
Степана Омелянича.
— Ой, звідки ти,
Пропашина?
— З Німеччини,
Із павщини
З голодної,
Далекої
До вас лечу
Лелекою.
А мати де?
— З бригадою.
Ходім скоріш —
Порадую.

III

Синім бором край полянки,
По сівбі
Йде маленька полонянка
У юрбі.
Як зустріла сива мати,
Обняла
Та й, ридаючи, до хати
Повела.
— Зійшло для мене
Сонечко:
Вернулась
Люба донечка.
Чи довго йшла?
— Два місяці.
— А спала де?
— Де світиться.
— А їла що?
— Що прийдеться.
Що прийдеться,
Що станеться,
У кого що
Останеться.
Ох, і скупа ж
Німеччина:

То жом, то брюква
Печена.
І там є люди
Гарнії —
Стрічають
Наші армії.
Від них я йду
З обновою —
З хустиною
Шовковою.
Іду, до всіх
Вітаюся,
І всі мене
Питаються:
— Звідкіль ідеш?
— З Німеччини.
— Куди ж ти йдеш?
— В Чернеччину.
— А як зовуть?
— Катрусею.
— А мати де?
— З бабусею.
В Чернеччині,
В Охтирщині.
Насип борщу
Мерщій мені.

IV

Вийшла Катя погуляти
На село.
Тут загати, далі хати
Не було.
— Ці руїни не боюсь я
Помічать,—
Тихо мовила Катруся
До дівчат,—
Бо це ж моя
Чернеччина,
Я з Вовчого —
Омельчина.
Я тут росла,
Тут житиму,
Учитимусь,

Робитиму,
Про рідний край
Казатиму,
Що кращого
Не знатиму.
Летіла я
З далеччини
До рідної
Чернеччини.
Я нею скрізь
Пишалася,
Коли мене
Питалися:
— Звідкіль ідеш?
— З Німеччини.
— Куди ж ти йдеш?
— В Чернеччину!
В Чернеччину,
В Охтирщину,
За міст
На Монастирщину,
Де Вєрскла
Гне підковою
Під сизою
Дібровою,
Під лозами,
Ліщиною —
Іду
На Батьківщину я!

1945

Ішла війна,
Блищали каски,
Багнетів ступлені пожі.
Розрив тритонної фугаски
Підняв до неба бліндажі.
Каміння тріскалось, колосось,
Летіло хмарою у вир,
А на землі стрічали мир
І викидало жито колос.

1945

ТОСТ

В першу ніч, коли слово «війна»
Вдалину відкотилось луною,
Вип'єм повні стакани до дна
В першу ніч, що іде за війною.

В першу ніч — молоду, весняну,
З білим шумом квітучих каштанів —
Вип'єм, друзі, за пісню гучну,
Що із моря пшениць і баштанів,
А не з поля боїв долина.

В першу ніч перемоги і слави
Вип'єм повні стакани до дна,
За тверді, ясно-сонячні сплави,
Що з Уралу везуть ковалі
До великих руїн Дніпробуду.

Вип'єм, друзі, за першу споруду
В першу ніч на побідній землі!
В першу ніченьку миру і волі
Вип'єм, друзі, за спомин братів,

Що упали на ратному полі.
Хай же наші печалі та болі
За мільйони розбитих життів
Стануть вартою миру і волі.

1945

Скільки проїхав, скільки пройшов —
Спитає у моїх підшов.

Скільки провів я безсонних ночей —
Читай по утомі очей.

Скільки жадоби кохання в мені —
Скаже, хто був на війні.

1945

Кажуть, легше повалити,
Ніж звести будівлі стіни.
Я тесав гранітні плити,
Закладав в підмурки міни.

І скажу — поставить легше
На будівлі сім рекордів,
Ніж на ній, сірник відтерши,
Підпалити шнур бікфордів.

1945

ПОВЕРНЕННЯ

— Закуримо, щоб дома не журились, —
Сказав один.

І сіли край луки

Похмурі друзі.

Димом закурились

Просмалені горіхові люльки.

— А хто ж у тебе дома є, Кіндрате?

— У мене — три могили при дворі.

— А в мене і могил немає, брате,

Самі головешки на пустирі.

— То, може, її не вертатися додому?

— Ні, вернемось, бо є жива земля. —

Вітрець дихнув,

Почувся рокіт грому,

І дощ полив затоптані поля.

1945

ЗУСТРІЧ

Десь на Збручі, коло броду,
Пили коні воду,
Осідлані,
Запінені,
З дальнього походу.

Десь на Збручі, коло хати,
Стрілися два брати,
Запилені,
Задимлені,
На них автомати.

— Здрастуй, рідний!
— Здрастуй, брате,
Як там наша мати?
— Наша мати жде розплати,
Ходім далі, брате.

1946

РУДНЄВ

Він тут стояв на білій скелі
У жовтім гумовім плащі.
Вже вгамувалися дощі,
І сонця промені веселі
Квітчали золотом кущі.
Він тут стояв, стрункий, плечистий,

Мов з бронзи литий на віки.
Із гір по стежці кам'янистій
Неслась вода на лотки.
Він ще пашів завзяттям бою,
Та в цю хвилину на горі
Стояв і бачив під собою
Віки у щасті та добрі,
І бачив мир такий — як тиша
Після грозової пори.
І край його тим миром дише.
А він на виступі гори
Стоїть у бронзі монолітній
Серед карпатських верховин.
Післягрозовий вечір літній
Над ним розгойдує свій плин.

1946

«ДІВОЧЕ ГРОНО»

Коли вагон «Мукачево — Москва»
Проплив у ніч за вигнутим пероном,
Нас поріднила чара кругова,
Налита вщерть живим «Дівочим гроном».

«Дівоче гроно» — згадка мовчазна», —
Подумав я, допивши добру чару.
В кришталь упала зірка вогняна
І підняла легку п'янючу хмару

До самих вищих зайнятих полиць,
До сонних вікон з дальніми вогнями,
До килимків і чорних половиць,
Запилених мандрівками та днями;

До наших душ, згрубілих за війну,
Закурених ядучими димами.
«Даруйте, я під чарку спом'яну
Синів моїх, що зникли за горами, —

Промовив хтось із темного кутка.
Він був старий, в гуцульському кептарі. —
Сини мої в загонах Ковпака...
Сини мої — мов зіроньки у хмарі».

«А де ж вони?..»

«Бог зна, не знаю де».

І сміх затих, і припинилась чара,

Вагон уже між горами гуде,

Мина стрімкі обриви крутояра,

Де ми пускали вражі поїзди

З цистернами карпатської киплячки.

Уламками помічені сліди

За баштою старої водокачки.

«А як їх звали?»

«Прокіп та Іван.

Чували, може?»

...Ще б пак не чувати...

Вони водили наших партизан

У теплі стаї ночі ночувати.

І якось раз Іван мені сказав,

Наливши кухоль:

«Пий «Дівоче гроно»,

Щоб ворог світу нам не зав'язав,

Щоб ми в боях не відали урону!»

На другий день двох легінів-братів

Ми поховали в горах після січі.

Зробили труни з букових прутів

І вдарили салютами по тричі.

«Та ні, не чув», —

Сказав я, мов у сні.

Слова здригнули в змушеній неправді.

«Буває всяко, тату, на війні —

Нема, не чуть, дивись — уже в громаді.

Живий, здоровий, в славі та добрі...»

«Дівоче гроно» знов пішло по кругу.

У щоки діда, зморщені, старі,

Врізали сльози серця давню тугу.

Тоді я встав із лави і сказав:

«Доп'єм до дна терпке «Дівоче гроно»,

Щоб ворог світу нам не зав'язав,

Щоб ми повік не відали урону!»

1946

Я ТОЙ, ЩО ГРЕБЛІ РВАВ

Той, що греблі рве.

*Леся Українка,
«Лісова пісня»*

Я той, що греблі рвав.
Я не сидів у скелі,
Коли дуби валились вікові.
У партизанській лісовій оселі
На пережовклій, стоптаній траві
Лежав, покритий листям нурпуровим,
І кров текла по краплі крізь бинти.
А Лісовик з обличчям сивобровим
Питав мене:
«Чи всі порвав мости?»
«Усі...»
Тоді, схилившись наді мною,
Сиділа ніжна Мавка цілу ніч,
Туманною повита пеленою,
Із карабінним чересом опліч.
Вона, зітхнувши, почала співати:
«Чому ж сього не можна запитати?
Он, бачиш, там питає дика рожа:
«Чи я хороша?»
А ясен їй киває в верховітті:
«Найкраща в світі».
«Ти, найкраща в світі,
Врятуй мене.
Бо там, на синім Пруті,
Іще стоять не зірвані мости.
По них повзуть прожерливі і люті
Зелені змії».
«Можу принести
Жив-гой-трави...
Від смерті оборонить...»
І принесла, оббігавши луги.
І полетіли ферми й ланжерони
На прикарпатські гострі береги
У грозовому реготі веселім.

Я той, що греблі рвав,
Я не сидів у скелі.

1946

ЗГАДКА

Може, в цю замріяну годину,
Коли місяць жевріє в снігу,
Ти з хатини йдеш на верховину
Зустрічати згадку дорогу:

Як на кручу вершники спітнілі
Прилетіли в сірій куряві,
І пісні, давно вже віддзвенілі,
Піднялись на крила вітрові,

І сказав один тоді: «До згуби
Не забуду сміх твій чарівний,
Кіс розмай, твої вишневі губи!» —
Та й крутнув на виступ кам'яний.

Потім бій лунав на верховині,
Потім ти його знайшла в траві.
Руки білі, очі сині-сині...
Лиш біляві кучері в крові.

І тому в замріяну годину,
Коли місяць жевріє в снігу,
Ти з хатини йдеш на верховину
Зустрічати згадку дорогу.

1946

РАНОК — НЕ ДЕНЬ ЩЕ

П О Е М А

В с т у п

«І ранок не день ще,
і вечір не ніч ще...» —
Ледь чутно шепоче
старе кладовище
В підгір'ї карпатським
устами калини —
Життям волелюбним
з глибин домовини.
Таке вже було те життя,
що й могила
Його до останку
суглиням не вбила.
Із кожним росточком,
з пагінчиком новим
Воно пропикає
то цвітом, то словом
До зору, до слуху,
до серця людини.
І вчить, як любити
велике, єдине
Буття на землі
неосяжно прекрасне.
Шумує калина,
запліднена рясно,
Дуби суховерхі,
давно вже не юні,
Впиваються юністю
з серця красуні.
Вітри на могилі
розгойдують квіти,
Що садять дівчата,
а сонце і діти
Їх любо плекають.
І кожного літа,
Коли верховина
щедרותно зігріта
Почне вибіляти
тумани-серпанки,

Тоді при могилі
всю ніч аж до ранку
Стоїть на протезах
висока людина.
З туманом зливається
сива чуприна,
І вуса пухнаті,
мов пасма туману,
Гойдаються тихо.
І чути: «Кохана
Моя рятівнице,
скажи хоч імення...»
І слово йому
опіка піднебення,
І тиша йому,
наче грім грозовиці.
В гаю прокидаються
ранішні птиці,
Світання вливається
в сизий серпанок.
«Скажи, моя люба,
бо жевріє ранок,
Пора у дорогу
з Карпат до Кубані.
Хвилини ці, може,
навіки останні».
Тоді зашепоче
старе кладовище:
«І ранок не день ще,
і вечір не ніч ще».

* * *

В міжгір'ї Заліща
була кам'яниця
Страшна, мов примара.
І звірі, і птиці
Її обминали,
цемов купину ту,
Що цідить довкола
убивчу отруту.
Стояла вона
чи не восьме століття.
Хто прагнув до волі,
там сталлю і пліттю

Вбивали те прагнення
разом з душею
І з тілом підтятим
на палю чи рею.
Та щонайстрашніші
для волі тортури
Ховали в собі
запліснявілі мури,
Із них, як з могили,
ніхто не вертався.

* * *

Ковпак з партизанами
в гори прорвався.
Було це як грім
серед неба ясного,
Як пісня раптова
із горла німого,
Як подих весняний
з грудей хуртовини.
Накинувся ворог.
Рясні верховини
Обагрились кров'ю,
аж води руділи
У бистрих потоках
з Говерли та Діли.
На кожного нашого
двадцять чужинців.
Бронею панахали
бруки гостинців.
Вони оточили
Карпати стіною.
Зрослись ковпаківці
тоді з кам'яною
Одежею гір вікових —
і ні кроку.
Неначе у прірву
бездонно-глибоку
Щоднини зникають
полки, батальйони.
В палаючих танках
клепочуть прокльони.
Фашисти знетямлені:
«В чому їх сила?!»

І оберст промовив:
«Хоч полк у могилу,
А треба дістать
партизана живого!»
Й за сотні арійців
дістали одного,
Побитого тяжко,
облитого кров'ю
В тяжкій неприємності,
та ще при здоров'ю.
Це був крутобровий
козак із Кубані,
Нащадок того,
хто в дніпровім лимані
До турків потрапив
у битві нерівній,
Хто влучив із лука
цареві й царівні
Між самії вуха,
хто сам був під гаком.
Такі не стрічались
ніде з переляком.
Уколами хлопцеві
пам'ять вернули.
На допиті й слова
від нього не вчули.
Вже кості поламані —
з уст ані пари.
«Нехай кам'яниця
завдасть йому кари!»
І тягнуть кущами
його під горою,
Щоб люди не глянули
в очі герою.
Припхали не плаєм —
слідочком собачим
Кубанця в Заліща.
Й ніхто не побачив?..
Ніхто не угледів?..
А зірка у хмарі,
А юна горянка
в квітчастім кептарі
Хіба не дивилися
в тернице лунке?

Хіба не здригнулося
серце в гуцулки?
Хіба не клялася
вона край загати
Життя за свободу
героя віддати.
А як пощастить —
по останнє дихання
Плекатиме в серці
безмежне кохання
До того, хто нині
в крові, у закові.
Віддасть вона душу
свою козакові.
Звідкіль почуття це
взялося в гуцулки?
Чи з гір донесли їй
звитяги відлунки,
Де юний кубанець
пішов на «пантеру»
Один і спалив
бронекуту химеру.
Чи стогін нестерпний
з катівні страшної,
Чи подих страждання,
що плів з тишиною,
Чи, може, в повіках
запалених очі
Жаринами впали
у груди дівочі.

* * *

Підважилась ляда,
і бухнуло глухо
Розтерзане тіло
у тьмяну задуху.
А з тілом — кайдани
в іржавій корості.
Навіщо ланцюг той —
поламані ж кості.
З імли насувалося
чорне каміння.

Воно уростало у твань,
 мов коріння
Товстезне, холодне
 і мертве одвіку.
І хлопець заплющив
 гарячі повіки,
Спустошений болем,
 до всього байдужий.
І пити тепер
 не хотілося дуже.
Порепані губи,
 опечені лосм,
Завмерли з усмішкою
 злою-презлою.
Лежить нерухомо
 у затхлім багнищі.
«І ранок не день ще,
 і вечір не ніч ще...» —
Докинуло добре
 високе відлуння.
Воно зачепило
 не порвані, юні,
Ніким ще не займані
 струни у серці.
«То голос дівочий,
 чи, може, здається?» —
Подумав юнак
 із надією й жалем.
А голос удруге
 з бентежним запалом:
«І ранок не день ще,
 і вечір не ніч ще,
І смерть ще не смерть,
 коли бачиш зловіще
Націлені в груди
 важкі пістолети,
І голод не голод,
 коли півгалети...»
Кахикнула пострілом
 сонна бійниця —
І голос упав,
 мов підстрелена птиця.

Давно вже пішли
 ковпаківці в долини.
 Розгойдана слава
 над горами лине,
 Крильми підіймаючи
 смілих, упертих
 Людей на Карпатах,
 на Татрах, в Судетах —
 Повсюди. Лиш там
 уклякаються крила,
 Де древня фортеця
 стоїть, як могила,
 Сірючи з'їденим
 бурею муром.
 З бійниць кулеметів
 нагострені бури
 В життя упиваються
 глупою смертю.
 Не скрипнуть ворота,
 камінням підперті.
 Не зрине з подвір'я
 словечко чи пісня.
 Серця у сторожі —
 перепічки прісні.
 Вони зачерствіли
 в байдужості лютій
 І мохом покрились,
 мов камінь у руті.
 А там, за підмурком,
 в несохнучій твані
 Іще животіє
 юнак із Кубані.
 Скалою на нього
 спирається тиша.
 Хоча б заскреблась де
 налякана миша.
 Чи навіть гадюка
 в кутку засичала.
 Лиш твань та солома
 смердюча стирчала,
 Беззвучно ворушаться,
 тиснуться в рани.

Одна лише думка:
«Чи пізно, чи рано?» —
Блукала у мозку
важкім, задубілім,
І пам'ять, неначе
вода переміллям,
Спинилась. Згадати
нічого не може.
І голос дівочий
давно не тривожить.
Либонь, і не чулось
нічого ніколи
Буває, смутне
спогадання заколе
У скроні гарячі:
«То ж пізно чи рано?»
І сонце погасне
багряне, мов рана.
«Чого ти згасаєш!» —
гукає кубанець,
І сам не визнає
свого голосу бранець.
Чужий був той голос,
хрипкий та байдужий.
Торкнеться волосся —
воно, ніби кужіль
На гребені лоба,
звисає додолю.
На щоку паткнеться
колючу, неголу,
І дотик зовсім
невідчутний самому.
Зовсім не боліли
кістки в переломах,
Не муляло навіть
паліччя в багнищі.

* *

«І ранок не день ще,
і вечір не ніч ще,
І смерть ще не смерть,
коли бачиш зловіще
Націлені в груди
важкі пістолети.

І голод не голод,
коли півгалети
Учора, на щастя,
знайшов у кишені.
Ти вернешся, любий,
хоч хай на камені
Посіяла жменю
піску твоя мати.
Втечеш, хоч не можеш
відкрити каземати.
І сил в тебе стане
кайдани розбити,
І будеш ти вдома,
і будеш любити,
І будуть жаданії
діти родиться,
І буде щороку
родити пшениця
На гонах, де нині
убивниця свище.
Бо рапок не день ще,
і вечір не ніч ще».
«Це, може, почулось,
чи голос насправді?»
«Насправді!» — відлунки
посипались раді,
Неначе із яблунь
квітучих пелюстки.
І стала яснішою
темрява пустки.
І брили вологі
здавались тепліші.
А голос ізнову:
«Всі закутки, ніші
Обмацуй до шпарки,
шукай і борися.
Щоранку за справу
утечі берися.
Безділля — загибель,
рятунок — діяння.
Борися заради
життя і кохання!»
«Кохання!» — майнула
усмішка широка.

З'явилась в уяві
струнка, синьоока
В кептарі, розшитім
гаями, квітками.
Тернище густе
розривала руками,
Немовби воно
й не колело в долоні.
У дівчини шрам
багряніє на скроні
Від кулі, що варта
послала з бійниці,
Коли вона вперше
прийшла до в'язниці,
Тоді, як уперше,
жахне гробовище
Здригнуло від поклику:
«Вечір не ніч ще!»
Яка ж то правдива
у хлопця уява.
І дійсно, гуцулку
за смілу появу
Ужалила куля
вогнем коло скроні.
Тяжку непритомність
відлежала в схроні,
А як опритомніла —
знов до фортеці
Несла передачу —
кохання у серці.
Несла передачу
без хліба і солі,
А тільки зі словом,
що кличе до волі.
Розступиться тернища
віття колюче,
І зрине, мов пісня,
жадане, жагуче:
«Я буду, мій любий,
приходить щоднини
Уранці і світла
гарячі перлини
Тобі докидати
в холодну темницю.

Ми разом стрічатимем
красну зірницю».
А він, ідучи
із гудулкою в парі,
Боявся зім'яти
квітки на кептарі
Шовкові, якщо
доторкнеться рукою.
Пливуть вони разом
гірською лукою,
Дорогу питають:
«Куди до Кубані?»
А люди ласкаво:
«До низу, кохані.
До Пруту гаями,
до низу, до низу,
А потім степами —
це зовсім поблизу».
«Стомилася я
і об терен колючий
Розранила ноги
до кривці болюче.
Залиш мене, милий».
«Повік не залишу!
Це ж ти розтопила
могильную тишу.
Це ж ти воскресила
мене, моя люба».
На руки узяв її.
Губи у губи...
Кохання найпершого
перший цілунок.
У грудях незнаного
щастя відлунок.
Вона шепотіла:
«Іще, мій хороший.
Це вперше на світі!
Як люблю, о боже!»
Юнак зашарівся:
«І в мене це вперше.
І серце уперше
не б'ється, а креше.
Земля, наче кремень,
іскриться, зориться».

З кресання того
 зайнялась грозовиця —
І світ охопила
 щедротная злива,
Щоб швидше добралася
 пара щаслива
Від гір Прикарпаття
 до синього Дону,
В кубанську станицю,
 до рідного дому.
Як любо пести
 юнакові лелітку,
Як легко іти
 по широкому світку
І пити звойовану
 в долі свободу,
Немов із криниці
 бездонної воду.

* * *

Здригнувся юнак,
 не дівча, а каміння —
Йому до грудей
 з цвілиною і тлінню.
І в'язень від злості
 вчепився у камінь
Твердими, зміцнілими
 з мрії руками.
На диво та брила
 йому підкорилась —
Гнилими шматками,
 як губка, лупилась.
То йшло через мур
 вікове корневище.
«О, ранок не день ще,
 і вечір не ніч ще», —
Промовив кубанець
 в упертім завзятті,
Трухляву дубину
 панахав на шмаття.
Довбав без утоми
 руками самими,
А потім клинками
 почав крем'яними,

Ти вилізеш прямо
при брамі фортеці
З дупла стародуба.
Там сплять чужоземці,
Та я підійму їх
за хвильку єдину,
У хащі, в яри
потягну до загину».

* * *

Ще кілька ударів —
і промені руба
Упали снопом
у дупло стародуба.
Упали із небом,
високим та чистим,
Із вітром, зі співом
пташок голосистим,
З життям, від якого
в очах засліпило.
Кубанець відкинув
кременеве зубило.
Нестерпно хотілось
йому закричати:
«З'явись, рятівнице,
хоч гляну, яка ти!»
А крикнуть не можна.
При брамі і хвіртці
Звічев'я куняли
солдати-чужинці.
Один з автоматом
стояв коло ятки
І грався намистом
якоїсь солдатки.
Набридло, видать,
все на світі набридло.
З нудьги покотив
пересохла барило.
Упало до дуба
цвяховане днище.
«І ранок не день ще,
і вечір не ніч ще!» —
Із гірки, з-за муру,
мов спів, донеслося.

Підхоплене вітром
русяве волосся,
Тонесенька постать
гнучка та висока
І губи налиті
калиновим соком
З'явилися на пагорбі
з дикого терну,
Неначе зросли
із казкового зерна.
І очі — дві блискавки
сині, аж сизі,—
Вогнем спалахнули
в колючому хмизі,
Із виблиском смілим,
із викликом гордим
Дивилась чужинцям
у заспапі морди.
«Чого стоїте,
набундючивши холки?
Я є партизанка,
я є комсомолка!
П'ять тисяч за мене
призначено марок,
Землі сто гектарів,
найкращий фільварок
Тому, хто доставить
до штабу жирюю
Чи навіть з моєю
прийде головою!»
І хустку червону,
мов прапор, угору...
Вся варта з фортеці —
до терну, до бору
Летять, не закривши
ні браму, ні хвіртку.
Один з автоматом
стоїть при одвірку,
Грабунки впиhas
в мішок брезентовий.
Кубанець підвівся
і днищем пудовим —
По касці німецькій,
аж тріснуло днище.

За муром високим
 цвіли бур'яни ще
В городах неполотих.
 Хто їх пополе?..
За яром глибоким
 розкинулось поле,
За полем ліси,
 а в лісах партизани.
Кубанець поповз,
 підбравши кайдани.
Він бачив, як бризнули
 в небо ракети,
Він чув, як виттям
 залились кулемети,
Та повз бур'янами
 до яру по схилу,
Зібравши останню
 і волю, і силу.
Відлунок доносив
 цілюще і віще:
«І ранок не день ще,
 і вечір не ніч ще!»
А вечір згасав.
 Розпливалися тіпі.
Червона пороша
 в останнім промінні
Упала на трави
 і канула в роси.
І терпко запахли
 на схилах покоси
Гірким полином,
 лопухом та щавлями.
Котився туман
 над борами, полями,
І хмарилось небо
 на ніч горобину.
Юнак повертався
 на боки, на спину,
Не повз, а котився
 по хвилі покосу
У ніч глибокості,
 униз по укусу.
Кубанець той мав
 богатирську удачу,

І душу гарячу,
і силу чортячу,
Та все це розтратив
давно до останку.
Він каменем в яр
повалився. До ранку
Лежав під обривом,
як зрізаний колос.
Вернув йому силу
улюбленій голос:
«І ранок не день ще,
і вечір не ніч ще!
І смерть ще не смерть,
коли бачиш зловіще
Націлені в серце
важкі пістолети,
І голод не голод,
коли півгалети
Учора, на щастя,
знайшов у кишені.
Ти житимеш, любий,
хоч хай на камені
Посіяла жменю
піску твоя мати...»
Кубанець здригнув
і спромігся устати.
Та вставши, він знову
упав на коліна.
Струмок обгортала
гаптована піна.
В траву опадала
ясна росяниця,
До самого неба
гора-кам'яниця
Сіяла в промінні
серпневого сходу.
Під нею, хустину
спутивши у воду,
Відкривши великі,
збентежені очі,
Лежала гуцулка,
і груди дівочі,
Прострелені груди
дихнули востаннє,

Коли він побачив
у раннім світанні
Уперше свою
рятівницю кохану.
Над нею легенька
завіса туману
Гойдалась, прибита
галуззям до схилу,
Вмираючі губи
шеннули безсило:
«І ранок не день ще,
і вечір не ніч ще».
А сонце здіймалося
вище і вище,
Промінням вкриваючи
змучене тіло,
Що ніби до сонця
піднятись хотіло,
Розкинувши крилами
руки і коси,
На мох жовторунний,
на сріблені роси.

1946

ШИРОКИЙ СТЕП

Широкий степ,
Великий світ —
Дощі-хлющі весною.
Пошли привіт —
Летить привіт
Лункою далиною.

Іди хоч день,
Іди хоч два
До краю-виднокраю —
Росте трава,
Цвіте трава,
Живе — не умирає.

Тут ліг снаряд,
Там два підряд —
Покопані толоки.
Вогні горять,
Стежки курять
На всі чотири боки.

Широкий степ,
Великий світ —
Дощі-хлющі весною.
Пошли привіт —
Летить привіт
Лункою далиною.

І трактори
Ідуть, гудуть,
Розорюють толоки.
Широка путь,
Щаслива путь
На всі чотири боки.

1946

ВЕСНЯНИЙ ГРІМ

Весняний грім,
Рвучкий весняний грім,
Давай його у серці повторім,
Коли на скронях перша сивина,
Коли у зорі синя далина,
Давай з весняним громом почуттів
Стрічати рань небачених світів.

1946

ХАЛІФА СПІВАЛА ПРО МОРЯ

Халіфа співала про моря
На камінні вибитого молу.
В неї жар намиста з янтаря
І значок зірчастий комсомолу.
В неї брови — віти комиша,
А душа...
Про душу нам не знати.
Золота, я думаю, душа,
Коли вміє так вона співати.

1946

* *
•

Я сказала йому, що прийду,
Та вночі заблудила в саду,—
І піде я його не знайшла,
Бо акація рясно цвіла.

А коли опадали сади,
Я сказала йому: «Підожди...
Підожди до весни, до тепла».
Він промовив: «Здорова була».

Як пішов, та і досі нема.
Вже давно відшуміла зима.
Ой навіщо ж, собі на біду,
Заблудила я в тому саду?

1946

Так, як Данте любив Беатріче...

Ні, не так!

Я земний, а земля

Від засухи поколеться тричі

І від спраги попалить поля.

Я не хочу скрипів сухостоем

На курнім роздоріжжі роки.

Грозовим і буремним настоем

Розіллюся, як повіп' ріки.

Затоплю тебе в радісній стрічі,

Захлюпну твою душу в теплі.

Данте в небі любив Беатріче,

А тебе я люблю на землі.

1946

ВІД МОСКВИ ДО КАРПАТ

Від Москви до Карпат

Вісім тижнів підряд

Я іду вдалину,

Де ходив у війну.

Від Москви до Карпат

Не один новоград

Підіймає з руїн

Трудовий передзвін.

Від Москви до Карпат

Зерна в повний карат

У морях житяниць,

В океані пшенець.

Від Москви до Карпат

В кожній хаті є брат —

Той з одного полка,

Той із рот Ковпака.

Від Москви до Карпат

Повторяють стократ:

«Слався, рідна земля,

Під зорею Кремля!»

1947

СОЛДАТ

Коли солдат вставав на бій
В сліпу, холодну ніч,
Він закладав у ствол набій
І всім смертям навстріч
Ішов у млу,
У дощ,
У сніг,
У ранки золоті.
Його вітри збивали з ніг —
Із ніг,
А не з путі.
Він скрізь ішов в огні, в пилу
За рід, за свій нарід,—
Коли скала — через скалу,
Де річка — прямо вбрід.
Солдат ішов не день, не два —
Він так ішов роки.
І скрізь душа була жива,
І все було з руки.
Солдат пройшов славетну путь
Всього черпнув до дна.
І пройде знов, коли пошлють.
Коли гукне війна.
Отак і ти, мій любий друг,—
Чи тесля, чи коваль,—
Гостри топір, бери терпуг
І йди із далі в даль.
Трудом прославиш добрий рід
І матимеш хвалу.
Отож де річка — прямо вбрід,
Скала — через скалу.

1947

* * *

Є на Слобожанщині зеленій
Молода весела слобода.
Тут колись пройшов огонь шалений —
Все спустіло.

Сива лобода
Піднялась повсюди, наче хмара,
Через хмару стежка-блискавиця.
А на стежці — попіл від пожара
Та суха затоптана криниця.
І здавалось — тут життя не буде,
Бо воно заглушене війною.
А коли сюди вернулись люди
І з риданням пісня далиною
Облетіла курені, кабиці,
То вода сама пішла з криниці.

1947

Руїни, руїни, руїни,
Залізні важкі іжаки.
Це рани моєї країни,
Це кров'ю политі стежки.
Це пам'ять.
А пам'ять крилата,
Вона не умре, не засне.
Шість літ на могилі солдата
Каміння лежить мовчазне.
Каміння, каміння, каміння.
Посохлі старі дерева.
Та знову цілюще проміння
Глибоку ріллю прогріва.
Дощі пролітають співучі,
У море течуть ручаї,
Сади розцвітають на кручі,
Із пасік виходять рої.
Роїться, роїться, роїться
Уперте життя молоде.
А пам'ять часу не боїться,
Вона — як солдат, не впаде.

1947

МОГИЛА ГЕНЕРАЛА РУДНЕВА

На горах Карпатах нетесана брила,
Над нею шумить краснотал.
Спинись, перехожий, вклонись — це могила,
В якій опочив генерал.

Славетний наш Руднев тут впав серед бою —
Душа партизанських полків.
З атаки в атаку він вів за собою
Звитяжних своїх юнаків.

Любили цього комісара палкого
Селяни Полісся й Карпат.
Ховався у доти, зачувши про нього,
Фашистський розлючений кат.

Лежить на Карпатах нетесана брила,
Над нею шумить краснотал.
Спинись, перехожий, вклонись — це могила,
В якій опочив генерал.

1947

Старий галичанин шукав свого сина,
Із хутора в хутір три тижні ходив.
Пройшов він ущелини та полонини
І ноги старечі украй натрудив.

Питав галичанок — не чули такого!
Питав у гуцулок — і там не було!
А син його пив із Дніпра голубого
І бився на Сеймі за рідне село.

1947

СЛОВО ПРО ПОЕЗІЮ

I

Стать поетом — мало ним родиться,
Мало знать закони рим і троп,
Мало чуть, як рветься бомби криця,
Як бринять шовкові струни строп,
Мало знать усі моря і ріки,
Землі всіх розвіданих широт,
Вмерлі мони, роджені говірки.
Давніх слів недавній поворот,
Мало бачить відблиски і тіні
На пері, на скроні, на стеблі
І вчувать у першому цвітінні
Весняну розбурханість землі.
Все було це.
І йому в данину
Принесли серця свої віки.
Той поет,
Хто став на путь єдину,
По якій ідуть більшовики.

II

Хвалю я в людях рух і дію,
Жадання, прагнення хвалю.
Люблю в них віру і надію,
І те, в що вірують, люблю,
Люблю народ, якого силу
Ніхто не зломить у віках,
Люблю мою Вітчизну милу
У всіх краях,
На всіх стежках.
Люблю солдата, що вмирає,
Але не кидає клинка.
Люблю поезію безкраю,
Як вільний шлях мандрівника,
Де в кожному слові рух і дія,
Жадання, прагнення у даль,
Де сива казка молодіє
І новий гарт приймає сталь.

1947

* *
*

Спить наше місто зелене,
Спить моя мила давно.
Юні замріяні клени
Хиляться в темне вікно.

Вітами гладять їй коси.
Сни навівають хмарки,
Сиплють на голову роси,
З росами срібні зірки.

Спить наше місто зелене.
Клени у вікна: «Шу-шу».
Хай їй наснитися про мене
Те, що у серці ношу.

1947

* *
*

Близька, замріяна, струнка,
З важкими косами тугими
Щодня у згадці виника.
Її словами дорогими
Говорить ніч.
Мені навстріч
Тоді летять юнацькі весни.
А хто вопа?
Скажу вам чесно:
Не знаю — хто і як ім'я...
Це, мабуть, молодість моя.

1947

ХОДИМО, КОХАНА, У ЛІС

— Ходімо, кохана, у ліс.
— Ще холодно в лісі, мій друже.
— Не дуже, — кажу я, — не дуже!
Там зелень березових кіс.
Ходімо, кохана, у ліс.

— Ходімо, кохана, на луг.
— Ще мокро на лузі, мій друже.
— Не дуже, — кажу я, — не дуже!
Там повинню криється Буг.
Ходімо, кохана, на луг.

— Ходімо, кохана, в степи.
— Ще вітер студений, мій друже.
— Не дуже, — кажу я, — не дуже!
Там квіти, куди не ступи.
Ходімо, кохана, в степи.

— Ходімо, кохана, в мій дім.
— Ходімо, назавжди ходім.

1947

— Ай лав ю! — сказав я англічанці.
— Ай лав ю! — вона відповіла.
До мов чужих ми трохи святотатці,
Нам однозвучні лайка і хвала
Незнаних слів.
Проте на всіх широтах,
Де рід людський веде своє життя, —
В ясных котеджах чи у темних гротах, —
Я вас люблю! — єдине почуття.
Але, йдучи з труханівського гаю
До Києва, додому, через міст,
Я шепотів:
«Люблю тебе, кохаю!»
І в цьому був, здається, інший зміст.

1947

ПІСНЯ ПРО ЛІВШУ

Над Прип'яттю коні прип'яті.
Спить — не спить Лівші.
Місяць іде по лататті,
Вітер гуде в комиші.

«Хлопці, по конях, до мосту!» —
Крикнув Лівша. І пішли.
Ніби по дружньому тосту,
Скинувши вгору стволи.

Міст розлетівся на шмаття.
Та з того часу Лівші
Спиться в сирому лататті,
Тужать над ним комиші.

1947

* *
*

У клуні під сіном чотири труни,
У тесаних трунах — чотири сини.
Чотири хрести у снопах на току.
Гарячим гвіздком по твердому дубку
Він випік на кожнім:
За що і коли...
І все заліпив пластовинням смоли.
Як прийдуть свої і весна припече,
Важкою сльозою смола потече,
І знатимуть люди,
За що і коли
Сини-партизани в бою полягли.

1948

ГРИВКО

Із борони та в плуг,
А з оранки на луг
Іде Гривко, минає болота.
Заржав — луна пішла,
Струснувсь — нема сідла,
Лиш сонячна попона золота.
І полетів гнідий,
Гарячий, молодий,
Не спутаний ні путом, ні журбою.
Злетів на гору й став,
Немов на мить згадав
Того, хто впав із нього серед бою.

1948

Вдень накувала зозуля
Жити чотирнадцять літ,
Ніччю ударила куля,
Кров'ю обагрила слід.
Ранком повільно, сторожко
Смерті спустилась пітьма.

Де ж ти, зозуле-ворожко,
Може, й тебе вже нема?

1948

БАЛАДА ПРО САПЕРА

Сапер помиляється раз в жит
Солдатське прислі

Поспішав німецький поїзд
З танками в Торжок.
Вткнув сапер запал за пояс,
Міну у мішок.

І побіг у млу тривожну,
В горобину ніч,
У засаду придорожну
Ворогу навстріч.

Потім день і ніч ридала
Дівчина в Торжку,
Дожидала, виглядала
Хлопця на лужку.

По крутій броні ходила,
В сивім бур'яні,—
І не знала, що могила
Милого в броні.

Хтось їй скаже пенароком:
«Помиливсь — не жди».
Не повірить кароока
Голосу біди.

Не повірять — і не треба, —
Він не помиливсь,
Коли пультмани до неба
З громом піднялись.

Він зробив усе до ладу,
А тоді помер.
Був сапер нового складу —
Комуніст сапер.

1948

ТРИ ПОКОЛІННЯ

У дитмістечку рано повесні,
Коли п'ятнадцять сповнилось мені, —
Текли пісні,
Мов хвилі через мол, —
Мене тоді приймали в комсомол.
І піонерський галстук, мов огонь,
Що вітер завівав мені до скронь,
І жар долонь,
В яких квіток мій був,
Я не забув,
Донині не забув.
«Ти будь, як ми!» —
Промовив ватажок.
Уже не мало пройдено стежок,
А я в труді і в гуркоті війни —
У всьому прагну бути, як вони,
Як перші комсомольці, що в бою
Вславляли світлу молодість свою,
Як перші комсомольці, що в труді
Загартували сили молоді.

Під Харковом, в бараці, серед нар,
Де від печей здіймався дим і згар,
Відчув цей жар
І мій молодший друг,
Коли вітання слалися навкруг,
Коли в долонях вперше був квіток,
Коли, уперше взявши молоток,

За мною ліз на крокви аж до хмар —
Він чув цей жар.
А холодно було.
То був не сніг,
А гостре бите скло
Обличчя й руки різало йому.
І крокви поривали у п'їтьму.
А хтось кричав молодшому з п'їтьми:
«Ти будь, як ми!» —
Завжди таким, як ми!»
І він дві зміни був тоді вгорі,
І бачив світ ранкової зорі
З високих крокв,
Облитих потом крокв,
Від старших не відставши ні на крок.

Коли загін пройшов за перевал
І Руднєв дав команду на привал —
У краснотал
Попадали бійці.
І не квиток, а зброю у руці
Стискав юнак, вступивши в комсомол.
Вночі під міст він клав гримучий тол.
Над ним ядучі слалися дими,
До нього кулі рвалися з п'їтьми.
«Ти будь, як ми!» —
Лиш чув тоді сапер.

Він під мостом підірваним помер.
Ми на могилу камінь принесли
З верхів'я неприступної скали.
І висікли на камені ломи:
«Герой сапер.
Він був таким, як ми».

1948

* *
*

Коли ти впав на полі бою
В тяжкому, ратному труді,
Тоді безсмертя над тобою
Здіймає крила молоді.

І ти уже без роти, взводу,
Без документів, нагород
Живеш, як честь свого народу,
Як сам народ.

1948

КОВАЛЬ МИКИТА

Мій батько славний був коваль —
На все село,
На кілька сіл.
В його руках співала сталь,
На сорочках блищала сіль.
Кував підіски, лемеші,
Варив поламани вали.
В двадцятім році гармаші
Гармату в кузню притягли,
І комісар сказав: «Біда!
Одна була на два полки...»
У батька сила молода,
В роботі все йому з руки.
Він положив свій молоток
І тихо вимовив: «Зроблю.
В гарматі з'їдений замок,
Але як-небудь підсталю».
І він сталив.
Жаркі бої
Гули над Ворсклою по полю.
«За волю-волю —
Нашу долю!»
І толочились пирії.
Мій батько славний був коваль —
Йому робота не страшна.
Він заварив гримучу сталь —
В той день закінчилась війна.
Орали стоптаний пустир,
Хмарки літали голубами.
І комісар промовив: «Мир!» —
Сухими, чорними губами.
І, вже прямуючи додому,
Зайшов у кузню.
Ось вона,

Гармата в блиску молодому,
Пряма, націлена, міцна.
«Хвала тобі за труд, ковалю!
Але ми нині не в бою».
І батько мій сказав без жалю:
«Для миру, голубе, й кую».

1948

ДІВОЧА ПІСНЯ

Вийду ніччю до води:
Ой Дунай-ріка,
Ой поля мої, сади —
Юність гомінка.

Я нічого не втаю
В серденьку моїм.
Первоцвітами в маю
Заквітчаю дім.

Замету тобі стежки
І полю з відра,
Як ітимеш від ріки
До мого двора.

Тільки, любий, щоб навік,
Тільки назавжди.
Подивись, який потік
Синьої води.

І любов моя така —
Бережи її.
Ой шумить Дунай-ріка,
Як літа мої.

1948

КОНІ ВОРОНІ

Копитами вдарте, вороні,
У степу ми з вами не одні.
Йде за нами пічка пізня,
Перед нами тиха пісня
В рідній стороні.

Копитами вдарте, вороні,
Он вогні засяли вдалині.
То з вікна моєї хати
Світить нам старенька мати
І співа пісні:

«Ой літа — ви коні вороні,
Скинули з сідельця на війні
Мого сина молодого
Серед поля золотого
В дальній стороні».

Копитами вдарте, вороні,
Я в сідельці, мамо, на коні,
І несуть мене по полю,
Де здобув я нашу волю,
Коні вороні.

1949

НА ВИСТАВІ «ПЛАТОН КРЕЧЕТ»

Хірургу погано, підкошує туга:
Немає з ним друга,
Подруги немає.
За вікнами вітер дерева ламає,
Від яблунь на травах рожева пороша.
«Платоша, Платоша...—
То мати гукає,—
Платоша, іди — чоловік умирає».
І я підіймаюсь, озватися хочу.
То мати гукає,
То мати шепоче,
Мене виряджаючи в дальню дорогу,
У ніч партизанську, у смертну тривогу.
І там, де дрти, де засади без краю,
Де птах не пролине і звір не проскочить,—
«Платоша, іди — чоловік умирає»,—
То мати гукає,
То мати шепоче
В годину страшної біди:
«Платоша, Платоша, іди!»

1949

БАЛАДА ПРО КОСАРИВ

Загін ішов у Чорний ліс,
Пораненого ніс.

Бійці, голодні та худі,
Підбилися в ході.

В загоні вісім партизан,
У старшого наган,

Та по гвинтівці у бійців,
Та душі з кременців.

Загін ішов чотири дні
В пилу, в диму, в огні.

На п'ятий день заліг в житах.
Кружляє ворон-птах.

«Хто йде?» — і блиснули стволи.
«Ми друзі! Не пали.

Ми галичани, ми брати.
Прийшли допомогти.

Ваш слід пізнали вороги:
Засади навкруги.

Вже пізно думать про ліси.
А в нас по дві коси.

Беріте кожен по косі —
І в ручку з нами всі».

«А я шахтар», — промовив хтось.
«Нічого, навчимося».

Шістнадцять кіс дзвенять, гудуть,
Густі жита кладуть.

Шахтар грабки перекосив —
Ніколи не косив.

Поранений лежить в снопах,
Волошками просах.

Шумить стерня, риплять кісся,
Мовчать тверді серця.

А німці йдуть з усіх боків,
Шукають ковпаків.

Між ними староста-панич,
Надутий, наче сич,

«Ви хто такі?» — «Ми — косарі.
Жнива вже на порі».

«Ну, покажи нам косаря!» —
Гукнув до шахтаря.

А той косою панича
З розмаху з-за плеча.

Не бій — а вихор пролетів
І стих серед житів.

Ішло шістнадцять в Чорний ліс —
Гвинтівки замість кіс.

1949

РІЛЬНИК

Це мій дядько-рільник
Над посівом пливе —
Никодим Чередник,
Він у полі й живе.

Як настало тепло,
У курінь перейшов.
Каже: «Кину село,
Бо шкода підошов».

Каже: «Й так за добу
Верст на сорок утну».
Каже: «Кінчим сівбу —
І в село поверну».

Вже засіяно все,
Можна трохи спочить.
Між просами шосе,
Наче річка, біжить.

Та невтомний рільник
Про спочинок не зна.
Він обходить терник:
«Скрізь буяє весна.

Тут гектарів із три
Під запізній посів».
І шепочуть вітри:
«Ти б приліг чи присів

Та послухав пісні,
Що пливуть з-за ріки».
Дядько думас: «Ні,
Нам лежать не з руки.

Спершу все обійди —
Може, глушить осот,
Може, мало води
Чи потрібен азот».

«Агроном — наш рільник», —
Кажуть люди усі.
Він іде в чагарник
По ранковій росі.

Треба глід ізвести,
Посадити бори.
«В лісника погости», —
Закликають вітри.

«Як звільнюся — тоді,
А тепер — на пустир».
Цілий день у труді
Никодим-богатир.

А вночі в курені
Пише в книгу товсту,
Що зійшло повесні,
Що стоїть у цвіту.

Лиш сьогодні рільник
Розгулявсь, нарядивсь:
Восьмий сип Чередник
Уночі народивсь.

Люди кажуть: «Диви,
Не погана сівба».
Телеграма з Москви.
Ой щаслива доба!

В телеграмі привіт
І хвала за труди.
На полях первоцвіт,
За полями сади,

За садами бори.
Все при ньому зросло.
Чередник до пори
Залишає село.

Вже й покошено все,
Можна трохи спочить.
Ранній хліб по шосе
В елеватори мчить.

Та невтомний рільник
Про спочивок не зна.
Він обходить терник:
«Не земля, а казна.

Наче хвиля, рілля —
Хоч веслом прогорни.
Мир вам, рідні поля,
Урожайні лани!»

1949

МОЇ ДРУЗІ

У мене є друзі,
Хороші друзі.
В Паризькій окрузі
Живуть мої друзі,

У Лондоні сірім,
У димнім Детройті.
Я з ними стрічався на фронті,
В огні,
І заздрили друзі мені:
«Щасливий ти, друже,
Щасливий дуже.
Війна закінчиться —
Поїдеш додому
Робити, учитись,
А ми... невідомо:
А ми...»
І світилися очі з пітьми.
Ті очі юнацькі
Я бачу й сьогодні,
І потиски братські
Горять на долоні.
Я чую їх кроки
Над світом широким,
За морем
Серця їх наповнені горем.
Живуть мої друзі,
Хороші друзі,
У злиднях і тузі
В Паризькій окрузі.
У темних провулках,
В трущобах Детройта,—
Шукають притулку,
Шукають роботи.
Їм шиють шипелі,
Кують автомати,
Та друзі мої
Не ідуть воювати.
Їх погляд палає
І слово іскриться.
«Ми хочем робити,
Ми хочемо вчиться!
Ми хочемо жити,
Як там, у Росії.
Ми повні надії,
Росте наша сила,
Орлині у нас
Підіймаються крила!»
Ідуть мої друзі,

Хороші друзі,
В Паризькій окрузі,
У Римі, в Тулузі,
У Лондоні сірім,
У димнім Детройті —
У першій загоні
На мирному фронті.
У першій загоні,
Як перші горністи.
Вони — комсомольці,
Вони — комуністи.

1949

ПІСНЯ ВЕТЕРАНА

Ти кажеш — «дідусь». А який я дідусь?
Я шаблі і кулі в бою не боюсь.

Який я дідусь! Я солдат-ветеран,
В японську війну штурмував Ляоян.

В п'ятнадцятому році я був на війні,
В сімнадцятому році — в жовтневій вогні,

В війну Вітчизняну я був партизан.
Який я дідусь! Я солдат-ветеран!

Живу і тепер я у славній роботі
І задрять в роботі мені молоді.

Який я дідусь! Я солдат-ветеран —
На тілі рубці чотирнадцяти ран,

П'ятнадцяту рану, чи гибель свою,
Прийму за Вітчизну в майбутньому бою.

Так вип'ємо ж, друзі, налейте стакан!
Який я дідусь! Я солдат-ветеран.

1949

Дощ пройшов,
І світлі ручаї
В синє море виливають воду.
Може, так і ці пісні мої
В океан співучого народу
Потечуть, як світлі ручаї.
Хай струмок те море не поглибить,
І не буде слави по мені,
Як хмарина мусить воду вилить,
Так і я — всю душу у пісні.
І коли по житю, винограду
Травень хлюпне воду із ковша
І підіймуть люди пісню радо —
Буде в пісні жить моя душа.

1949

АКУШЕРКА

Маленька, гарненька,
Як кажуть в народі,
Біжить по городі,
По вогкій стежині,
А потім в пилу на вантажній машині,
Лиш хусточка біла замрів в долині.
Маленька, гарненька
У місті дзвінкому
Лікарні об'їде на ГАЗі швидкому,
Опівдні у спеку
Загляне в аптеку.
Старий фармацевт привітає, всміхнеться.
І ліки поллються на вигнуті денця —
За краплею крапля, щоб можна злічити.
Маленька, гарненька
Не хоче спочити.
— У мене в селі, — і вона зашариться, —
Сьогодні дитиночка буде родиться.
— У вас?!
— Не жартуйте, бо я поспішаю. —
Мотор загуде, і машина рушає.
Село між гаями закутає в тіні.
Маленька, гарненька —

У хаті-родильні.
Вона не приляже всю ніч до світання,
Аж поки в руках не відчує дихання
Нової людини,
Нового життя —
Початок нової путі в майбуття.
Маленька, гарненька —
У хаті-родильні.
За вікнами гони у місячній піні.
А поле, як море, широке, безкрає,
Там перша любов її пісню співає.

1949

ДІВЧИНА ВСМІХАЛАСЯ У СНІ

Дівчина всміхалася у сні.
Що їй снилось — нам того не знати.
Може, рідні звільнені Карпати,
Може, перша зустріч навесні
З молодим хоробрим плотогоном.
Бігла даль досвітня за вагоном,
Дівчина всміхалася у сні.
А коли уранці пробудилась,
Не сказала, що вночі їй снилось,
Лиш тугіше коси заплела
І тихеньку пісню повела.
Про любов співала, чарівна,
Про того, що очі як тернини,
Про того, що їхав з України —
Бо війна...
Спинилась далина.
«Я вже й дома», — дівчина сказала.
І її обняв серед вокзалу,
Мабуть, той, що снівся цілу ніч.
А вона його назвала братом.
Я вклонивсь омріяним Карпатам
І пішов майбутньому навстріч.
Це було давно.
А нині лист.
І який на диво ніжний зміст!
Як же я не знав тоді, що в сні
Дівчина всміхалася мені.

1949

НА ГРІНВІЧІ

У Лондоні, на Грінвічі, вгорі
Вночі і вдень мигають ліхтарі,
Щоб люди знали в морок і туман,
Де йде меридіан.

У Лондоні, на Грінвічі, щомить
Старий годинник стука і гримить,
Аби зулус, індус і папуас
Кляли той час.

У Лондоні, на Грінвічі, вночі
Включають саморобні приймачі
Бездомні люди: слухати щораз
Московський час.

1949

ЦЕ ВСЕ МОСКВА

Сліпе дівча з далекої Туви
Летить в Москву, щоб там вернули очі.
Сліпе дівча — стеблиночка трави —
Летить в Москву в п'їтьмі своєї ночі.

Сліпе дівча у лікаря сидить.
Воно дрижить, лякається і плаче.
Сліпе дівча в м'якому ліжку спить,
Прокинулось,
Поглянуло...
І... бачить!

«А як зоветься те, що там шумить?» —
Дівча поводить ручкою слабою.
Хірург сказав, замислившись на мить:
«Це все зоветься, дівчинко, Москвою».

1949

• •
•

Мені приснилась та білява,
Що у чернечому гаю
Спливла з туману, мов уява,
І душу вразила мою
Простими, ніжними словами.

Текла ріка між островами
І підмивала явори.
Багато літ з тії пори
Пройшло в минуле.
Промайнули
Юнацькі весни мандрівні,
Столиці, слободи, аули —
Аж до війни.
І на війні
Вона приснилася мені
Або привиділась —
Не знаю.
Вночі лежав я серед гаю,
І кров холола на льоду.
Тоді почулось:
«Бачу, знаю!
Іду, іду!
Лечу, лечу!
Сльозами рану омочу...»
І підійшла моя білява,
То був не сон і не уява —
Вона сестрою підійшла,
Цілющі сльози пролила
На рвану рану вогневу.
І я живу.

1949

ЗУСТРІЧ

Завітала в гості,
Стала на порозі.
Каже: «Я зустріла
Свадьбу на дорозі.

Молодий — хороший,
Молода — хороша.
Жаль, що я на неї
Долею не схожа.

На війні загинув
Той, кого любила».
Синій вечір линув,
Розпустивши крила.

Та жива надія
Заповняла груди:
Може, ще приїде,
Може, ще прибуде.

Жди — прибуде милий,
Стане на порозі.
Я тоді зустріну
Свадьбу на дорозі.

Молода — хороша,
Молодий — хороший.
Жаль, що я на нього
Долею не схожий,

Що мене так вірно
Інша не любила.
Синій вечір линув,
Розпустивши крила.

1949

ЛИСТ

Лети, мій лист, за море, наче птиця!
У тебе крила світлі і міцні.
В Канаді друг живе, йому не спиться,
Болить рука, що втратив на війні.
Душа болить у нього.
Приїде ранок,
Пустельве поле вигляне з імлі,
Тоді, мій лист, впади йому на ганок,
Хорошим словом серце звесели.

Скажи, що там, далеко на Вкраїні,
Де полуниці в травах, мов зірки,
Косити луг під співи солов'їні
Ідуть його щасливі земляки.
Вони із Пруту набирають воду,
Осяяну світанням золотим.
І галичанки дивляться на вроду
У тиху-тиху синювату воду,
Де він колись купався молодим.
Скажи, що там росте така пшениця,
Такі жита,
Таке життя росте,
Яке за морем людям тільки сниться.
І він огляне спалене, пусте,
В оренду взяте поле.
«Ой Канадо!
І для одної чесної руки
Ти не даєш роботи.
Любо, радо
Живуть мої щасливі земляки
На батьківщині,
Там, на Україні...» —
Він прошепоче, сяде край вікна.
В його очах пролинуть води сині
І мила серцю рідна сторона.

1949

ІСПАНСЬКОМУ КОМУНІСТОВІ

Я знаю, що ти у в'язниці,
Що ти
В німій кам'яниці
Не зможеш знести
Страшного безділля,
Що скорбна Севілья
Від тебе чекає священної мсти.
А ти у в'язниці,
За вікнами птиці!
Ти теж народився в орлиній сім'ї.
Лиш крила розправив,
А їх обламали,

Живим у камінну труну заховали,
Щоб люди забули і мислі твої.
А мислі, мов повінь, буяють на Віслі,
На Одері, Влтаві, на синім Дунаї.
Тепер їм упину на світі немає,
Ці мислі ведуть переможні бої.
І ти через ґрати поглянь лиш надвір —
Кров'ю клекоче Гвадалквівір,
Кров'ю клекоче,
Розлитися хоче.
Вір в перемогу, вір!

1949

НА ВОЛИНІ

О, скільки дум і скільки мрій
Навіяв тихий вітровій
Мені в хисткому курені...
Були жаркі серпневі дні.
Жнива закінчено.
Стерня
Текла у даль від куреня
Святково чиста, золота,
Мов добра пам'ять про жита,
З яких зерно уже в мішках
Лежить на вибитих токах.
Це — перший хліб, що колектив
З артільних нив намолотив.
Це перший крок.
Серед толок
Торік з'явилися трактори.
І люди мовили:
«Ори!
Ори, Іване, через межі!»
Тоді в селі звелись пожежі,
А люди мовили:
«Ори!
Пожежі до пори!»
І той орав.
Моря заграв
Злилися з кров'ю на Волині.
Та дні нового неупинні
Ішли, стираючи старе.
Тепер Іван стерню оре,

Забувши про вчорашні межі.
Стоять скирти, неначе вежі,
При коліїстому шляху.
У ніч безхмарну і суху
Лежав я з хлопцем в курені,
І легко дихалось мені.
Невже так просто все тепер?
Та ні.
Василько-піонер,
Нехай лиш трохи підросте,
У серце візьме це «просто»,
Уздрить в нім безліч наших меж,
Та вже без крові і пожеж.

1950

НА ГОРАХ КАРПАТАХ

На горах Карпатах, де буки рясні,
Гуцулка співає високі пісні.
Квітує малина,
І в'ється стежина
На скелі круті кам'яні.

Гуцулка на гору Говерлу зійшла
І зором зелений свій край обвела.
Квітує малина,
Росте Верховина.
О, скільки на серці тепла.

В поділлі безмежні артільні поля,
Широкою хвилею лине рілля.
Квітує малина.
Моя Верховина —
Навік українська земля.

На горах Карпатах, де буки рясні,
Гуцулка співає високі пісні.
Квітує малина.
Уся Батьківщина
В ранковім веснянім вогні.

1950

ПРОСТИ, СИНОК, ЗА ВСІ ЛІТА РОЗЛУКИ

Прости, синок, за всі літа розлуки,—
Хіба я знав, що ти на світі є!
Горів літак, над ним кружляли круки,
В обривках строп життя було моє.

А потім кінь, відбитий у мадьяра,
Нова сім'я в загоні Ковпака.
Через бої за гори, крутояри
Простягся шлях бійця-підбивника.

На сто мостів наклав я з болем руки,
Крізь сто смертей пройшло життя моє.
Прости, синок, за всі літа розлуки,—
Хіба я знав, що ти на світі є!

1950

ПЛУГ

Стоїть вагончик на межі,
В віконці світла круг.
Там трактористи від іржі
Звільняють плуг.

Один говорить: «Скільки раз
У танковій броні
Цей плуг, затоптаний у грязь,
Ввижавсь мені».

А другий каже: «Всі роки
Мені ввижався ти,
Мій любий сину...
Дай гаки
І посвіти».

Під світлом сяє сталі синь,
Скриплять гвинти руді.
Стрічають ранок батько й син
В степу,
В труді.

1950

ЛЮБЛЮ ПОЕЗІЮ

Я люблю поезію, як мати
Любить сина сповивати,
Як старий досвідчений коваль
Любить сталь,
Тверду та неслухняну,
І як любить хустку полотняну
Сива ткаля.
Лізе в землю паля
Із пружинним трепетом під міст,
Чи іде гаями гармоніст
І співає пісню під гармонь,
Чи долонь
Гарячий дотик в дружбі,
Чи розвідник на тривожній службі,
Чи маля в шовковій оболонці,
Що мотає промені від сонця
У клубочок,
Чи один листочок
В зошиті із рідної верби,
Чи слова разючої ганьби
В кам'яне обличчя палія —
Все це я, поезія моя.
Не як форма,
А як мідь в литві,
Де лишилися риси вікові,
Мідь, яку натхненний майстер лив
І при цьому душу опалив.

1950

І ЧОГО ТІКАТИ

Стрілися на полі, руку подала.
Чорною бровою тихо повела.

Ніжно усміхнулась, зникла у житах, —
Хусточка майнула, паче білий птах.

Я повів бригаду славних косарів,
Хвилями покосів поле перебрів.

Думав — заховалась в житі, в гущині,
А вона сміялась десь удалниці.

А вона в'язала росяні снопи,
Колосок зривала з кожної копи.

Як ішла додому в житньому вінку,
Радо всі вітали дівчину швидко.

Лиш у мене серце билось гаряче:
Думав — чорноока знову утече.

Утекла б, та в полі скрізь уже стерня,
Утекла б, та серце дівчину спивя.

І чого тікати, як зійшлись путі,
Як любов єднає щастям у житті!..

1950

* *
*

Ти прийдеш додому
Замріяна, тиха,
Не знаючи втоми,
Не чуючи лиха.
І враз перегроми —
То грози весняні,
Вони в тебе перші, а може, й останні.
А може...

Чому осипається рожа?
Недавно розквітла і вже опадає,
І хвиля пелюстки червоні гойдає.
Ти думаєш:
Може, пора поспішати?
Не думай, не треба,
Бо жити — не жати.
У повному серці не вклякне колосся,
Нешвидко сивіє дівоче волосся,
Коли є надія, бептежне бажання,
Чекання найбільшого в світі кохання.

1950

* *
*

Життя — це рух і ревно дія,
А не кружіння в суєті.
Любов — це ти, моя Надіє,

Нехай заказані путі,
Путі до тебе.
Мов до неба,
Вже котрий день і котрий рік,
Немов до неба, йду до тебе
Через круті обриви рік.
Іду, здається, молодію,
Бо одірвавсь од суєти.
Вже не печалюсь, а радію,
Що аж до неба треба йти.
На жаль, все тяжча з року в рік
Стає хода в скресання рік,
Як потече із круч Дніпра
В уяві кіс весела гра.

1950

ЗУСТРІЧ

— Ось яка ти.
— А яка? —
Чую слово добре, ніжне...
Під ногами хутро сніжне,
І зима така м'яка.
— Це кажу я про Москву.
— Про Москву?
А я не знала.—
І веде мене з вокзалу
В сон, що бачу наяву,
Дівчина така хороша...
І такі її слова —
Як незаймана пороша,
Як засніжена Москва.

1950

ЧЕРВНЕВА НЕДІЛЯ

Рік сорок перший.
Червнева неділя.
Мені подзвонили, що в Галі весілля, —
Уранці було це.
І раптом війна...

Я вийшов із дому —
Столиця ясна.
Іще не одквітла весна,
Ще троянди...
А в парку машини,
зепітки,
сваряди.

Весілля...
Червнева неділя...
Війна...
З весільної чаші я вже не нап'юся,
І скоро додому уже не вернуся.
Без мене весілля,—
якщо воно буде.
Кудись поспішали озброєні люди.
В райкомі сказали:
«Зібратись у дві».
Вночі з автоматом я йшов по Москві,
Стояла тривожна важка тишина.
Так починалась війна.

1951

ВЕРБИ В КРАСНОПРЕСНЕНСЬКОМУ ПАРКУ

Вони мені нагадують сагу
В Чернеччині між лугом, під горою,—
Зимою у глибокому снігу,
В ряснім убранні літньою порою
Ці верби рідні, вічні та близькі.
Під ними в'ються стежечки вузькі —
Йдуть москвичі під верби спочивати,
Книжки читати, думати, співати
І мріяти під шелести верби.
Могутні поруч височать дуби,
Та найніжпніші ці гаї вербові,
Немов оселя братньої любові,
Немов утілення краси і вроди
Моєї української природи.

1951

СЛАВА ПОЕТА

Не бронзою зелено-золотою
В забутих, забур'янених місцях —
Дніпровою цілющою водою,
Любов'ю молодого
У серцях
І піснею в безхмарній далині
Дзвенить поета слава в наші дні.
Хороша слава!
Спалена Полтава
Іще курила попелом,
Іще
Над Ворсклою розгойдана заграва
Будила в душах біль страшний і щем,
А в школі — недопаленім бараці, —
Мов миру знак, пробіг дзвінок уранці.
«Добриденень, діти, — вчителька сказала,
Так просто, наче вчора тут була, —
Читати вірші будемо». І зала
Широким човном в тишу попливла.
Читати вірші — хто їх пам'ятає?
Хвилина, друга, третя пролітає.
І раптом хлопчик в чорній сорочині,
Що облягала плечики худі,
Підняв слова, які уже Тичині
І книгам не належали тоді:
«Я єсть народ, якого правди сила
Ніким звоєвана ще не була,
Яка біда мене, яка чума косила,
А сила знову розцвіла...»
І підвелись опалені брівчата —
Неначе пісня, вперше розпочата.
«Я єсть народ...» — лунало навкруги.
І вже бліді маленькі полтавчата
Сиділи, повні сили і снаги.
Він зупинивсь, а вчителька мовчала,
Сльозинкою в журналі відмічала
Роками незаповнену графу.
«Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
Бо я живу...»
«Живу!» — відлунням вторила Полтава.
Оце і є поета добра слава.

1951

ЙОНКА

Йонко, Йонко!
Хіба я забуду
Щиру душу, усмішку твою.
Скільки бачив я доброго люду
У твоєму високім краю —
У Софії, у Пловдиві, в Русі
На казковій горі Соколець.
Але ти, карооке і русе,
Юне щастя, пемов промінець,
Промайнула — і стало світліше
Серед білого дня у саду.
Я чекаю — а може, напише,
Я шукаю — а може, знайду.
Я виходжу на кримські відроги
І вдивляюсь-дивлюся у даль.
Місяць стелить по росах дорогу,
І зірки розсипають кришталь
Аж до моря, а далі — по хвилі...
І летить мені Йонка навстріч.

Ніжні думи і спомини милі
Обвивають мене цілу ніч.

1951

ПІСНЯ ПРО ОЛЮ

У степу широкім стрілась русокоса.
«Не забудеш Олю», — мовила мені.
У степу широкім мерехтіли роси
І дзвеніла пісня вдалині:

«Той, хто вірно любить, — згадує щоднини,
Хоч яка б розлука не була,
Той, хто вірно любить, — в бурі, в хуртовини
Знайде для коханої тепла».

Літа вже немає — сніг, дими на полі.
Я іду з загоном край свій боронить,
На прощання душу зігриваю Олі
Піснею, що й нині у степу бринить:

«Той, хто вірно любить, — згадує щоднини,
Хоч яка б розлука не була,
Той, хто вірно любить, — в бурі, в хуртовини
Знайде для коханої тепла».

Проминули роки у боях жорстоких —
Серце ж не забуло, мріє про своє.
Я іду степами по лапах широких —
Олі вже немає, тільки пісня є:

«Той, хто вірно любить, — згадує щоднини,
Хоч яка б розлука не була.
Той, хто вірно любить, — в бурі, в хуртовини
Знайде для коханої тепла».

1951

БДЖОЛА

Я не заздрю соколові, друзі,
Бо і сам крилату душу маю.
Ні свободі повіри на лузі,
Навіть силі сонця серед маю
Я не заздрю.
Заздрю я бджолі найбільше в світі.
Коли б так навчився працювати —
Скільки міг би правди назбирати
У життя,
На буйнім його цвіті.

1951

ЗГАДАЙ

Так хочеться зустріть тебе, далеку, —
А ти живеш на березі Кури.
І хвилі б'ють по глиняному глеку,
І з хвилями вриваються вітри
У посуд твій.
Як будеш пити воду
З вітрами, що родились на Десні,
Вдихаючи поліську прохолоду,
Всміхнись мені в гарячій стороні.
Згадай намет з тонкого верболозу,
Того бійця, що ніс тебе в намет
Через густий деснянський очерет,
Знесилена від голоду й морозу.

Згадай пісні, які тобі співав я,
Щоб заглушити болі та вітри,
Згадай слова, які тобі казав я,
І їх на рідній мові повтори.

1951

ЯЛИНА

Тут був старий маленький дім.
Я жив у нім,
Тут нині сквер.
Якийсь дбайливий інженер
Поставив срібні ліхтарі.
Коло будиночка в дворі
Я посадив колись ялину,
А сам в широкий світ поплинув.
Лишились в згадці незабутні
Старий будиночок на Трубній,
Мала ялина край вікна.
Тепер у скверику вона
Стоїть висока і струнка,
Все жде з походу юнака.
Я повернувся — не впізнала.
Але я рад, що ти чекала,
Що ти здорова і жива,
Що зберегла тебе Москва.

1952

ВІД КІРОВСЬКИХ ДО АРБАТУ

В Москві у мене доня народилась.
Ось, на Арбаті, той родильний дім,
Де вперше серце Олине забилося,
Де вперше голос прозвучав у нім.
І перша радість батьківська незнапа,
Яка іще далеко від Москви
Зароджувалась в хлопця-партизана,
І все єство кричало: «Доживи!»
І я живий приніс чуття живі,
Щоб батьком стати у моїй Москві,
Але від Кіровських, де жив я, до Арбату
Мені прийшлося пройти через Карпати.

1952

НА РУІНІ ДИТМІСТЕЧКА

Дитмістечко, де виховувався я,
Запустіле, бомбами розрите.
Але все минуле тут не вбите,
Не розтоптане підбором палія.

Є такі у згадки таємниці,
Для яких пожежа не страшна.
Ось вода джерельної криниці
Крізь вогонь пробилась крижана.

Ті ж ногами вичовгані брили
Підпирають урвисько круте,
І садок, що ми колись садили,
Хоч старий, а все-таки цвіте.

Тільки шлях уже не з того боку,
Не кривий у коліях, а брук,
І не віл розорює толоку,
А мотор від лісу йде до лук.

І не так живуть в Чернечім люди.
Але в цьому новому і є
Те, що в мріях жевріло повсюди
Крізь дитинство звихрене мов.

1952

* *
*

Колись давно в нас чорногуз помер
І подруга його сконала швидко в тузі.
Я був тоді ще юний піонер,
Були у мене перші вірні друзі.

Літа текли, неначе та вода,
Стрічалися ми рідко, ненароком,
Зростали і мужніли з кожним роком,
Міцпіла наша сила молода.

А потім і старіти почали.
Та сивизна на скронях не лякала —
Її ми бачили, неначе з перевала
Димок світання десь біля скали,
Бо вірити у старість не могли.

Але при зустрічі, буває, і тепер,
Коли у згадці зрине щось далеке:
«Та це ж тоді, як чорногуз помер...»
І стане жаль дитинства, мов лелеки.

1952

БАЛАДА ПРО БАТЬКІВСЬКУ ЛЮБОВ

На грозу захмарювалось небо,
Блискавок полотнище біліло.
Хвилювавсь Микита Наталеба,
Групу виряджаючи на діло.
Наказав двох підсвинків смалити,
Взятих на німецькому фільварку,
Наказав бікфорди просмолити:
«Бо промокнуть.
Хмарко, дуже хмарко».
І в очах його пеначе туча,
Блискавками зрізана швидкими,
Пропливала туга нестерпуча.
Віп гукав:
«Ничипоре!
Якиме!»
Сам не знав, навіщо хлопців кличе,
Може, просто, щоб згадать імення,
Щоб поглянуть в рідні їх обличчя.
Сорок хлопців.
Це ж не група — жменя.
А на міст зігнали охорону —
Всякої фашистської сволоти.
Вже, здається, більше батальйону,
І по селах скрізь ворожі роти.
Ще й гроза!
А тут гливкі гнилища
Й річка зветься Липою Гнилою...
Взяв запали, положив на днище
І залив гарячою смолою.
«Ці вже не відсиріють довіку».
Перевірів ящики із толом.
Бодню з салом аж під саме віко
І мішок з пшоном та малосолом
Заховав у передок на возі.

Хлопці рушили грозою в передгроззі.
Опівночі грім крізь грім рвонувся.
У загін ніхто не повернувся.
Знав про це Микита Наталеба
Мабуть, ще тоді, у передгроззі,
Та й тепер казав:
«Щоб все як треба...
Настелить сінця на кожнім возі,
Сорок вороних підкуйте в кузні,
Щоб куліш гарячий під возами...»
Сам порізав хліб на сорок куснів
І полив їх щедрими сльозами.
Забіліло ранком тихе небо,
Порване грозою навісною,
І чорнявий вчора Наталеба
Раптом злився з ранком сивизною.
У загін ніхто не повернувся.

1952

* *
*

Всі кажуть, що Дніпро старий,
І звать Славуту Дідом.
А він крутне у Чорторій
І — тільки піна слідом.
Або гуляє на лугах,
Цілує ніжну Десну,
І тій не спиться в берегах,
Любов глибоку, чесну
Зливає в серце молоде
Вона лише Дніпрові.
Такої вірної ниде
Я не стрічав любові.
Я не стрічав...
Але зустрів
За всі літа сьогодні.
Дніпро зірницями горів
У сизому бездонні.
Я тихо-тихо шепотів:
«Ще не було такої!»
Я одного лише хотів,
Щоб стать Дніпром-рікою,

А ти щоб Десною була,
Як у казках буває,
Аби лише мені лила
Любов свою безкраю.

1952

ВОРОН

Ворон приручений їсть бутерброд,
Дзьоб його повний і повний рот.
Він мені вдячний за щедрі дари.
Але, доведись, на поході умри —
Ворон забуде про дні затишні,
Виклює очі мені.

1952

МИСТЕЦТВО

Живописець вмілою рукою
У годину теплу і ясну
Переніс на аркуші весну
Із недавно скреслою рікою.

Прийде осінь.
Опадуть листки.
А в його настудженій хатині
Все тектимуть води сині-сині
Назавжди весняної ріки.

1952

ДАВНЯ ПІСНЯ

«Ой на морі хвиля грала,
У долині роса впала,
На калині
Поламала
Цвіт».
Так співала
На Купала
Дівчина, що в серці мала
Вісімнадцять літ.

«В лісі папороть розквітла.
Квітка, повна щастя, світла, —
Хто дістане цвіт,
Подарую серце тому,
А у ньому, молодому,
Вісімнадцять літ».

Як пішов юнак по квітку.
По широкому по світку —
Загубив і слід.
На Івана на Купала
Сумно дівчина співала
Ще багато літ:

«Ой на морі хвиля грала,
У долині роса впала,
На калині
Поламала
Цвіт».

1952

ГУЦУЛЯ

Я не знаю, де вона жила —
Дівчина з гуцульського села —
І куди поїхала з цих місць,
Де вона тепер жаданий гість.
Але тут, в Каховці, і земля
Згадує про славне гуцуля.
На роботу вийде — як вогонь,
Наче іскри сиплються з долонь.
Заспіває — навіть чорторий
Замовкає, слухає старий.
Затанцює — кручі-береги
Дроботянку крешуть навкруги.
Екскаватор тупне, зробить крок,
Мов: «Чекай, закінчу зміну в строк,
Потанцюєм разом, гуцуля!»
І за неї ківш перехиля.
Я не знаю, де вона жила.
Але знає хлопець із Орла,
Що водою ріже в скелі рів,
Що волошки в нього із-під брів.

Знає він, куди писать листи
І куди те серце принести,
Що любов'ю ніжно промовля:
«Не забудь про мене, гуцуля!»

1952

СЛАВА ЛЮДИНІ

Десь коло Ворскли, за хутором Скелька,
Стрів коваля я, старого Омелька.
Іхав дідусь на бушованім возі
Парою коней по вогкій дорозі.
Був він одягнений в кращу одежку:
Біла сорочка в червону мережку,
Чорний піджак, черевики з колодки.
Так одягались до церкви чи сходки
Років із тридцять тому, пам'ятаю.

Я Омеляна сердечно вітаю.

Він пізнає і запрошує сісти.

Каже:

— Оце закортіло до міста.—

Давнішня думка тривожить старого:—

Вийду із хати, погляну з порога —

Двір, наче квітка, широкий, зелений,

Сад і довкола огорою клени.

Вже по війні посадив — розрослися.

Хліба в коморі тепер — завалися.

Я ж до роботи рвучкий іще змалку.

Добре шанують і бабу Наталку

В нашій артілі.

Вона птахівниця,—

Тим-то старому давно вже не спиться.—

Встану до світа, обходжу осельку

Й начебто чую:

«Ковалю, Омельку,

Ти переміг свою долю злиденну:

Юшку пісну і картоплю щоденну.

Маєш ти рублену хату добрячу,—

Так мені каже усе, що побачу,—

Дійну корову, телицю і свині,

Маєш і грошників трохи у скрині,

Гарний садочок та пасіку милу,

Може, задумав з собою в могилу
Разом забрати?
Ковалю, ковалю,
Чом не подбаєш, як будь тобі далі?
Всіх пережив ти, і рідних не стало».

— Може, голодний?

Ось хліб є і сало.

— Дякую, діду.

— Та ні за що, сину.

Іду в район попросити дитину,

Може, дадуть хлопчика з дитбудинку.—

Витяг з-за пазухи білу хустинку,

Витер сльозами зволожені очі.—

Їсти і пити, чого тільки схоче...

Виросте — в школу віддам, в інституті.

Потім про мене він може забути.

Я не за те, щоб із роду до роду

Шану за щедрість придбать в нагороду.

Виростуть крила, щоб світ облетіти,

Нічого в хаті дідівській сидіти.

Тільки б він, рідний, в комунівські роки

В двір мій заглянув, зелений, широкий.

В кузню колгоспну забіг на хвилину,

В ту, де я вік проклепав без упину.

Всім ковалям поклонивсь, як годиться.

Глянув, чи де не підтрухла криниця.

Може, у вуликах злиплися соти.

Взявся б осот у садку прополоти.

В тінях під кленами трохи посидів.

З двору мого завітав до сусідів:

«Вип'єм, — сказав би, — чарчину вина.

Правильно вік свій прожив старина».

Більше, здається, нічого не хочу.

Дід замовкає, а думка шепоче,

Руки стулились долонями, раді,

Ніби заплещуть:

«Ой ладоньки-ладі».

Очі сміються уявній дитині.

Слава людині,

Хорошій людині.

Тільки згадка торкнеться рукою
До моєї чуткої душі —
Ти стоїш над мутною рікою,
За тобою шумлять комиші.
Ти шепочеш:
«Іди, мій завзятий,
І до мене вертайся з війни.
Он лелека — товариш крилатий —
Прилітає в мій сад щовесни.
Прилітають сини його, доні,
А дорога тяжка, неблизька».
Десь копитами вдарили коні,
Від руки одірвалася рука.
Я пройшов люті стужі і спеки,
Повернувся,
А ти у землі.
Прилітають з-за моря лелеки
І гніздяться на буйнім гіллі.
Та й між ними немає одної —
Так здається мені.
Вдалині
За весною вона,
За війною
У гарячій чужій стороні.

1952

З хлібом у нас зустрічають гостей,
Хліб на весіллях цвіте в короваї.
І кращих немає на світі вістей,
Ніж —
Хліб уродився у рідному краї.

1952

Пахне хліб,
Як тепло пахне хліб!
Любов'ю трударів,
І радістю землею,
І сонцем, що всміхалося весною,
І щастям наших неповторних діб —
Духмяно пахне хліб.

1952

Тепла не жди в січневі дні,
Не жди тепла.
Чого ж приснилося мені,
Що ти прийшла.
Що ти прийшла — у косах май,
В очах зірки.
«Аву, мій любий, упіймай!» —
І — до ріки.
І я біжу, лечу, пливу
Весні услід.
Прокинувсь —
Січень наяву,
Синів лід.
Прийшов поштар, приніс листи —
Хоч лід ламай!
Бо це не сон,
Це знову ти —
Веселий май.

1952

СТОЯНИ

П О Е М А

«Чи так було воно, чи ні —
Судить, звичайно, не мені», —
Казав кремезний лісоруб,
Опершись ліктями на дуб,
Якого щойно повалив,
Він дав мені угорських слив,
Налив домашнього вина,
Люльчипу вийняв з гамана,
Вмостився добре, закурив
І без прохань заговорив:

«Отож чи так було, чи ні,
Але по всій Галичині,
По всій Гуцульщині гористій,
На полонині трав'янистій
Тепер вам кожен розповість
Про теслярів із наших місць
Недавню притчу.
Дивина,
А кажуть, справдішня вона.

На Збручі будували міст.
Возили дошки з ближніх міст,
Смолили дерево важуче
І говорили:
«Бистрий Збруче,
Ти не кордон уже для нас».
Вмирав на хуторі в той час
Столітній тесля-богатир.
Він перед смертю п'ять сокир
Вологим брусом нагострив,
І так онукам говорив:
«Я цілий вік чекав ці дні.
У сні ввижалося мені,
Що я кладу на Збручі міст».
І дід підвівсь на повний зріст,
Саженний зріст,
Аршип в плечі —
Таких лякаються впочі.
«Я цілий вік прожив в трісках.

Немає шкіри на руках,
А тільки шрами та рубці.
У Коломиї, Крем'янці
Оселі панські будував,
Гірким вас хлібом годував
Та все дививсь на схід, на схід.
Одна земля,
Єдиний рід,
А долі дві
І два шляхи.
І за які ж воно гріхи
Нас розлучили на віки?
Ходімо, хлопці, до ріки.
Жаданий час тепер настав».
І тесля п'ять сокир дістав,
Роздав онукам молодим.
Та зір його затьмарив дим.
Дід застогнав, на лаву ліг
І вже підвестися не зміг.

«Ой тяжко, дітоньки, мені,
Я весь неначебто в огні...
Яка імла...
Це смерть прийшла.
Не в час...
Не в час прийшла вона».
І наступила тишина.

Стояли хлопці мовчазні —
Кремезні, жилаві, міцні,—
Жаліли:
«Дід не допорив».
А тесля знов заговорив:
«Кладіть мости, мої малі,
Щоб на возз'єднаній землі
Зійшлися всі шляхи-путі.
Кладіть дубові, золоті
Не на роки,
А на віки.
Поглибше палі та бики...
Щоб не розстались береги,
Щоб не зіпхнули вороги,
Не змив потік,
Не зрізав лід.

Одна ж земля,
Єдиний рід.
Сміливі будьте і міцні,
Як ваші предки в давні дні —
Гірські прапрадіді мої.
Коли ще Довбуш вів бої
В Карпатах,
Панство проти нього, —
З наказом злапати живого, —
Послало війська тисяч три.
Опришки вихором з гори
До Пруту бистрого злетіли.
Весняні води клекотіли —
Тоді був глибший, ширший Прут:
Ліси не так рубали тут.
Сміливці б кинулись у воду,
Мов лебеді із лету, з ходу,
Але у них вози, гармати —
Тож треба міст побудувати.
І вийшли славні теслярі,
Три Стояни-богатирі.
Хоч Стоянами їх не звали —
До того іншу кличку мали.

Навколо буки в два обхвати,
Звалили їх, взяли у лати,
Щоб був дебелиший поміст.
А тут жовнірів цілий хвіст.
Довкола пилу круговерть.
Ідуть, кричать:
«Опришкам смерть!»
Та все націлюють пищалі.
Брати не стали бити палі,
Вони взяли собі на руки
Оті товсті важучі буки
І в бистру хвилю понесли.
Краями вперши до скали,
Самі в воді за палі стали.
Гармати їх не розхитали,
Тяжкі зі броєю вози.
І, як на гріх, удар грози.
Знялося хвиль страшне кипіння,
В потоці котиться каміння,
Але уперлися брати —

Дали опришкам перейти
На той бік Пруту, у бори,
В свої високі табори.
З тих пір прозвали Стоянами
Братів могутніх.
І за вами
Ця кличка славная іде.
Ви їх пагіння молоде,
Тож не зганьбіть хороший рід», —
Сказав і змовк навіки дід.

І хлопці в п'ять дзвінких сокир
Робили міст.
Холодний вир
Під ними бився, клекотав,
Та паль тугих не розхитав,
Не дохлюпнувся до перил
І не підмив опорних брил.
Дошки помосту слались влист.
Зробили хлопці добрий міст,
Дзвінкий і рівний, як струна.
Їх похвалив би старина,
Та він в землі.
Його онуки
До справ нових приклали руки.
І де розмову не почни —
Про вих:
«Це наші Стояни, —
Любовно, гордо скажуть люди, —
Довкола їхніх рук споруди —
Велика школа,
Новий міст,
Що нас веде до східних міст,
До сіл колгоспних,
До братів.
І скільки вже таких мостів!»

Лиш дві зими і двоє літ
Пройшли жаданій волі вслід,
І ось із заходу за Збруч,
Мов громовиця з чорних туч,
Рвонули вражі бомбовози.
І полилися з кров'ю сльози.
Підступно, хижо, папролом

Орда вже топче з лютим злом
Нову радянську сторону —
Рясну мою Галичину.
Гуцульські селища малі
Хоронить в попелі, в імлі.

Останній полк червоний, свій
Проплив у хмарі вогневій
На схід по новому мосту.
В дошки ногами стук та стук
Ішли позаду п'ять братів
З мотками смолених дротів,
З мішками толу на плечах,
З важучим смутком у очах.
До них під'їхав командир
І мовив твердо:
«Міст у вир!»
Із-під копит коня лиш дзвін,
Ворожий вал за кілька гін.
«Трощить свій міст?» —
Зітхнув один.
А старший:
«Треба...
В п'ять хвилин...
Ми ще повернемося згодом,
Зведем цей міст усім народом,
І то вже буде на віки».
Сапери з ходу — до ріки.
Заряди враз лягли до паль,
В заряді кожному запал.
Біжать до вибалка брати,
За ними тягнуться дроти.
А тут снаряд.
І три підряд.
«Тікайте! —
Крикнув старший брат.—
Я сам управляюся.
Бігом!»
Суха трава горить кругом,
А він лежить і танків жде:
«Хай міст недаром пропаде.
Ось перший, другий, ще, іще...»
Вже криця дерево січе.
Але снаряд...

І сім підряд.
Не встиг крутнути ручку брат.

Аж три зими і трое літ
Пішли в дими, під чорний лід,
У води Волги і Дніпра,
В густі дощі з цебра-відра,
В ядучий пил, в огонь гармат.
Плече в плече, до брата брат,
Пройшли сапери грізну даль.
Каміння, дерево і сталь
Із їхніх рук живуть в мостах
В яких краях!
В яких містах!
Де полк, було, не зупини,
Уже на місці Стояни.
Понтони кріпляться на триси.
Нехай в вітри чи люті грози
Не похитнеться добра кладка.
В селі зустрінеться солдатка:
«Спалили хату — ой біда», —
І зронить сльози молода.
За мить в дворі чотири брати,
Вночі зведуться стіни хати,
А ранком — гей, сапери, в путь;
І новий міст уже кладуть.

І знов на Збручі славний полк.
В прориві — блискавичний строк.
Тут ні хвилини не барись,
Бо злий і хитрий, паче рись,
Лютує ворог, — відпусти —
Він може все вогнем змести.
Отож оточуй, не барись.

«А міст цілісінький, дивись...» —
Чотири брати як один
Сказали разом.
Збруча плин
Внизу гойдається, шумить.
«Провірить міст в єдину мить!» —
Звернувсь полковник до братів.

Він ждять не міг — у бій летів.
Прийшли сапери до води:

Дубові палі в два ряди
Стоять.
Не видно мін і толу.
Уже замріяв з видноколу
Маленький, рідний хутірець.
І раптом слово як свинець:
«Підріз...»
«Підпиляно чотири...»
Упали руки, наче гирі,
У перший раз за всю війну.
«Мерщій у ліс, рубать сосну!
Зібрать в обозі всі канати!»
Тут спалахнули ближні хати,
І потяглись на Збруч дими.
Тоді крізь вибухи-громи
Немов почулося братам:
«Не взяти Довбуша катам!» —
Це кажуть предки Стояни.
Тяжкий поміст несуть вони
В потоки вод,
Кипучих вод,
Попід вогнем жовнірських орд.
А замість паль самі стають,
Відкривши Довбушеві путь.
Перезирнулися брати:
«До лісу ніколи іти.
Чого ж нас кличуть Стоянами?
Горить-палає перед нами
Земля отецька дорога, —
У ній і сила, і снага.
Ставаймо всі на зрізи паль,
І кожен будь твердий, мов сталь!»

І побрели в мутній воді
Чотири брати молоді,
На зрізи стали, мовчазні,
Звелись, розправились, міцні,
Плечами вперлись у поміст,
І зразу вирівнявся міст.
«В порядку!..
Йдіть!..
Гуде луна.
На міст бійців тісна стіна
Пішла,

Ногами стук та стук
У вісім рук, залізних рук,
У стояни плечей сталєних,
У згустки м'язів крем'яних, —
Ідуть, ногами стук та стук.
Поміст, неначе добрий брук,
Під мужнім кроком не дрижить.
Відроги мнючи, біжить
Грозою збуджена вода,
Важка, замулена, руда.

«Ну як, брати, — пита один, —
Чи не змиває Збруча плин,
Чи не вгинається плече,
І біль у жилах не пече?»
«Нічого!..» —
Кажуть Стояни.

Гудуть над ними двигуни —
Моточастини підійшли.
І чути голос із імлі:
«Тяжкі машини...
Там — бійці,
По двадцять в кожному кузовці,
Боезапас у всіх як слід...»
Плоти розірвані, мов лід,
По хвилях звихрених пливуть.
Дрижать дошки — «катюші» йдуть.
За ними танки...
Грім гуде.

Це бог війни за Збруч іде.
Сліди лишаючи масні,
Повзуть стотонні «корпусні».
Скрипить, вгинається поміст.
Стоять брати на повний зріст,
В сичанні сталі, у вогні
Стоять, неначе кам'яні.
Під гук броні, громи гармат.
І знов питає старший брат:
«Чи стане сили та снаги,
Щоб не розстались береги?
Одна ж земля,
Єдиний рід!»
«Не підє наше військо вбрід.
Ще є снага і сила є!» —

Найменший голос подає.
Вже темна ніч змінилась днем.
«Не уклякнем?»
«Не уклякнем!»
Перемовляються брати.
Проходять армії, фронти.
«Хоч скелі з гір на міст верни —
Не уклякають Стояни»,—
Казали люди.

Так чи ні
Було —
Судити не мені»,—
Закінчив сивий лісоруб.
Погаслу люлечку до губ
Підніс і ще додав у мрії:
«Я чув про це у Коломиї,
У Стрії чув...
І вже не раз
По хуторах пройшла у нас
Ця притча.
Ніби дивина,
Та кажуть, справдішня вона».

1953

СПІВАЧКА

Де тебе стрів я уперше —
Не знаю,
Може, у пісні,
А може, у казці.
Вийшла на сцену в зеленій запасці
Шелестом, подихом раннього маю.
Голос високий розлився луною,
Водами рік, що скресають весною,
Цвітом вишневим із рідного краю,
Подихом, шелестом щедрого маю.
Збігла у залу звичайна, по-людськи
Сповнена щирістю чисто земною.
З пісні на серці вишнева пелюстка
Ще тріпотіла, бриніла весною.
«Як я співала?» —
Між іншим спитала.
Що відповісти —
Я слів тих не маю.
Шелестом, подихом першого маю,
Вірним коханням ти серцю співала.

1953

Коли хтось умирає —
По собі
Лишає труд і вчинки,
Більш нічого.
Якщо героєм був у боротьбі
І рятував людей від лиха злого,
Чи майстром був — палаци будував,
Чи відкривав закони у природі,
Чи просто палі в землю забивав —
Усе це залишається в народі.
Коли ж твій труд в народі не лишивсь —
Ти марно жив,
Даремно народивсь.

1953

ЛЮБЛЮ Я ЛІС

Люблю я ліс!
Дрімотний ліс.
Він партизанові приніс
Жаданий захист і спочинок.
І не один звитяжний вчинок
Я по стежках його проніс
За нашу рідну Батьківщину.
Березу, вільху і ліщину,
Дубів могутність величаву
І навіть тихий верболіз —
Люблю я ліс.
Його по праву
Я і шаную, і люблю,
Вклоняюсь пишному гіллю,
Бо тричі щиро напоїв
Коріння буків і дубів
Своєю кров'ю молодю.
Тепер спокійною ходюю
Проходжу лісом.
Тихий шум
Мені навіяв безліч дум
Про давні роки незабутні
І про омріяні майбутні,
В які ростимуть
І цвістимуть
Оді незаймані ліси,
Красу новій землі нестимуть
У вік найвищої краси,
У вік без війн,
Без крові,
Сліз.
Люблю я ліс.

1953

Я не шукав кохання,
Бо само
Воно мене знаходило раптово.
Бувало, на завдання ідемо,

І втома давить плечі стопудово,
І твань холодна хлюпає з чобіт,
І обливає дощ тебе і піт.
Присядеш на годину в хутірці
Спочити, перевірити гранати —
І співчуття побачиш на лиці
У дівчини, що вигляне із хати.
Вона тобі віддасть останній хліб,
Води в ковші з криниці принесе.
Оце і все.
Але на скільки діб
Рівнішає розтерзане шосе
У чорному страшному передгроззі.
І, підірвавши толом вражий дот,
Ти думаєш,
Що краща з нагород —
Вертатися назад по тій дорозі,
Де жде тебе у тихім хутірці
Остання крихта хліба у руці,
Джерельний хміль в кленовому ковші
І рідне слово ніжної душі.

1953

ОБОВ'ЯЗОК

ПОЕМА

I

Здали екзамени дівчата.
Ці почуття такі відомі!

Нова пора в житті почата,
Вона накреслена в дипломі
Скупими літерами назви
Не факультету, а роботи.
Її омріяли не раз ви
В години пізньої дрімоти,
В студентські роки.
Роки дивні!
Мов ті вітри із Задніпров'я,
Веселі, свіжі, неупинні
В буянні сили і здоров'я.

Студентські роки!
Не забуду
Я вас.
У першій п'ятирічці
З крутих підмурків тракторбуду
Летиш до міста.
І при свічці
«Гризеш мотор» по Чудакову
Чи йдеш на диспут в пізню пору.
А потім гирю двопудову
Замість вечері — тричі вгору.
А далі розкіш півтапчанна
З Розкішним Ванею по-братськи.
Устанеш, вмиєшся із чана,—
І ні копійки у карманці.
І без квитка на трьох трамваях
(Який там штраф — у кого брати?!)
По юних харківських безкраїх
Робочих вулицях до парти.
У пальтечку, що наскрізь рветься,
Стрічаєш осені і зими.
Але цей час в глибинах серця
Жіве як щось навік любиме.

При нім поставив я на чати
Свої накраці спогадання.

Здали екзамени дівчата.
До цього скільки хвилювання!
Ще в дні прийому — чи зачислять?
Чи є куточок в гуртожитку?
У цьому всі чуття і мислі,
Вони тяглись, мов довга нитка,
Така тонка, що ось порветься
І ти повернешся додому.
Аж поки друг не усміхнеться:
«Усе в порядку — вже відомо!»
Минали дні у бистрім русі,
Конспект гортала у трамваї.
На першій курсі...
Другім курсі...
Життя летить, не пропливає.
Вночі важкі сторінки тома
Виднілись тьмяно, мов кризь сито.
І не пускала давня втома
Устати світло погасити.

Тоді з'явилися в уяві
Лікарні світлі і просторі
В Охтирці, може, у Полтаві
Чи у степах на Чорномор'ї.
І ти заходиш тихо, швидко
В свою палату кроком звичним.
І кожен зір, неначе нитка, —
До тебе струмом електричним.
Благання хворої людини
В очах палаючих, широких.

Пора лягати — дві години,
А до лікарні ще три роки.
«Пора, Меланю, — каже втома, —
Засни, хай рідний степ наснитися,
І як тебе чекають дома,
І як дзвенить в кущах синиця,
І як Петрівна виїжджає
На хутори у пізню пору.
Нехай присняться урожаї,
Що ливуть хвилями до двору».

Пора.
Ще скільки може бути
При кожному іспиті вагання:
Аби від страху не забути,
Не переплутати питання.

Здаси на трійку —
Щирі сльози.
Бігом вертаєшся з їдальні,
З усіх книжок «туберкульози»
У тихім шелесті читальні
Тобі розказують про себе —
Бо не до заліку знання ці.
У них появиться потреба
В рибальській хаті на Лиманці,
Де вже професора не буде
І в книгах ніколи пориться.
А хворий стисне впалі груди:
«Допоможи мені, сестрице».
На те й літа оці студентські,
Народні кошти, дум надбання,
Щоб в хутори, частини енські
Ти понесла знання й дерзання.

«Тепер відмінно!
Чуєш, Грицю?»
Він усміхнувся, тисне руки.
Твоя душа легка, як пtiця.
Навкруг веселі перегуки,
І пісня в гомоні зринає.
Бринить мелодія кохана
Із «Запорожця за Дунаєм».
«Чого мовчиш, виводь, Мелано!»
І ти в захопленні дівочім,
Мов у степах на Чорномор'ї,
Виводиш високо про очі,
Про блідий місяць, ясні зорі.

Погасла пісня.
В грудях ніжно.
Чогось іще душа шукає.
Цвітуть каштани білосніжно,
Над містом лагідно смеркає.
Куди іти, куди летіти —

Ти не подумала — не треба:
Повсюди мрійне тепле літо,
І скрізь блакить близького неба.
З розгону вибігла на гірку,
Внизу Дніпро плоти колише.
Знайшла в воді вечірню зірку:
«Це наша зірка, чуєш, Гришо?»
Рука в руді — і вниз по росах,
Аж важко дихати в розгоні.
Твої русяві довгі коси
На мить заплутались у кроні.
Злилися в першій поцілунку.
Ти пригорнулася до Гриші.
І соловей ударив лунко
Грайливим посвистом у тиші.
Ясні вогні на темній хвилі
Пливуть у тихім колиханні.
«Коли б на все життя ці милі
Години в першому коханні».
Туман стікає через луки,
І без кінця його потоки.
«Коли б, не знаючи розлуки,
З тобою будь найдовші роки».
«З тобою!»
Він зриває квітку,
Вплітає в косу неуміло.
Бере на руки:
«Ой лелітко!»
Довкіл роменом забіліло.
Стежина в'ється
Вгору, вгору,
І він до круч біжить з тобою.
Жадає лету і простору
Душа, окрилена любов'ю.
Чого ще буде за три роки.
Бліде світання в вікна лине,
В очах замріяних широких
Рядки неначе з павутини.
Недовгий сон стає на чати,
Сторінка падає на зломі.

І ось нове життя почато.
Воно накреслено в дипломі,
Воно —

Неначе з перевалу
Залитий сонцем шир планети.
Згадала ти ряденце з валу,
З яким ішла з села в студенти.
А степ — як море!
В далеч сонну
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.
Вечірній промінь плив по шовку
Нової сукні із запасом.
Поклала мати у кошовку
Коржі м'які із хлібним квасом,
Горнятко меду степового,
Новий рушник, шматочок мила,
Пшона важкого, ступового,
Щоб десь кулешику зварила.
Іще поклала сизі сливи,
Неначе в інеї густому.
«Іди, Меланю, будь щаслива,
Частіш навідуйся додому.
Я вже нездужаю».
І сльози
Такі важкі на тебе впали,
Що попід шкірою морози
Пробігли раптом і пропали.
«Іди, не буду проводжати,
Бо крутить ноги, ще впаду де».
І додала старенька мати:
«Ти ж не гордуї — ми прості люди.
Вертайся в степ, коли навчишся,
У місті й так учених досить.
Он бач, Мартинова Орися
Шість літ не їде, як не просять».
«Спасибі, мамо».
Вийшла з двору —
Бігом до Лідії Петрівни.
А та книжок наклала гору,
Паперів, зошитів,
І мрійно
На все те дивиться, шепоче:
«Чи не забула щось важливе?»
Такі ясні у неї очі,
Неначе небо після зливи.

«Це все тобі.
За довгі роки
Моєї лікарської праці
Я завдала собі мороки
В житті копатись, мов на грядці.
І досвід винесла чималий,
Про все писала, як уміла.
Щоб інші з того користь мали.
Тобі якраз воно до діла,
Нехай не все, якась дрібниця,
Як буде практики замало,
Дивись, в роботі й пригодиться».
Ти до плеча її припала.
Як відповісти, що сказати
І чим віддячити Петрівні!
Вона ж із давна, наче мати,
В своєму доброму сумлінні,
Бувало, днює і ночує
З тобою, хворою, при ліжку.
Бажання кожне серцем чує:
Подасть пиття, накриє ніжки.
Зігнала кір і скарлатину,
Раділа:
«Житиме, голубка!»
Ти всі думки цієї людини
Вбирала, наче воду губка.
І ось прийшла розлуки днина.

«Пора іти»,—
Сказали разом.
Цвіла троянда і жоржина
За невисоким перелазом.
Зривала квіти, клала в книжку:
«На згадку треба залишити».
Поцілувала брата Мишку,
Що раптом вискочив із жита.
Ішла в жадане, невідоме,
Назад оглянулась поволі —
В траві дві стежечки додому,
П'ятнадцять хат у чистім полі.
Минула хутір Криворівне,
В задумі стала при Лиманці.
З тобою Лідія Петрівна —
Твій ідеал в житті і праці.

Струнка, як дівчина, рухлива,
Сивіють коси з-під хустини,
Стоїть захоплена, щаслива
В сріблястих наσμαх павутини.
Вона, мов подруга, з тобою,
Хоча і старша втричі віком.
Спокійно ділиться судьбою —
Своїм життям простим, великим:

«У чотирнадцятому році
Пішла сестрою милосердя.
З бинтами сумочка при боці,
Відлунки опер Глінки, Верді
В душі, бо музику любила.
А тут співають батареї.
В холодній твані, в купях пилу
Йшли роки юності мові.
Піднявся Жовтня грізний спалах,
Несли поранених із бою,
У петроградських димних залах —
Тоді була я медсестрою.
Якось в ревкомі запитали:
«До інституту є бажання?»
Я бігла так, що за квартали,
Здавалось, чуть було дихання.
Учитись! — мрія давня, щира
Збулася.
Хай і голоднеча,
В кімнаті холодно і сиро,
А на вустах — «Заре навстречу».
Летіли роки неупинні,
Я на четвертий вже ступила.
А тут чума на Україні.
«Збирай пожитки, Лідо, мила».
Які пожитки?
Книг валізка,
Квиток партійний — все з тобою.
Замість відрядження записка,
В старім нагані три набої,
Бо там ще банди.

Чорномор'я
Мені пустелею здалося.
І скільки скрізь людського горя —

Поглянеш — сивіє волосся.
Чуму за літо погасили,
З'явилась тифова навала.
Немало ми поклали сили,
Щоб ця земля живою стала.
Немало сили і дерзання.
Як швидко старість наступила!
Уже, дивись, моя Меланя
В далекий лет здіймає крила!
А ніби вчора на світанні
В низькій зав'юженій хатині
Я чула збуджене дихання
В безсилій крихітній людині.
Учора ніби...
Роки, роки!
Та я печалитись не хочу.
Іди в життя своє широкє,
Учись, вертайсь — а я на спочив».

Дихнуло цвітом волошковим,
Пушком безостої пшениці.
Ти рукавом своїм шовковим
Махала, мов крилом жар-птиці,
Бо все намріяне збувалось:
Десятий клас —
І Київ кличе.

Усе, усе тобі згадалось.
Чого ж це смуток на обличчі?
Чого ти ждеш?
Степів буяння,
Де сонце падає тепліше?
Ні, у душі твоїй кохання,
Воно сьогодні найсильніше.
«А Гриць зі мною не полине,
Йому ще рік в аспірантурі».
І ти з розгубою дитини
Стоїш, неначе серед бурі,
Перед обов'язком громадським,
Який говорить прямо, строго:
«Тепер під гомоном жнивварським
Веде у степ твоя дорога.
Нехай рідні вже там немає,—
Померла мати, брат на флоті,

Але народ тебе чекає,
Невтомний, сміливий в роботі.
Чекає степ, де в далеч сонну,
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС».

І ти злякалася розлуки,
Моя закохана Меланко,
Не підняла в надії руки,
Як та далека путивлянка,
Що князю коней напувала,
Сказавши: «Йди, бо так годиться!»
І десять літ аж до Каяла
Літала в плачах, як зигзиця.
Чи як із пісні комсомолка,
Що йшла колись на громадянську:
Йому Орел,
А їй — Каховка.
Вперед — за владу за Радянську.
Чи наша Зоя з Підмосков'я:
Як залишала друга рано,
То знала —
Йде вона з любов'ю,
Додому вернеться кохана.
А ти не знавш.
Звідки знати?
Чуття зажеврілися лише.
Ти посоромилась питати
Про дальші зустрічі у Гриші.
Ні, не про зустрічі!
Щоб разом,
Сім'єю рідною укупці.
Хіба про це спитаєш зразу,
Хоча лиш це тепер на думці.
Воно роздмухує вагання,
Воно наповнює печаллю.
«А що, коли моє кохання
Навік загубиться за даллю?»

II

Гуртом схвильовані і раді
Зійшли по сходах інституту
В своїм зеленім Київ-граді

У ніч розбурхану, розкуту,
Неначе в повінь многоводну,
Що в лузі верби заливає,
Немов у пісню всенародну,
Якій ніде кінця немає.
Я пригадав далеку, сизу
Цю ніч у Харкові у травні.
Було усе тоді поблизу —
Любов і щастя — перші, ранні.
Любов і щастя завжди в парі.
Вони живуть в юнацьку пору.
Ми, мов зірки в Волосожарі,
Летіли, сяючи, угору.
Серцями сяючи, очами,
Чуттями чистими, ясними.
Палали щирими речами,
Цвіли піснями голосними.
Усе було в близькій окрузі:
Таджикистан — подать рукою!
«Поїдем, друзі!»
«Завтра, друзі!»
І ніч шумливою рікою
Несла нас хутко до світання,
В людські потоки на пероні.
Коротке, збуджене прощання.
І знову пісня у вагоні.
Таджикистан — подать рукою, —
Одна валізочка з книжками.
Пливе хмариною легкою
Ця ніч у згадці за роками.
Й тепер, коли раптова старість
Дихне туманами із низу, —
Згадаю ніч оцю, і радість
Говорить:
«Ні, ще все поблизу!»

Дівчата, наші героїні,
Зійшли по сходах, понеслися
В потоки ночі сині-сині
Під гук сирен і шелест листя.
Рука в руці, неначе діти,
Плече в плече, немов солдати.
Їм шумно хочеться радіти
І довго хочеться мовчати.

Вони по мосту промайнули
Туди, де бір шумить привітно.
У них майбутнє і минуле
Весняним цвітом буйно квітне.
Сходили разом до криниці,
Назволікали купу хмизу.
Гудки з недалньої столиці
Гукали їм, що день поблизу.
Великий день життя нового —
Пора швидкого розставання.
Тривожно трохи,
Та нічого —
У них є дружба і кохання.

Кохання!
Вирвалась Мелана
З обіймів подруги Уляни.
Прошепотіла:
«Безталанна...»
Побігла, сіла край поляни
В бору шумливому, густому.
Димком запахло від багаття
Так само, як було із дому
Димком несе, коли в латаття
Гусят уранці виганяла
Або ішла полоти просо,
Її спідничка полиняла
Збивала в полі чисті роси,
А босі ніжки м'яли трави,
Такі холодні і пухнаті.
Несе димком — то варить страви
Для неї мати в крайній хаті.
Вона прогнала спогадання,
Як щось далеке і нерідне.
Чекає Гриця, та чекання
Чомусь тепер важке, обидне.
«Немає, може, вже й не буде!
Кого просить, питати в кого?»
Немов вода коло запруди,
Чуття нуртують.
Більш нічого.

В гурті відсутності Мелани
І не помітили, — буває:

У всіх свої найближчі плани,
Думки у тім далекім краї,
Де скоро їм в лікарнях бути.
А підійди тоді до неї
І розгадай причину смуги —
Все б спростувалося.
Алеї,
Що ніжно пестили весною,
В життя не виведуть, Меланю.
Іди дорогою земною,
І у розлуках вір коханню.
Твій Гриць в лікарні,
Чергування
У нього довге і тривожне.
Не зміг прийти на це прощання.
Не прийде й завтра, бо не можна.
Стоїть при ліжку.
Тяжкохворий
На кисні вже котру годину,
Іде двобій прямий, нескорий
З самою смертю за людину.
Стоїть при ліжку Гриць на чатах
Майбутніх літ старого теслі.
Холоне їжа непочата,
Думки, неначе ріки скреслі,
Течуть під скронями жаркими.
У них ім'я твоє лунає.
З тобою кроками легкими
Він лине в степ за небокраї.
Меланю, ти заїдь в лікарню,
Надінь халат, заїди до нього
І в цю годину світлу, ранню
Збадьор хірурга молодого.
Скажи, що ти поїдеш нині,
Йому напишеш із дороги.
Поглянь з любов'ю в очі сині,
Та без надриву, без тривоги.
А ти поглянула на небо,
Воно від сліз таке імлисте.
Немає друзів коло тебе,
Десь там їх коло голосисте.

Парує каша на тринозі,
Вино до крапельки розлите.

Вони, неначе у дорозі,
Присіли трохи відпочити.
При тості радісно зіткнулись
Чарки наповнені гранчасті.
Давно вже день,
Вони й незчулись
В своєму звихреному щасті.
Палкі прощання на пероні —
Ті до Карпат,
А ті в Полісся.
І подались залізні коні,
Легкий димок услід повісся.
Зелені очі семафорів
Привітно блимнули у вікна,
І ледь помітні білі зорі,
І літня ніч,
І даль привітна.
Усе всміхалося, раділо,
Схиляло вслід зелені віти.
«Ідіть, летіть на добре діло,
Пори нової кращі діти!»

Розстались друзі.
У вагоні,
Хоч не сама, але самотня,
Мелана.
Думка палить скроні:
«Ми не зустрінемося сьогодні
І завтра теж.
Все літо, осінь...
На рік чи вік оця розлука?»
В вікно грайливо ллється просинь.
«За що ж мені судилась мука?
Широкий місяць серед неба,
І зірка близько біля нього.
Щоб разом з Грицем —
І не треба
На світі більше вже нічого».
Шепоче, тулиться до рами
І гладить руку ніжно, любо
Сама собі,
В вікно з вітрами
Цвітіння трав летить на губи.
Мелькають липи і ялиці,

Стрункі берізки світлокорі,
А там поля — розлив пшениці,
Як у степах на Чорномор'ї,
В росі зірки сміються, плачуть,
Вони аж ген до небокраю.
У пшеницях візок маячить.
В Мелани серце завмирає —
Немовби в тім візку Петрівца
Вночі вертається додому,
Дорога вибита, нерівна,
В липкому поросі рудому.
А степ — як море.
В далеч сонну
По пшеницях, через овес,
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.

Мелана зразу ж уявила
Життя Петрівни до деталі:
Зайшла у хату, шприц промила,
Зігріла чай.
В старенькій шалі
У крісло сіла проти ліжка.
На стінці картка у оправі —
Там круглий столик, мавзер, книжка,
І два матроси — хлопці браві.
Один із них її коханий,
Який залишився в Кронштадті,
Матрос, далекий і незнаний
Для всіх, що тут бували в хаті.
Лиш до Петрівни очі мружить.
Вона йому зціляла рани.
«Чи не болить, Павлушо, друже?»
«Побудь зі мною, легше стане!»
А потім він пішов у море,
Вона на південь України.
Листи летіли у простори,
А в них «люблю» цвіло щоднини.
Земля розтерзапа, буремна, —
В морях що борт — то дуло враже.
І де подівся віп, напевно
Ніхто Петрівні вже не скаже.
Ця картка вицвіла за роки —
Їх пролетіло майже сорок.

На ганку чути тихі кроки.
І знову коні на пригорок
Нестримно рвуться.
У візочку
Сидить Петрівна в сірій шалі.
«Прошу, врятуйте Маню, дочку!» —
Шепоче батько.
Далі, далі
Несуться коні, мов крилаті,
Свистять цупкі, ремінні віжки.
А хто ж лишився в неї в хаті?
Нема нікого.
Картка, ліжко.

Здригнула дівчина.
Поволі
Від поля зір звела до неба.
«Я не знесу такої долі...»
А другий голос:
«І не треба.
Твій Гриць приїде дуже швидко.
Такий не може одвернутися». —
«Ні, почуття — вони як нитка,
Чим далі, тим скоріше рвуться». —
Стовпи кілометрів залізні
Мелькають, б'ють її з розгону.
«А чи не буде надто пізно
Вже після цього перегону?»
«Все може бути,
Може бути». —
Колеса стукають у стики.
«Все може бути...
І забути...» —
Летять неясні перекрики.
«Ой, що це робиться зі мною?..
Аби зупинка —
Зразу встану». —
Поля покрились пеленою
Густого сірого туману.

Поспішно вийшла із вагона
На невеличкім полустанку.
Хтось гнав до неї через гони
Двокінну ковану тачанку.

«Ви не в Жовтневе? — дід питає, —
Ми виглядаєм агронома».

Зійшов туман.

І знов безкрає

Пшеничне море, наче дома.

Воно широкими валами

До піг Мелани підступало,

Дзвеніло славними ділами,

До себе кликало, гукало.

На стрічний поїзд за хвилину

Влетіла.

«Що я паробила?»

Її, немов тонку билину,

Хитає продув.

Де та сила?

Зійшла на київським вокзалі,

Стояла довго нерухомо.

Куди іти, летіти далі,

Було Мелані невідомо.

До нього?..

Краще до Уляни,

Вона як жінка зрозуміє,

А він, —

Либонь, не так погляне —

І перше слово заніміє.

Ішла по Києву квітучім,

Мов сирота в чужому домі.

Колись такі жадані кручі

Тепер здавались невідомі.

На них і стежечки не видно,

А скільки їх сама стоптала.

О, як їй соромно, обидно!

Минула ніч.

Уже світало.

Хрещатик.

Клініка у сквері.

Дев'ята ранку.

Шум халата.

І відхилились білі двері

У чисто вимиту палату.

Зайшла Меланка у печалі.

«Ну як працюється, Уляно?»

Ланцетів блиск тонкої сталі
У очі впав —
І серце в'яне.
«Меланю, мила, що случилось?—
Халат шелеснув тихо, тихо.—
Невже від поїзда відбилась,
Чи, може, інше сталось лихо?»
«Відбилась трохи.
Будь що буде,
Прийшла порадитись з тобою.
Боюся дружньої огуди,
Та що робить мені з собою.
Люблю!
Розстатися не можу.
І ось рішилася, Уляно,
Лишатись тут...
Хоч це й негоже.
Подам листа, нехай розглянуть».

III

Листа розглянуть.
Але інша
Дорога є в твоєї долі.
Вона почесніша й трудніша.

П'ятнадцять хат у чистім полі.
А степ — як море! В далеч сонну
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.
Асфальтів рівних тут немає
І, мабуть, скоро ще й не буде,
Але тут хліб як море в маї.
Його плекають гарні люди.
Вони працюють і кохають,
Живуть у радості і в горі,
Книжки читають і співають
В своєму сизому просторі.
У них народжуються діти,
Такі, як скрізь, — кохані, милі.
О, як уміють тут радіти,
Коли маля у тілі, в силі!
Коли воно ривком з колиски

Цукерку ловить або пряник,
Щаслива мати ставить миску:
«Поїж, коханик-партизаник».
На руки візьме.
Із-під льолі
Маленькі ніжки мов лапчата.
Вона дитя поставить долі.
«Чи піде?
Треба вже привчати».
І заспіває:
«Сину, ході
По садочку, по городі,
По доріжці й без доріжки,
Щоб міцніли в тебе ніжки,
Щоб міцніли і росли,
Цілу землю обійшли.
Упав...»
Сміється.
Гарні люди
Теплом Вітчизни обігріті.
Коли добро — на повні груди,
Коли привіт — душа в привіті.
Вони при стрічах і в розлуці
Бажають кожному здоров'я.

А нині в них у смертній муці
Лежить хлопчина.
До зголов'я
Припала мати.
Жар за сорок.
«Чи скоро лікар?»
Стиглим ланом
Гривасті рвуться на пригорок
Поміж лиманом і курганом.
А степ — як море!
В далеч сонну
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.

На возі тато.
«Колю, Колю!
Тобою марив я в поході».
І знов батіг свистить до болю,

І знов тріщать дошки насподі.
«Ти вже без мене народився.
Не знав нічого я два роки.
Зростав в неволі
І дивися!
Вже став соколиком, нівроку.
Твою усмішечку на картці
Я потім ніс аж до Берліна.
Щодня увечері і вранці
Дививсь на тебе, сину, сину!
Приніс недавно всі п'ятірки,
Учився грати на баяні,
Ходив з хлоп'ятами до гірки,
Любив рибалити в Лимані.
Здоровий був, швидкий Миколка
І раптом зліг за хвилюк рівно».
Назустріч в куряві двоколка.
«До мене, Лідіє Петрівно.
Синочок при смерті».
І зранку
Вона з машини на двоколку.
З села в село, бігом до ганку,
Рука ледь-ледь тримає голку.
«Скоріш — хвилина за годину».
Петрівні трудно крити втому.
А він стареньку, як дитину,
На руки, в сіно — і додому.
Дорога є побіля балки,
Та навпростець удвічі ближче.
За віжки — і по гонах валко,
Лише батіг над полем свище.
«Петрівні хворіти не можна,
Хоча вже й шість десятків з гаком».
Земля широка, бездорожна.
Коріння коней ловлять гаком.
«Писали, скоро зміна буде,
Та щось не чути».
Рветься збруя.
Старенька стисла хворі груди:
«Тихіше, любий, бо умру я.
Чайку б ковточок, сохне в роті.
Це нерви...
Мабуть, треба брому».
Тріщать колеса на звороті,

З-під них неначе гуркіт грому.
«Давно збиралась в санаторій,
Дали путівку безкоштовно.
Та хто ж допоможе Галі хворій?
Поїду в жовтні, безумовно.
За тим на пенсію.

В аптеці
Тихенько буду працювати.
Простіше — в пляшечці на денці
Ментолу видать, трошки вати.
Якби приїхала Мелана,
Вона розумна, енергійна,
І кожна стежечка за ланом
Близька їй», —
Думала Петрівна.
Колосся з шумом оббивало
На вороних гарячу піну.

Згадались їй часи навали
Фашистських орд на Україну.
Врожай палав.
Важучі хмари
Тяглися чорними степами.
Дали Петрівні коней пару,
Підкутих гострими шипами.
Вони летіли не помалу
Через рови, воронки, ями.
Та вже до дальнього вокзалу
Шляхи обірвані боями.
В селі шукали комуністів.
Невже хто скаже? —
Ні, ні слова.
Ішли якісь таємні вісті,
Що у степах Іван Полова.
Усі надіялись — прибуде
Чи то із моря, чи по суші,
Бо вже фашистські самосуди
Народу вкрай з'ятрили душі.
І справді — вихором по селах
Гайнули хлопці-партизани.
В руках натруджених дебелих
Блищали витерті нагани.
І до Петрівни раз та вдруге
У шибку стукнув сам Полова.

«Загинув лікар наш,
Як друга,
Прошу вас».
«Я давно готова».
Взяла мішечок — до тачанки.
Помчали коні через гони.
Спадали ночі, сяли ранки.
Ішли і гинули загопи.
Тоді народжувались дужчі,
З Путивля рвалися за Рівне.
Росли полки у кожній пущі,
І в кожному з них була Петрівна.

Вона й до мене серед бою
З бинтом зав'южена з'явилась.
Ні, не вона —
З її судьбою
Тоді немало поріднилось
Жінок радянських.
Але, може,
Це саме Лідія Петрівна
Прийшла в оточення вороже.
Взяла мене, мов мати рідна,
І принесла до штабу в хугу.
Я непритомний був, не знаю,
Але її і раз, і вдруге,
І сто разів на день згадаю.
І шепочу в своїм привіті:
«Спасибі вам, жінки-сестриці,
За те, що ми живем на світі,
Стрічаєм ранішні зірниці,
Що йдем на труд і на розваги,
Синам всміхаємось чудесним, —
Спасибі сповненим відваги
Рукам, умам і душам чесним!»
Прийшла Петрівна до тачанки,
Помчали коні через гони,
Спадали ночі, сяли ранки,
Ішли нові й нові загопи.
І де та в неї бралась сила
В літах уже не молодечих.
Богатирів з боїв носила
На цих худих, маленьких плечах.
Аж до Каховки, Запоріжжя

Через густі дніпрові плавні,
В безкрай повені засніжжя,
В пилу ядучім і тумані
Летіли коні в білій піні,
Як ці гривасті у знемозі.

Уже лягали довгі тіні,
Ранкові тіні при дорозі.
П'ятнадцять хат у чистім полі,
З одної плач нестерпний лине.
І мати видавила з болю:

«Спізнались ви на півхвилини!»

«Ні, ще не пізно...» —

Лікар каже.

Укол — і збуджене дихання.

Іще укол.

Іще.

А як же?

Минули день і ніч.

Світання.

Іще мільйон пеніциліну —

І посміхнувся блідий Коля.

«Що з вами, Лідіє Петрівно?»

«Нічого».

Йдуть комбайни з поля.

І гасне пісня коло хати.

«Ну, як Миколка?»

«Буде жити».

В широкі вікна степ багатий

Влетів пушком пшениці, жита,

Влетів вечірньою росою,

Раптовим стрілом блискавиці,

Швидкою дужою грозою

І мирним сяйвом зоряниці.

Іще укол.

А шприц додолу.

Зітхнула боляче безмірно

І похилилася до столу.

«Ой, що це, Лідіє Петрівно?»

«Не ворущись, лежи, Миколко.

Стомилась трохи, зараз краще».

І доторкнулася до голки,

А взять не може вже нізащо.

Тоді здалось їй,
Що Мелана
Прийшла, наділа голку зразу.
Сказала строго:
«Вже не рапо.
Лягайте».
«Слухаю наказу».
«Вам кисень треба — ось подушка,
Беріть же, Лідіє Петрівно».
«Ну, як живеш, моя пустушко?
Ні, не пустушка, а царівно!»
«Мовчіть — я вислухаю серце,
Лежіть тихіше, ще тихіше.
Вам пити?
Зараз я відерце
Внесу з криниці — холодніша».
«Ковточок, швидше. Де ти, любя?
Чого вода така солона,
Меланю...» — ледь шепнули губи.
І тяжко впала із ослона.
Микола випростався з ліжка:
«На поміч Лідії Петрівні!»

І знов свистить батіг та віжки
І збруя криється у піні.
А степ — як море!
В далеч сонну
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.
А до столиці триста рівно.
Летить, гривасті!
День.
Смеркає.
Чекав Лідія Петрівна.
Та ні —
Вона вже не чекає.
До неї люди йдуть з любов'ю
З найдальших сіл всього району.
Кладуть їй квіти при зголов'ю
В тяжкому смутку похорону.
«Спасибі, Лідіє Петрівно,
Ви, свій обов'язок піднявши,
Багато літ щодня, сумлінно

Серця вислухували наші.
Земля вам пухом.
В ріднім лоні
Нехай спокійно, мирно спиться».
А ви летіть!
Летіть, невтомні,
В район,
До області,
Столиці.
Летіть, гривасті, в плин туману,
Нехай світає чи смеркає —
І привезіть сюди Мелану
Її обов'язок гукає!
Гукає степ,
Де в далеч сонну
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.

1953

БОЛГАРКА

Молода болгарка
Продає вино.
Іскристо і жарко
Світиться воно

У скляному жбанці
Між планинських віт.
Дівчині-болгарці
Я кажу: «Привіт!»

Я кажу: «Другарко,
Вип'єм заодно...»
Іскристо і жарко
Світиться вино.

«Вип'ємо, другарю»,—
Підняла стакан.
В неї очі карі,
Тополинний стан.

В неї чорні коси,
Складені улад.
«Вип'ємо за лози,
За родючий сад.

За твоє кохання,
Коли є воно».
Зринуло зітхання,
Хлюпнуло вино.

«Сад у нас родючий
Зріс, де був пустир.
А коханий з кручі
Кинувся у вир.

Партизанські чоти
Вів на Соколець,
Тут фашистські роти —
З боєм навпростець.

Коста мій завзятий
Вибіг на скалу,

Кинув дві гранати
У вічну імлу.

Вистріляв набої —
Вороги повзуть,
Дикою юрбою
Заступили путь.

«Взять живим — і в Сопот!» —
Крикнув командир.
«Чим іти на допит —
Краще в чорний вир.

Хай живе свобода!
Хай живе народ!»
Та зі скелі в воду,
У круговорот.

На могилі ранній
В квітах не роса —
То моє кохання,
То моя сльоза».

Молода болгарка
Розлила вино.
Іскристо і жарко
Світиться воно.

1953

* *
*

Ти не жалкуй, що вік пробіг,
Коли зробив хорошу справу,
Коли ти встиг усе, що міг, —
Нехай шумлять осінні трави,
Хай сивини лягає сніг.
А як нічого не зумів —
То треба, щоб сніги розмів
І посадив своє зерно,
Ще, може, прийметься воно.

1953

Коли весною холодить, то
глід цвіте.

Народна прикмета

Дикі груші одцвіли,
Розцвітає глід.
Ми з тобою не були
Тут багато літ.
А навкруг весна-красна,
Кожен кущик люб.
І промовила вона:
— Мій синок у клуб
В драмгурток почав ходить.
— Скільки ж йому літ?
— Вісімнадцять.
— Холодить...
— Розцвітає глід.

1953

БРАТІВ СЛІД

П О Е М А

Загуляли шахтарі
І шахтарки-ружі.
У широкому дворі
«Ой не шуми, дуже!»
Полилося під баян,
Залунало в свисті.
Танцем звихрений бур'ян
Стоптаний на місці.

Що за свято, за банкет
На землі донецькій?
Вирушає в дальній лет
Прокіп Яровецький.
В хаті зсунуті столи,
За столами гості.
Всі чарки, немов стволи,
Зводяться при тості.
Свіже пиво холодить,
Потім гріє душу.
«Любо з вами, братці, жить,
Але їхать мушу,—
Скаже Прокіп і хильне,
Вкусить капустину.—
Мо', згадаєте мене
Чи мою родину
Добрим словом.
Пийте всі,
Забувайте сварки».
Зашкварчали карасі
До нової чарки.
«На роботу...
У Сибір...
Не в якусь мандрівку...
Залишаю хату, двір,
Всю свою домівку.
Землю ту, де ріс, любив,
Де життя ламало,
Де немало загубив
І знайшов немало».
Частував шахтар гостей,
Частував уміло.

«Ждіть, товариші, вістей —
Прокіп знає діло.
І в Сибіру на-гора
Видасть те, що треба».
Ой яка ж ясна пора,
Ні хмаринки в небі.
Льотний видавсь нині день,
Буде все по плану.
«Друзі, братці, ще пісень!
Чарочку — баяну!»
Просльозився старина,
Бо була причина.
Ой донецька сторона,
Славна батьківщина!
«Шість десятків тут прожив —
Це вам не дрібниця.
Орден, славу заслужив...
І лечу, як птиця,
До Сибіру.
А чому?
Розповім, що знаю.

Брата рідного Кузьму
Звідси...
З цього краю,
До Сибіру відвезли
В дев'ятсотім році.
Він листівки з-під поли
Роздавав на сходці.
До повстання шахтарі
Готувались дружньо...»
І затихло у дворі —
«Ой не шуми, луже!»
«Готувались...
Та заліз
Шпиг в довіру брата.
В ланцюги Кузьму, на віз
І — прощай, хлоп'ята!..
Як поїхав — не було
Від Кузьми ні слова».
Похилив старий чоло,
Заніміла мова.
Засмутилися усі,
Сповнені печалі.

Проходили карасі,
Смажені на салі.
В кухлях піна шумова
Стала затихати.
Пролягла тропа крива
До Сибіру з хати.
І в уяві процлигла
Та пора важуча.
На землі густа імла,
В небі чорна туча.
Крізь імлу в незнану даль
Цілу зиму, літо
Йде Кузьма.
Іржаву сталь
На ноги надіто.
За Кузьмою конвоїр
Плентається в твані.
«Ще далеко у Сибір,
І шляхи погані,—
Він подумав,—
Там чи тут
В'язневі вмирати,
Кулю в спину —
Та й капут...»
І не стало брата.
Так уява донесла
Ту печаль далеку.
Влада зла
І доля зла.
В заметіль чи спеку
При дорозі впав Кузьма —
І сліди пропали.
Давніх літ пора німа
Вкрила перевали.

А було зовсім не так
З шахтарем Кузьмою:
Вів його солдат-юнак
Лютою зимою.
Кедрачі шумлять, гудуть.
Заметіль регоче.
Конвоїр шукати путь
Вже не має мочі.
Із Кубані родом він,

Знав степи, станиці,
Гострих кіс веселий дзвін,
Срібні росяниці.
Знав нужду,
У наймах ріс,
Знав нагайку пана.
«Чорт мене сюди заніс
Чи якась омана?
На загибель я веду
Сміливу людину.
Мабуть, рідним на біду
Й сам отут загину»,—
Думав хлопець в мить гірку,
Задихався снігом.
Марив кружкою чайку
І простим вічлігом.
— Вперше тут?—
Спитав Кузьма.
— Вперше...
Страшно дуже.
— А мені кура, пійьма
Наче сестри, друже.
Третій раз сюди ведуть.
— А за що?
— За волю.
За твою світлішу путь,
За яснішу долю.
— Я кайдани вам зіб'ю,
Все одно вмирати
В цьому хижому краю.
— Що ж, збивай, солдате.
А про смерть не говори,
Вище плечі, груди.
Повертаймо до гори,
Там ночівля буде.

І насправді,
При горі
Хати — купи моху,
Гостроверхі димарі
Куряться потроху.
Сибірячка подала
Жирного навару.
А господар до стола —

Самогонки чару.
І сказав, немов братам:
«В нас, хороші люди,
До весни живіть,
А там...
Якось воно буде».
Полягали.
Уві сні
Обнялись, мов друзі.
По тайговій стороні
У густім галуззі
Всю ніч віхоли гули,
Вили хуртовини.
Край тривожної імли,
Зимної години.

Був учителем Кузьма,
Лікарем і сватом.
Час не гаючи дарма,
З молодим солдатом
Полювать ходив у бір —
Дичини чимало.
І якось в щілину гір
Зсунувся з обвалу.
Вірити очам не міг:
Серед моху, зілля
Із гори йому до ніг
Слалося вугілля.
Він підніс шматок до губ.
«Ще ж які прошарки!»
На удар узяв,
На вруб,—
Аж у плечах жарко.
— Що знайшли? —
Питає друг.
— Антрацит великий.
Напишу у Петербург.
Оживе цей дикий
Край болотний, сніговий.
Шахтами покличе
Люд могутній, трудовий —
Плем'я робітниче.
Це ж тобі ясний маяк
На імлистім сході!—

І сказав йому юнак:
— Дивні ви, та й годі.
Розгромити наповал
Думали з підпілля
Ненависний капітал,
І йому ж — вугілля?
— Та йому лише на час,
Трударям — навіки.
— Поки виточать із нас
Поту, крові ріки?
— Не журись,
І піт, і кров
Роз'їдають грати.
Ну, солдате, будь здоров!
Я іду писати.

Він писав у Петербург,
Відкриттям щасливий.
Час минав.
Опісля хуг
Наступали зливи.
Потім знову замело
Снігом стежку в глиці,
Та ні слова не було
З царської столиці.
Ждав Кузьма не рік, не два...
Креслив різні плани.
Посивіла голова,
Заболіли рани.
Продовбав прохід, кар'єр,
Стратив сили дужі.
Так на скарбі і помер
У зимовій стужі.
І піднявся чорний хрест,
Складений з вугілля.
А довкіл на сотні верст
Сніжне білопілля.

Пронеслось багато літ
У дощі, в тумані.
Але слід людський не лід —
Не зника, не тане.
Він по пам'яті біжить
За кряжі, відроги.

Знайде хтось —
І завершить
Шлях до перемоги.
Революція пройшла,
Битва Вітчизняна.
І з'явилась край стола
Папка полотняна
У високому Кремлі.
І уважні зори
Розшукали на землі
Ті сибірські гори,
Де упав борець Кузьма,
Обламавши крила,
Де тайга глуха, німа
Скарб його покрила.

Прокіп вина підливав
Кожному без речі
І підносив свій рукав
До очей старечих.
І спитав тоді сусід,
Щоб мовчання збути:
«Що ж, і згинув братів слід
Під кущами рути?»
Прокіп випростався.
«Ні!
В тім-то, друзі, й справа.
По сибірській стороні
Ходить брата слава.
Шахта є — його ім'я! —
Нині лиш відкрита.
Як же я?..
Не можу я...»
Чарка недопита
Задзвеніла на столі.
«Шахта — «Яровецький»! —
Чуйте всі, старі й малі,
Краю мій донецький!
Відлітаю я в Сибір
Та на шахту брата!»
Зашумів широкий двір,
Загриміла хата:
«Хай щастить тобі в путі
І в житті новому!»

«Хай години золоті
На сто літ живому!»
«Добра слава шахтаря
Хай летить по світу!..»
Ніч минула.
Йде зоря
З усміхом привіту.
Диму сизого стіна
Встала з териконів,
Покотилася луна
Та й на безліч гонів.
П'ять завітчаних «Побід»
Рушили з піснями
На Кузьмин далекий слід,
Знайдений за днями.

1953

ПЛАЩ-ПАЛАТКА

Над побитою землею
Хмарами дими.
— Як пройти у ліс Ролея?
— Нетутешні ми,—

Тихо мовили дівчата,
Стомлені, худі,
Що ішли, мов потерчата,
В твані і воді.

— Ми з полону, до Путивля...
— Ой далека путь.
— Наїмось грибочків, зілля,
Дійдем як-небудь.

Ми дали їм плащ-палатки —
Холодно малим.
І прибавилось до згадки:
Шлях, дівчатка, дим.

Цього літа до Путивля
Я прибув на день
І потрапив на весілля,
В полум'я пісень.

Коли ж придане у складку
Кидали на віз,
Чисто випрану палатку
Батько сам привіс.

— Поверніть, — кажу, — плащину,
Не мені — казні.—
Усміхнулася дівчина
І сказала: — Ні.
Буду сина укривати,
Щоб героєм ріс,
Як оті брати-солдати,
Котрі йшли у ліс.

1953

На камені, покритому землею,
Родилася смерічка чарівна.
Вона вологу сьорбала із глею,
Дивилась, як спадає крутизна
Аж ген униз до хвилі Черемоша.
Бувало, взимку випаде пороша
Лапата, але зовсім не страшна.
Дихнула буря —
Впала смеречина.
Не вітер —
Камінь гибелі причина.
Смерека — дерево, їй місця не міняти...
Про камінь кожен мусить пам'ятати,
Про той, що не пускає вглиб коріння.
Лупай його, аж доки стане рінню,
І рінь дрібну запхай під мох-лишай —
На гибель цвіту, плоду не лишай.

1954

ПОЕТ

Миколі Бажану

Не ривками —
Розміреним кроком
Йде змужнілий, натхненний поет.
Не торкається душ ненароком
Краєм крил, вирушаючи в лет.

А з висот пережитого двічі,
З почуттям, що по жилах тече,
Чесно людям поглянувши в вічі,
Він добротну поезію тче.

Ця тканина міцна, грубувата,
Мов хороше ляне полотно,
Що випурхує з рідної хати
Рушником у відкрите вікно.

1954

СОПІЛКА

ПОЕМА

Була у гуцула хороша сопілка.
Немов перепілка,
Пурхне з неї пісня —
І всі затихають,
Не луцять насіння,
Зітхають старі
По юнацькій порі,
А юні цілюються десь на горі
У дикій малині.

По всій Верховині
Сопілка співала.
Було з перевала
Струмком продзвенить її пісня текуча,
І вторить їй серцем Березів та Люча.

Сопілка, сопілка,
Просвердлена гілка,
Легка твоя пісня —
Прудка перепілка.
Легка засміється,
Тужлива заплаче
З дівочого серця:
«Легіню-козаче,
Тебе забирають у цісарське військо.
Засипле земляця далека австрійська,
Повік не діждуся тебе,
Не побачу».
Сопілочка плаче.

А як заспівала вона солов'їно,
Коли об'єдналася вся Україна,
Коли від Полісся по самі Карпати
Дітей пригорнула улюблена мати.

Сопілка, сопілка —
Грайлива заспівка,
Без тебе не п'ється
Ні мед, ні горілка,
Без тебе не лється
Щасливе дозвілля,

Без тебе гуцули не грають весілля.
Без тебе,
Без тебе
Хмарнішає небо,
І туга в людині, і смуток без тебе.

Замовкла сопілка.
Затьмарилась Ділка
На грози, на бурі,
На роки похмурі.
Повзуть по гостинцях обози ворожі.
Виблискують кріси чужої сторожі.
Якої сторожі —
То зброя убивць.
Не те що сопілки —

Не чути і птиць.
Усе оніміло, оглухло — мовчить.
Лиш ворог сичить
Та гаї Черемоша
Вкриває задимлена толом пороша.

Сопілка, сопілка —
Зів'ялена гілка,
А де ж твоя пісня —
Прудка перепілка?
Розірвана сталлю,
Заглушена свистом,
Чи, може, на палю
Піднята фашистом
За те, що людей закликала до волі?

Чиї це загони пройшли на подолі
І зникли у лісі.
На Пруті, на Тисі
Вони, ніби вихор швидкий, пронеслися.
Повсюди гарячка.
Палає киплячка,
Летить водокачка
На станції в Стриї.
Уже ковпаківці в гаях Коломиї.
Вони мов та пісня сопілки старої:
Вночі під горою,
Удень на вершині,

Підвечір — машини горять на долині,
І рвуться па Бистриці всі переправи.
Веселі заграви
Зростають на Дільці.
Зійшли на Синицю круту ковпаківці.
І там їх ворожі полки оточили.
Багнети точили:
«Хай день лиш настане».
За ніч відпочили
В борах партизани.
Уранці до низу послали розвідку.
Ідуть наші хлопці і чують сопілку.
Сопілка не грає,

Слова промовляє:
«Фашистів не видко, прямуйте по плаї.
За мною ідіте
Крізь віти ожини,
Вкажу я вам, діти,
Темні стежини».
А дітям по двадцять, по тридцять і
більше,
Та, мабуть, сопілчине серце старіше.
Тому, наче мати турботлива, добра,
Синьками зове оте плем'я хоробре,
Що вийшло до бою
З ордою лихою,

Народ підіймаючи скрізь за собою.
Сопілка співає:
«Жадані мої,
Вкажу вам безкраї
Дрімотні гаї,
Де можна спочити,
Взуття полатати,
Набої злічити —
Бо ж їх небагато».
Отак щогодини,
Щоднини,
Щоночі
Говорить сопілка,
Сопілка шепоче,
Виводить мінерів із гір на гостинці,
І зпов у машинах палають чужинці.

Лютують фашисти,
Фашисти
В тривозі.
На кожній дорозі,
Обходи невпинні,
Застави, пікети.
Плюються від злості в п'ятому кулемети.
Сопілка сміється
Від щирого серця.
Та ворог пильнує —
І куля несеться.
Навиліт старого пробила та куля.
Упала сопілка,
Замовкла зозуля.
Хотіла б вона ще сто літ накувати
Музиці гірському —
Та де їх узяти?
Лежить біля плаю
Дідусь у траві,
І жарко палає
Сопілка в крові.

Сопілка, сопілка —
Заламана гілка,
Вже бомбами зриті Синиця і Ділка.
Зігнали гуцулів:
«Слідить у долині».
Фашист на фашисті по всій Верховині.
Сидять, затаїли по-хижому подих.

Як важко буває від тиші в походах,
Неначе в пустелі заспраглих степів.
Хоч би де почути чи оклик, чи спів,
Чи навіть дихання своєї людини.
Пригнічує тиші холодна крижина.
І раптом заграла знайома сопілка:
«Бредить, партизани,
Тут бистро, та мілко.
Густючі тумани
Пливають по міжгір'ї,
Отара овець в лісника на подвір'ї,
Він жде вас давненько із миті на мить.
А це до Березова стежка біжить.

Там далі на Лючу,
Затим на Текучу,
І вийдете просто на Иванову кручу».

Не видко нікого —
Сама вона грає
З таємного логу,
Із кожного плаю.
«Сопілка, сопілка —
Оживлена гілка,
Звідкіль піднялась твоя пісня стодзвінка?»
«Смереки та буки
Взяли мене в руки,
Жаркими устами припали Карпати,
І знов почала я вам, друзі, співати»,—
Довірливо мовила добра сопілка.
«Тепер, мої діти, ідіть до Поділка».
Взяли автомати стійкі партизани.
Болючі їх рани
Зцілились росюю,
Шумливим потоком, гірською грозою.
Ідуть вони з боєм, як завжди ходили.
Щодня прибувають звитяга і сили.
Сопілка веде їх на скелі,
На кручі,
В орлині оселі
Під зорі і тучі.
Нікого немає,
Сама вона грає —
Бо, кажуть, в ній серце гуцульського краю.

ЖИТТЯ

В море грім ударив, захиталось море.
Кораблеві горе,
Сталь гуде.
Допька рибаківа вибігла на гори,
Глянула на море:
«Де ти, де?»

Корабель у піні, наче кінь у милі,
Розрізає хвилі,
Буруни.
Кликала, гукала, билась у безсиллі.
Рибакі в могилі
Глибини.

Вгамувалась буря, серце відщеміло,
В море човен сміло
Вплива.
Донька рибаківа кидає уміло
Сітку білу-білу
І співа.

1954

ПАМ'ЯТНИК

Заснув солдат у чистім полі —
Йому наснився рідний ліс.
А потім бій.
На схили голі
Чотири дні з багнетом ліз.
На п'ятий день ворожа криця
Солдатські груди опекла.
«Хоча б одна якась вербиця
На цьому пагорбі зросла,
Щоб я з могили шум Полісся
Вчував у шелесті її».
І вірні друзі поклялися
Зростити ліс.
Та знов бої.
І десь на Одері чи Влтаві
Вони згоріли край путі.
Їх імена у вічній славі,

А дружня клятва в забутті.
Та є народ — він чує, знає
Бажання мертвих і живих.
Курна висотка поринає
В дрімотних шумах лісових.
Дуби і ясени звелися,
Зняли до сонця сотні рук,
Щоб слухав казку про Полісся
В степах донецьких поліщук.

1954

КОВАЛЬ

Родився день з уранішніх пісень.
Веселий дзенькіт слався край дороги,
Немов коваль підковував той день
На всі чотири моложаві ноги.

І день пішов по кручах та полях.
А молот бив.
Горіла сталь зірками.
І тріскалось ковадло по краях,
Затовчене могутніми руками.

Уже смеркалося в гуцульській стороні,
Гучніше билась Бистриця у берег.
Із полонин зажеврїлись вогні,
І тьмянився відрогів сизий шерг.

Та ще з годину не стихав коваль,
Луна від кузні слалась у Карпати
Аж по останній зроблений вухналь,
Щоб завтра день прийдешній підкувати.

1954

* * *

Винесла відерце за ворота,
Мідну кружку,
Вишеньок на блюдці.
«Як ітимуть хлопці із роботи,

Хай собі джерельної нап'ються».
Задрімала, сівши на колоду,
І наснилось, стало біля серця:
Ніби син прийшов її
І воду
П'є не з кружки —
Прямо із відерця.
Усміхнулась радісно бабуся
У годину кращого спокою.
«Я до тебе, мамо, не вернуся,
Я лежу за Одером-рікою»,—
Так луна докинула із далі.
А усмішка все жила, горіла,
Не хотіла гаснути в печалі,
Гріла серце,
Ніжну душу гріла.

1954

КОСМАЧ

Сиджу, палю,
Шукаю друге слово,
А перше — ти.
За ним твій сміх і плач.
Сиджу один.
У згадку лине знову
Село Космач,
Де чув твій сміх і плач.
Яке те слово?

Грізно, пурпурово
Заграва над Карпатами встає.
І ось обличчя злякане твоє
Торкнула ніжна посмішка дівоча.
«Солдате, проведи мене до ночі
В село Космач,
Де матінка жиє.
Що хочеш візьмеш...
Проведи, благаю.
Вона помре, коли хоч день прогаю».

Вже надвечір'я гори облягає.
То там, то тут зловіщий блиск ракет.

З села плює німецький кулемет.
«Сама боюсь, бо стрілянина всюди»,
І болем стисло груди:
Будь що буде!
Тут кілометрів зо три до села.

Не я її —
Вона мене вела,
Гірські таємні знаючи стежини.
Тремтіла дрібно кущиком ожини,
Тулилася до мене, як мала.

Прийшли в село.
Вона у хату вбігла
І вибігла.
«Іще жива! Жива!»
В дворі і ніч раптово нас настигла,
Але не сонна ніч, а бойова.

Сміялася:
«В нас дуже файно тут».
«Бувай здорова, треба у загін».
А на ногах немов залізні пута.
Дівча біжить і плаче навздогін.
«Не треба, не ходи!
Тебе уб'ють з-за мене.
Бери, що хочеш...
І мене бери...
Лишайся тут.
Що наробила, нене!
Я заховаю нишком у бори.
Носити їсти буду, аби жив ти».
Луна ледь чутно вимовила:
«Жи-и-ти...»
«Як хочеш, поцілую, обійму».
«Та ми ж годину стрілися тому».
«Нічого, буду вірною довіку!»
«Прощай, хороша!
Я в загін... туди...»
І знов слізьми наповнились повіки:
«Тебе уб'ють.
Не йди!..
Не йди!..
Не йди!..»

Не назову коханою —
Не можу.
Але завжди в думках шумить Космач.
Лише згадаю, серце розтривожу,
Почую сміх,
Болючий сміх і плач.

1954

* *
*

Ми їли картоплю в мундирах.
Ділились
Простими думками на тихій поляні:
А добре, коли б на землі залишились
Нарешті мундири лише картопляні.

1954

* *
*

У озеро — камінь,
І підуть круги.
Так пісня луною іде навкруги,
Так згадка про тебе у душу впаде —
І я вже спокою не знаю ніде.
У озера є комиші, береги,
Вони розрізають хвилясті круги.
В душі не була берегів, комиша —
Без тебе не буде спокійна душа.

1954

СТАРА МЕЛОДІЯ

Я забулася, як ходила в степ,
Я забулася.
Я забулася, як згубила серп,
Я забулася.

Я забулася, як топила піч,
Я забулася.
Я забулася, як настала ніч,
Я забулася.
Як опівночі пострічалася —
Не забулося.
Як до ранку з ним цілувалася —
Не забулося!

1954

ТІНЬ

За мною тінь блукала,
Немовби слідкувала:
Куди, чого іду.

Зі мною тінь ходила,
Неначебто водила
По свіжому сліду.

Я крикнув тині: «Годі,
Побуду сам в поході.
Доволі вже іти.

Чи ти не знаєш втоми,
Не хочеш бути вдома?»
«Не хочу, як і ти!»

1954

БУДІВНИЦЯ

Вона з села прийшла до міста,
А міста не було.
Дніпровська ніч, замріяна, імлиста,
Їй дихала в чоло.

В наметі, запорошенім пісками,
Лише спочить лягла,
Наснилось їй, що власними руками
Чудесний дім звела.

У домі тім, у прибраній кімнаті,
Її коханий спить,
І два синочки в ліжечках кирпаті —
Яка щаслива мить!

За вікнами лежить велике місто,
Осяяне, в зорі,
І краєви зводять стріли урочисто
На греблі, на Дніпрі.

Прокинулась, курять піски повсюди
У ранньому теплі.
На будівництво йдуть завзяті люди
По збудженій землі.

Вона взяла з брезенту рукавиці
І мурувать пішла.
В міжгір'ях цегли, в дужім дзвоні криці
Яка вона мала!

Яка могутня в здруженій громаді —
Росте до зір, до хмар
На кручах стін в своєму новограді.
У серці дивний жар.

Проїшли роки, такі швидкі, невпинні,
Неначе поїзди.
Квітує місто, зведені твердині
Стрічають плин води.

Вона стоїть у прибраній кімнаті —
Прийшла замрійна мить.
А де ж сини, уявлені, кирпаті,
І де коханий спить?

Коханий спить за Одером-рікою,
Синів і не було.
І гладить жінка ніжною рукою
Вікна широке скло.

Он матері, — дівчатка ще, здається, —
З малятами ідуть.
Вона до них, зітхаючи, сміється:
«Щаслива путь!»

ХУХРЯНСЬКИЙ БІР

Хухрянський бір,
Дрімотний бір,
Де я гуляв до пізніх пір.
Коли удвох — завжди мовчав,
Коли один — співав, кричав,
Щоб хоч луна дійшла в село,
Лягла коханій на чоло
І розбудила, коли спить.
Оце та балка, де на мить
Ми зупинялися в траві.
Які всі спогади живі!
А у селі широкий двір
Лежить пустий із давніх пір.
Пройшли літа,
Пройшла війна —
Ніхто не знає, де вона.
Мене смутить курний поріг.
Хіба любов я ту зберіг?
Ні, не зберіг,
Але вона,
Мов од пісень моїх луна,
Із бору лине до села,
Де вірна дівчина жила.

1954

* *
*

Коли б ти знала, де я був
За сорок літ,
Великих літ,
Що я згубив
І що здобув,
Який безмежний бачив світ.

Коли б ти знала всі сліди
За сорок літ,
Крилатих літ, —
То ти б сказала:
«Наведи
Мене на твій щасливий слід».

1954

СТЕП

Ви бачили, як розцвітає степ?..
Заспраглий степ,
Де пилу сірий леп
Лежить одвічним шаром,
І пожаром
Проходить літ задушливих пор.
І вся природа снить важким кошмаром,
Неначе в лихоманці діввора.
Але буває час, коли стеги в цвіту,
Коли всю землю спалену, пусту,
Вкривають вруна маків і тюльпанів.
І дивну ту красу червоних океанів
Не можете ви зором охопити.
І боязко верблюдові ступить
У жар квіток.
І шовк хусток
На голові туркменки молодої
Помітно губить барви всіх ниток
В святкові дні природи степової.
І думавш:
О, скільки тут життя!
Минає тиждень.
Знову — в забуття
Усе квітуче.
Тяжко дише степ,
Барханами несе гарячий леп
І мов шепоче:
«Ти ж...
Людина ти!
О, дай мені родити і цвісти».

1954

ЮНІСТЬ

I

Вісім верст проїхав бором
Ніччю на коні,
Зупинився під забором,
Стукнув кованим підбором:
— Дома ти чи ні?

— Дома, дома, друже любий,
Мій соколе русочубий!
Заїзди у двір.—
Місяць із-за гір
Освітив подвір'я, хату,
Росяні кущі,
Дівчину струнку, кирпату,
Хлопця у плащі.
Карабін, патронів стрічку,
Річку неживу
І розпущену косичку.
— Сядьмо на траву.
— Їсти хочеш?
— Ні, Уляно,
Тільки гляну...
— Я щаслива...—
Кінь зірвавсь, побіг.
Наздогнав, схопив за гриву.
— Подождать не міг? —
З-під сідла дістав торбинку,
Розв'язав шнурок,
На плече поклав хустинку—
Парашутний шовк.—
Ну, прощай, мені пора.—
Та й поїхав із двора.

І квилять уста Уляни:
— Вернешся чи ні? —
Тільки луни і тумани
В сизій далині.
Тільки луни і тумани...
Скоро буде бій.
Полетіли партизани
І між ними твій.
Не поляже — то прибуде,
А уб'ють — заплач.

У бору на повні груди
Засурмив сурмач.

II

Натрудився, натомився дуже,
Впав на лаву,
Сон зімкнув повіки,

А дівчата:
«Кохай мене, муже...»
Голоси, неначе скреслі ріки,
Затопляють хутір звідусюди,
Підступають хвилиєю до серця.
Він устав, розправив плечі, груди
І квапливо вмився із відерця.
Мати білу винесла сорочку,
Усміхнулась і зітхнула радо:
«Не барися, любий мій синочку,
Завтра рано треба у бригаду.
Я сінешні двері не засуну».
Так і їй колись казала мати.
Він іде у ніч багатолунну,
До світання вже не буде спати.
Де той голос — чистий і високий?
На Корчівці?
Може, за лукою?
Шелестять незаймані осоки.
Ось вона біжить понад рікою,
Ніби так...
Звичайно, ненароком.
«Ти диви!..»
І хусточку на очі.
Далі тихим, дуже тихим кроком
Йдуть вони удвох до краю ночі.
І здається, що вже там казати?
А розмова лине, любо лине.
Прокидалась, засинала мати
П'ять разів.
Неначе з павутини,
Мерехтить світання над лугами.
«Ну, прощай...»
«До завтра...»
Завтра близько.
Ось воно, у росах під ногами
Золотим одсвічується блиском.
Він зайшов, не рипнувши дверима,
Лиш приліг — уже вставати треба.
І тече рілля добротворима
Від плугів аж ген до краю неба.
Сталь тверда пітніла від утоми,
Мов казала:
«Дай спочити, друже».

А його вночі покличе з дому
Стоголосе:
«Кохай мене, муже...»
Попливе він тихо над рікою,
Де в сузір'ях жевріють луги.
Скільки сил у юності такої,
У коханні скільки є сили!

III

На ганок вийшла юна і вродлива,
В суkenці, обмережаній бузком.
Вона була щаслива й не щаслива:
Кохання ждала.
Може, за ставком,
Чи там, у клубі, де баян рокоче,
Чи, мо', коло дубового млина
Зустрінуться оті жадані очі...
Минає вечір,
Йде собі одна.
Через вікно на постіль білу, теплу
Іще біліша місячна яса
Легенько стелеться.
Чого ж так серце клепле?
Чого так млосно горнеться коса?
І сниться їй нове, іще не знане:
Вона когось цілує уві сні.
Палає схід, імла поволі тане,
Дівчата в поле винесли пісні.
Ідуть з сапками ланом ряснолистим
За сонцем, що не спиниться й на мить
«А ким він буде?
Може, трактористом?
Чи агрономом з міста прилетить?
Чи капітаном славним з Чорномор'я?»
Жаркі думки снуються в голові.
Уже вночі блякліше сяють зорі,
Шумлять жита зелено-полові.
Осінній дощ.
Під хмарами густими
У вирій пролітають журавлі.
Все холодить.
Вже скоро сніг ітимає.
І сніг пішов,

Пішов по всій землі.
У козушку вона до лісу їде,
Зав'южена, малепька і чудна.
Тоді підсів до неї Гриць-сусіда —
Найменший син рибалки Тарана.
Вона його раніш не помічала
Чи «парубійком» звала жартома.
Він пригорнув її — не закричала,
Поцілував — потепліла зима.
Теплішає, милішає і гріє,
Течуть струмки весняні по землі.
Зацвів бузок.
Плетуться довгі мрії —
Тепер уже про люленьки-люлі.

1954

Стару молодий полюбив.
А юну узяв старуватий.
Не стану тужить, горювати,
Що хтось півжиття загубив,
Бо жаль мені душ без тепла, почуття,
Що гублять не пів,
А усеньке життя.

1954

ШОФЕР

Додому віз мене шофер
Через луги і комиші.
Він повен споминів, химер,
Поет і мрійник по душі.

Піджак солдатського сукна
Сидів на ньому, як мундир.
На склі кабінного вікна
Червоний напис:
«Ми за мир!»

Шофер за бистрих тридцять літ
Проїхав триста тисяч верст.
Возив снаряди, динаміт,
«Катав» начальство з тресту в трест.

Три роки «плавав» по тайзі
Через несходжені бори,
По Каракумській пилюзі
Ходив із Кушки у Мари.

Він знав три тисячі «легенд» —
На «три» у нього всі слова —
І мав єдиний документ
На те, що... забрані права.

Уже згущалася імла,
Розмитий шлях — немов барліг.
І ми спинились край села
В бригаднім стані на нічліг.

Вагончик, пічка з чавуна,
Снопи на лавах.
Вартовий
Схиливсь до темного вікна,
Сидів, неначе неживий.

«Та ти, папашо, песиміст,—
Кричить шофер,—
Надувсь, як міх».
Дідусь бухикнув:
«Тракторист
Захворів...
Це тобі не сміх.

До емтеесу — двадцять п'ять,
Туди, назад — і ніч пройде.
Плуги стоять,
Діла стоять,
А час не жде,
Весна не жде».

Шофер сміявся:
«Діду-ду,
Не плач, свенький, до порп.

Ось я «Московської» знайду,
А ти картоплі навари.

Та дай мені цього снопа,
Я у кабіні буду спать:
Весняна ніченька сліпа —
Машину можуть «розкувать».

Ми повечеряли гуртом,
Поїли все і попили.
Дідусь наш руки склав хрестом
І, загорнувшись в дві поли,
Захріп.

І я приліг на сніп.
А за вагончиком, в степу,
Могутній дизель землю гріб,
У ніч влізаючи сліпу.

Я думав: значить, тракторист
Утому й хворість переміг.
Із поля линув радий свист
І молодий басистий сміх.

Регоче хлопець сам собі,
Що не втекла швидка весна.
Є щастя в кожній боротьбі,
Коли мета близька, ясна.

Уранці дід мене збудив,
Радий, мов юний піонер.
Кричав:
«Дивіться, диво з див —
На наших тракторі шофер!»

До краю виорав масив,
Шофер вернувся.
На ходу
Мундир свій віхтем обтрусив
І засміявся:
«Діду-ду!

Не плач, сивенький, не журись,
Іди свій трактор обмивай.

Як знайдеш дівчину — женись,
Уродить всім на коровай».

«А що сказати голові,
Бо це ж нам виручка яка?..»
«Скажи — хай кільця дасть нові,
Бо дизель газу пропуска».

«Шофере, як вас, подождіть!..»
Але машина вже в путі.
І трьох зірок блискуча мідь
Проміння ронить золоті.

Додому віз мене шофер
Через луги і комиші.
Він повен причуд і химер,
Поет і мрійник по душі.

Він пригадав три сотні стріч —
В коханні скрізь йому везло,—
Але про цю знаменну ніч
У нього й слова не було.

1954

НАРОДЖЕННЯ ЛЕГЕНДИ

П О Е М А

Отак посуватимусь все далі і далі
та й зникну, обернуся в легенду.

Леся Українка

З а с п і в

У дім краю легенд багато
В широких душах народилось.
Водою чистою струмились,
До гір підносились крилато
Землі грузинської сказання.

Високих пристрастей дихання
В серцях казкової відваги
Складали ці південні саги
Про вічну дружбу і кохання,
Про мужню силу Амірана,
Що йшов на смерть за батьківщину
І з вежі лютого тирана
Дістав красу Камар-дівчину.
Про доньку сокола, Етері,
Яка лягла з коханим в землю,
Про кам'яні до щастя двері,
Що закривали Таріелю
Усі загадані дороги.
А він у дружби брав підмоги,
У віри сили,
В сонця світла
І прямував до перемоги,
Аж поки доля не розквітла.

Легенди йшли у рід із роду,
Слова гранилися з алмазу
В серцях грузинського народу.
В душі звитяжного Кавказу.

Із тих легенд одна недавня
Зі мною стрілася в Сурамі.
Вона неначе пісня рання
Весняних днів,
Дівочих літ.

Був дощ.
 Візок лишив при брамі
 Хистких коліс глибокий слід.
 І вірні друзі обережно
 Несли до хати на руках
 Безсилу, хвору,
 Та безмежно
 Натхненну Лесю.
 В кісниках
 Не грався вітер,
 Як бувало
 Волинські гралась вітерці.
 Густе, сітчасте покривало
 Лежало в неї на лиці.
 Але помітили усмішку
 Усі у натовпі тоді.
 Візник натяг ремінні віжки
 І здивив коні молоді.
 «Вона всміхнулась...
 Стійте, скорі!
 Яке то щастя...
 Буде жить».
 З-під брів його у орлім зорі
 Зійшла надія в добру мить.

Всміхнулась Леся лиш очами.
 А на вустах був давній біль.
 І знову сонце.
 Між кущами
 Вогню й води чадна купіль.
 — Скоріше в хату...
 — Ні, не треба.
 Я ще хвилину подивлюсь
 У голубінь близького неба
 І з ним хоч мріями зіллюсь.

І їй здалося:
 Лине,
 Лине
 Вона за хмарами вгорі,
 Під небом Грузії, України
 У сляві сонця і зорі.

На землю падає з росою,
Іде по втоптаных стежках
З лункою піснею,
З косою
В рясних дівочих кісниках.
«О рідний краю,
Я до тебе
Душею рвалась довгі дні.
Твоє ім'я, земля і небо,
Твоя судьба
В мені,
В мені».

II

Лежить у тіні на помості
Далека гостя,
Як своя.
За виноградом в скорбнім тості
Давно звучить її ім'я.
Воно здається їй далеким
В тривожнім сні і наяву.

А десь гуцулка з юним лемком
Читають «Пісню лісову»
І плачуть з Мавчиної долі.
Від гір до гір — які путі!
Звідкіль їм знать,
Що в лютім болі,
У передсмертнім забутті
Зринає Лесине зітхання
В хвилини ці,
В цей скорбний час
У них є пісня,
Є кохання,
Є образ красний без прикрас.
Той образ тут.
Він щохвилини,
Мов пісня, впливе із віт
І знов луною вдаль полине,
Лишивши ніжний заповіт:
«Не важ, не міряй, не вагайся,
Чи дужче любиш ти, чи ні.
Живи, лети, вогнем займайся.

Не відкладай в далекі дні
Оте чуття, що вже родилось,
Чим радо повниться душа».

І юні знову задивились
У сиву хвилю комиша,
В зелені урвища міжгір'я,
Де грає Бистриці вода.
І раптом з пісні
Чи з повір'я
Виходить постать молода.
— Це Мавка?
— Ні, людська в ній сила.
Іде — аж іскри з берегів.
Вона б не слізьми край зросила,
А кров'ю наших ворогів.
Дивись, на ній червона хустка,
Немов червоне знамено.
Вона іде —
І квітне пустка,
І щастя —
Сонцем у вікно.
Це, мабуть, Леся Українка,
Її стрічали в цім краю.—
І за сторінкою сторінка
Скликає збуджену сім'ю
То слобожан, то буковинців
Послухать Лесині думки.
Аж до канадських українців
Течуть пісень живі струмки.
Тоді бездомні лісоруби
Кладуть щербаті топори
На чужині,
В країні згуби,
І мови рідної дари
Беруть відкритими серцями,
Ховають в глиб своїх грудей
Слова, що підуть посланцями
У отчий край від їх дітей.

III

Вона лежить маленька, тиха.
Лиш мислі, мислі
На чолі

Зійшлись юрбою.
В них старчиха,
Що уклонилась до землі,
За мить дрантя своє змінила
На шати строгі і прості.
Влилися в серце віра, сила,
Мета відкрилася в житті.
Здалося:
В молодість вернули
Жебрачку Лесинні думки.
На неї дивляться аули,
За нею ходять юнаки.
Вона — в уяві Українки —
Героєм стала між людьми.
Вона підкопує застінки,
Виводить в'язнів із п'їтьми.
Вона звитягу і пророцтво
Несе у серці молодім,
Гурти дівчат і парубоцтва
Скликає в свій гостинний дім.
Вона вогонь кладе на воду —
Вирують іскри золоті —
І провіщає всім свободу,
Политу кров'ю на путі.
Вона по заклику вітчизни
Іде при зброї,
У броні.

«Спасибі, сестронько»,—
І тисне
Жебрачка гроші мідяні.

Старенька вийшла.
Гасне вечір.
Гірське повітря — як вино.
Вона звела худенькі плечі
І подивилась у вікно.
На брилах тесаних сиділи
Старі грузинські знахарі.
«Яке у них негайне діло?
Чого зійшлись о цій порі?»
Приїжджі кланялись недужій,
Співболом сповнені ущерть.
Здавалось би, старі, байдужі,

А бач —
Прийшли бороти смерть.
Стояли мужні, благородні,
Піднявши брови в сивизні,
У них всі мудрості народні,
Всі сили скупчені земні.
І Леся мовила в напрузі:
— Хто ви такі?
Пошана вам.
— Ми всі твої брати і друзі.
А братня дружба — це бальзам.
Ми принесли меди пахучі,
Налитий соком виноград,
Троянди золоті квітучі,
І над усе —
З нас кожен рад
Віддати серця половину,
Аби здорова і жива
Ти повернулась на Україну,
Що жде дочку не рік, не два.—
Йй стало краще.
Дивні ліки!
Бальзам сердечний допоміг.
На мить зімкнулися повіки,
І сон зійшов, мов тихий сніг.

IV

І сніг наснивсь...
Не білий, ніжний,
А з димом,
З кров'ю пополам.
Шляхи летять у морок сніжний
Та все на звих,
Усе на злам.
І лиш одна пряма дорога
Поміж заводів і степів.
На ній жадана перемога
І «Варшав'янки» грізний спів.
Піду по ній.
Страшенні хуги
Збивають з ніг,
Одежу рвуть,
Передніх кидають в яруги.

А ті підводяться,
Не мруть,
І топлять сніг...
Яке болото!
Які холодні ручаї!
Передні кажуть:
«За роботу!»
Кладіть мости!
Ведіть бої!
Рубають ліс,
Ламають скелі.
Загони йдуть у всі боки.
Йй усміхаються веселі
Якісь незнані юнаки.
Світліє шлях із кожним кроком.
Засяла зірка уві млі.
І хтось вітає з Новим роком
І повим віком на землі.

Сніги зійшли.
Росте пшениця,
Шумлять заводи вогняні,
Тече Дніпро,
Кавказ іскриться,
Піднявши плечі крижані.
Москва співає лунко, дзвінко.
І все це тут —
В однім гурті.
«Ви натомились, Українко,
В своїй поборницькій путі? —
Питають люди, —
Спочивайте».
І запросили до стола.
А стіл без краю,
Непочатий.
Густе вино у гранях скла.
І теплий хліб,
І теплий подих
Нової вільної сім'ї.
І чує Леся у народах
Пісні і помисли свої.
І так їй любо,
Так їй легко
За братню згоду між людей.

Так ясно видиться далеко,
І біль не сковує грудей.
— Скажіте, де я? —
Запитала.
— Ви у майбутній далині.—
І пробудилася.

Світало,
Тремтіли роси на вікні.
А за вікном зелена круча
Шпилем підносилаь до гір.
На ній туману мла падуча
Вкривала древній осокір
І молоду гнучку ялинку,
Що, наче дівчина смутна,
Запнувшись в білену хустинку,
На кручу вибігла одна.
І Лесі рідне щось майнуло
У тім самотнім деревці.
Находив ранок.
Ніч минула.
Досвітні гасли каганці.

v

Були при ліжку муж і мати,
Грузинські друзі як брати.
— Пробачте,
Треба дописати
Мені поеми і листи,—
Ледь чутно Леся шепотіла.
Всі вийшли.
Чисті сторінки,
Давно зігріті жаром тіла,
Готові Лесині думки
Були прийняти.
Пісня зрима
Рядками стелеться, тече,
Уже летить на риму рима.
Слова пульсують гаряче
У звичнім ритмі.
Україна.
Весни квітучої пора.
Струна висока, солов'їна

Дзвенить над плескотом Дніпра.
І зразу пісню обриває
Сухотний кашель батрака.
Херсонський степ,
Шляхи безкраї,
Де суне голоду рука
Заробітчан по чорній твані.
«Агей, з дороги, сарана!»
То колоніст на шарабані
Летить, аж стогне далина.
У нього знов забунтували,
«Скоріше карний батальйон...»
Проїхав.
Люди бруд змивали
І слали вслід йому прокльон.

А он з торбами тисяч сорок
Зійшлись в Каховці за Дніпром,
Покривши хмарою пригорок.
Це ж за яким стоять добром?
Вони, здається, ярмаркують:
Спішать самі себе продать.
І їх купують?
Всіх купують!
За гріш —
І той щоб не віддять.

Так от вона, жадана рівність!
О Україно,
Любий край!
Кріпи свою народну гідність,
Бунтуй,
Панам не потурай.
Борися!
Вибореш свободу.
У тебе є великий брат.
Він підіймається,
Зі сходу
Іде по кручах барикад.

На образ образ напливає.
Герой Ладо кайдани рве,
Гайдуцькі чоти біля Влдаї
Ідуть, аж Вітоша реве.

І благородство Прометєя,
І революції діла —
І всю земну снагу Аятея
Думками Лєся обняла.

VI

Тепер листи.
У Луцьк...
У Гадяч...
В Софію...
Київ...
Кутаїс...
І облягли її обабіч
Краї, куди двобій заніс,
Двобій з хворобою тяжкою.
Єгипет, Відень, Прага, Рим...
І знов дорогою хисткою
У рідну Грузію,
У Крим.
І знов Тіфліс, Телаві, Хоні...
Кому ж у Хоні?
А отій,
Що заплескала у долоні
Назустріч Лєсі:
«Мама мій!»
Дівчатко жваве, п'ятирічне,
В сукенці ситцевій легкій
Нєсло своє вітання стрічне
В юрбі дитячій гомінкій.
Воно довірливо і радо
На руки кинулось:
«Ходім».
Стєжина в лозах винограду
Вєла в маленькій тихий дїм,
Де Абакелії родина
Трудом і правдою жила.
Навік лишилась та хатина
У згадці подихом тепла.
Грузинська дівчинка Тамара
І справді стала як дочка.
Її в душі ніяка хмара
Не заступила здалека —
А хмар було!

І поспішила
«Цілую!
Леся»

Написать.
Оце і все,
Що залишила
Її думок могутня рать.
Лежать сторінки чисті, білі:
Перо не встигло,
Не змогло.
Уста відкриті, сполотнілі,
І жаром пройняте чоло.

VII

— Йй краще?

— Ні.—

У двір із двору
Тривога йшла по всіх стежках.
І підіймались люди в гори,
Шукали в записах, книжках
Оте незнайдене, цілюще,
Що з давніх пір,
У всіх віках
Було твориме, зриме, суще
Лише у мріях і казках,
Що смерть уперту попірало
На грані вічного кінця.

Густе, сітчасте покривало
Хтось тихо зсунув із лица.
То вітер був,
То подих віри
Із тисяч душ,
Яким дотла
Вона без краю і без міри
Талант і серце віддала.
І ні хвилини для розваги,
І ні краплиночки собі.
Усе народу,
Все на благо
Його розкованій судьбі.
І та сліпа,
Що Христа ради

Від Лесі брала п'ятака,
Вночі ходила до левади,
Де квітне папороть липка
Цілющим цвітом на Купала.
Стара у вічній темноті
Давно для себе покопала
Цілющі трави на путі.
Пекла, варила, розтирала,
Надовго клала до повік
В шматку тонкого простирала,
Але сльозами сходив сік.
Не помагав.
Так то ж для себе...
А їй pomoже,—
Бо свята!

На Україні гнулись верби,
Росою плакали жита.
Але не плакали квартали
Робочих міст,
Бідняцьких верст.
В її перекладі читали
«Комуністичний Манифест».
Звитяжний вірш,
Де, наче зброя,
Дзвеніли ковані слова,
Де робітничого героя
Плекала муза бойова.
Вогні досвітні осявали
Уже близьку побідну путь
На ті високі перевали,
Що революціями звать.

VIII

Останнє болісне зусилля:
Звелася Леся на руках.
У стиглих росах буйне зілля
На нижніх стелеться шибках,
А в вищих —
Місяць над Сурамі.
Іще хвилиночку зусиль.
Он перекошений у рамі
За ручаєм зелений шпиль.

На нім туман,
Мов павутина
Осінніх днів, поліських пуц.
А зверху що?
Гнучка ялина
Чи то троянд розквітлих куц?
Ні.
У вишиваній сорочці,
Стрічки додолу од віпка,
Накидка в чорній оторочці,
Пряма, замислена, струнка.
Вона розказує билиці,
Пісні співає про життя,
Іде по росяній зірниці
У світлу далеч майбуття.
«Які близькі вуста,
Волосся,
Її чоло,
Її вбрання.
Де з нею жити довелося?
Яка вона мені рідня?»

До шибки Леся притулилась—
Дрижить і падає рука.
— Скажи,
З яких країв з'явилась?
Чия ти є?
Хто ти така? —
Питає хвора.
Постать з ночі
Гукає Лесі:
— Я — це ж ти! —
І знов пісні її пророчі
Течуть струмками з висоти.
— А то між нами хто сіріє,
Піднявши пилу круговерть?
Чого холонуть мислі, мрії?
Ага...
Це ти, уперта смерть!
— Це я, патомлена в двобою,
Бо й ти упертою була.
Я за слабенькою тобою
Уже півсвіту обійшла.—
Вона кладе на Лесю руку,

Двійницю пилом обвива.
А та, змахнувши смертну муку,
Іде незаймана, жива.
«Мене не візьмеш!
Я безсмертна!
Легенда я
І слава я!
Я світла зірка вічнолетна,
І в мене Лесине ім'я».

Легенда стисла мертвій руки,
Вклонилась низько до землі
Й пішла за дальні гори, луки,
По всій землі
В людським теплі.

Вона іде понад Кавказом,
По Україні,
По Русі.
Вона іде з народом разом
У всій своїй живій красі.
Вона в степу між батраками
Читає «Правду» на снопу,
Іде борами, дубняками,
До лісоруба в ніч сліпу.
Вона приносить в'язням віру,
В застінки вводить світло дня
І словом з зимного Сибіру
Нові готує повстання.
Піднявши прапор пурпуровий,
Вона до Смольного прийшла,
Коли «Аврори» грім грозивий
Трощив ядуче царство зла,
Коли з'явився на планеті
Революційний Ленінград,
Вона з народом в гордім злеті
Ішла в бої за владу Рад.

ІХ

Ізнов її в зелений Хоні
Кохана згадка привела,
В казковий шепіт оболоні,
Де осокір, немов стріла,

Злітає з вигнутого лука
Крутого пагорба,
Де ліс
Навкруг обвив росисті луки
Тугим вінком духмяних кіс,
Де грають струмені весняні
По спинах витесаних брил,
Де в надвечірньому тумані
Чорніє змах орлиних крил.
Де стук підків,
Шумок отари
І звук сирен —
В один потік.
Де пісня юної Тамари
Струмить, немов цілющий сік.

Легенда йде у двір із двору,
Із саду в сад,
Із дому в дім.
І лине птицею угору
В своїм пориві вихровім.
Знайомий край увесь в обнові,
Летить земля в нові світи.
Ростуть казкові, калинові
Поміж народами мости.
І так їй любо,
Так їй легко
За братню згоду між людей.
Так ясно видиться далеко,
І біль не сковує грудей.

Прибігла радісна Тамара.
Дівчаті вже тринадцять літ.
Легка і тепла, наче пара
Із дружніх уст цілунку вслід.
Їй закриває груди, плечі
Червоний галстук з кумачу.
Які сміливі в неї речі!
Їй все під силу,
По плечу.
І щастя жар тече у скроні,
Згадок дитячих в'ється рій.
Ось-ось заплеще у долоні
І знову крикне:

«Мама мій!»
Та ні.
Вона зашепотіла:
«Яка я рада,
Ви живі».
І пригорнулася до тіла,
Йдучи по свіжій мураві.
Вони удвох пісень співали,
Відлуння пестили вітри.
«Біжим на кручі, перевали —
Всю землю видно із гори
Із тих часів,
Як чорні хмари
Розвіяв Жовтня вольний рік.
Україну видно...»
У Тамари
Тоненькі піжки: скік та скік.
«А я «Кассандру» вашу знаю
Усю напам'ять,
Бо вона,
Неначе доля Картлі-краю,
Немов грузинська давнина».
Земля духмянилася цвітом,
Ронила зорі висота.
Горіли щастям і привітом
Чутливі Лесині уста.
«Рости, Тамаропько,
На долю
Тобі судилася краса».
Луна гукнула.
І по полю
Пішла легендина яса.

Х

Росла Тамара.
В бистрім крузі
Учення роки пронеслись.
Талант і праця — вірні друзі
Її підносили увисьь.
Уміння творчого краплини
Зливались в бистрі ручаї.
І від картини до картини
Мужніли задуми її.

Скрипів мольберт,
Цвіли пейзажі —
Шматочки рідної землі.

То на старій чумацькій мажі,
То у рипучому сідлі
З'являвся Давид Гурамішвілі
До Абакелії в куток.
Тоді сади вишневі, білі,
І понад стріхами димок,
І ніжна пісня солов'їна
З'являлись в тихій далині,
І зацвітала Україна
У гамі барв на полотні.
Тоді, збудивши мислі творчі,
З її чуттям, плече в плече,
Легенда їй дивилась в очі
І шепотіла гаряче
Про самовідданість у праці
В ім'я добра,
В ім'я краси.

Тамара встане рано-вранці,
Летить на поле, у ліси.
В олії,
В світлій акварелі,
В звичайнім сірім олівці
Шукає образ Тарієля —
І радість сяє на лиці.
Змінивши цезель на долота,
Тамара йде в новий палац, —
І в горельєф заходить рота,
Що зайняла Потсдамерплац.
А на світанку
В тихій хаті,
Коли народжується день,
Вона бере чуття завзяті
З високих Лесиних пісень.
І вимальовується постать
В скульптурних рисах —
На віки.
Засяло сонце.
«Нині досить...»
І книжка падає з руки.

Вона художниця відома.
 Струмлять потоки творчих літ.
 І раптом хворість,
 Давня втома —
 В гарячу душу наче лід.
 І все дороблене здається
 Дрібним.
 У задумах лежить
 Оте значне,
 Що б'є із серця,
 Що кличе жить,
 Любить,
 Творить.
 Тамара їде у Сурамі.
 В старенькій хаті давній штиль.
 І перекошений у рамі
 За ручасм зелений шпиль.
 На пім туман,
 Мов павутина
 Осінніх днів,
 Кавказьких пущ.
 А зверху що?
 Гнучка ялина,
 Чи то троянд розквітлих кущ?
 Ні.
 У вишиваній сорочці,
 Стрічки додолу од вінка,
 Накидка в чорній оторочці,
 Пряма, замислена, струнка.
 Вона розказус билиці,
 Пісні співає про життя,
 Іде по росяній зірниці
 У світлу далеч майбуття.
 «Які близькі уста,
 Волосся,
 Її чоло,
 Її вбрання.
 Де з нею жити довелосся?
 Яка вона мені рідня?»
 — Хто ти така? —
 Пита грузинка, —
 Звідкіль прийшла?

І як ім'я?
— Не взнала?
Леся Українка,
Сестра і подруга твоя.—
Тамара кинулась до Лесі,
А там —
Лиш пісня навкруги.
«О земле!
Зорі в піднебессі!
Життя прибавте і снаги.
Подайте каменю і бронзи...
Я ще не встигла...
Не змогла...»
В крові потріскують морози,
В очах згущається імла.
Тоді Тамарі йде на поміч
Легенда Лесина.
Вона
Своїм безсмертям стала поруч —
І прояснилась далина.
І підіймають руки молот,
І вирізьбляється чоло.
Його боїться смертний холод,
У нім лиш світло і тепло.
Волосся звихрене на плечі
Заносить свіжий вітерець.
Сурамі спить.
Замовкли речі.
Але не падає різець.
І кожна рисочка живою
Стає в натхненному труді.
Не треба тиші і спокою —
Вернулись сили молоді.
«Які були у Лесі плечі?
Худі?..
Сутулі?..
Ні!
Міцні!
Вони — немов навстріч картечі
У буревісному вогні.
Які були у Лесі очі?»
І знов до неї з далини
Пісні доносяться пророчі,
І рідні очі...

Ось вони.
«О як їх світло передати
І відтворити глибину?»
І дні, мов хвилі перекати,
Течуть у зиму,
У весну.
«Іще...
Іще одне зусилля.
Витримуй, нервів тятива!»

І піднялась на брили шпиля
Легенда в бронзі, як жива.
Вона розказує билиці,
Пісні співає про життя,
Іде по росяній зірниці
У світлу далеч майбуття.
Й грузини, руські, українці
Несуть очей щасливих цвіт,
Уклін братерський
І привіт
Безсмертній в славі нашій жівці,
Великій Лесі Українці,
Що йде легендою у світ.

1954

МІРОШНИК

Млинок гуцульський при дорозі.
Щербатий камінь на порозі
Лежить промелений, тупий.
Мірошник, згорблений, сліпий,
На нім сидів, як ми прийшли.
Він паляницю з-під поли
Дістав, подав її до гурту.
Пішов у млин і купу брукхту
Згорнув з трухлявого коша.
— Візьміть, а то болить душа,—
Коли помру — либонь, згниє.—
Мірошник прапор подає,
Бувалий прапор полковий.—
Якось прибіг ледь-ледь живий
До млину ваш-таки солдат,
А вороги вже коло хат.
Він щось віддав мені...
І вмер.
Я у руках цей шмат потер,
Дивлюсь — червоне знамено.
— Ви ж невидючі...
— А воно —
Я бачу,— мов листок на сливі
У пізній осені горить,
Таке червоне.
Йдіть щасливі,
Бо онде німець майорить.—
Ми глянули в біноклі — дійсно,
Колона йде від Крем'янця.
А чим він бачив?
Серцем, звісно.
Які ж то добрі є серця!

1955

ЗОРИТЬ СПОГАДАННЯ, ЯК ВАТРА

Зорить спогадання, як ватра,
Вертає в юнацькі роки.
Я плачу,
Бо гине ескадра

Своя
 від своєї руки.
Літа проминули.
Карпати.
Загони в залізнім кільці.
«Спалити обоз!
А гармати...»
Здрігнули шнурів пагінці.
Та ми ж їх від плаю до плаю
Несли, наче скарб уночі.
Загибель ескадри згадав я,
Тротил під замки кладучи.
Згадав чорноморських героїв,
Печаль їхню, силу і гарт.
І бризнула сталь під горою
Шматками від наших гармат.
Згадалось:
Розгнівані хвили
Кричали:
«Та що ви, чорти,
Свої кораблі на тротилі
Шматуєте!»
«Стій, не крути!» —
Хрипів сивоус в кінобудку,
Був ладен порвати екран,
Лупив кулачищем об лутку, —
Бувалий, видать, капітан.
А стрічка виносила кадри
Із Чорного моря у зал
Про давню загибель ескадри.
Уже не гармати — метал,
Покручений, змучений, рваний,
Лежить на камінні.
«Пішли!»
Ніхто — ані кроку,
Бо рапи
У кожного в серці.
Орли
Тоді пролетіли над нами,
Ніхто не помітив орлів.
З'явилися «юнкерси», «рами»,
Ніхто їй голови не підвів.
Всі вісім гармат підірвали

Самі,
аж за тисячу верст
Від фронту.
Усі перевали,
Оточенням взяті навхрест.
І вирвемось ми поодинці,
Або поодинці — в огонь...
Гармат перекручені клинці
Не сходили з наших долонь.
Ковпак нахилився, сталину
Підняв і жбурнув у сміття,
Неначе останню хвилину
Свого дорогого життя.
«Немає, синочки, орудій...»
І ліг на траву — не чіпай!
Здається, у розпачі лютім
Таким був славетний Чапай.
Ми думали з ходу на Татри...
Куди ж без важкого вогню?!
Згадалась загибель ескадри
І згадка — як міна в броню.

1955

ДО ДРУГА

Ю. Мельничукові

Мій любий друже!
Я в твоїм краю
Гуцульському, барвистому, гірському.
Я п'ю красу,
Немов заспраглий п'ю,
І не нап'юсь,
І не віддам нікому
Чарівний келих пишної краси —
Луги, ліси!
Твій рідний край —
Він рідний і мені.
Тут кров моя текла по бур'яні,
Любов моя прострелена упала,
Ми тут, немов на Івана на Купала,

Через вогонь стрибали
І в огні
Горіли, невідступні, мовчазні.
Люблю цей край!
Люблю його людей!
Захплений, горнуся до грудей,
Твоїх грудей, Гуцульщино!
І знов
Я шепочу:
«Зі мною ти!
Зі мною!»

1955

ВАРТО ТАКОГО ЛЮБИТЬ

Вийшла, струнка і хороша.
Хлопці, дивіться яка!
Воду бере з Черемоша,
Вроду малює ріка.

«Знаємо, — думають хлопці, —
Тільки ніхто з нас не люб.
В неї у Чорнім Потоці
Є молодий лісоруб.

Чим він сподобався Олі?
Довгий, худий, наче брус,
Стане в веселому колі —
Слова не зронить із уст».

«То вже спитайте у неї,
В чому зійшлась з юнаком».
Раптом в живиці, у глеї
Вийшов гуцул з топірком.

Хлопець саженого росту,
Смирний, повільний в ході,
Набік зачесані просто
Кучері світло-руді.
«Ось він...»
Очам я не вірю.

Це ж легінь отой, що з Карпат,
Вів мій загін по міжгір'ю
В гуркоті вражих гармат.

Він вилітав на відроги:
«Німці за кручею, вбік».
Знав тут не те що дороги —
Кожен плайок і потік.

Вгледить зовсім не примітний
В гравії слід підошов,
Гвинтик обчовганій, мідній,
Скаже: «Розвідник пройшов».

Ніччю з глибокого рову
В двір свій привів по росі.
Каже: «Заріжте корову —
Ви ж бо голодні усі».

«Шкода, ти й так не багатий».
«Ялівка, ріжте, брати».
Ранком, певтомний, завзятий,
Далі узявся вести.

Потім у нас говорили:
«Ну й провідник, прямо жар.
Ще б тому хлопцеві крила,
Він би провів серед хмар».

Ми обнялися до болю,
Радістю збуджені вмиць.
Я подивився на Олю:
Варто такого любити.

1955

КНИЖКА

Півзлотого в лавці за книжку віддав,
Над нею допізна зітхав і ридав.
Та скоро читати не стало охоти —
Звели лісоруба в могилу сухоти.
На миснику книжка лежала в пилу,
Забувши навіки людську похвалу.
Та ні, не навіки.
Піввіку пройшло.
Якось ми влетіли в гуцульське село.

Спаливши обози,
Розбивши гармати,
По кручах тоді пробирались в Карпати.
В селі обсушилися, поїли кулеші
І стали усі веселіші і легші.
Скрутити б цигарку, а де той папір,
Його не було із яких уже пір.
«У мене від мужа лишилась книжинка»,—
Сказала стара заклопотана жінка.
Ту книжку узяв молодий підривник.
«А вирви листочок,
Давай-но сірник».
І хлопець ураз палітурку відкрив —
Він теж, як і всі, днів із п'ять не курив —
На мить зупинивсь,
Прочитав: «Борислав...»
І згодом — «сміється».
До самих Ослав
Читали ми книжку в короткі спочинки,
Дбайливо складали подерті сторінки,
Тютюн загортали в кленові ріжки.
Які то бувають на світі книжки!

1955

ДО ТИРНОВО

Неначе дві підкови золоті,
Загублені казковим дідуганом,
З'явилась Янтра в мене на путі
Поміж старим прославленим Балканом.

І Тирново всміхнулося з гори
Очами вікон, повними проміння,
І вийшли люди нової пори —
Трудяще, волелюбне покоління.

І жар квіток посипався із рук,
І слово дружби з душ відкритих лине,
Неначе ми після усіх розлук
Зійшлися на трапезу у це гніздо орлине.

Гніздо орлине — Тирново ясне,
В тобі немало виросло героїв,

І слава їх не стихне, не засне,
Як не стихає Янтра під горою.

Я — друг і брат,
Я — України син —
Тобі вклоняюсь, древняя столице.
Нехай з твоїх гранітних верховин
Народне щастя лине, наче птиця!

1955

«ЗАПОВІТ»

*Поетові Дмитру Методієву —
перекладачеві Тараса Шевченка —
з любов'ю присвячую*

Мій друже Дмитре, чудесна погода!
Поїдьмо на гори в дрімотні бори.
Розкажуй мені про гайдуцькі походи,
Покажуй, де крилися їх табори.

Розгадуй стежки злотоустого Христо,
Де месниця Вела в бою полягла,
Пригадуй, як сталь запорожців іскриста
У Варні турецькі полки розмела.

Виводь по відрогах у гнізда орлині,
На Шипку, де слави незайманий слід.
І раптом у нашій летючій машині,
Мов скресла вода, задзвенів «Заповіт».

Слова українські у мову болгарську
Вливались і свіжим потоком текли,
Підносили душу могутню, бунтарську,
Одвічним братерством народів цвіли.

Їх слухали люди в Родопах-титанах,
В безкраїм цвітінні трояндних долин —
Великий Шевченко ходив по Балканах,
І кожен йому уклонявся, як син.

1955

ПАМ'ЯТНИК ПАРТИЗАНУ

Високий постамент із білих брил
І постать партизана угорі,
Неначе пара соколиних крил,
Знесли його під небо до зорі
І там лишили.

Зрадники душили,
Осколки шматували у бою.
А він стоїть на кручі край могили
У ріднім, у незборенім краю.
В людській любові,
В пам'яті живий
Стоїть той партизан сторожовий
На варті волі
І на варті слави
Болгарської народної держави.

1955

Хіба я не знаю,
Хіба я не бачу,
Як ти по Дунаю
Шаланду рибачу
Ведеш і співаєш,
Смаглява болгарко.
Та ти не визнаєш,
Чого мені жалко,
Чого мені шкода.
Які уже роки,
Коли я на воді
Дивлюся широкі.
В студінь листопаду
Чи теплого маю
Все бачу шаланду
На хвилі Дунаю.
Того мені жалко,
Того мені шкода,
Що я не рибалка
Хорошої вроди.

Що ти не гордилась
Моєю плавбою,
Що нам не судилось
Пливти із тобою.

1955

* * *

Я не зустрів тебе учора
Й сьогодні, мабуть, не зустріну.
А завтра — в путь на Україну.
Сюди прибуду вже не скоро
Чи, може, й зовсім не прибуду.
В літах забудеться, зітреться
Усе, що нам було до серця,
Що переповнювало груди.
Не виглядай мене, не жди...
Лиш знай, що, збуджений любов'ю,
Я прагнув кращим бути з тобою
І став я кращим назавжди.

1955

ПОСЕРЕД ДНІПРА

Посеред Дніпра
Є граніт-гора,
На горі тій
На крутім граніті
Вбита медсестра.

Воїни ішли
На верху скали,
Комсомолку
Та зі свого полку
Вбитую знайшли.

Брат її сапер
Глянув і завмер:
«Що ж казати,
Як питає мати
Про сестру тепер?»

І шумить трава —
Тирса польова:
«Треба, брате,
Правду їй казати,
Що я нежива.

Що серед Дніпра
Є граніт-гора.
На горі тій
На крутім граніті
Схована сестра».

1955

НА ФІЛЬВАРКУ

Три вершники, три молоді партизани
Летять на фільварок — в саквах динаміт...
По клумбах півонії свіжі, мов рани,
Довкола підстрижених трав оксамит.

І пахло цвітінням п'янючого хмелю,
І бризкали соком зірки полуниць.
О, як захотілося в рідну оселю,
У білу постелю лягти горілиць.

Щоб очі жіночі всміхнулися раді,
Легеньке дихання мов теплі вітри...
Зненацька на білій широкій веранді
Три статні чужинки з'явилися: бери!

Бери...
Вітерець колихає прозорі
На голих тілах золотисті плащі.
Згадалися вершикам ранішні зорі
І спів солов'я у росистім куці.

Згадалися дівчата свої, голосисті,
Несхожі на цих, на бездушних наяд.
І хлопці нахмурили брови смолисті,
І коні самі повернули назад.

1955

ХЛІБОРОБИ

Степами йшов смаглявий богатир.
Це агроном з Криничного — Бобир.
В землі солдатські чоботи міцні,
Грубезний плащ, планшетка на ремні,
Кашкет, прибитий пилом з давніх пір.
У нього був гнівний, тривожний зір.

Бобир пройшов масив під ярину —
Ріллю, мов шлях заїжджений, курну.
Розпачливо порився у плащі,
Мов по кишенях міг знайти дощі.
Зі злістю плюнув,
Витер чорний піт.

Важучий пил повзе із-під чобіт
І з вітром підіймається до хмар.
«Це ж не весна, а справдішній пожар.
Мов сухолист, горить озимина.
І що робить, ніхто уже не зна».

Йде агроном у далину, у ніч,
Щоб заглушить думок болючу річ.
«Пшениця...
Не пшениця — попелець.

Коли б мене послухався Корець!..
Казав: «Орати вглиб до тридцяти».
А він: «Пальне повинні берегти».
Бобир усе в думках перегортав.
І раптом став.
Ішов йому навстріч
Широкий і важкий, неначе піч,
Корець Митро, колгоспний голова.
У Бобиря заплутались слова.
І біль, і лють, і щось нудне, круте
Змішалося.
Він випалив не те,
Що міг сказати розум в інший час:
«Усе курить...
Усе горить у нас!
Доекономивсь, мудрий, подивись!»
Корець в кишені повагом поривсь
І цигарки простяг доверху дном.

«Закуримо, «хороший» агроном».
Бобир відкрив коробку.
Цигарки
Посипались на землю з-під руки.
Скупий Корець не кинувсь, не пагнувсь.
В руках дубова палка — тільки хрусь,
Мов з комишу.
«Так це, виходить, ти
Мене з дороги вирішив змести?
А я, скажу по правді, і не знав,
Хто ту заяву в город написав».
«Я не писав нічого, не шумп.
Гадав, на місці вирішимо ми...»
Корець не чув, здається, Бобиря.
«О, як мене секретар докоряв:
Того не здав, а те-то не купив.
Радій: райком догану улінив.
В біді гризнув.
Ну що ж — клепай, клепай.
Дивись, і сам одержиш добрий пай.
Я розкажу про наслідки «сівби».

Вони стояли, наче два дуби,
У чистім полі,
В сірому пилу.
А суховій розгойдував імлу,
Висмоктував з землі останній сік,
Все трамбував степи, немов під тік,
Полосував ножем по корінцях.

Палала злість у двох важких серцях —
Її роздухував той вітер вогняний.
«Сам головоуй, —
Хрипів Корець гнівний, —
Іди, ну, йди!»
Він шарпав агронома.
Той закричав:
«Чи всі у тебе дома?!»
І підступив ривком до голови.
Війнуло в лица потертю трави.
Ще мить — і в лютій бійці вороги.

Пилок пучками звівся навкруги,
Залопотіло, наче в бубонці.

Одна краплина...
Друга на лиці...
На губи впала солодко...
Іще...
Вже по плащах струмочками тече
Весняна злива,
Многоводна злива.
В очах майнула посмішка щаслива,
І «вороги» зненацька обнялися.
За коміри лилися і лилися
З бентежним лоскотом холодні ручаї.
Співали води, наче солов'ї,
У борозенках, просто під ногами.

Я пострічався з тими «ворогами»,
По стежці до Криничного йдучи.
Вони стояли довго уночі
Серед вологої, пахучої пільми,
Вгрузаючи у землю чобітьми,
І діловито, тепло говорили
Про завтрашню сівбу коло Горбили,
І про підкорм озимих,
І про те,
Що незабаром рясно зацвіте
Підсіяна трава на Нижнім лузі.
І я подумав:
«Це найкращі друзі».

1955

ЖАРТ

Мені приснилося, що я попом служу...
Перехопив снотворець за межу.
І ось тоді, як був попом у сні,
Про всі гріхи сказала ти мені
На сповіді в якесь велике свято.
Боюсь, що й наяву у тебе їх багато.

1955

За тракторами сизий дим
Понад ріллею горнеться.
І я, згадалось, молодим
Співаю пісню «Горлицю»,
Йдучи за трактором новим,
У році тридцять другому
Полтавським шляхом польовим
З Оксаною-подругою.
Вона, як завжди, мовчазна,
Високі брови зламані —
Любов моя.
А хто те зна?
Ще почуття незаймані.

За тракторами сизий дим
Понад ріллею горнеться.
Мов юнь моя, крилом крутим
Махнула птиця горлиця.

1956

Куриться кабиця в дворі.
Потріскують дрова сирі.
І мати шепоче:
«Йой леле... —
Ряденце під буками стеле, —
Йой, буде вечеря запізня».
А донечка, наче та пісня,
З роботи — до легеня прямо.
Не буде вечеряти, мамо.
Не буде вечеряти, спати.
Прочахне кабиця край хати.

1956

На Бориславщині сніги
Такі пухкі, такі глибокі,
Що навіть гір кремністі боки
Не стали їм за береги.
Вони течуть через Карпати,
Неначе піна через гук.
У Бориславі білі хати,
Дерева білі, білий брук.
І тільки нафта чорно-синя
Хлюпне — і де та білизна,
Але дрижить землі твердиня,
І рветься криця нарізна.
Аби із рур темніша ночі
Забилла кривця вогнева.
У Борислава чорні очі
І біла шапка снігова.

1956

Заметена земля під посвисти вітрів
Заснула після чесного труда.
Спочинь, старенька, поки із ярів
До тебе вийде донечка вода
І зашепоче:
«Прокидайтесь, нене,
Умийтеся та одягніть зелене
Своє вбрання.
Уже на сонці грає вороння».
Чого ж ти стрепенулась?..
То завії
Розчісують смерекам ніжні вії.
Дарують їм хустипу з полотна.
Ще не весна.

1956

СОПІЛКАР

Він продає денцівки на базарі
У Косові, веселий, молодий.
У нього очі мрійні темно-карі,—
Він не продать, а вигратись радий.

Чи купить хто сопілку, чи не купить,—
Аби нагода хлопцеві була
Співать про те, як вірно легінь любить
Гуцулку Ганку з Вишнього села.

Хай чують всі — він критися не хоче.
Хай знає всяк — хто поруч промайне,
Що в неї сині, наче небо, очі,
Що в неї серце сонячно-ясне.

Денцівочки лишилися у коші,
Базар затих. Він в гори вируша.
Які йому тепер потрібні гроші,
Коли піснями сповнена душа.

1956

В Боянській церкві
морок сизий

Живе дев'ятий вік.
Подвір'я, пагорб аж до низу
Утоптані, мов тік.

Є в церкві тій старій святиня —
Живий людський талант.
Коли б побачив це творіння —
Вклонився б сам Рембрандт.

Проте художник безіменний
Не вмер без нагород,
Дев'ятий вік цей твір натхненний
Цінує сам народ.

1956

В АМЕРИЦІ НЕМАЄ СОЛОВ'ІВ

Старий гуцул, який прибув з Канади,
Коли спочив і трохи попоїв,—
Сказав мені:
— Які вже там принади...
В Америці немає солов'їв.

За вікнами безлюдної чайної
Ішли дощі осінні, неживі.
Лани горбаті марили весною,
Сховавши в ґрунт осоти межові.

Густі озимі вилізли з насіння,
Їм хочеться до сонця, не до снів.
Чого ж гуцул під ці дощі осінні
Згадав про солов'їв?

На крутизну летів старечим зором
І довго там блукав серед смерек.
Він дихав тим дрімотним, сизим бором,
Який сходив уздовж і поперек
З Оленкою в юнацькі ранні весни,
Коли від мрій крутилась голова.
І зір кричав:
«На мить одну воскресни,
Вернись до мене, молодість жива!»
А молодість побігла на гостинець
З полатаною торбою в руці,
Із нею він за морем, як чужинець,
Збивав ногами гострі кременці.

Узяв топір, пішов ліси рубати,
Канадські непротоптані гаї.
Оленка снилась,
Батько,
Хвора мати,
І снились українські солов'ї.

Вони злітались хорами в галуззя
І так співали ніжно у імлі,
Що замовкали подруги і друзі
В обіймах,
У бентежному теплі.

І виглядала зорями-очами
Його Оленка — дівчина мала,
Вона іще боялась між кущами
Ходить, як упаде вечірня мла.

Хоча у грудях ніжно лоскотало
І шепотіло:
«Йванку, будь зі мнов».
«Що се таке?» —
У солов'їв питала.
А ті дзвеніли:
«Се твоя любов».
Тоді і вітер кидав підмітати
Засипані пелюстками плаї.
І ночі й дні —
Все б
Спати,
Спати,
Спати,
Коли у сні співають солов'ї.
А наяву їх не було в Канаді
Тоді, як травень повинню навкруг.

Літа текли,
Немов у водопаді,
Жбурляли злісно в тисячі яруг.
«Ще зароблю хоч сотку — і додому».
Так думав він
І рік,
І два,
І три...
Не вік же будь в далечині самому.
А вік минав.

За вікнами вітри
Несли імлу вечірнього смеркання
Із верховин,
З омріяних країв.
Гуцул устав,
Сказавши на прощання:
— В Америці немає солов'їв.

1956

Поїхав товариш.
А слідом сніг
Такий, що не видно сліду.
І смуток у мене по серцю пробіг.
Чого б це?
Я теж поїду.
І, мабуть, за мною свіжок побіжить,
Сліди загібаючи в жмуток.
Хотів би я в серці чимось лишити
Такий же негаданий смуток.

1956

ПІДКОВА

До ганку на щастя підкову прибито.
Без неї буланій розранив копито,
Розвідник упав, не утік від погоні,—
Його не діждались в розбитім загоні.

Але коли хата звелася нова,
І заміж дочку видає удова,
І пісня весільна лунає з двора,—
То значить — на щастя підкова стара.

1956

ДВІ СЕСТРИ

З глибин, під покровом земної кори,
Дві річки текли, дві хороші сестри.

І звалася Нафтою старша, чорнява,
А менша — Нафтусею, тиха, білява.

Текли вони разом по темній печері,
До світла, до сонця шукаючи двері.

За що ж розгнівилася мати природа?
Можливо, у донечок згубная врода?

Чи, може, занадто кипучі серця,
Що в надра послала блукать без кінця.

Ніхто у природи про те не спитає.
І сестрам до світла дороги немає.

Вони потопились текти в глибокості
І стали проситись на землю у гості.

Чорнява сказала: «Хто шлях проторус
До сонця, тому я тепло подарую.

Зроблю я за нього пайтяжчу роботу,
В труді рятівник мій не знатиме поту.

Навчу я літати, пайшвидше ходити,
Вогнем негасимим у хаті світити».

Білява промовила: «Чистою кров'ю
Довіку я буду зціляти здоров'я

Тому, хто врятує мене із в'язниці».
Так слізно просились до світла сестриці.

І люди почули ті щирі слова,
І землю поранила сталь свердлова.

А гори шуміли: «Нічого не буде!
У нас крем'яні і гранітні груди.

Надійні, одвічні замки у природи».
Ламались долота у товщах породи.

Та вперті, завязані були бориславці,—
Вони народились для славної праці.

І швидко в вузькі та глибокі віконця
Нафтуся і Нафта звелся до сонця.

Легенько зітхнули на повнії груди
І тихо сказали: «Спасибі вам, люди!»

Давно те було, ще за прадідів, може,
Та слово порушити сестрам негоже.

Донині чорнява пайтяжчу роботу
Виконує людям за давню турботу.

Вона помагає косити, орати,
Ходить під водою, під небом літати,

І їздити швидко, і плавати швидко.
У холоді тепло, у темряві видко

Повсюди, де Нафта потоком хлюпне,
Де серце гаряче її спалахне.

А менша Нафтуса дарує донині
Здоров'я і сили недужій людині.

Хлюпоче, шепоче: «Попий із криниці
Цілющої кривці, живої водиці».

І люди цілують у тепле чоло
Біляву Нафтусю, прозору, як скло.

Із роду до роду розноситься слава
Про добрих сестер, що ідуть з Борислава.

Про Нафту й Нафтусю, яким трударі
Відкрили дорогу до сонця й зорі.

1956

Дві вервечки обірвалось, —
Син би міг убитись.
Довго матері не спалось —
Матерям не спиться.

Як уперше йшов до школи,
Як у місто рушив,
Шепотіла:
«Ненько доле,
Бережи Павлушу».

А коли остання звістка
З фронту прилетіла —
Довго плакала невістка,
Мати оніміла.

Щось горіло, нуртувалось
У душі на денці.
Всі вервечки обірвались
В материнськiм серці.

1956

ВІРНІСТЬ

Колись давно, аж триста літ тому,
Вона коня з криниці напувала
І вірила в коханні одному,
Лише йому, з походу виглядала.
У тій криниці висохла вода,
Курні шляхи покрили вже асфальти.
Вона ж стоїть, струнка і молода,
Все козака з походу вигляда
Із-за Дніпра,
З-за Одера,
З-за Альти.

1956

Я не забув того, о ні,
Як ти до броду на коні
Злетіла вихором, злякалась
І закричала:
«Зупини,
Щоб я в одежі не скупалась —
Наш кінь страшніший сатани.
Дивись, мене у воду скине».
Я жеребця — за вудила.
І ти з довірою дитини
Мені на руки попливла.

Раптовий грім,
Рвучка гроза.
Та навкруги така лоза,
Що я лиш віття нахилив —
І нам було вже не до злив.
В серцях гули свої громи,
І блискавки очей з п'ятьми
Любов'ю блискали до рану,
Ясною мрією жили
І не боялися туману,
І не жахалися імлі.
Я не забув того,
О ні!
В моєму серці молодому
Ти, люба, й нині на коні,
Але давно не чути грому.

1956

НЕРОЗЛУЧНІ

Починався день
Боем-битвою
Не під гук пісень,
А молитвою.

Помоливсь козак
Та за отчину.
Взяв стальний кресак —
Шаблю точену.

І пішов стрічать
Пана-шляхтича.
Мов бур'ян, тріщать
Вражі ратища.

А як сам поліг,
Сталю мічений,
То йому до віг
Впала дівчина.

— Бач, случилось,
Ми й повінчані.—

І спинилося
Серце в дівчини.

А любов цвіте,
Юна, пишная,
Мов гілля густе
В клена з вишнею,

Що зросли рясні
Над могилою,
Де лежать у сні
Милій з милюю.

1956

Там, де тирса шелестіла,
Йдуть плуги,
Там, де юнь моя летіла, —
Береги,
Береги нового ставу —
Синь-вода.
Лине дівчина в отаву
Молода.
Я покликав — зупинилась.
«Хто ти є?»
Усміхнулась, подивилась.
Не визнає.
Але я узнав, здається.
Ой краса!
Так іде і так сміється,
Та ж коса.
Та ж в очах ясна безодня.
Ні, не та...
Це її доросла доня.
Ой літа!

1956

ПУЩА-ВОДИЦЯ

Як гуляли по діброві
Христонька та Вустонька,
Загубили чорноброві
Дві біленькі хустоньки.

Із пісми

Ось вона, вславлена Пуща-Водиця!
Піти подивиться —
Яка тут водиця,
Замріяна пуща яка!
На вітах похилених іній сріблиться,
Засніжена постіль м'яка
Із моху та листя.
— Ти Вустя
Чи Христя? —
Питаю у дівчини я.
— Не Вустя
Й не Христя,
Я Пуща-Водиця,
Я ніжний потік ручая.—
І справді довкола нікого немає —
Лиш плескіт живої води.
Легенька пороша уже укриває
Мої ледь помітні сліди.
Чого ж мені мариться,
Що ж мені сниться
У шалі пухнатій вона?
— Не Вустя
Й не Христя.
Я Пуща-Водиця,—
Шепоче нічна тишина.

1956

РЕВОЛЬВЕР ВАСИЛЯ ЛЕВСЬКОГО

П О Е М А

Старое,
но грозное оружие.
Владимир Маяковский

I

До мене прийшов ти зненацька,
Бо долі на світі різні.
Та вдача гаряча юнацька
У роки буремні, грізні
Однаково в душах нуртує
В Болгарії чи на Україні.
І тому ми в чомусь єдині.
Усе те до болю хвилює,
Що сталося, Левський, з тобою
У розпал запеклого бою.
Проте я не вправі рівняти
Тебе із собою.
Це мати,
Коли б ми братами родились,
Однаково б тяжко смутилась
І любо раділа, світилась
Своєю душею простою,
Що ми переможцями з бою
Вернулись до рідної хати.
І, здавши на склад автомати,
Дістали б відмітки: «В запас».
Та в тебе був інший час,
Великий правдивцю, Василю.
Чи я в наші роки осілю
Ту славу ввібрати в слова,
Що йде, мов легенда жива,
Від роду до роду
По душах народу
Прадавня і вічно нова.

II

Та слава відлита із тисячі доль,
Що, мов блискавиці в віках,
Панахали хмари.

Ось тульський пістоль,
Він довго ішов, мов гайдучький пароль,
Від тебе по сильних руках.
Чи, може, ні ти,
Ні балканський гайдук
Його і не бачив,
А наш Кармелюк
На пана його націляв.
Чи гордий опришок, відкинувши лук,
Свинчаткою вперше стріляв,
Або нагаями побитий поляк
Із нього сигнал подавав у полях,
Повстанців скликаючи в бій.
Та як не було...
А для мене він твій.
Він твій,
І твоє незабутнє ім'я
З пістолем узяв від болгарина я.

III

Сопот спить.
Жіночий монастир
Дивиться віконцем на пустир.
Там стара черниця у кутку
Цілу ніч сидить при тигельку —
Кулі лє для друзів Василя.
Аж гуде повстаннями земля.
А в запллі, в схованці тісній,
При лампаді тьмяній, неясній
Лєвський пише хартію нову.
Бачить не у сні, а наяву
Бурі-революції кінець
Переможний.
Гасне блимунець
У лампаді.
А в його очах
Орлих крил народу грізний змах.
Вільної республіки доба
Почалась.
Омріяна судьба
Славної болгарської землі,
Що у рабстві лютому, в імлі
П'ять віків конала.

П'ять віків!
За стіною чути стук підків.
Рідний край його сигналу жде.
Воля, революція гряде.

IV

Із міста до міста шляхами курними
Два вершники мчаться.
І коні під ними
Потомлені, в милі, забули про спочив.
Два вершники мчаться щоднини, щоночі.
Це вождь всенародних болгарських повстань,
З ним піп.
«Поспішай-но, дивись, не відстань,—
Говорить передній,—
Бо зрадили нас.
Хай проклятий буде навіки той час,
Коли народився іуда поганський,
Що міг за продати Союз наш повстанський».
А зрадником той був, що поруч в сідлі
Із Левським летів по дорозі в імлі.
Корчма придорожня —
Там зустріч з братами.
А замість братів — яничари з хортами.
І попик гукає:
«Це Левський, хапайте!»
Заблискала зброя...
Куди відступати?
Два постріли гримнули разом з пістоля.
Два кати лежать закривавлені долі.
Порожній пістоль полетів від дороги.
«Знайдіть його, люди, і до перемоги
Стріляйте по ворогу!
Добрий пістоль
Хай буде між вами як братства пароль!» —
Так вигукнув Левський і впав від ударів
Під люте, злорадне виття яничарів.

V

Холодна софійська тюрма.
І світла, й повітря нема.
Останнє світання надворі,

Остання зірниця у зорі,
А далі — одвічна п'ятьма.

«Коли я загину, то сам
Народові серце віддам,
Болгаріє рідна, тобі,
Твоїй нещасливій судьбі.
Коли ж перемога — для всіх!»

В суді неприхований сміх,
Бо туркам чудні ці думки,
Ну що їм якісь гайдуки!
Мушкет в них один на п'ятьох!
З них кожен в могилу чи льох
Присуджений ними давно.

«О судді, погляньте в вікно!
Невже ви осліпли, невже
Оглухли?
То кінь мій ірже.
Мене понесе він у бій!»

На Вітоші гримнув набій,
На Рілі іще.
Із Балкан
Димок, наче сивий туман,
З пістолів гарячих димить,
І Левський світліє на мить.

Чого він радіє!..
І кат —
У спину важучий приклад.
І вирок читають мерції.
І Левський у тиші німій
У ранок останній іде —
Земля під ногами гуде.

Гудіння те носять вітри
Громами.
І Ботев з гори
По стернях опалених гін
Веде партизанський загін.
І Левського тульський пістоль

У нього в руці, мов пароль,
З яким всій Болгарії йти
До волі — святої мети.

VI

Брів я з ковпаківцями в снігу
Від Балканів за багато верст.
Впав другар мій вірний на бігу —
Куля в серце
Та на мить воскрес
І промовив:
«Друже, бережи...»
Він подав мені старий пістоль.
На слизькі, скривавлені кряжі
Журно сніг посипався з тополь.
І гілки вклонилися малі
Синові болгарської землі.
Губи шепотіли:
«Бережи.
Він дорожчий вищих нагород.
«Левський» — у Болгарії скажи,
Цей пістоль славетний покажи,
Й за тобою піде весь народ».
Я тоді про Левського не чув.
Взяв пістоль із мертвої руки
І землею друга загорнув
На обриві Бистриці-ріки.
А коли узнав про Василя,
Цілував насічки золоті.
О болгарська зранена земля,
Ми до тебе знайдемо путі
За Балканські гори, за Дунай.
Вже полки в дорозі.
Зустрічай!

VII

Я держу пістоль той у руці,
Думаю:
А може, й справді він
В Левського лежав у кушаці
В час, як зрада гналась навздогін
В образі смиренного попа,

Де над горлом свиснув ятаган,
Де сокира вдарила тупа
І Василь потрапив у капкан.
О, чого я братом не родивсь,
Меншим братом Лева Василя?
Я б тоді з пістолем заступивсь,
Щоб зірвалась смолена петля.
Я б у Сопот брата переніс,
В Києві б знайшов йому куток.
Ми б пішли із ним у поле, в ліс,
Опустивши зведений курок.
Я б привів його в чернецький дім,
Щоб моя матуся обняла
І, синком пишаючись своїм,
Старшому хліб-солі подала.
Так було б, Болгаріє, повір.
Та нехай не вернеться біда.
Хай життя твоє, мов язовір*,
Напуває мирная вода.
Але знай, що десь коло Дніпра
Брат молодший Левського живе,
Що за кожну мить твого добра
Він націлить дуло вогневе
В чорне серце ворога завжди.
Ти ж — у вік омріяний іди.

1956—1957

* Я з о ві р — водосховище.

Арсену Босеву

Коли зроблено плуг —
Він оратиме поле чи луг.

Коли зведено дім —
Будуть мешкати люди у нім.

Коли квітнуть сади —
Будуть спіти улітку плоди.

Коли дружба прийшла —
Буде більше на світі тепла.

1956

СТАРА ВЕРБА

Стара верба, така стара,
Що вниз уже росте.
Возами злуплена кора.
Вона стоїть коло двора,
Де згарище пусте.

Хто підпалив маленький дім,
Лишив людей майна,
І як кому жилося в нім?
Те знає лиш вона
Та ще лиха війна.

Верба мовчить, війна пішла
Від спалених дворів.
Тут мила дівчина жила
З душею повною тепла,
Яку я не зустрів.

І не зустрів її мій друг —
Веселий партизан.
Тоді дими тяглись навкруг,
Сліпили очі іскри хуг
Або сирий туман.

Вона в Німеччину ішла
В жіночому гурті.
Її зір затьмарила імла,
І впала дівчина мала
На дальньому путі.

А скільки ніжності було —
На двох, на всю сім'ю!..
І все те пилом замело
Війни залізне помело
В нерідному краю.

Сама стоїть верба стара
У шрамах по гіллію.
Та де залишилась кора,
Із того боку, що з двора,
Я прочитав:
«Люблю».

1956

В ДОРОЗІ

Біленька хатина,
Відчинені вікна,
Розквітла жоржина,
Болгарка привітна
З вікна виглядала,
На мене дивилась.
Машина промчалась,
А серце спинилось.

1956

* *
*

Обійшов я без вагання
І поділля, й гори:
Все шукав своє кохання,
Вірне, яснозоре.
Далі йтиму дні і ночі,
Круг землі об'їду...
«Ну й чудний», — дівча шепоче
У дворі сусіда.

1956

Я слухав співи солов'їв
Із багатьох країв,—
Повсюди пісенька одна
У шелесті гаїв.
Про що ж співали солов'ї?
Про почуття твої й мої,
Бо скрізь між нами далина
А тому й пісенька одна
У різних солов'їв.

1956

СЛІД БЛИСКАВКИ

Блискавка над впром, як перила...
Вхопимось за неї — і туди.
Блискавка погасла.
Тільки брили
У кипінні чорної води.
Блискавка погасла —
Тільки білий
Залишивсь над прірвою слідок,
Наче вигук щастя онімільй,
Коли щастю випав скорий строк.
Наче ніжна посмішка дівоча
Із вагона, що іде навстріч.
Блискавка засяла серед ночі —
Тож не вся була імлиста ніч.

1956

В ХУРТОВИНУ

Дівчино з Полтави,
Дівчино русява,
Пожовтіли трави,
Вилягла отава.

Відшуміла осінь,
Виє хуртовина.
А на серці — просинь,
Ти, моя єдина.

Ти завжди у серці
Будеш молодою,
Як зоря в відерці
З чистою водою.

Снігові обвали
Рвуться до світання.
Дівчино з Полтави,
Розбуди кохання.

Розбуди, бо роки
Сунуться в замети.
Юна, кароока,
Де ти?
Де твій сміх?
...За вікном широким
Сніг.

1956

ЗА ПІСНЕЮ

Рання рясна сивина,
Тихим туманом розвійся.
Лету в минуле не бійся,
Пісне юнацька, ясна.

Є про що, пісне, згадать
З двадцять дев'ятого року.
Вийди за Ворсклу широку
Від піонерських багать.

І проведи у райком,
Пісне моя голосиста,
Із дитмістечка до міста
За комсомольським квитком.

Потім у Харків іди,
В ями й рови Тракторбуду.
Там, де я стежку забуду,
Ти, наче пам'ять, веди.

Будь, як в минулім була,
Другом в борні і коханні,
Ключ у дороги незнані,
Славні окрилюй діла.

Злийся з мотором трудним
Старого трудяги «пакарда»,
Стань біля рідної карти
Мрійливим часом нічним.

Ох, і велика ж без мір
Наша земля стонародна!
Волга зове многоводна,
Манить тайгою Сибір.

Кличуть гарячі, круті,
Злотні відроги Паміру.
Пісне, ти воля і віра,
Вказуй жадані путі.

Першу путівку ЦК
В далеч таджицького краю
Видай мені серед маю
В ранній судьбі юнака.

Видай старий карабін,
Виведи в бій з басмачами.
Кидай тривоги почами
В наш комсомольський загін.

Хлібом-водою нам будь
В чорній долині Локая.
Смерть комісара Палая,
Слово його не забудь:

«Я умираю, сини,
Тільки не треба ридати.
Йдіть комунізм будувати —
Час вікової весни».

Ми не ридали, бо ти
Сльози горючі звійнула,
Кожному в серце шепнула:
«Нам ще далеко іти.

Це лиш початок борні.
Будьте міцні і здорові».
І в нагороду любові
Кинула перші вогні.

Це не вогні, а зірки,
Чисті, високі, мінливі.
Пісне, які ми щасливі
Рвали за Вахшем квітки.

Зірка погасла. Любов
Вмерла в тифознім бараці.
З горя ти звала до праці,
Мандрами тішила знов.

Й знову незнана крива
Стежка звивалась,
Мов стружка.
Сум Каракумів і Кушка.
Далі... А далі Москва.

Пісне моя молода,
Виведи в роки шумливі,
В наші студентські, бурхливі,
Бистрі, мов з кручі вода.

Красної Пресні підвал,
Дружба трьохгорських дівчаток.
Це не кінець, а початок —
В інше життя перевал.

В книги, де вічність жива,
В вірші, де мало удачі.
Слово, бувало, аж плаче.
В сльози ж не вірить Москва.

Добре! У сльози не вір!
Ми народилися в гromі.
Пісне, веди у Суомі,
В мерзлий, пристріляний бір.

Дай добровольцям вагон —
Темний, товарний, скрипучий.
Смерті лише неминучій
Можем ми здатись в полон.

Нас вісімнадцять було
Лижників, юних поетів.
Нас — вісімнадцять багнетів...
Трьох у снігах замело.

А приморожених всіх
З миром Вітчизна стрічала.
Кримські затоки, причали
Сипали радісний сміх.

Пісне, на щастя згадай
Зустріч із Рильським при морі,
Ласку у дружньому зорі,
Рідної мови розмай.

Мудрість і юність зійшлись
В теплу, безхмарну годину.
Згодом у київську днину
Ми, як потоки, влились.

Пісне, ти в сотнях пісень
Друзів і подруг шукала,
Смілі серця гартувала,
Мабуть, на завтрашній день.

День той прийшов через рік.
Журно ми йшли до райкому.
Скільки було нас — нікому
Не полічити й за вік.

Слово — як постріл: «Війна!»
Знов ти з гвинтівкою, пісне,
Громом і ревом залізним
Вихрилась буря страшна

І охопила наш край.
Пісне, веди в партизани.
Дай автомати, нагани,
Крикни: «Фашиста карай!»

І повела, повела
Аж від Москви на Карпати.
Ти наказала зривати
Греблі і рейки дотла.

Ти при вогні з Ковпаком
Тихо і грізно співала,
Поки у міни запали
Я закладав під візком.

Поки сама тишина
Мусила бути зі мною,
Поки з відкритого бою
Ти не вставала страшна.

Закликом, маршем була,
Вигуком в лютім проклятті
І колисковою в хаті,
Там, де дитина мала.

Ти підняла батальйон,
Жовтим засипаний листом,
В день, коли став комуністом
Твій комсомолец Платон.

Потім три кулі у бік.
Жовріє кров на заметі.
Пісне, замовкни. В наметі
Ніччю обірветься вік.

Ти ж не замовкла, о ні,
Пісне моя комсомольська,
Так, як звитяжна Нікольська
В толовім чорнім вогні.

Так, як Приходько Павло
Змовк на кряжі верховини,
Скільки за волю України
Юних героїв лягло.

Ти сумувала не раз,
Тільки не знала відчаю.
Йшла по кущах молочаю
В мирний, омріяний час.

І привела нас у мир
В радісний День Перемоги.
Славтеся, пісні дороги,
Пройдені вдалеч і вшир.

О комсомольська весна —
Пісне моя незабутня,
Разом ходімо в майбутнє,—
Що нам рясна сивина?!

В ГОЛЛАНДСЬКОМУ ПОРТУ

Матроси грали в карти, злі, похмурі.
Чого б їм злитись?
Мають же роботу.
На дальнім рейді хвилі чорно-бурі
Ламали боки зношеному боту.
Надіялись до літа каботажить —
Та щось ніхто «посуду» не вантажить.
З'явився боцман у мазуті, в поті,
Жбурнув на кін із бляхою ключі:
«Давай під них три карти.
Уночі
Наш капітан застрелився на боті».

1957

Є почуття такі прозорі,
Що, коли б з них відлити зорі,
Вони б світилися, як небесні,—
Прямі вони, відкриті, чесні,
Ті почуття.
А в мене ні.
Вони десь там у глибині
То заболять, мов давня рана,
То душу вивернуть до дна
І запитають:
«Де кохана?»
А я не знаю, де вона.

1957

ХМАРКА

Дівчина-болгарка
Пісеньку співала,
Золотава хмарка
В пісні пропливала.

Сонце затінилось
І засяло знову.
Юнка нарядилась
В дорогу обнову.

В вишиту сорочку,
В сукню домоткану,
В польовім віночку
Вийшла до Балкану.

Може, так уперше,
А чому — не знала,
Крилонька простерши,
Хмарка пропливала.

Пригорнулась ніжно
До грудей Балкана.
Дідуган утішно
Мовив: «Спи, кохана».

Дівчина-болгарка
В самоті чекання
Говорила: «Хмарко,
Поділись коханням».

Ці слова зігріли
Душу у Балкана.
І болгарка стріла
Хлопця-партизана.

Стріла, привітала,
Цілувала жарко,
Поки не розтала
На Балкані хмарка.

1957

НА ЗЕЛЕНОМУ БАЗАРІ

Мов корали з дна морського,
Діамантів, яшми гори —
Це плоди труда людського:
Виноград і помідори,
Огірки, червоний перець,

Груші, яблука і сливи
З сіл дільських,
З гірських оселець.
Сонця промені і зливи —
Все знесли живим потоком
На базар,
Мов до запруди.
І куди не кинеш оком —
Гомінкі веселі люди.
Чи купить, чи подивитись
Ти приходь сюди уранці,
Соком, росами налитись,
В гострих пахоцях втопитись,
Закружитися у танці.

«Ось томати, глянь, другарко,
Всі червоні, наче жар.
Спробуй перець — буде жарко,
А від «чушечки» — пожар».

«Є цибуля і петрушка —
За півлева два кіло.
Як навариш, добра юшка
Запахтить на все село!»

«Гей, другарю, добрий гостю,
Є сливовиця — вогонь.
Все лікує — серце її кості,
Сивину жене зі скронь!»

Тож налий мені чарчину
Самогонки з Самокова.
Маю я на це причину...
Та причина — чорноброва.
Через неї я щоднини
На зеленому базарі.
В неї щоки мов жоржини,
Юні очі темно-карі.
А уста!..
З них кожне слово
Лине піснею кохання.
Дай же соку Самокова,
Щоб збулися сподівання.

1957

КОЗАЧОК

Радка танцювала козачок,
Підківками жваво чок та чок,
Чобітками владно стук та стук.
Підіймала крила ніжних рук,
Мов когось хотіла обійнять
З тих, що тут усміхнені стоять.
Її до ніг летіло сто підряд
Казанликських росяних троянд.

Радка танцювала козачок,
Підківками жваво чок та чок.
І у ній дівочої краси,
Як в троянді з перлами роси.
Ось вона вклонилася мені,
Не мені, а щедрій стороні,
Де родивсь веселій козачок
Поміж нив широких і річок.

Радка танцювала козачок.
Цвів вінок болгарських сорочок,
Вишитих барвисто, як у нас.
І мені згадається не раз
Чорнокосе радісне дівча,
Коли вийде русе полтавча
Танцювати рідний козачок,
Підківками в серце чок та чок.

1957

ПАСТУШОК

Мінчо Мінчев хлопець — мов огонь.
Він щодня корів на оболонь
Виганяє рано, як годиться.
Саме в час, коли найдужче спиться,
Як несила розплющати очі
І звестись йому немає мочі.
Мінчо не підводиться — злітає
З ліжка, як у вікнах розсвітає.
Воду ллє на голову з відра
І біжить в корівник із двора

Череду провірить:
«Сорок є.
Значить, все стопанство тут моє».
Він корову кожну з сорока
Добре знає.
Скільки молока...
Де напасти,
Звідки потурить.
Навіть вміє з ними говорить.
— Майко, ти спинилася чому? —
А вона йому тихенько:
— Му-у.
— Знову захотілося води?
Ну, іди до жолоба, іди. —
Мінчо Мінчев хлопець — як вогонь.
В нього піт струмочками зі скронь —
Бігав розшукать новий попас.
Це він завжди робить про запас.
А коли збулися давні мрії —
Мінчо йшов у школу до Софії,
То корову кожну з сорока
Частував шматочком пиріжка,
Й кожна, ніби рідному йому,
На прощання вимовила:
— Му-у.

1957

ВИШИВАЛЬНИЦЯ ПО ДЕРЕВУ

Каганчик і голка — дівча вишиває,
Але не по шовку, як бачив завжди, —
Та толка розпечена, голка живая
На буковім жбанці лишає сліди.

Сліди ті сплітаються в дивні мережки,
Вони, наче килим ф'ракійський, цвітуть.
То раптом полинуть за стрічкою стежки,
По котрій дівчата на поле ідуть;

А то розростуться в кущі винограду,
І грона обвиснуть, налиті, важкі.
Дівча утомилось, а все-таки радо
Із голкою бігають пальці швидкі.

Дівча утомилось.
В вікні переддення.
Але не вгасає малий каганець.
І в серці не гасне чудесне натхнення,
Не гасне в пароді безсмертний творець.

1957

ДОТИКИ МАЛЯТ

Казанлик в трояндовій долині
Дихав теплим вітром горовим.
В пам'яті зринає і понині
Перша зустріч з людию трудовим.

Добрих слів не можна повторити,
Щирість душ не в силі передать,
Як не можна зором охопити
Край болгар, де зріє благодать.

А коли затихли привітання,
Підійшли до мене матері.
Чуть було схвильоване дихання
Та відлуння пісні угорі.

Всі жінки з утішною любов'ю
Підіймали коханих малят.
З білих льоль шовковою травою
Простягалось безліч рученят.

«Ви потисніть ручки їм на долю
Від своєї щасної землі».
І пушочком падали поволі
На долоню пальчики малі.

Не діливсь я долею своєю —
Буде в них ясніша у сто крат.
Не руками — серцем і душею
Й нині чую дотики малят.

1957

БОЛГАРСЬКІ МОНАСТИРИ

Монастирі болгарські це — святині,
Джерела волі в'ярмлених земель.
Вони були, мов гнізда соколині,
Серед гайдуцьких спалених осель.

Василій Левський в них знаходив схрони,
Повстання план виношував у них.
Турецька знать, німецькі злі барони
Перед зірками вогників нічних

Дрижали, як вони зоріли з келій.
Там кулі відливались в тигельках.
І ними пальці пік монах Аврелій,
Рушниці заряджаючи в кутках.

Рушниці ті в кутках стоять і нині
Між топірців, тяжких зубчастих блях.
Не образам, а їм, немов святині,
Вклоняюсь я у всіх монастирях.

1957

НІЖНІ ІМЕНА

Милиця, Радонька, Блага —
Ніжні які імена!
Певне, гайдуцька звитяга,
Рабська страшна давипна
Їх породили у пісні,
В темних планинських борах.
В ночі холодні і пізні
В дальніх лісних таборах
Кликав юнак на пораду
Радоньку вірну свою,
Як йому вражу засаду
Знищить в нерівнім бою.
З гір підійти чи із поля,
Може, по хащах вужем?..
З пушки палють,
Чи з пістоля,
Чи полоснути ножем?..

Радила Радка, що краще,
Хоч і в бору не була.
Лунами повнилися хащі,
Зорями сяла імла.
Так і в турецькім полоні
Милицю хлопець просив:
«Милая, змій мені скроні,
Ласкою біль погаси».
Милиця лише в уяві
Губи тулила до скронь,—
Очі кохані, ласкаві
В ранах гасили вогонь.
Мабуть, і повний відваги,
Сивий підбитий боєць
Тихо звертався до Благі,
Стиснувши в грудях свинець:
«Я не зведуся ніколи,
Смерть підповзає, мов тать.
Благо моя світлочола,
Діткам даруй благодать».

Кожне ім'я це ласкаве
В скрутї рятунком було,
Кожне до волі і слави
Мужнє юнацтво вело.
Милиця, Радонька, Блага —
Ніжні які імена!
В вас моя добра наснага,
В вас моя згадка ясна.

1957

ПО ГАЙДІ ЧУТИ, ДЕ ВЕСІЛЛЯ

Гайда — народний музичний інструмент. Кожен екземпляр гайди має свій тон. І тому в Болгарії є таке прислів'я: «По гайді чути, де весілля».

По гайді чути, де весілля,
По серцю чути — друг чи ні.
Не від нудьги й не на дозвіллі
Я в цій гарячій стороні.

Мене, Болгаріє, ти звала,
Неначе юності весна.
Із-за крутого перевалу
Світила вогником з вікна.

Або кострищами повстанців
На буйні хвилі слала дим,
І я стрічав його уранці
З дунайським вітром молодим.

Вдихав терпкий і гіркуватий
Той дим великої борні.
І в нас гриміли автомати,
І в нас димилися вогні.

З твоїми мужніми синами
Я рвав під ворогом мости,
Коли лежала перед нами
Дорога праведної мсти.

І плакав так, як плачуть друзі
Над свіжим горбиком в степу,
Коли у полі чи на лузі
Другар зустріне смерть сліпу.

Читав твої книжки хороші,
Співав твої лункі пісні,
Які за вірність — не за гроші —
В житті судилися мені.

Твоя історія хоробра,
Твоя сучасність молода
Мені знайомі здавна добре,
Як в домі рідному вода.

І я зустрів твоє привілля
У дні розковані, ясні.
По гайді чути, де весілля,
А серцем чути — друг чи ні.

1957

ДО БАЛКАНУ

Я припіс любов до тебе,
Мій Балкан могучий,
Під жарке широке небо,
Що лягло на кручі.
До твоїх доріг високих,
До річок шумливих,
До болгарок чорнооких
І болгар сміливих.
Цю любов із України
В серці партизана
Я припіс в твої планини,
Де сочилась рана
Христо Ботева.
В загоні
Мій другар Іванко
Все про нього у безсонні
Говорив до ранку.
Говорив, Балкан, про тебе
На карпатських кручах,
Коли нас вкривало небо
У вогнистих тучах.
Ми, Балкан, з тобою друзі,
Браття із тобою!
І по радості й по тузі
Зріднені судьбою.

1957

Кажуть люди:
«Розвіявсь, як дим».
А коли я ще був молодим
І вугіллям тоді називали мене —
Зігрівав я і діло, й життя не одне.

Не розвіявся я, а згорів.
Хай розтанув димок з димарів,
Та вогонь, що у сталь переливсь,
Стане трактором, плугом колпсь,
Стане лезом сокири твердим.
Не розвіявся я, наче дим.

1957

ЯК ХОЧЕТЬСЯ ЖИТИ

Ішли партизани ярами, борами,
На діло велике ішли.
Їх ніч проводжала дощами, вітрами,
Страшні громовиці ревли.

Стомилися хлопці, присіли спочити,
Промокли усі до кісток.
І юний промовив: «Як хочеться жити!»
А старший зітхнув і замовк.

Коли спалахнули цистерни, вагони
І став паровоз без гудка,
Вертались герої до себе в загони,
Несли на руках юнака.

І хлопець промовив: «Не треба тужити.
Візьміть комсомольський квиток.
Як хороше жити! Як хочеться жити!»
А старший зітхнув і замовк.

Весною шуміла гучна перемога,
Немов повновода ріка.
Прийшов партизан до чужого порога,
В колишне гніздо юнака.

Як вибігла мати та й стала питати:
«А де ж мій коханий синок?
Чи він у дорозі, чи, може, в знемозі?»
А старший зітхнув і замовк.

1957

Коли вже ти вийшов із дому
І раптом завихрений сніг
Дорогу замів певідому —
Назад не вертай на поріг.
Іди в заметіль до знемоги,
Питай, де вогонь у вікні,
Бо завтра цієї дороги
Не знайдеш, товаришу, ні.

1957

ЛІСНИЧИХА

У яру, де річка тиха,
Де глибокий брід,
Молоденька лісничиха
Кінчила обхід.

Йде додому, на стежині
Слід легких коліс.
Це в бору або в дубині
Хтось рубає ліс.

Наздогнала серед бору —
Хлопець наче май.
Підняла рушницю вгору:
«Стій, не утікай!»

Мабуть, ти поміж липками
Не одну звалив,
Між високими дубками
Кращі підпилив».

І сказав юнак з журбою:
«Лип я не валю.
Я приїхав за тобою,
Бо давно люблю».

Як поглянула — відразу
Хлопець аж поблід.
Все ж лісничим з того часу
Ходить сивий дід.

1957

ВДОВА

У хаті світиться запізно.
Хто там не спить?
Хто там живе?
На хвiртці заціпка залiзна —
Удень я бачив.
І криве
Важуче дерево із двору

Її підперло від чужих.
Стоїть та хата серед бору
Поміж просіків межових.
Колодязь — дуб уже трухлявий,
На журавлі важке цебро.
І тиц, мов бік худий, кістлявий
У шкап старих — ребро в ребро.

Хто там живе?
Не пригадаю.
Хоч був я тут не раз, не два.
Цей бір від краю і до краю
Пройшов.
Здається, удова.
Так, так — вона.
Старий лісничий
Мені про неї розповів.

Хотів зайти, та добрий звичай
Мене у інший бік повів.
Про що питать?
Печальна повість.

Була красунею колись.
Із-під вінця товарний поїзд
Повіз коханого кудись
І не привіз.
Віпок вінчальний
Лежить у скрині в полотні.
А поїзд їде довгий, дальній
Вже сорок літ, чотири дні.
Вона по днях літа лічила —
Росло й росло жахне число.
На крузі стертого точила
Сама гострила чересло,
Сама орала і косила.
А скільки треба їй самій?
Багато треба.
Гасла сила.
«О мій загиблий, любий мій», —
Було подумає
І лічить
Пройдешні дні.
Хіба ще жде?
А що ж,

Усіх війна калічить,
Але не всіх в труну кладе.

Та ні, не жде уже.
Минуло.
Тривожна молодість пройшла.
В очах її з'явилось дуло
Якогось довгого ствола
Рушниці вражої.
Хоч бою
Вона не бачила зблизька,
В однім бою,
В бою з судьбою,
Вона, незламна і стійка,
Пройшла, ніде не відступилась
І не злякалася ніде,
Хоча не раз тривожно билось
Сміливе серце молоде.

У хаті світиться запізно —
Це дні розлуки і журби
Рахує жінка.
Надто різно
Шляхи вдовиної судьби
Повсюди йдуть.
Але повсюди
Запізні світяться вогні,
Де вдовам біль стискає груди,
Де чуть важкі слова огуди
Війні.

1957

СЛОВО ДО ВОЄНКОМА

«Не годен в мирний час
І годен в час воєнний».
Так написав мені воєнкомат.
Не по плечу солдатський труд щоденний —
Молодші люди візьмуть автомат.
І вріжуть крок підковані підбори,
Завихрять пісню юні голоси,

Есмінцями запінять синє море,
У небо здіймуть ЯКів корпуси.
А в мене рани,
Вража куля в боці.
На дот-макет не вилечу стрибком,
Як це було у тридцять п'ятім році.
Але правий і мудрий воєнком.
Він залишив в моїй душі солдатській
Слова залізні:
«Годен в час війни».
Наш батальйон ударний, ветеранський
Зі славою, що лине з давнини,
Підійметься в атаку
І висоти
Одну по одній братиме ривком.
Люблю я мир,
Натхненний час роботи.
Але правий і мудрий воєнком.

1957

БІЛИЙ ХЛІБ

Йду до вдовиної хати,
Хата низенька, мала,
Скільки їй літ — не знати,
Наче в яру край села
Так і стояла одвіку —
Сіра, глуха купина.
Літ і вдовиці без ліку,
Хтозна-відколи вона
Стала вдовою.

Бабуся
Стріла мене у дворі:
— Чий ти?
— Микитин.
— Ганнусю!
Де ж ти?
Обід на порі.
З нами й Микитович буде...
Ма'ть, зголоднів у путі.—
Вийшло дівча від запруди,

Брівки підводять круті.
— Що ви, бабусенько,— рано.
— Хліб уже випікся.
Йди!
Збігай на жолоб, кохана,
Свіжої треба води.—
Лиш на поріг — і до печі
Ніжно припала вдова,
Начебто слухала речі —
Добрі, ласкаві слова.
— Вже...
Пересидіти може.—
Швидко лопату взяла.
— Хай мені бог допоможе.
Кружечку дай-но, мала.—
Вийняла хлібець.
Із кружки
Трошки хлюпнула води,
Вмила рожеву верхушку.
— На, на рушник поклади.—
Вийняла другий, умила.
Так умивають маля,
В личко всміхаючись миле.
— Це ж ти прибув звідкіля?
— З Києва.
— Хлібець прочахне,
Можна і їсти.
Побудь.
Ач, як парує та пахне
Білий!

Мені не забудь,
Що то є — білий!
На пасху
Чи на різдво, як коли,
Білого хлібчика ласку
Мати до столу несли,
Кришка впаде, як пилина,
Пальчик лизнеш — і піймав.

Світиться хата вдовина
Хлібом рожевим із лав.

1957

ВІДЛУНОК

На Ворсклі, мабуть, чули,
Ви чули, далєбі,
Співа моє минуле
В потоці, у плавбі.

Співає мрійне, юне
Під зойки солов'я
Про дівчину з комуни,
Що звалася моя.

Одним лиш поцілунком
Присвоїлась вона.
Шумить живим відлунком
На Ворсклі тишина.

Й тепер, як придивиться
У дзеркало ріки,—
Майне туга косиця
І погляд з-під руки.

І очі сині-сині
Засяють в глибині.
«За мостом при Дубині
Чекатиму в човні.

А ти співай, Платоне,
Щоб чуть мені було,
Куди навперегони
Направити весло».

З тих пір ви, мабуть, чули,
Ви чули, далєбі,
Співа моє минуле
В потоці, у плавбі.

1957

ЗНОВ У ТРУСКАВЦІ

Я знов у Трускавці.
Якась хороша згадка
Мене сюди манила раз у раз.
Через ручай хистка дубова кладка.

Де пень верби, неначе козопас,
Один стоїть, піднявши руки-віти,
Немов кричить:
«Агій, куди пішли?»
Уже давно втекло за гори літо,
Узвши теплі жовті постолі.
Я знов у Трускавці.
І знов мене зустріли
Сестрички, наче родички мої.
І піднялися брів летючі стріли
І голосів дівочих солов'ї.
Я не любив лікарень, ліків зроду,
Шпиталі ненавидів у війну.
Чому ж по цих крутих камінних сходах
Я сходжу наче в рідну сторону?
Це, може, роки,
Може, тиха старість?
Та ні, ще трохи юності зберіг.
Люблю я тут у людях братню радість
До кожного, хто сходить на поріг.
Люблю, коли не вухом, а душею
Уважний лікар хилиться до серць.
Люблю, коли із піснею моєю
У ліс іде маленький Трускавець.

1957

ДІВЧАТА БУДУЮТЬ ДОРОГУ

Дівчата будують дорогу,
Виблискують гострі кирки.
Хороша машина з-за рогу,
В машині міцні мужики.

— Привіт вам!
— Бувайте здорові.—
Сказало байдуже лице.
В очах ні журби, ні любові.
Хіба їм уперше оце.

Недавно в колгоспі бувало —
Довкола саменькі хустки
Вантажать колоди навалом,
В чувалах несуть буряки.

Хоча б бригадир з головою
Чи, може, красунь рахівник
Кивнули услід головою,
Спасибі сказав комірник.

Та де там!
Лайнути — це можна
При людях сяку та таку.
На серці до болю тривожно
За силу і вдачу мужську.

Дівчата будують дорогу —
Хіба їм уперше оце!
Я йду і дивлюся під ноги,
Не можу підвести лице.

1957

* *
*

Коли я тебе пригадаю,
Весна розцвітає в душі,
І вітер на хвилі гойдає
Густі молоді комиші.
І ніч у казковім розмаї
Не може розлити пільму,—
Коли я тебе пригадаю,
У згадці твій стан обійму.

Коли я тебе пригадаю —
А згадка зринає щомить,—
Осілля пора заридає,
І серце моє защемить.
І бомба твій дім розметає,
І буря сліди загребе,—
Коли я тебе пригадаю,
У спомині стріну тебе.

1957

Спалахнула сукнею на сонці,
Наче дика рожка розцвіла,
На пухнатій, на дитинній скронці
Синя-синя жилка ожила.
Звідки це незнане хвилювання,
Що гукає, манить із двора.
Ти така не перша й не остання,
Дівчино.
Прийшла твоя пора.

1957

ПЕРШИЙ СНІГ

Д. Павличкові

Перший сніг на Прикарпатті
Заушив оселі.
Діти вибігли кирпаті,
Та які ж веселі!

Розлетілись поза тинном,
Задзвеніли разом:
«Я зліплю собі хатину,
Пліт із перелазом!»

«Я — біленьку бабу свіжву,
В руки дам яличку
І зроблю їй ніжну-ніжну
Посмішку на личку».

«Я... А я зліплю кухлятко,
Щоб водицю пити!»
Жваві, милі гуцулятка,
Що ж мені зліпити?

Може, дачу за забором
З брамою до неба
Між густим, тинистим бором?
Ні, цього не треба.

В мене дача у діброві,
В лузі на покосі,

Там, де хлопці чорноброві
І дівчата босі.

То зліплю чарчину, може,
Для вина міцного?
Випив я своє давно вже —
Чарка ні до чого.

Ви ліпійте, малі, що личить.
З білої половини,
А мене у далеч кличе
Слово,
Рідне слово.

Я піду по бездоріжжі
На круті Карпати
У незайманім засніжжі
Свій слідок топтати.

Може, хтось на нього стане
І піде за мною.
Потім слід нехай розтане
Ранньою весною.

Потече поміж кущами
Ріками у море
І повернеться з дощами
Піснею на гори.

1957

СНИ

Сплять лісоруби в колибі,
Сняться їм сні прости.
Юному —
Наче в садибі
Вишні цвітуть густі.

З віт виглядає Юстина
Все за високий пліт.
В листі біліє хустина,
Наче вишневий цвіт.

А за колибою хуга —
Де вже пробратись веспі!
Дівчина раз і вдруге
Хлопця цілує в спі.

Горнуться шепоти ніжні:
«Ти не зрадливий, кажи?»
Горбляться сонні, підсніжці,
Срібно-зелені кряжі,

Дихають хугами млосно
Із верховини на діл,
Сяплють оздобу морозпу
В трухлу колибу на піл.

Сяплють на руки, на скроні
І на уста молоді,
На неціловані, сонні,
Зшерхлі у деннім труді.

Хуги минуться.
Люб-зілля
Вкриє земне чоло.
Буде тоді весілля,
Буде на все село.

Будуть цвісти в садибі
Вишні, мов білий сніг.
Сплять лісоруби в колибі,
Ватра курить до піг.

Диму тепло хвилинице,
Попелу сиза тлінь,
А над чубами лине
Тиха ріка сновидінь.

Сивому дідові сниться:
Ніби у край верховин
Вертає із вирію птиця —
Ні, то єдиний сн.

І не змінився пітрішки
За вісімнадцять літ.
Гриць оббиває горішки
І приморожений глід

Гострим крилом орлиним,
Чубом своїм рясним.
Батько милується сином,
Зором його ясним.

Раптом зимова хуга
В душу дихнула — аж страх.
Звідки ця давня туга,
Звідки цей білий птах?

І проквиліла птиця,
Збивши пушок сніговий:
«Я лише сон про Гриця,
Подих його неживий.

Тату, тобі ж писали,
Як я в Алясці згиб.
Хуги тоді гасали,
А не було колиб.

Ватра до ніг не куріла,
Тільки хурделиця зла».
Птаха згорнула крила,
Дзенькнула гостра пила.

Півень в далекій садибі
Вирвав шматок з тишини.
Сплять лісоруби в колибі,
Бачать досвітні сні.

1958

СОЛДАТСЬКА ПЕРЕКЛИЧКА

Із фронту додому в Карпати
Прийшли мої друзі-солдати.
Ні зброї при них, ні набоїв,
Лиш пам'ять про друзів-героїв,
Та совість, висока і чиста,
Та новий квиток комуніста
У кожного в дальній кишеньці,
Що теплиться прямо на серці.
Додому...

А дому немає.
Лиш попіл на зритому плаї,
Та свіжі холодні джерела,
Та вічнозелена Говерла,
Та люди, що в землю не впали
І кращої долі діждали.

Не плакали друзі,
Бо сльози,
Як кажуть,
Солдати в обози
Здають ще до першого бою.
Хоч сповнене серце журбою,
Хоч, може, в могилі подруги,
Яких не зустріти удруге.
І дружби сумна перекличка
Промовчить Гринька і Павличка,
Бо мертвий не скаже ніколи:
«Я тут».
І у серце заколе
Печальне одвічне мовчання.
«Чого ж нам чекати?
Чекання
Не вип'є скорботи до денця.
Кому ж, як не нам, доведеться
Загоювать рани в Карпатах,
Справлять новосілля по хатах,
А потім в години дозвілля
Ходить на сусідські весілля»,—
Так мовили друзі,
Плаями
Пішли працювать плотарями.

Летять мої друзі у піні
По хвилі, по гострім камінні.
Ім задрять орли з високості,
Гукають до себе у гості.
І тільки як вечір настане,
Як ляжуть на гори тумани,
Розійдуться друзі по хатах.
І знову почнеться в Карпатах
Солдатська тяжка перекличка.
Немає Гринька і Павличка,
І Прокопа Ливви немає.

І луни прокинуться в гаї:
«Я тут...
Я за Одер-рікою,
Не вийшов з останнього бою».
«А я на дніпровім порозі...»
І друзі поснуть у тривозі.
А луни ще довго у гаї —
Од тих, кого з ними немає.

1958

Час, мов сніг, проходить зимно, тихо.
За вікном народжується день.
Що несе він —
Радість, сум чи лихо —
Через гони тиші і пісень?
Що несе і що у згадці кине —
Променисту скалку на вині
В гущині смішків, балаканини
Чи слова високі, вогняні?
Чи зовсім нічого, як учора.
В суєті почнеться, в маяті,
Протече вода його нескора,
Залишивши піну на путі.
Ні, вже ні!
Не хочу дня такого.
Краще серце в грудях пополам,
Краще все на порох і на злам,
Ніж хоч мить без творчого, нового!

1958

НА СВЕРДЛОВИНІ

І вітрище, і сніг,
Ще й морозець набіг —
Слизько.
А не близько іти
По стежинах крутих
До Ониська.

Той Онисько старий,
Мудрий цар свердловий,
Знає справу —
З сотню дав свердловин
Поміж гір та долин
Бориславу.

То вітрище, то сніг,
Впала хмара до ніг
З неба.
А бригаді щодня
Без машини й коня
Треба

І у хугу, і в сніг
На камінний поріг.
Вгору.
Ще й, було, дотепер
Крешуть кулі бандер
З бору.

Ми нарешті дійшли.
Мов орудій стволи,
Труби.
Вся бригада в труді —
Силачі молоді,
Нафтолюби.

А Онисько старий —
Сивий чуб вихровий
На вітрищі.
— Нам, — говорить, — брати,
До киплячки іти
Ще з півтищі.

Розчин б'є у лице
Крижаним сирівцем —
Кислувато.
— Долото заміни!
У землі глибини
Ще багато!

А проткнем — акурат
Вийде наш агрегат
Десь у Штатах.
Хай узнають, яка
Сталь тверда і стійка
На Карпатах!

Засміявсь дідуган.
Прилипало-туман
Тчеться низько.
Ніч.
У вікнах вогонь,
Він од чорних долонь —
Од Ониська.

1958

КИЇВ У ГРОЗОВИЦЮ

Коли над Києвом громи,
І сунуть сизі хмари,
І над Софією дими
Тушкують злото яре,

Коли у шибку на почин —
Краплина некваплива,
А потім шум,
А потім плин,
А потім буйна злива,

Тоді в широкому плащі,
Вдихнувши грім у груди,
Іде наш Київ по дощі,
І з ним радіють люди.

Іде в жита і пшениці,
В майбутні урожаї.
Ясна усмішка на лиці
У Київграда сяє.

Заверне в ланку до жінок —
Там пісня зрине з грому.
Давно курінь уже промок,
А їм неначе дома.

Іде до тракторних бригад,
В вагончики загляне:
«Преславний труд!
За вас я рад,
Колишні партизани!»

Пливе по сивому Дніпру,
Бурунить хвилі сині,
З поклоном нашому добру,
Народженому нині.

Іде в Карпати, до Дінця,
В степи родючі лине.
Іде і слухає серця
Всієї України.

А коли буря відгуде,
Промчатся сизі тучі,
Наш Київград назад іде,
Стає на вічні кручі.

Усе на місці, як було,
Ніяких змін немає,
Лиш золоте його чоло
Щораз ясніше сяє.

1958

ЛЬВІВ

Наче мудра, літня людина
З сивизною шрамуватих скронь,
Він стоїть.
І рідна Україна
Зі своїх натруджених долонь
Віддає йому дари любові —
Хліб та сіль на білім рушнику —
І питає:
«Милий сину Львове,
Що з тобою сталось на віку?»
Засмутився, потім усміхнувся —
Бо затих на серці давній щем.
«Я додому, мамо, повернувся,

То про що ж розказувати ще?
Про минуле згадувать не стану:
Те далеке знаєш і сама,—
Не одну мою пекучу рану
Ти слізьми обмила крадькома,
Коли я стояв поза межею,
Коли я стояв на чужині.
Згодом ти зі щедрістю своєю
Кращі дні приносила мені.
Та не так, як бідні передачі
Носять в загратовані двори,
Ти несла думки, святі, гарячі,—
Ленінські
Жовтневої пори».
Так вони стояли, говорили
У осіннім шелесті дібров,
А над ними вже підводив крила
День святковий — красень злотобров.
В пізню осінь пісня солов'їна
Задзвеніла з уст усіх і серць.
Дощ пішов...
То мати Україна
Наливала синові корець.

1958

МОГИЛА НЕВІДОМОГО СОЛДАТА

У Києві древнім на кручі дніпровій
До неба підвівсь обеліск.
В підніжжі на брилі важкій, мармуровій
Світання погожого блиск
Зливається з вічним вогнем негасимим.
Там спить Невідомий солдат.
Як звали його?
Олександром?
Максимом?
Чий син він?
Чий батько?
Чий брат?
З якого він краю?
З-за Волги, з-над Ворскли?
З Карпат чи з донецьких осель?
Упав на бігу він у листя пожовкле

За волю радянських земель.
Упав і не звівся у смертнім безсиллі,
Та серця вогонь бойовий
Не згас.
Він горить на солдатській могилі
Жаркий, племенистий, живий.
Стара полтавчанка торкнеться до нього —
То синове серце пала.
Юнак чорноокий з Ведмежого Лога,
Смутна комсомолка з Орла
Над батьковим серцем нахилиться ніжно.
Узбек прошепоче: «Мій брат...»
Довкола могили земля стодоріжна,
Де спить Невідомий солдат.
Довкола могили земля України
У розквіті кращих годин.
Відомий солдат цей —
Він син Батьківщини,
Народу звитяжного сян.

1958

СПОГАД ВЕРХОВИНЦЯ

На Зеленім Прикарпатті,
У гудульській стороні,
Не в одній низенькій хаті
Слухав я старі пісні.

В них дзвеніли бартки гострі,
Йшов за Довбушем Шугай.
І луною слався постріл
З бору в бір і з гаю в гай.

В них тужило давнє горе
На скривавленій землі.
Бідаки пливли за море,
Мов у вирій журавлі.

«Чуєш, кру-кру-кру,
В чужині умру,
Заки море перелечу —
Крилонька зітру.

Кру,
Кру,
Кру,
Крилонька зітру».

А коли стихала пісня,
Розлітались юнаки,
І гасила нічка пізня
В вікнах жовті блимунки.

Починалися билиці.
Я багато їх чував
Від кравця Павла Рябиці,
Як в Ославах ночував.

Із билиць одна недавня
З уст похилого кравця
Виливалась, мов сказання,
І текла в людські серця,

Щоб довіку хвилювати
Почуття, живі думки,
Щоб від хати і до хати
Прокладать нові стежки.

«Це було літ сорок тому.
Із походу із Угри
Руські йшли на діл додому,
Завертали у двори.

Щоб була солдатам легша
Путь до Волги і Дніпра —
Бульба варена, кулеша
Враз ділились із відра.

Тютюну листок сухого,
Солі сірої дрібок,
А коли нема нічого,
То джерельної ковток.

Хоч недовгі стрічі пізні,
Все ж у кожного в сім'ї
Ті солдати — люди різні —
Спочивали як свої.

В пору ту у нашу хижу
Хтось постукав уночі.
Він подякував за їжу
І схилився при свічі.

Над чолом його високим
Думки сяяв промінець.
Усміхнувся ненароком
І спитав:
«Тут є кравець?»

«Я кравець».
«Ото і файно.
Вам гуцульське убрання
Замовляю.
Щоб негайно...
Хай воно охороня
Від чужого злого ока,
Від гарячого ствола.
Заплачу я вам до строку,
Буде плата не мала».

Поки шив я ту одежку,
Гість писав, не спав, не їв.
Поглядав на биту стежку,
Що ішла поміж гаїв
До багацького фільварку.

Гість одяг нове вбрання,
Дав за працю срібну марку,
Обіцяв наділ, коня
Та нову щасливу долю.
Як пішов, пропав і слід.
Довго я ходив по полю
По чужому — з тридцять літ.

А коли прийшли совіти
І з портретом Ілліча
Завітали в хату діти,—
«Він»,— сказав я.

І свіча
Заясніла палахлива —
Хтось від радощів зітхнув

Так свobodно і щасливо,
Наче з поля вітер був.

Із багацького фільварку
За гуцульське убрання
Я дістав нову безтарку
І буланого коня.

І наділ землі-надії
Приділили за гайком».
І кравець на сивій вії
Витер сльози кулаком.

Цю легенду чув я в Вільці
Вже від іншого кравця,
Чув у Жабйому, у Більці
Від мисливця і шевця.

Чи було таке — не знаю,
Вірять люди — то було,
Наче сам я серед гаю
Бачу Леніна чоло.

І його думки далекі
Відзиваються в мені,
І шепочуться смереки
У безлюдній гущині,

Де випорхують олені
Через Бистру і Ярець,
Де на скелі слово
«Ленін»
Висік гострий топірець.

1958

ЛЕНІН ІДЕ ПО ПЛАНЕТІ

Ленін іде по планеті
В кожную сім'ю трударя.
Вже й у космічному леті
Ленінська сяє зоря.

Слово творця комуніста
Всюди, мов поклик судьби,
Слово величного змісту,
Думки, труда, боротьби.

З ним у майбутньому леті
Буде все людство землі.
Ленін іде по планеті
В сонячнім сяйві й теплі.

Йде він од міста до міста,
Селами в далечі літ.
Слово, ім'я комуніста
Вічний вкарбовує слід.

З ним трудової звитяги
Черпає славний Донбас,
З ним безробітний Чикаго
Вірить у завтрашній час,

З ним у полях трактористи
Зрощують злото зерна.
Словом стальним комуніста
Армія наша міцна.

З ним не підняти ракеті
Атомну бурю ніде.
Ленін іде по планеті,
Час комунізму гряде.

1958

* * *

Червона китайка лежить на столі,
Червона китайка — заграва пречиста.
Над нею летять і летять урочисто
Під небом широким літа-журавлі.

Зійшлися до столу і бойки, і лемки
У вольній сім'ї з вікової імлі.
Червона китайка вкривала Шевченка
Тоді, як поета додому несли.

Поета сховали у рідній землі,
Китайку червону під сонцем лишили.
І племінь від неї наповнює жили
У років, що рясно цвітуть край могили
І ливуть у небі, немов журавлі.

1958

Сніжок її заporoшив легенько,
І вже немов снігуронька вона,
Ласкава, ніжна, свіжа і тоненька,
В очах дівочих тиха далина.

А хтось нудний уже біду пророчить:
«Чекай, весняне сонце припече,
Мутна сльоза затьмарить ясні очі,
Краса струмком у прірву потече».

Ну що ж, нехай палають сонцем ранки,
І солов'єм заллється тишина —
Весною ти розквітнеш, як веснянка.
Красі пора ніяка не страшна.

1958

Люлька була в них на двох одна,
Й торба з харчами на двох.
Дівчина стрілась — краса неземна.
Кров запалала в обох.
Дружбу затьмарила ревнощів злість.
Жоден не курить, не їсть.
Хлопці сказали:
«Навіщо вона?
Хай їй, хорошій, грець!»
Все ж не проходила хвиля мутна,
Люлька і торба у них одна,
Та двоє юнацьких серць.

1958

ГУЦУЛЬСЬКА КОЛИСКОВА

Сонце заснуло в кубельці з ялини,
Горнеться сиза імла.
Всі полонини, відроги, долини
Ніч у кептар одягла.

Пилка затихла, не чути сокири
В буках, де грає потік.
Спи, моя донечко, най тобі миру,
Доброго миру навек.

Виростеш трохи — тебе піонери
Візьмуть на гору Дубки.
Там твого тата убили бандери,
Злі, кровожерні вовки.

Глянеш додолу — могила як рана,
Квітів торкнеться рука.
Гордою будь — ти дочка партизана,
З тих, що вели Ковпака.

Поки не знаєш про те, моя доню,
Спи без печалі, мала.
Зіронька щастя на оченьки сонні
Впала і долю дала.

1958

ГЕРОЙ

«Росте розбишака», — зітхали старі.
«Герой наш!» — кричали малі.
Він виріс, і стало йому на порі
Розвідувать надра землі.

Він перший заліз на вершину Тум-Шук,
Твердючі породи пиляв.
Знайшов мінерал, що не часто до рук
У наших краях потрапляв.

Його землетрус поховав на горі
В щілині, в глибинній імлі.
«Був справжній учений», — сказали старі.
«Герой!» — повторили малі.

1958

Тупцювали коні на припоні,
Чув серцем лихо навіть кінь.
У міжгір'ї, в чорному бездонні
Бій кипів і стих.
«Прощай...
Амінь...» —
Не сказав, а ворухнув устами
Ботевець — останній із живих.
І здавались білими хрестами
Снопки на стернях межових.
Над Балканом ворони кружляли
І кричали голосом біди.
На світанні коні заіржали,
Разом обірвавши поводи.
Чорногриві обійшли обози,
Неживих знайшли господарів —
Й потекли гарячі кінські сльози
Гайдукам поміж смолистих брів.

1958

Вечір весняний, мов літепло,
Тихо по луках тече.
Скільки його уже витекло,
Скільки проллється іще.
Скільки високих, некошених
Трав забуває в теплі.
Скільки, любов'ю орошених,
Душ розцвіте на землі.

1958

ВЕСНЯНИЙ ВІТЕР

В лице — весняний вітер мандрівний,
Який не знав ще поцілунків руги.
Він може бути печальний і сумний,

Але байдужий він не може бути.
Він обійняв мене, неначе син,
Що із колиски вирвався уперше.
«Ходім,— кричить,— туди, де між ялин
Потік об скелю краплі-іскри креше.
За тим потоком є Сирець-гора,
А за горою є село Ослава,—
Там вигляне красуня із двора,
Вона привабна, як зрадлива слава.
Вона погляне, потім утече,
Манитиме хорошими словами.
Та поки юні ми з тобою ще,
Ходім за нею горами, ровами.
Нехай то мрія, вигадка твоя,
Зоря далека, навіть синя птиця...
Я теж такий.
Весняний вітер я,
Моя душа — грозова блискавиця.
Вона в твоєму зорі спалахне
І ти побачиш все, що зажадаєш».
Прощай, кохана,—
Вітер зве мене.
А ти засни, коли казок не знаєш.

1958

В МИТЬ ПРОЩАННЯ

Вечірня Гаага пливла у туман.
— Пора вже й додому,— сказав капітан.

Додому — це значить на борт корабля.
То ж наша маленька радянська земля.

Наш гід — мила Мем,
що сміялась до того,
Замовкла, не може сказати нічого.

Марія мовчала, а серце кричало:
«Візьміте з собою мене до причалу!

Покличте в каюту, везіть до України,
Аби хоч побачити білені стіни

В моїм Запоріжжі. І в шибку віконця
Відчуть поцілунок весняного сонця.

Воно там світліше, тепліше, миліше!
О, як воно радо сміялось раніше,

Коли під вітрилом пливла за пороги!»
Нема полонянці додому дороги!

Кричить її серце, ридає у мрії.
Відкрилась додому дорога, Маріє.

Відкрилась дорога широка, єдина.
В сім'ю свою кличе тебе Україна,

Де мати давно продивилася очі,
Дочку виглядавши щоднини, щоночі.

Вона заридала, немов Богуславка:
«А четверо діток?..» — і впала на лавку.

1958

* * *

Я той, що греблі рвав,
Я той, що рвав мости
Серед страшних заgrav
У дні страшної мсти.

Коли бетон дробивсь,
Летіла ферми сталь —
Радів, бо я помстивсь,
Мені було не жаль.

Мені покірний був
Тротил і динаміт,
Як добре, що забув
Ту славу мирний світ.

Про це подумав я
У Празі на мосту,

Де Влтави течія
Цілує сталь круту —

Натхнення ковалів,
Навічно влите в мур.
Як добре, що не плів
Я тут бікфордів шнур.

1958

* * *

Вересень з вітром осіннім
Стрівся у полі мені,
Став пригощати насінням,
Яблук приніс в пелені.

— Що ж ти не радий, солдате,
Рани болять чи душа?
Хочеш, почну частувати
Медом з нового ковша?

— Дякую, вересню-пане,
Вік тобі шани, хвали.
Краще мені крізь тумани
Бабине літо пошли.

1958

НА ДУНАІ

На Дунаї скелю
Обмивають води.
Там сидять веселі
Чарівної вроди
Хлопець і дівчатко.
Чом не веселиться?
А юнак спочатку
Думав утопиться,
Бо його Ліляна

Не виходить з дому.
З горя серце в'яне —
Це вже всім відомо.
Він шугнув у хвилі,
У ріку глибоку,
Але руки милі
Винесли з потоку
На високу скелю
Під проміння ярі.
І сидять веселі,
Мабуть, вперше в парі.
Він у сміх:
«Ліляно!..»
А вона:
«Асене!..» —
Так, що серце в'яне
І у них, і в мене.
Я на них поглянув:
Хоч іди топиться.
Та моя Ліляна
Певне забариться.
Бо вона, тривожна,
В задніпровській краї.
Ні, мені не можна —
Глибоко в Дунаї.

1958

* * *

— Кого ти ждеш, додому не спішиш?
Чого сама до півночі стоїш?
— Не зачіпай, чекаю не тебе.—
І хлопець з сумом вигукнув:
— Цабе! —
Пройшли весна і літо.
По степу
Бредуть воли у ніч сиру, сліпу.
Через долину вилізли на горб.
І десь в імлі почулось ніжне:
— Цоб! —
Осінь небо стало голубе.

— Тоді я ждала, милий мій, тебе,
Але сказати правду не могла,
Бо нічка дуже місячна була.

1958

* *
*

Всі п'ють вино,
І всі його клянуть.
Я знаю лиш одно:
Що, хто узяв у путь
Баклажечку вина
І з ним дійшов до цілі,
Тому вже не страшна
Година у похміллі.
І хто узяв
І випив на порозі,
Тому нелегко буде у дорозі.

1958

НЕЛИНЬ

Сонце запитало:
— Ти старий?
— Ні,— промовив дуб,—
Лиш весняним променем зігрій,
Змий дощами чуб,
Заміню я злотне убрання
На зелений лист,
І мені співатиме щодня
Про кохання юне ялиня
Під пташиний свист.

1958

* *
*

Вперше слова «мамо» посоромивсь,
Одвернувсь от материнських губ.
Хтось почав гукати:
«Рóмась, Рóмась!»

Хтось прохав:
«Не бійся, приголуб».
І Оленку, ту, яку ще вчора
Взяв побив нізащо край села,
Він провів таким хорошим зором,
Що школярка спати не могла.

1958

Залишилася у полі,
Стихла, мов луна,
Не всміхнеться з-за тополі
Вогник із вікна.
І не скаже добра мати:
«Не ходи вночі»,
Хоч сама тобі від хати
Винесе ключі.
Приготує на сніданок
Хліба й молока,
Як повернеться під ранок
З гулянки дочка.
Не помітить, не полає —
Ні за що було.
Давню стежечку під гаєм
Листям занесло.
Стежку в поле, де ставками
Чистої води
Ти лишилась між ярками
В ранні холоди.

1958

Я уже іду до того віку,
Що, як кажуть, з ярмарку пора.
І хоч душу маю не каліку,
Та верну потроху до двора.

А коли зовсім недобре стане —
Заповіт короткий напишу,
Щоб за мене друзі-партизани
Випили по повному ковшу,
Щоб Літфонд на Байковім для мене
Коло Вишні місце підшукав.
А до того —
Хай дзвенять стремена,
Хай махає вишитий рукав
Вірного, великого кохання.
Скоро, бачте, з ярмарку пора.
Хай хлюпоче пристрасть не остання
З серця, наче з повного відра.

1958

РІДНЕ

Земля України,
І небо,
І люди —
Усе мені рідне!
Вітрець, що у груди
Вдихаю, — він рідний, здоровий, цілющий.
І хвиля дніпрова,
І шелести пущі,
І сталі донецької стріли гарячі,
І юного майстра найперші удачі,
І посмішка дівчини, ніжна, ласкава,
І Жовтня навіки окрилена слава —
Усе це моє.
І лежить воно в серці,
Як зірка висока в криниці на денці,
Як сивої матері тепле дихання,
Як сина малого щасливе плекання.
Усе це моє!
І твоє, Україно.
Стояння на вахті три зміни беззмінно,
Похід на Карпати в полку Ковпаковім
І кров, що по листі текла пурпуровім,
Натхнення в шуканні, в живій боротьбі —
Усе це, Радянська Вітчизно, тобі.
Тобі, моя партіє!

Мужній народі!
Складаю я пісню святої свободи.
Усі мої сили, і душу широку,
Й життя я віддам до останнього кроку,
Аби ти щаслива була, Україно!
Судьба моя дивна,
Єдина!

1958

ПОЄДИНОК

П О Е М А

Хто впав за волю —
Той не умира!

Христо Ботев

В с т у п

У невідступних думках про майбутнє
І про минуле в щирих спогаданнях
Ми повні Жовтнем.
Все в нас незабутнє
У radoцax, турботах і стражданнях.
Ми повні Жовтнем, сильним, переможним,
Який прийшов не гостем на планету —
Він пробивавсь бескеттям бездорожним
Для вічністю окриленого лету.
Йому путі залізом закривали,
Тортурами, оманною страшною.
Ковтали мури, ями і підвали
Його пророків.

Ось переді мною
Стоїть борець за Жовтень чи за Грудень,
За Вересень *, що прийде у майбутнім.
Вже вісім куль пробили мужні груди,
А він стоїть.
Не він — це дух могутній
Вапцарова — болгарського поета.
Робітника, трибуна, комуніста.
Війна.
Фашизм.
Розставлені тенета.
В Софію не ввійти,
Не вирватись із міста.
А треба входить.
Теба вириватись.
Є партія —
ЦК підпільний діє.
З вогнем, як кажуть, небезпечно гратись.

* 9 вересня 1944 року — день визволення Болгарії від фашизму.

Земля ж в огні, аж небо половіє.
Земля в огні.
І лиш вогнем гасити,
Революційним полум'ям народним
Його під силу.

Сіє неба сито
Густим дощем, дошкульним і холодним.
В тонкім плащі, що не впадає в очі,
У капелюсі, м'ятому, старому,
Вапцаров сам виходить серед ночі
Із потайного і глухого дому.
Для тих глухого, хто оглух від зілля —
Фашистського кривавого дурману.
А в домі тім — компартії підпілля,
У нім кують свободу довгождану.
Яке велике слово те — свобода.
Воно в сусідстві з іншими словами
Текло у вірш, мов річка повновода,
Що рветься з круч глибокими ровами.
Йому було і тісно, і незвично
У трюмі, в корабельній кочегарні.
Його палило струмом електричним,
До того як прорветься до друкарні,
І у «Піснях моторних» крізь цензуру
До душ юнацьких дійде у негоду
І розітне життя, важке, похмуре,
Хоч мрією про явлену свободу.

I

Не спить Софія,
Вулиці ж безлюдні.
З'являються, зникають патрулі.
На Вітоші *, немов на древній лютні,
Бринять вітри у буковім гіллі.
Про що вони так журно і тужливо?..
Кого ховають в літню теплу ніч?
Грозава хмара вихлюпнула зливу
За мить одну.
І знову сотні свіч
На чистім небі.

* Вітош — висока лісиста гора біля Софії.

Спить не спить Софія.
Автомобіль гестапівський у млу
Пірнув гладкий, пузатий, як сулія,
Ховаючи отрути силу злу.
Метнулась постать з парку до будинку —
В руці чи ніж, чи витертий пістоль.
Два автомати, мов на поєдинку,
Звелися враз:
«Пароль!..»
І знов пароль.
І знову тиша.

Спить не спить Софія,
Примруживши засліплені шибки.
Дирекція *, немов печера змія,
Заперлася на внутрішні замки.
Що діється за муром неприступним?
Які тортури вигадали ще?
Кому у серце лізуть з трупком трупним?
Кого нагай просолений січе
Вже п'ятий місяць?

Спить не спить Софія.
В'язниця жандармерії німа.
У матері обірветься надія:
«А може, і в живих його нема?
А може?..
Може...»
Хто їй допоможе
Хоч вісточку до сина донести?
Навколо все гратоване, вороже,
До порятунку спалені мости.
Стоїть стара Вапцарова над виром —
Ні кроку, ані п'яді уперед.
Пора тече мутнючим язовіром,
Фашистський обливаючи декрет
Про «новий» шлях болгарського народу.
Який то шлях — і стежечки нема.
Зірниця блисне скалкою зі сходу.
І знов пільма.

* В дирекції софійської жандармерії вівся допит Вапцарова.

Яка страшна пільма!
У тій пільмі пливе стара Софія.
Чи знайдеться могутній капітан,
Що взять кермо до рук своїх зумів
І виведе її через туман
До берега омріяної волі,
До сходу сонця завтрашнього дня?
А чи плистиме так віки поволі
Без кормчого, без курсу — навмання?

Той капітан зветься комуністом —
Болгарії замученої син.
Скликає він матросів дужим свистом
Серед лісів похмурих і долин.
В його загонах тисячі болгарів.
Ще рік — і буде, мабуть, вже мільйон.
Імлу розірве полум'я пожарів,
І люд забуде свій страшний полон.
Та не забуде він в імлі розп'ятих —
Вапцарова, Попова — скільки їх...
Є капітан.
І він уже на чатах,
Скликає в гурт героїв бойових.

II

Вапцаров спить.
Тихіше.
Сон — то ліки
Замученій людині.
Не ходіть.
Розбиті скроні, спалені повіки,
На грудях шрамів випетляна сіль.
А руки...
Цими дужими руками
Він кораблі штурвали повз маяк.
Тепер від болю стислись кулаками,
Не може їх розправити ніяк.
Неначе він затис у них мільйони
Страждань і болів за багато літ,
Всі стогони придушені, прокльони,
Щоб знов уже не випустить на світ.

«За всіх перестраждаю я до болю,
За всіх переболію на віку —
Аби мою тяжку, скорботну долю
Не передати юнці, юнаку,
Що вийдуть потім, ніжні і бентежні,
Стрічати роки теплі і ясні.
Нехай вони у ті роки прийдешні
Всміхаються любові і весні.
Мені і спомин їхній не потрібний —
Тим більше — набігаюча сльоза.
Але й не спокій.
Хай той час побідний
Їм стрінеться, як в теплий день гроза».

Товариші, яких не так троцили,
У котрих сили трохи ще було,
В воді несвіжій хустку омочили,
Поклали на палаюче чоло.
Та ще якусь розідрану шматину
Засунули під ранене плече,
Привісили до шибки полотнину
Для затінку.
Бо що ж могли іще?

Проміння згасло.
Перша зірка рання
Із надвечір'я глянула в тюрму
І принесла гнітючу мить прощання
Зі світлом, що зникає у п'тьму.
А завтра вирок.
Темна домовина
Закриє світло сонця назавжди.
Вапцаров спить.
Нехай ясна година
Йому насниться.
Тихше...
Не ходи...
Розсипалось волосся, сивизною
Усіяне за місяць чи за два.
Заспраглі губи.
В них рідкого лою
Лилась недавно змійка вогнева,
Щоб опалить слова,
Яким заковн

Уже ніде в Балканах не було,
Живі слова його нової мови,
Разючої, мов шабля наголо.

Вапцаров спить.
І сниться пенароком
Йому високий, сонячний Перін *.
Росиста квітка гляне синім оком
І схилиться в жалобі до колін.
«Чого сумуєш?» —
Каже їй Нікола.
А та мовчить, зронивши пелюстки.
Ще не траплялось бачити ніколи,
Як плачуть, опадаючи, квітки.
І не траплялось бачити, щоб гори
Ходили за людьми, немов живі,
А тут ідуть,
І звужують простори,
І плутають стежини у траві.
Вони каміння ставлять на дорогу:
«Вернися, ти у Бансько ** не ходи».
І сльози ллють із кожного відрога
В передчутті великої біди.
«Чого ви, гори?
Хто вас так замучив?»
А ті мовчать, і ронять кремінці,
І простягають зіллячко пахуче
Та гой-трави цілющі пагінці.
«Візьми, візьми, бо скоро пригодиться,
Коли нагай до кістки посіче».
«Візьми, візьми, —
Кричать перінські птиці, —
А то залізо груди пропече».
«Та де ті рани, що це з вами, гори?..»
«Ми бачимо — хоч зроду кам'яні».
І в голосі їх чутно давнє горе,
А голос той — мов дзвін у тишині.
Навкруг Перін розкинувся борами
В величності епічної краси.
Шумить густими кронами, вітрами,

* Перін — гори на півдні Болгарії, рідні місця Вапцарова.

** Бансько — містечко, де народився Вапцаров.

Щоб заглушити скорботні голоси.
А крик людини заглушити не може:
«Куди ти йдеш? —
Він лунами дзвенить. —
Постій, синочку рідний мій, о боже!
Стомилась я.
Спинися хоч на мить».
Вапцаров став.
Чийсь голос рідний кличе.
Підходить мати.
«Ненечко, це ви?..»
Волосся сиве,
Стомлене обличчя,
Спадає біла хустка з голови.
На матері приношена запаска,
Збережена іще з дівочих літ.
Пухнатий кужіль, прип'ятий до паска,
І веретенце з ниткою услід.
Спідниця чорна з білою каймою,
Зволожена — бо росяна трава.
І черевики літом і зимою
Завжди одні,
В сівбу і у жнива,
Уже побиті, сколоті стернею,
Але вона їх дбало берегла —
На свято подаровані ріднею,
Як дівкою Оленочка була.
Вапцаров став.
Хвилюється, радіє:
Не мати це — Болгарія сама.
В промінні раннім сяє, молодіє,
Всміхається і плаче крадькома.
«Болгаріє, яка то честь велика
Тебе зустріти нині на путі».
А та сміється:
«Любий мій блудико,
Подай-но рідні руки золоті.
Яка там я Болгарія,
Я мати.
Ти був колись під серденьком моїм.
Тебе я в ліс ходила виглядати,
Раділа кожним подихом твоїм.
Привчала чесним бути і сміливим.
Книжки читала,

Шила сорочки.
Пісні співала голосом щасливим,
Червоні вишивала зірочки,
Такі, як там у піонерів юних,
У лєнінців...
Ти чув про них не раз,
Що десь росли за морем у комунах
І, може, також думали про нас».

«Я все згадав...
А звідки ж ви, матусю?
Чи довго йшли?»
«Здасться, триста літ.
Тепер уже нічого не боюся —
Бо на землі знайшла твій свіжий слід».
«Чого ж бо слід?..
Я сам, живий, із вами.
Ходімо в Бансько,
В рідний, тихий дім».
«Ти все забув,—
Тремтливими губами
Промовила.—
У хащини ходім.
Немає Бансько,
Наче у Помпеї,
Там наші рідні люди заперклись».
«Усі живі...
Он Бойка * — глянь на неї —
Така ж привабна, юна, як колись.
Любов моя, жагуча юна мрія,
Дружина вірна, ластівка моя.
Погляне — зором радощі посів,
Всміхнеться — діл трояндами буя.
Іди до мене».
Бойка пригорнулась
І болісно зітхнула:
«Муже мій,
Дивись, на тебе цілять чорні дула.
Я заступлю.
Не йди...
Постій!..
Постій!..»
«Облиш-но, Бойко».

* Бойка Вапцарова — дружина поета.

В Бансько все на місці.
Кав'ярня притулилась до горба.
Від неї в'ються вулички гористі,
В які ледь-ледь просунеться гарба.
Немов клечанням, листям тютюновим
Заквітчані всі хати і двори.
Два буйволи у копанку за ровом
Сховалися під сиві явори.
Цирульник бею голову намилив,
Заговоривсь.
А той кричить:
«Пече!»
«Ти потерпи».
Спокійно воду вилив
І з посміхом намилює іще.
«У мене був сам цар колись в голярні
І теж волав:
«Пече, мерщій голи».
А я ракійку мав,
І дуже гарві
У мене гості з Тирново були.
П'ємо ракію.
Цар уже аж плаче.
А я об камінь бритовку туплю
І думаю:
Посовайсь, небораче,
Й мені щемить від тебе, а терплю».
В голярні регіт.
Складно Вилчо бреше.
«Замовкни — йде похмурий поліцай,
Підборами об камінь злісно креше».
«Нічого, й він заплаче, постривай».
«Вапцарова не бачили?» —
Питає.
«Пішов у ліс дурних ловити в міх».
«Не смійтеся, бо шиї позвертаю...»
«Чого б це, пане,
Сміх для всіх не гріх».

«Веселі люди, —
Думає Вапцаров. —
Страшний тягар отих п'яти віків
Ім світлий розум, душі не захмарив,
Не вбив удачу смілих гайдуків».

З майдану в дім.
Зійшов на другий поверх.
А на веранді друзі, як завжди.
Гаряча спірка, наче димний порох,
Горить давно — хоч лий туди води,
То не погасиш.
Але тут погасла
На мить одну.
Хтось каже:
«Хай поет
Розкаже нам, яке у нього гасло».
«До комунізму, друзі, уперед!
Щоб кожна мисль,
Лопата кочегара
І ляда ткалі стверджували це».
Замовк поет.
Гророва темна хмара
Покрила пломеніюче лице.
З'явилися жандарми.
Чорні дула
Націлилися в серце:
«Кроком руш!»
Перінь-гора розверзлася, хлюпнула
Гарячу лаву в сотні юних душ.

...Прокинувся в'язень.
Сон покинув друга.
У тьмянім світлі згас перінський день.
Іржавий ключ крутнувся раз, удруге.
З'явився попихач, круглий, наче пень.
«Вапцарова до шефа...
Встань — за мною».
«Та скільки ж можна!» —
Крикнули услід.
Пішов поет і злився з тишиною
На мить, на день чи вже на безліч літ.

Рудий паркет, порізаний шибками,
Освітленими з площі ліхтарем.
Диван, панно із голими жінками,
Фонтанчик б'є.
Ну, справдішній гарем.
Вапцарову здалося, що багряна

Вода в фонтані.
Пекло тут під ним.
Вночі і вдень струмить болюча рана
За триметровим муром кам'яним.
І кров борців незламних з тої рани
Крізь камінь просочилась догори,
У почорнілім мармурі фонтана
Горить вогнем.
Гори, свята, гори.
Ковтнула ніч під хмарою ракету,
Імла навстріч новому дню тече.
«Чого ж ніхто не йде до кабінету?
Які лабета вигадують ще?»

III

Ледь скрипнули важкі дубові двері,
Цвяховані, мов спина візника.
Засяло світло.
Тівню на портьєрі
З'явилась постать сильна і гнучка.
Це шеф прийшов.
Він точно до деталі,
Як режисер, продумав свій прихід.
Упертий крок, мов натиск на педалі,
Усмішка губ,
Очей пливучий лід.
Рука — за борт,
А друга у кишені —
Там парабелум чи важкий кастет.
Наївний здогад.
Нині в його жмені
Софія вся,
Балкани між тенет.
Лиш потягни за ливву,
І підпілля
Вже на гачку — кінець швидкій плавбі.
Це, може, плід жандармського дозвілля?
Ні, шеф, як завжди, вірить сам собі.
Тому в кишені тільки сигарети
І хусточка ліонського ткання,
Цивільне бездоганне убрання,
В якому він з'являвся на банкеті.

Ш е ф

Добривечір.
Прошу звестись героя.
Герої мусять стоячи вмирать.
А смерть твоя уже не за горою,
Одвічний сон і спокій —
Благодать.
Звертаймося на «ти»,
Бо за весну і літо
Спізналися з тобою, як брати.
Що кожному із нас у душу влито —
Це знаю я і добре знаєш ти.
Ти комуніст,
А я фашист.
Проте ми
Болгари — мова начебто одна.
Мене хвилює дуже гостра тема.
Розмова буде щира і ясна.

В а п ц а р о в

Не до лиця комедіянить кату.
Та річ ідеться зовсім не про це.
Чого ти хочеш? Перше ніж на страту,
Іще помучить?
Вже минув процес.
Я знаю те, що завтра буде вирок,
І розстріл вже записано мені.
Тобі замало?
Знову об одвірок
Ламати кості чи пекти в огні?

Ш е ф

Вогонь, лабети, в рани сіль, отрунок —
То пройдений, закінчений етап.
А смерть для тебе — ліпший порятунок,
Від лютих мук — єдиний ескулап.
Повторюю лише, як для героя,
Які уміють стоячи вмирать,
Що смерть твоя уже не за горою,
А там одвічний спокій — благодать.
І на могилу упадуть лілеї,
Жінки в жалобі зійдуться усі.
Твоїм ім'ям звучатимуть алеї,
Твої погруддя в бронзовій красі

На постаментах...
Ні, цього не буде!
Зневірившись, ти станеш проклинать
Вчорашній день.
Сміятимуться люди —
Їм на пусте юродство наплювать.
Часи тепер і люди розумніші —
Не повторить димитровський процес.
У мене є в отій маленькій ніші
Папір, що має явний інтерес.
Про нього потім.
Ось твої писання.
Майстерні вірші, наче для взірця.
Я до мистецтва маю вподобання —
І вірш твій «Віра» вивчив до кінця.

(Читає)

«Отак і живу я —
Труджуся, мужнюю.
І вірші пишу я
(Хоча б як умію).
У вічі життю я
Дивлюсь без тривоги,
Йому не бажаю
Вступати дороги.
З життям я у сварці.
Та ви не чекайте,
Що буду сміятись
Над ним, кепкувати.
Життя я ціную.
У грубі лапища
З любов'ю цілую.
Життя я шаную,
Безмежно шаную.

Припустим, накинуть
Віршовку катюги
І стануть питати:
«Годину чи другу
Ти хочеш прожити?»
Я кину їм в лиця:
«Негайно скидайте
Віршовку, убивці!»

Отак!
Для життя
Все готовий зробити.
На пробній машині
У небо злетіти.
Залізи в нутро
Розривної ракети,
Шукати нової
Ясної планети.
А ось ви візьмете
У мене крупицю,
Пшеничне зернятко
Священної віри,
І я зареву,
Буду падати, битися
Із болем у серці
Підбитого звіра.

Я буду спустошеним
І жалюгідним,
Старим жебраком
На забутій дорозі,
Душею розбитим,
Розчавленим, бідним
Засохну, зітлію
В журбі і тривозі».

Це юний голос мужнього поета,
Ті почуття й тепер іще живі.

І шеф дістав пахучу сигарету,
Звелись до стелі кільця димові.

В а п ц а р о в

Читав би все, як дуже закортіло —
Із пісні слів не можна викидати.
У вірша є жива душа і тіло,
Своє обличчя, навіть певна стать.
Тобі, звичайно, трудно зрозуміти, —
Бо у жандарма логіка своя.
Скажи мені, хоч раз ти пестив квіти?
Чи завжди повз по них, немов змія,
Отрутою плямуючи пелюстки,
Щоб тліти їм в автоновім вогні? —

В цю хвилю шеф підніс пенсне до хустки,
Дихнув на скло,
Але не витер, ні.
Він підійшов до стінки з грабовини —
І стінка зникла в лівому крилі.
А там сади,
Троянди і жоржини.
Та що троянди?..
Цвіт всієї землі.
А потім стінка права відступилась —
І сотні ще не бачених картин
З'явилися, ожили і освітілись.

Два шереги розсічених планин
Підносили до неба залізницю
На арках новозведених мостів.
І паровоза срібну блискавицю,
Що з соколом під хмарами летів.
На паровозі ледь помітна зірка.
Яка ясна і свіжа акварель!
Картина «Мрія» —
В раму вбита бірка.
А далі йде «олія» і «пастель».

Старий гайдук з кремінним самопалом.
У нього очі сині, мов Дунай,
А горло перерізане кинджалом.
Табличка збита.
Мабуть — «Рідний край».

А ось важучі грона винограду, —
В найбільших відбивається зоря.
І дівчинка, школярській днині рада,
Відкрила палітурку букваря,
Де грона намальовані.
Картина
Не скінчена.
На ній, здається, кров.
І кулею прострелена дитина.
Але художник смерть переборов,
Бо виноград світитиметься вічно
І дівчинка радітиме завжди.
Лиш кров людська чорнітиме незвично
Тавром якоїсь лютої бідн.

«Спасибі, шефе, — думас Вапцаров, —
Що рідний край відкрив мені ізнов».
Тут Христо Ботев при Дунаї марив
І на піску виписував: «Любов».
Летів буланий прямо на Родопи,
Осідланий, без вершника в сідлі.
І під копитом іскрилися тропи,
Зірками розсипаючись в імлі.

І навіть кут високого Періна:
Стара сосна схилилась до струмка.
Неначе мати думас про сина,
Про партизана,
Може, гайдука.
Він пізнає струмок той і стежину,
Стару сосну.
В дитинстві там блукав.
Збирав у рот липку, терпку ожину,
Горішки з ліски сипав у рукав.
Питав зозулю, скільки літ судилось
Йому прожити?
Та кувала — сто.
«Здається, ти, пташино, помилилась,
Але ж за щедрість гудитиме хто?»
Й здалось поету:
Птаха на соснині
Сидить, кує:
«Ку-ку,
 Ку-ку,
 Ку-ку».
І лічить він сто літ,
Сто літ віднині...
Зозуля ще:
«Ку-ку,
 Ку-ку,
 Ку-ку».
І мов говорить:
«Я не помилилась.
Ти будеш жить і сто, і двісті літ».
Вона знялась,
І знову повторилось:
«Ку-ку,
 Ку-ку», —
На всенький білий світ.

Так ось воно, Болгарії мистецтво,—
За ґратами і майже в кайданах.
Тут п'є вино фашистське офіцерство,
Повій приводить шеф.
Який розмах!
А де ж митці?
До геніїв з любов'ю
Ти за безсмертя смерть їм дарував.
Полотнища і барвами, і кров'ю
Палають вічним одсвітом заґрав,
Немов кричать:
«Пустіть нас до народу —
Звідкіль прийшли ми,
Підемо туди».

Жандарм підняв у срібній чаші воду,
Але відставив,
Не ковтнув води.

В а п ц а р о в

Спасибі за картини пречудові.
У тебе смак великого митця.
А вірш мій «Віра» з нервів, сліз і крові.
Тож треба дочитати до кінця.

(Читає)

«Ви, може, захочете
Вбить мою віру,
Оту, від якої
На серці тепліше,
Яка мені каже,
Що дике і сіре
Життя наше стане
Світліше,
Мудріше.

Даремно!
Вона недоступно закрита.
Немає ще в світі
Такого снаряда.
І куля для віри
Іще не відлита!
Іще не відлита!»

Ш е ф

Пробач...

Але, здається, не врятує
Тебе майстерно зроблений рядок.
Хай кінь — вогонь,
Та як порветься збруя,
У ямі залишається візок.

В а п ц а р о в

Та ти, либонь, в поезію подався —
Метафорами сиплеш, мов з ковша.

Ш е ф

А я того ніколи не стидався,
Що музикою повниться душа.
Поезією.
Що ж у тім такого?
Поглянь на себе —
Ти ж бо сам, поет,
Глаголи муз і віщий голос бога
Змінював на тол, гранати, пістолет,
Загорнуті в ідею комунізму.
Обгортка розірвалася, либонь.
Тепер лише зарядів чорні призми
Та у шнурах бікфордських вогонь.
Та не журися,
Я газету свіжу
Дістав тобі з червоної Москви.
Новою постановою потішу.
Бери, читай — душею оживи.

Він кинув жмуток м'ятої газети.
Вапцаров бачить «Правду».
Що таке?
В очах, мов блиск сліпучої ракети,
А далі світло, сизе і м'яке.
Жандарм газету зважив на долоні,
Всміхнувся.
І раптом посміх стер з лица.

Читай, побудь у власному полоні,
Бо мій полон підходить до кінця.
Ми вороги, але, сказати правду,
Ця звістка і фашистів потрясла.

Як просто час поглинув грізну владу,
Що і царів скидала із сідла.

В а н ц а р о в

Давай газету,
Вмію сам читати —
Тим більше «Правду».

І згадав поет:
У мореплавній школі під бушлати
Хтось часто клав пакуночки газет.
Їх зразу відправляли капітану —
Були свої матроські «стукачі».
Проте лишалась «Правда».
І до рану
Мигтіло світло димної свічі.
Зливались плечі в мускулисте коло,
З одного серця кров по них текла.
Хтось говорив:
«Читай, читай, Ніколо».
І він читав, чим партія жила
В сусідньому Радянському Союзі.
«Збудовано могутній Дніпрогес».
І посміхались в колі юні друзі,
І шепотіли з радістю:
«Прогрес».
«Відкрилась перша імені Шевченка
Велика українська МТС.
Розорана одвічна борозенка».
Це теж прогрес,
Та ще який прогрес!
«Сто сорок шкіл відкрито в Підмосков'ї
І вісімсот нових бібліотек».
«Читай, читай,—
Які живі і нові
Летять слова, немов ключі лелек,
Із «Правды» все рядками і рядками».
І мріяли щасливі юнаки:
«Колись вони пролинуть і над нами».

На Чорнім морі гасли блимунки.
Над хвилями пливло ясне світання.
«Гаси свічу —
Бо прийде старшина».
А завтра знов —

Не перша й не остання
Газета «Правда» — рідна сторона.

Узяв газету
І почав читати.
Не може бути!..
«Розпуск ВКП...»
Він прочитав.
І задрижали шпальти,
У мозок щось ударило тупе.
Не зведення, а ціла постановка,
Затверджена на пленумі ЦК,
У «Правде» надрукована до слова.
І мова, як в некрологу, тяжка.
Короткий вступ з історії Росії,
Як гірко жив народ у давнину
І як царат віками рабство сіяв,
Як Жовтень дав свободу і весну.
Великий Ленін у робочім класі
Комуністичну партію створив,
Якій було під силу в тому часі
Революційний винести порив.
Вона змела дворян, капіталістів
І землю відібрала у панів.
Ця партія марксистів-комуністів
Радянський лад створила для віків.
За двадцять літ в свої могутні лави
Усіх людей найкращих прийняла.
Вела Вітчизну зоряну до слави,
Та на шляху з'явилась сила зла.
Війна з фашизмом.
Першими до бою,
Як і завжди, пішли більшовики.
Звитяжно стрілись з хижою ордою,
Та до зубів озброєні полки
Фашистів у раптовому ударі
Нам величезні втрати завдали.
Україна, Білорусія в пожарі,
До Волги вражі банди підійшли.
Багато вже мільйонів комуністів
В полоні й на захопленій землі.
Їм смерть грозить у таборах нацистів.
Щоб кращі люди крові не лили,
ЦК рішив компартію Союзу

Назавжди розпустити.
Сам народ
До перемоги буде боронити
Свою Вітчизну від ворожих орд.
Усі ЦК, обкоми і райкоми
Розпущені.
А їх керівники
Пішли на фронт.
Колишні політкоми,
Як рядові, поповнили полки.
Всю владу у Радянському Союзі
Очолює народний комітет.
«Борімося за волю, вірні друзі,
Розтрощимо фашизмові хребет».

Поет не міг зібратися з думками,
У голові громохкий камнепад.
В очах не «Правда»
З рівними рядками,
А кров і дим розбитих барикад.
У тім диму, в річках живої крові
Лежить червоний прапор на землі.
На нього валять брили стопудові,
І все те пропадає у імлі.
Не розірвися, серце, —
Мить спокою.

О мисль німа, мерщій заговори!

Жандарм підвівсь і певною рукою
Газету гладить знизу догори.
Немов шукає, що із неї взяти,
Щоб не гвіздком впилося, а гаком.

Ш е ф

Ну, як тепер ти стрінеш автомати
На розстрілі зі зведеним курком?
Коли твій бог,
Твоя священна віра
Не брилами грапітними лежить,
А стелеться, мов порохнява сіра,
Така дрібна, що навіть не сліпить.
Я чую сам — душа твоя риде
І зачіпає струни співчуття.
Куди вело повстання у Владаї? —

В загальний осуд, смерть і забуття.
Себе побачив ти,
Немов у зраді
Задушеного друзями бійця.
А віра?..
Ось з'явилася у «Правде»
Страшним кінцем на тлі твого кінця.
Не думай, що моральне катування
Я вигадав в тяжкім твоїм кінці.
Болгарин я
Й не рад, як на заклання
З тобою підуть тисячі юнців.
Тепер подумай, як зробити краще,
Аби даремно крові не лили
Твої ж брати за те бучне й пропаще
Комуністичне діло.

Із імли

У вікнах вимальовувались гори
І танули на Вітоші в огні,
Та ще довкіл тяжіло ночі море.
Вапцаров був у морі тім на дні.
Вапцаров думав: «Ще перечитати.
Іще й іще». Свідомість ожила.
Ще безліч дум народиться до страти.
І в кожній промінь —
Відстань не мала.
Він сів до столу, взяв газету вдруге,
Читав, неначе розчин колотив
З вогню й бензину.
Думки пружні дуги
Здіймали над проваллями мости.
Розпущена компартія Союзу,
І комуністи рвуть свої квитки
У закутках, пеначе боягузи?
І це оті стійкі більшовики,
Що гордо йшли в кайданах до Сибіру,
Тайгою пробиралися назад,
В серця людські вселяли вічну віру,
Вмираючи на гребнях барикад.
Це ті, яких у топках паровозів
Палили, розпинали на хрестах,
У кайданах скидали із укосів,

На телеграфних вішали стовпах.
Це ті, які розтерзану Росію,
Розбурхану в війні, мов океан,
Ввели в нову епоху,
В творчу дію,
Загоїли мільйони смертних ран.
Це ті, які змели царя і бога,
Капіталізму крикнули:
«Умри!» —
І на пайку по двісті грам черствого
Варили сталь, робили трактори.
Це ті, які в страшнім кільці ворожим
Вели Вітчизну в роки молоді...
І це вони розбіглися у дрозі,
Народи залишивши у біді?

Він літери перебира поволі.
«ВКПБ».
Чому велике «Б»
І не в дужках поставлене?
Ще в школі
Колось хлоп'я, набридливе, рябе,
Злостило, вихихикуючи грубо:
«Більшовики в Росії у дужках».
Поет, до крові закусивши губи,
Мов скальпелем, проводив по рядках
Питливим зором.
Кожну постанову
ЦК — великим шрифтом подають,
А тут звичайним.
На газетну мову
Звернув увагу.
Суть?..
У чому ж суть?
«Фальшивка це!» —
Кричить догадки голос,
У них в руках машини і майстри.
Та як знайти прямиий і точний доказ
Для вірокрадів —
Чорт їх забори!
Летять секунди.
Пам'ять, мов локатор,
Пронизує минувшину густу.

З'явивсь Дунай,
Швидкий буксирний катер,
Старий матрос радянський на борту.
Примружив ліве око, усміхнувся
Дунайським крутогорбим берегам
І запитав: «Це місто зветься Руся?
А чому це в порту багно і хлам?
Негарно. Порт — це дзеркало країни.
Проте і в нас таке в портах бува.
Я сам з Одеси,
Чули — з України,
Де урожай всю землю залива.
Оце і вам привіз пшениці трохи.
Варить собі біленькі галушки.
Бо несмачна кулеша із гороху...
У мене є полтавські пампушки
Із медом.
Покуштуйте — тануть в роті.
Сама кравчиха-матінка пекла».
Він розіслав хустиночку на борті,
В очах щедрота батьківська жила.
За мить усі із ним розговорились,
Немов були знайомі з давніх пір.
«Закуримо, щоб дома не журились,—
Сказав старий.— У тебе є папір?»
«Візьміть, другарю, нашу сигарету».
«Та ні, свого міцного потягну».
Вапцаров дав йому якусь газету.
Моряк скрутив цигарку з тютюну.
Цигарка спалахнула.
«Тьху, германці
Робить папір не вміють. А у нас
Газета ніжно тліє на цигарці,
Лиш в мислях пломенить вона щораз».
Пішов у трюм, приніс газету «Правду»,
Уже стару, обірвану з полів.
Скрутив цигарку, затагнувся дядо *
Густим димком.
Папір легенько тлів.
На пас дивився з усмішкою радо,

* Дядо — літній чоловік (болгарськ.).

Продовжуючи тихо говорить:
«Нащо газета?
Щоб сказати правду,
А взявши правду, можна й закурить».

Всміхнувся поет:
«Спочатку правду взнати...
А в мене буде зовсім навпаки».
Окинув зором сіруваті шпальти
І відірвав шматочок з-під руки.

В а п ц а р о в

Закуримо, щоб дома не журились,
Тютюн перінський серце бадьорить.
Прислали друзі, котрі залишились.
Вони й тобі дадуть ще прикурить.

Дістав тютюн, узяв газети кусень.

Ш е ф

Не можна — це ж важливий документ.

В а п ц а р о в

Щербатий ще дошкульніше укусить,
Це знаєш ти, диявола агент.

Цигарка спалахнула і погасла.
Вапцаров знов газети одірвав.
Папір не тлів, палав, веначе масло
В цигарку хтось тихенько підливав.
«Папір німецький, сумніву немає,
І друк німецький...
«Правда», та не та».

Устав поет.
На Вітоші світає,
Палає хмарка біло-золота,
Звіщаючи, що швидко день настане.
Але не все закінчено до дня.

Ш е ф

Чого зрадів?
Чи, може, партизани
Тобі ведуть із Вітоші коня?

Розіб'ють наші танки, охорону
І поведуть в казковий комунізм
Тебе, героя.
Щось не чути грому,
Закінчивсь донкіхотський героїзм.

В а п ц а р о в

Ну, досить клоунади,
Геть із цирку, —
Набридли ці ефектні номери.
Сьогодні справді ми на поєдинку.
Фальшивку жалюгідну прибери.

У Лейпцігу є всі шрифти й машини,
А шахраїв сам Гітлер накує.
Через криві лекала і рейшини
Переведуть на кальку все, що є
Й чого нема.
Де рисочка нечиста —
Підчистять, перекрутять, підженуть.
Здається, з цього в кожного фашиста
І починалась горезвісна путь.
Але, як мавпам, вивченим в закутті,
Повторювать, що витіє циркач, —
Тобі і їм не зрозуміти суті
Всього комуністичного,
Пробач.
Я з мавпою тебе не порівняю —
Ти злий, розумний,
Міг би бути страшний,
Коли б не став у гурт із того краю,
Де всяк для мене просто неживий.

Проте до суті.
Ти болгарин, чув я.
Хоча фашист болгарам — не рідня.
Ти знаєш, як тверда турецька зброя
Сирицею стягала нас щодня.
Минуло п'ять віків, а не забули
Нові болгари хліб і сіль батьків.
Агітували їх проти Стамбула?
Чи заганяли в лави гайдуків?
Чи мріяли вони набити каси
Грошима, що свобода принесе?

Чи прагнули поставити їхню расу
Поміж народів світу над усе?

Та ні ж бо, ні!
В пригнобленій людині
До волі прагне все єство щомить.
Загарбник б'є чи свій багач по спині —
Однаково болить або щемить.
І не сліпий той біль.
Кровища, сльози,
Що пролили нескорені раби,
Злились в думки поезії і прози,
В закони вікової боротьби.
В них Маркс і Ленін удихнули душу,
Народ Союзу ніс до торжества
Ту правду соціальну.
Нині мушу
Я розтоптати віру в це?..

Бува!
Історія у пошуках безмежна,
Неначе шрами скрізь, людські путі.
Хто сміло йшов,
Хто надто обережно
І розбивавсь об пагорби круті.
А хто свідомо, зваживши пройдепне,
Звертав убік до іншої мети.

Ти знаєш сам всесвітні і тутешні
Шляхи ідей.
Скажи ж, куди іти?
До вас, фашистів?
Це ж бо найновіше!
Служитель культу, як ти не збагнеш,
Що у фашизм ввійшло усе найзліше
Старих суспільств ще з феодальних веж.
І вилилось в страшну дикунську силу,
Яку охоче пестить капітал.
Він зброю дав.
Хто проти — у могилу.
А далі що,
Куди іде той шал?
Довести, що найвища ваша раса?
Ну, довели.
Втоптали інші в твань.

І знов тюрма,
Попівська чорна ряса,
А над усе —
Товста банкірська длань.
Вона пошле народ на «процвітання»,
Зростуть заводів більші корпуси.
Почнеться бомб шалене штампування,
Щоб заглушити кризи голоси.
І знов шпиталі,
Знов фронти та вдови
Чи світу край —
Наука йде вперед.
Земля — на ній дзвенять самі закови,
А замість сонця — долар і багнет.
Й на це змінити віру комуніста?
Іти, куди фортуна прирече?
Не до смаку пиріг з такого тіста,
Й тобі він швидко цельку пропече.

Ш е ф

Не до смаку?!
А ми й не пригощаєм,
Багнетом запихаємо у рот.
Ковтай або звивайся у відчаї.
Один ти є, чи сотня, чи народ,
Нам байдуже.
Гадав, ти розумніший
І дурників одвернеш од петлі.
Фальшивка це чи ні — все сам вирішуй.
Сьогодні наша правда на землі.
Прогрес без авантюр.

В а п ц а р о в

Чи без прогресу
Всі авантюри кинуті на кіп?

Ш е ф

Забудьмо «Правду» і всіляку пресу.
Я чую вині лише зброї дзвін.
Вона кричить,
Що вся Європа наша
І пів-Росії, грубо кажучи.

В а п ц а р о в

(іронічно)

Занадто грубо.
З Волги до Ла-Маншу
Вітають вас народні сурмачі.
А в Азії і в Афріці чекають
Всі сто племен лише на ваш прихід.
В надії чорні руки простягають:
«Нас мучать колоністи з роду в рід».
І ви приносите жаданий порятунок —
Немає рабства —
Тиша,
Благодать.
Й рабів немає —
Сотні душоубок
Пекельними заводами димлять.

Рабів, мовляв, занадто вже багато —
Червоних, жовтих, чорних на землі.
Нехай прийма стара планета-мати
Їх попелом.
Чого їм сквіть в імлі.
Вони хочуть, як інші, пити, їсти.
«Чого?» —
Уже дзвенить гарматний Рур.
«Вони потенціальні комуністи», —
Реве ваш фюрер, мов скажений тур.
І я з ним згоден.
Так, потенціальні.
Побачиш сам зі сховища-нори:
Раби колишні в роки вже недалевні
Підіймуть комунізму прапори.
Ти знаєш це.
Бо йдеш додому й з дому
При охороні в збройному кільці.
І на фронті не їдуть, як відомо,
Фашистської Болгарії бійці.

Сто десять днів ти вів скажений допит,
Живого місця в тілі не лишив.
А що узнав?
Нічого.

Може, Сопот
Твоїх собак сю ніч передушив.
А в Варні вже націлені пістолі
У кожен лоб фашиста.
В Русі теж.

Ш е ф

(в телефонну трубку)

Так, так, селян заперти в школі,
Нікого не пускати до пожеж.

В а п ц а р о в

А як пожеж багато стане — безліч!
І школи всі відкриються,
Тоді?

Ш е ф

А що тоді?
Не понесу ж я німеч
У ваш ЦК.
Не зникну у воді.
На Рілу підіймуся, на Балкани,
І кров полетіть так, як не лилась.
Я можу здійснити значно ширші плани
Щодо терору.

В а п ц а р о в

Краще вже не лазь
На Рілу і Балкани:
Станеш вовком.
Хто піде за тобою уночі?
Хто хліба дасть чи гляне добрим оком
В твоє обличчя, чорне при свічі.
Та ти й не підеш.
Першим із Софії,
Лип гріє грім, гайнеш на літаку
У інший край до знатної повії,
Яку лишив у певному кутку
Заздалегідь.

Ш е ф

Та ти провидець прямо!
Є схованка у мене не одна.
Але туди дорога йде не прямо.
В мені тоді воскресне сатана.

В а п ц а р о в

Що ж, Сатано,
Я твій слідок пізнаю,
Хоч як би ти його не замітав.
Таких кутків на всій землі немає,
Де б я тебе, катюго, не дістав.

Ш е ф

Смішні погрози.
Мій ти з головою.
Ти вже помер, розсипався, розтав.
Упав на землю тихою росою
І зник, немов краплина між отав.
Дихне вітрець легенький над травою,
Прогляне сонце —
Висушить усе.

В а п ц а р о в

Ні, я живий ідеєю живою,
Яку на всесвіт день новий несе.
Цей день почавсь.
Дивися, сонце встало.
Пора шукать тобі свої кутки!
Ти на прощання пустиш в мене жало,
Та я не вмру,
Не вмруть більшовики.
Кінчаймо, кате, поєдинок.
Годі!
На постріл мій вже близиться пора.
Я йду у день,
Іду навстріч свободі.
Хто впав за волю —
Той не умира.

1958

Вийшла, подивилася на схід
І помолодішала при сонці,
А вночі хотілося на лід
Вибігти, втопитись в ополонці.

Вже й казати незручно, скільки літ,
З молодими стидно дівувати.
Але як блищить на сонці лід,
Як голубить сніг, м'якіший вати.

Може, в цім сніжку лягає слід
Одного... жаданого давно вже.
Мчаться коні, тонко дзвонить лід.
Дівчина вдивляється на схід
І шепоче:
«Це не він.
А може...»

1959

В РІД ІЗ РОДУ

«Бережи, брат, честь ізмолоду,
Кажуть люди,
Не жахайся гроз, і холоду,
Й кулі в груди,

Коли вже за правду йдеться,
За свободу,
Коли в тебе серце б'ється
Для народу».

Це казав гайдук старезний
До онука.
Він стояв тяжкий, кремезний,
Склавши руки.

Склавши руки на рушниці
Обважнілі.
Вже світало. Зоряниці
Гасли білі.

Розпливалися в міжгір'ї
Сон-тумани,
Де стояли буки сірі —
Дідугани.

А коли промінчик звівся
Із туману,
Впав гайдук, аж грім пронісся
По Балкану.

Поховав юнак старого
В кам'яниці
І в загоні став за нього
При рушниці.

Літ з півсотні проминуло
В битві грізній.
Похиливсь гайдук на дуло
На залізне.

Похилився, впали руки
Від знемоги.
І промовив до онука
Край дороги:

«Бережи, брат, честь ізмолоду,
Кажуть люди,
Не жахайся гроз, і холоду,
Й кулі в груди,

Коли вже за правду йдеться,
За свободу,
Коли в тебе серце б'ється
Для народу,

Коли ти на ноги звівся
В нашім краї».
Впав орел, аж грім пронісся
На Дунаї.

П'ять віків поміж болгарів
З турком в герці
Ці слова, мов зерна ярі,
Зріли в серці.

І тепер, як прийдеш в гості
До Балкану,
То почувеш з глибокості,
Мов з вулкану:

«Бережи, брат, честь ізмолоду,
Кажуть люди,
Не жахайся гроз, і холоду,
Й кулі в груди,

Коли вже за правду йдеться,
За свободу,
Коли в тебе серце б'ється
Для народу».

1959

* *
*

Каштани падають і рвуться,
Неначе бомбочки малі.
А діти весело сміються
В бабинолітньому теплі.

Вони не чули бомб фугасних
І не почують за життя.
Багато років мирних, щасних
Для них готує майбуття.

Це їм сьогодні путь протято
До зір високих і ясних.
Збирають бомбочки малята
І грають в крем'яхи на них.

1959

* *
*

На рейді стоять «Україна», «Россія»
І «Грузія» біла, велична, струнка.
Уже вечоріє, і швидко розсіє
По водах червінці рука маяка.

А ранком розійдуться подруги вірні
У наші й не наші знайомі порти.
Всі три вони різні,
Всі три вони рідні,
І всім їм під нашим знаменом пливти.
У білій сорочці підвівся світанок,
Махнув рукавом.
Розійшлись кораблі.
Гудками прощались вони наостанок,
Зникаючи в тихій ранковій імлі.
А вітчю гукнула «Россия»:
— Ви чули?..
— Радієм!—
Озвались луною моря.
На небі займалась в сузір'ї Акули
Нова, найрідніша Полярна зоря.

1959

* *
*

Ми стали в небо поглядати
Тепер частіше, ніж колись.
Прозора вись
Гукає з хати,
Коли в вікно не подивись.
І відчуття зовсім нового
В душі у кожного живе,
Немов до кола вогневого
Уже на рівні Козерога
Хтось рідний в космосі пливе.

1959

* *
*

Мені колись бабуся говорила,
На місяці уздрівши тьмяні тіні:
«То Каїн Авеля підняв на вила,
Коли було ще світу сотворіння.

Із тих часів і почалися війни
Криваві, що мордують всі народи».
Дивлюсь на місяць —
Яснина подвійна
Від нього ллється на степи і води.
Це, мабуть, вимпел, з мирних душ відлитої,
Зміг двох братів казкових помирить.
На Місяці нам просто мир створити,
На Марсі навіть...
На Землі б створить.

1959

НА КОРДОНІ

Він возить вовну на таможню
З Ірану у Союз.
При нім агент сидить вельможно,
Немов козирний туз.

В агента гроші і баклага
Червоного вина.
Чи то шпигун, а чи діляга —
Шофер того не зна.

Він вовну возить на таможню.
Умови не складні:
Йому на все дивитись можна,
А говорити — ні.

І можна випити кок-чаю
У тіні на кошмі.
І можуть рватись до відчаю
Чуття його німі.

Бо на таможні комсомолка
З ім'ям квітучим Гуль.
Але в агента слух — мов голка,
А очі — пара куль.

Не встиг сказати:
«Гуль, кохана,
Ти — все моє життя!»

«В машину геть!» —
І до Ірану —
Уже без вороття.

Тепер старий привозить вовну,
Він справді як німий.
А юний де?
Із-за кордону
Лиш видно шлях прямий.

Я заїздив на цю таможню
По нашому шосе.
Мені на все дивитись можна
І говорити все.

Скажу, хоч щастя в тім замало, —
Обірвані путі:
Юначе, Гуль тебе кохала
Найпершого в житті.

І виглядала із таможні
Щоразу на шосе.
Тепер їй лиш гадати можна,
Хто звістку принесе.

1959

* * *

Снігу широчінь така безмежна,
Що не степ, а Тихий океан.
Сам стою.
Болить душа бентежна,
Мов під снігом викоханий лан
Залишивсь.
Скосити і зносити
Я не встиг в полукіпки снопи.
Жовта осінь мгичкою крізь сито
Довго моросила на степи.
Я збирав то яблука, то сливи,
Не лічив своїх веселих діб.
По садах блукав хмільний, щасливий

І забув про хліб.
Насущний хліб.
За дощами хитра хуртовина
Щедрий лан снігами занесла.
Сам стою.
Широка полотнина
Морщиться від раннього тепла.
Це весна.
Нехай буяє повінь!
Хай проміння землю прогріва.
Я натхненний,
Я ще сили повен
На нові посіви й на жнива.

1959

РОМАНС

— Тоді, як жита колосились,
Ми слухали спів солов'я.
— Це все тобі, люба, наснилось,
Намріялось, вірна моя.
Тоді, як жита колосились
У нашім полтавськiм краю,
З грудей моїх крiвця струмилась
За долю твою і мою.

1959

* *
*

Буйний хміль доверху обвивав
Не стару, та вже зів'ялу грушу.
Може, він її зачарував
І до краплі випив щедру душу?
Чи, пнучись до сонця навмання
І зустрiвши подругу гiллясту,
Дарував розкішне убрання,
Хмелем напував її щодня,
Щоб разом розквітнути і впасти.

1959

В МОЇМ СЕЛІ

В моїм селі цвітуть сади,
Звисаючи на хати.
І в кожній хаті, як завжди,
Стара чи юна мати.
Одна чекає:
Буде син
Чи доня...
Думи ніжні.
А інша жде — з годин, хвилин
Пасмує дні і тижні.
Вони немов нитки в тканні
Тоненького утку:
Чекання дні нудні, сумні
На валикові року.
Було писав, та перестав.
Ні вісточки з Тагілу.
Не дочекалась.
Йй хреста
Вкопали у могилу.
А у сусіди:
«Ну, ходім.
На віженьки, на нозі.
Упав?..
Нічого...»
З дому в дім —
І «люлі» на порозі.
В моїм селі сади цвітуть —
Проглянути не можна.
А матері по хатах ждуть
І віжно, і тривожно.

1959

НА ВОВЧОМУ

Ось Чернеччина, Вовче і берест
Той, що я посадив у дворі.
Тут гукала бабуся:
«Ой нехрист!
Йди до церкви.
Вже сонце вгорі,

Бо сьогодні ж неділенька божа». Я на берег до Ворскли втікав. І за гріх мій тернова горожа Заганяла голки крізь рукав. А при Ворсклі куці шелюжини Били в дзвони густих верховіть, І гойдалися крони вільшини, Зеленаві, дзвінки, наче мідь. Дзвін той був невимовно ласкавий, Не такий, як з високих дзвіниць. В пім осоки стрічки полоскали, Вчились тьохкати підлітки птиць. Дзвін дрімотний наводив на мрії, На просторі дитячі думки — Поки ключ журавлів не замріє Й не розсиплеться мідь на шматки. Літо соку з лопуцьків давало, Розсипало в траві ягідки І, на щастя, частенько, бувало, Підганяло пліток під вудки. Це на березі в нас. А за лугом, Де на пагорбах ліс і поля, Небо падало біленим пругом І кінчалась велика земля. І хотілось добігти до бору, Не таємно, а всім напоказ Підійнятись на шпиль косогору Й доторкнутись до неба хоч раз.

Я на Вовчім.

Стою серед двору.

Вже тут матері, батька нема.

А на пагорбах смужечка бору,

Де ховається неба кайма.

Та при Ворсклі куці шелюжини

Б'ють у дзвони густих верховіть,

І гойдаються крони вільшини,

Зеленаві, дзвінки, наче мідь.

Й манить знову добігти до бору,

Не таємно, а всім напоказ

Підійнятись на шпиль косогору

Й доторкнутись до неба хоч раз.

1959

ЛЮБЛЮ Я ЗИМУ УКРАЇНСЬКУ

Люблю я зиму українську,
М'яку, з легесеньким сніжком.
Люблю дорогу Підзінківську,
Яку сходив колись пішком,
Бо змалку був до мандр голінним.
Бувало, зранку, й не паїмсь,
А вже за слідом парокінним
Я заздрю чоботам чиймсь.
Вони виблискують на глабцях,
Юхтові витяжки міцні.
«На санях можна бути і в капцях,
Коли онучі вовняні.
А добрі чоботи для піших,
Щоб снігом в литку не пекло», —
Так думав я.
Але тепліше
Мені від цього не було.
Бо на ногах старі повстини,
На плечах клапті сіряка.
Та що мені!
За дві години
І так дійду до вітряка.
У вітряку нема нікого,
Завмерли жорна крижані.
І, боячись чогось лихого,
Я все ж лишався у млині.
Робив кубло з соломи долі,
Вкривавсь дрантям старих мішків.
Тоді збиралася поволі
У млин ватага козаків.
Усі високі і кремезні,
Несуетливі, мовчазні,
У них рушниці довжелезні,
Криві шаблюки на ремні.
Вони питають в кошового:
— Либонь, уже помер від ран? —
І кошовий шепоче:
— В нього
В живого серце рве султан.
Ця мука тягнеться роками,
Бо в Байди серце як вогонь —
Лиш доторкнеться хто руками,

Вугілля сиплеться з долонь.
Не стогне Байда, а сміється,
Та все звертається до нас:
«Не плачте, діти, серце б'ється!
Я повернуся в добрий час!»

Скриплять на вітрі і морозі
Старі дверцята підвісні.
Почувся тупіт на дорозі —
Хтось мчить на доброму коні.
Шапки козацтво покидало.
Чуби сивіють, мов туман.
І, наче світло запалало,—
Влетів до млину отаман.
Не отаман, а гетьман, в колі
Старих полковників своїх.
В очах його недавні болі,
А на устах щасливий сміх.
Він побратимів обіймає —
У них аж сльози із-під вій.
— Я знову з вами в ріднім краї,
На Україні дорогій! —
Це славний Байда Вишневецький
Живий з Туреччини утік.
Кунтуш розідраний стрілецький,
Тупим гаком пробитий бік.
На грудях рана.
То виймали
Поганці серце в козака.
Блищать із кремнем самопали,
При шаблі жилава рука.
Розповідає, як із лука
Убив турецького царя.
Довкіл веселі перегуки
Вславляють Байду-байдиря.
— Іще не час бенкетувати,—
Говорить Байда,—
У Царград!
Народ хрещений визволяти
Із-за султанських мурів, грат!
Де все козацтво?
— Там, у Січі.
— Нехай ідуть до байдаків! —
І вже відлунює по двічі

Звитяжна пісня козаків:
«Як ударим з гаківниць,
Гримнемо з гармати,
Блиснемо шаблями!
А чи пан,
Чи пропав —
Двічі не вмирати!
Гей, нумо, браться до зброї!»

Я прислухаюсь до пісень тих,
Вони стихають вдалині.
І чую голос
— Цілий день ти
Отак просидиш у млині.
Іще замерзнеш.
В хату гайда, —
Дідусь над вухом гомонів.
Це він вночі казав про Байду,
Щоб я вечерять не хотів.
— Чекайте, діду, додивлюся...
— На кого?
— А на козаків.
— Іди додому. Як вернуся,
Ще розповім про чумаків.
Мерщій звертай на Підзінківську.
Та ти ж, дивись, не заблуди. —
Люблю я зиму українську,
В її снігах мої сліди.
Моє замріяне дитинство,
Мої мандрівки в цілий світ,
У Січ, в чумацтво, в турське здирство
І в млин із хати без чобіт.

1959

* * *

Розпутані коні втікали
Від Одера аж до Дністра.
І коні в полоні бували?
Бували — така вже пора.
І люди страждали, і коні,

І навіть тихенькі пісні
Вмирали в страшному полоні,
В німецькій, чужій стороні.
І часто, йдучи до загону
З двора мовчазного села,
Я думав:
Сюди із полону
І пісня втекти не змогла.

1959

Шумом врожайним, п'янючим
Повен, мов чаша, степ.
З сивої вдовоньки-тучі
Блиснув на небі серп.

Мабуть, вдова пригадала
Горбик в житах під кущем,
Серп золотий заховала
І заридала дощем.

Степ ще п'яніший у зливі,
Колос — важка голова.
Ранком проміння дбайливі
Дружно пішли на жнива.

День у жаркому зусиллі
Жне, аж іскриться яса.
А на солдатській могилі
Довго ще буде роса.

1959

СПАСИБІ, ДІДУ!

На Карпатах кінь підбився в мене:
«Мила нене!
Як же воно буде?»—
Говорили співчутливі люди
На розбитім бомбами гостинці.

«Наших шкап давно взяли чужинці».
А у мене куля у коліні,
Без коня ні кроку, ні півкроку.
Ковпаківці десь уже з пригорку
У бори спускаються, мов тіні.
І сказав тоді гуцул-коваль:
«Підкую я сивого конягу.
Ну, а партизана — у шпиталь,
Чи під кущ густий, чи під корягу».
Днів за три догнав я свій загін,
Їдучи по певловимім сліду.
І тепер, як чую сталі дзвін
Від підків, кажу:
«Спасибі, діду!»

1959

Перепілка бігла по стерні,
Воїн мчався полем на коні,
І копитом — прямо на крило.
Заскрипіло ременем сідло.
Взяв солдат поранене пташа.
Не черства була в нього душа.
Та в цю мить догнали вороги,
Задзвеніли гони навкруги.
Він усіх п'ятьох перерубав,
Але й сам посічений упав.
До грудей тулилося пташа,
Мов квиліло:
«Ой яка душа!»

1959

НОВИЙ ДІМ

На розі бульвару і площі
Хороший збудовано дім.
В твердій зцементованій товщі
Є камінь і криця у нім.
А звівся у скорому строці
Він легко, мов з ліжка юнак.

У вишитій білій сорочці
Стоїть.
І стоятиме так
Літ сто, може, й двісті на розі
В каштановім срібнім цвіту,
Під тихим дощем, на морозі,
Пізнавши людську суєту.
Народяться діти у ньому,
Зростуть у обжитім гнізді
Та й вийдуть із рідного дому.
І, може, спитають тоді:
«А хто закладав ці підмурки,
Хто поверхи зводив увисьь,
Гладенько рівняв штукатурку?»
Ніхто не згадає колись.
Та й нам пригадать неможливо.
Імення їм всім — легіон.
Риштовання знято —
І злива
Обмила гранітний фронтон.
Вантажник дівчат чорнобрових,
Заляпаних в фарбу і лак,
Повіз по дніпрових дібровах
В зелений, співучий байрак.
На домі й одна не лишила
Імення свого — не з руки.
Нічого!
Оксанка, Людмила,
Наталочка, Галочка мила,—
Напишуть з двора хлопчаки.
І, може, історик, на брилі
Знайшовши імення,
Цей дім,
Як зодчій, припише Людмилі —
Не буде помилки у тім.

1959

НА ЗБОРАХ

Сиджу на зборах комуністів,
Довкола чесні, прості люди.
Слова зухвалі, гонористі
Ніхто тут слухати не буде.

Від серця правду говори:
Над головою прапори.

Край столу став тридцятилітній:
«Про що ж розказувати мушу?
Товариші, родивсь я в квітні
В той день, як Ленін...»
В чисту душу
Хлюпнула скромність.
«Не про це...» —
І зашарілося лице.

У комсомол вступав на рейді,
Коли ми входили в Карпати.
Тієї ж ночі в ожереді
Від ран моя померла мати.
А батько в таборі помер
Десь на Дністрі, коло Бендер.

Працюю нині комбайнером,
Заочно вчуся в інституті.
Вже маю сина піонера.
Та це, здається, не по суті.
Оце і все моє життя». —
І серця чуть жарке биття.

«Сідай, — сказав секретар строго. —
Чи є запитання?
Немає...»
Від сцени геть аж до порога
Вся зала руки підіймає.
Потис долоню бригадир:
«Ти комуніст уже, Бобир».

Ти комуніст...
А мова йдеться
Про склад бригад на переджнив'я.
Про реманент.
Серденько б'ється.
До цього дня дожив, дожив я.
У людній залі з-за плеча
Невече голос Ілліча...

Де чув цей голос?
Не згадати.
В театрі, може?
Ні, десь ближче.

З'явилися поруч батько й мати:
«Та ти ж для партії малий ще.
Проте шануй ім'я батьків,
Як справжній син більшовиків».

Секретар встав.
«Щось надзвичайне?»
«Та ні, у нього в боці куля.
Сидіти важко,—
Безпечально
Сказав мені коваль Зозуля.
«На осі тягнеш трухлу сталь!»
І тут підскочив сам коваль.

Буденно, може.
Так, буденно!
Як хліб і сіль, як сонця світло,
Як те, що сіється щоденно,
Аби воно росло і квітло.
Як те, що завтра — комунізм.
А тому — плуг,
А тому — віз.

Сиджу на зборах.
Благородні
Течуть, хвилюються думки.
«Повстаньте, гнані і голодні...»
З усіх країн робітники
Ідуть, стають плече в плече.
Як у вулкані, гаряче.

І видно, як в земних просторах
Сліди великої пори
Карбує час.
Сиджу на зборах,
Над головою прапори.

1959

МЕДСЕСТРА

Над тихою Кончею, сонною Заспою,
Наче весняна пора,
До того пресвітла, що й сонця не заступ,
Йде молода медсестра.

Яким вона щастям сьогодні окрилена?
Може, кохання прийшло
В труді будівничім, у мандрах запилене,
Звівши юнацьке чоло?

Та ні, не кохання. Воно ще зустрінеться.
Рада того медсестра,
Що ходить, сміється, на сонечку гріється
Добра людина стара.

Недавно здавалося — серце зупиниться...
Шприц задрижить у руці.
Це піт чи сльозинка у нього на вилиці?
Сон а чи смерть на лиці?

У пору досвітню безлюдно на поверху.
Він в непритомі гука:
«Товаришу Ленін, нам шабель і пороху!..»

«Може, йому молока...
Тепленького... свіжого?..»
Білі сухарики
В чашці мерщій натовче.
Надії згасали, мов ранком ліхтарики.
Що ж вона може іще?

Півсерця віддати? Сестра б поділилася.
Вчувши таке співчуття,
Натруджене серце старече забилося
В ритмі здоров'я, життя.

І тому над Кончею, сонною Заспою,
Наче весняна пора,
До того пресвітла, що й сонця не застує,
Йде молода медсестра.

1959

* * *

Я люблю на ірпінському пригірку
Зустрічати швидкі поїзди.
І з вітрами в відкриту квартиру

Шепотіти комусь:
— Подожди...

Подожди, я з тобою поїду,
Ще не всюди бував на землі.
Пробіжать по залізному сліду
І розтануть вагони в імлі.

І залишиться ніжна, тривожна,
Ще дитяча святковість путі.
Стане казкою стрічка дорожна,
Де горять дві кайми золоті.

1959

* * *

Я знаю, знайдеш ти маленьку радість,
А потім занудьгуєш, як завжди.
І все частіше буде хитра старість
Топтатъ до серця плутані сліди.
В підозрі друзі стануть ворогами,
Любимі книги пилом припадуть.
Ти будеш бачить в себе під ногами
Лиш сірий камінь...
Камінь, а не путь.
Казатимеш:
«Все — вічна суєта».
Як страшно, коли втрачена мета.

1960

* * *

Вітер над степом теплий, весняний.
— Звідки ти, вітре, з якого краю?
— З тихого Сяну,
З-над хвилі Дунаю,
Я у руці своїй келих тримаю,
Повний вологи.

Хлюпну вам під ноги,
Буде доволі пшениці і жита.
Зроду я звик із хмарками дружити.
— Чим тобі, вітре, за шумнії зливи
Люди заплачуть?
— Той сміхом щасливим,
Той піснею в полі.
Й цього мені досить.
Хай лиш не плачуть ніде, не голосять.

1960

НАВІЩО ПІСНЯ

Чи грім, чи тиша — нітелень,
А я не можу без пісень.
Навіщо ж пісня?
А на те,
Щоб легше брать усе круте
І неприступне у житті
На ще не звіданій путі.
Щоб чути відгуки луни
З тієї далеч-далини,
Куди ніколи не дійду
Своїм бажанням на біду.
Щоб знати іншого співця
І з ним об'єднувать серця,
Хоч я не стрінусь з ним ніде,
Бо він своїм шляхом іде.
Потрібна пісня, щоб вона,
Ота, яка мене не зна,
Прийшла колись допомогти
Зіпхнути гору самоти.
Потрібна пісня в унісон
З майбутнім днем,
Що гонить сон,
Вбиває сон, але не час.
З піснями ширший світ в сто раз.

1960

ПАНЬКО ТРОЯН

Ой старий уже Панько Троян —
І зубів немає, і волосся.
Йде до кузні, зверне у бур'ян,
Задрімає там, де довелося.
Але завжди, як підкови гнуть,
Чи вганять в копита вухналі,
З ранку і до ночі може бути
Дід при ділі, при гарячій сталі.
Ще в японську він коней кував
І не чув солдатської огуди.
Сам Будьонний чарку наливав
За його роботу.
Знають люди.
Каже:
«Я кую конягу так,
Що підкова к щастю не знайдеться,
Бо, гадаю, щасний той козак,
У якого кінь не підіб'ється».

1960

НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ

Як просто людина іде по землі,
По власному ґрунту іде.
Торкнеться теплом до сирої ріллі,
Родюче зерно покладе.
В жнива урожай подарує зерно,
А з нього — і хліб, і веселе вино.

Людина всміхається ранній весні,
Стрічаючи сонячний день,
Що в небо злетів на буланім коні,
Підковами злотними — дзень!
Та то ж не підкови,
То в землю плуги.
О, скільки в тім дзвоні снаги!

Людина вже літня.
І пам'ять-ріка
У неї по серцю тече.

Ось давня могила Ілька-ходака,
Шипшиновим вкрита кущем.
Ілько той по землю пішов до царя,
Надумав і рушив ні світ ні зоря.

Багаті сміялись:
«В Сибіру землі
Ще є на мільйони Ільків»,
А шевчик безгрунтий ходив у імлі
Щоранку до папських дубків,
Де шлях із Охтирки веде в Лебедин,
За ним і Петро Малотин.

Соромились навіть один одному
Сказати, що тягне на шлях.
Проходили весни в вологім диму
По щедрих не їхніх полях.
Проходили весни, літа, а ходак
В село не вертався.
Пропав неборак.

Та ні, не пропав,
Повернувся тоді,
Як землю ділити ішли.
Шинеля та чоботи збиті, руді,
Наган випирає з-під поли,
До гурту пристав і на поле пішов:
«За це я немало стоптав підошов».

«А бачив царя?» —
Запитали дядьки.
«Царя?.. Та нехай йому біс.
Я Леніна бачив!»
Тоді під гілки
Хтось нишком в терновник поліз.
Не чули, як сухо тріщала трава,—
Про Леніна слухали добрі слова.

«Ось так, як із вами, я був з Іллічем,
І Ленін сказав, що земля...»
Та мову Ількову, мов гострим мечем,
Хтось кулею зрізав здаля.
Ходак похитнувся, схопивсь за наган.
Не вистрілив. Мовив лише до селян:

«От саме про це й говорив нам Ілліч,
Щоб вільно ходить по землі,
По власній, — беріть її зразу...»
І ніч
Затьмарила очі Іллі.
Його поховали за панським гайком,
А поле назвали Ілька-ходаком.

Нагана узявши, Петро Малотин
Промовив:
«Рушниці набить!
Виходить, на сажень, чи то на аршин,
Не просто земельку ділить
Куркульську та панську.
Ділить назавжди!»
І стали селяни при зброї в ряди.

Ділили в тривозі, орали в стрільбі
І сяли кров'ю не раз.
Відстояли в битвах всю землю собі
Назавжди, навік — не на час.
І вільно виходить людина з гайка
На зоране поле Ілька-ходака.
Виходить, всміхається ранній весні,
Стрічаючи сонячний день,
Що в небо злетів на буланім коні,
Підковами злотними — дзень!
Та то ж не підкови,
То в землю плуги.
О, скільки в тім дзвоні снаги!

1960

* * *

Сизий димок від кострища
Тепло цілує у губи.
Каже:
«Підіймемось вище,
Тяжко холодним і грубим
Жити на світі.
Зі мною
Можеш м'якесеньким стати.

Стрінємось в небі з весною,
Будем зірки обіймати
В тихім зітханні».
«Не хочу!
Краще я каменем буду.
Хай мене руки робочі
Десь покладуть у споруду».
І розшумілися верби,
Ніби хотіли сказати:
«Каменем, димом — не треба,
Добрим і людяним стань ти.
Стань до роботи охочим,
Не до раптової слави.
Йди поможи серед ночі
Тим, що скирдують отави».

1960

Над колискою в віконці
Хустка біла-біла
Все гойдалась,
Поки сонце,
Встаючи до діла,
Ситець праний не змінило
Золотим серпанком.
Нахилилась хустка біла
До коліски ранком.
І підскочила уранці,
Мабуть, від проміння.
В материнській колісанці
Надлюдське терпіння.
І любов така велична,
Що й кінця не знати.
Як життя, вона одвічна
І свята, як мати.

1960

Поклала спати коло хати
Свого натовленого мужа.
Оце піти б та заспівати
З дівчачьми: «Ой не шуми, луже».
Не треба — надто голосиста,
Ще він прокинеться від пісні.
Взяла і скинула намисто.
Отак щоразу в ночі пізні.
Уже скінчилось дівування.
Хоча б скоріш родились діти,
Бо їй до самого світання
Дівочу пісню ніде діти.

1960

«Наталочко, чуєш-но, любко!» —
Гукав парубійко з гори.
Вона ж, закопилівши губку,
Втікала туди, де двори,
Де більше людей,
Бо у лісі
Їй страшно.
Ще ї той легінець
Сидить на дубку чи горісі
І кидає в ноги чебрець.
Шепоче про вірне кохання,
Про те, що із дуба впаде,
Що довге її гордування
До смерті його доведе.
Було по шістнадцять годочків —
Аж смішно, яка там любов!
А й нині з горішин, дубочків
Вчувається:
«Буду з тобов...
Візьму тебе, викраду, любко!»
Тепер бн сказала:
«Бери!..»

Мов згадка, біленька голубка
Злітає щодня із гори.
Звертаючи в гай, стрепенеться
Над тихим, зеленим селом,
Неначе торкнеться до серця
Минулого ніжним крилом.

1960

Кине сонце перший промінь —
Ти очима улови,
Родить хмара пісню в громі —
Тою піснею живи.
Задзвенить льодок на Ворсклі —
Оціни у нім кришталь.
Бо без цього плюсклі, плоскі
Роки будуть —
Жити жаль.
Бо без цього ввійде в звичку:
Наче бачив, чув усе.
А життя, мов буйна річка,
В кожній хвилі світ несе,
Новий світ
Новому вслід,
І щомить мільйони літ.

1960

Розлилися гони пишними житами,
Забуяли повинню пшениць.
Раніше проміння довгими гнотами
Знизує намисто росяниць.
Вибігли сестриці, юні, кароокі,
В пісні діло весело біжить.
Вже, либонь, забули, що в степу широкім
Рідне серце татове лежить.

Наступила хмара,
Обірвалось діло,
Колоски шелеснули в степах:
«Ніхто не заплаче по білому тілу».
І з росою сльози на снопах.
«Не ридайте, діти,— серце шепотіло,—
Я за вашу радість і поліг».
Та не враз на полі відродилось діло,
Чорна хмара слалася до ніг.

1960

НА ДОЩ ЗАБОЛІЛИ РАНИ

На дощ заболіли рани —
Давно не було дощів.
Врожай половіє і в'яне.
Ходімо,
Не треба плащів.
За землю свою — лелітку
Хай кості болять — не журись.
Нехай ми промокнем до нитки,
В крові ми промокли колись,
Щоб з миром цей хліб уродивсь.

1960

ПЕЧАЛЬ

Шаную печаль благородну у людях,
Яка не затьмарює світла життя,
Не стискує подих в натомлених грудях,
Але й не шукає собі забуття.

Шаную печаль, що родилася в тузі,
Коли після бою під постріли вверх
На сірих шинелях спускали ми друзів
У яму.
І в кожного рот перешерх.

І в кожного куля, осколок у тілі,
Обірваних прагнень на тисячу літ,
Які б розцвіли у великому ділі,
Лишивши труда неутомного плід.

У кожного велич такого кохання,
Яке лиш буяє в юнацькій порі.
«Марійко!..» — почула хвилина остання:
Який у тім поклику племінь ярів!

Коли розщепити той поклик, як атом,
То з'явиться ніжне подружжя в гаю.
За рік юний батько із сестрами й братом
Ітиме приймати синочка в сім'ю.

Не буде синочка того.
Марусина
Із сестрами й братом оплачуть свій жаль.
Закопана яма.
Іде невгасима
Зі мною, як подруга, пам'ять-печаль.

Вона приведе у куці край озерця
І скаже:
«Стріляй по колоні зблизька».
Увійде у пісню і буде до серця
Якійсь нареченій, що жде юнака.

Вона мені скаже за трьох працювати —
За себе й за друзів, які у землі.
І вже підіймаються рублені хати,
Де діти ростимуть в добрі, у теплі.

Печаль підіймає свій голос тривожний
За мир, щоб із сином печаль не ділив.
Намостить каміння в щілині дорожній,
Яку розмиває весняний розлив.

Намостить, аби не розбилась машина
І кров не обагрила тої землі,
Де ще в сорок першій, як спіла калина,
Тут кривця палала і гасла в імлі.

Аби не почулось нестерпно болюче
Квиління сирітки:
«Ой мамочко, ма...»
А мати не встане, вона у колючій,
У рваній воронці.
Її вже нема.

Печаль заглядає в лікарні, шпиталі:
А може, де кличе мій друг-партизан.
Вона із породи тієї печалі,
Що в поміч засіє пшеницею лан.

Засіє і скосить, спече короваї,
Наповнить глибокі, весільні ковші.
І в пісні щасливій ледь чутно заграє
На струнах найтонших людської душі.

Вона, мов полову, злостивість одвіє,
Розсіє байдужість,
Розбудить любов.
Коли ж і сльозою покотиться з вії —
Сльоза та — мов з рани солдатської кров.

Живи в наших душах, печаль благородна,
Не дай розпилитись в мирській суєті.
Ти — дума народна,
Ти — пісня народна,
Ти й радість — це крила в житті.

1960

РУІНА

Здається — старезна руїна
Із надцятих наче віків.
Коли ще була Україна
Землею князів, козаків,
Тоді й мурували ці стіни
Тоді ж, у століття йдучи,
Опали тихенько, як сіни
В старій вдови уночі.
Осотом укрилась руїна.
Де зала простора була,
Там крона шумить тополя
Й калина, яка не цвіла.
Старезна?!
Он рік —
Сорок перший...
А там із цегляних висот
Схиляються, брили підперши,
І тисяча...
І — дев'ятсот...

У клубі було новосілля
(Хоч так і не кажуть про клуб),
Коли до підмурків підпілля
Утислася бомба.

До губ

Не встиг доторкнутись губами
Коханій ровесник мій, друг.
Лежить він ось тут, під горбами
Повалених стін.

Виднокруг

Сьогодні — хвиляста пшениця,
Як море, уздовж і ушир,
У небі супутник-зірниця
Проносить окрилений мир.
Проте ця старезна руїна —
Ні, зовсім недавня —
Стоїть.

На ній голубина пір'їна,
У ній детонатора мідь.

І ти, як поглянеш на неї,
Не думай, що надто стара,
Не можна від щєбню і глею
Ховатись за плівку пера.

Нехай те перо голубине,
Хай символ нової доби...

Є бомби і є карабіни,

І мир наш —

Це плід боротьби.

1960

А МОЖЕ, Й СПРАВДІ ЧУДО

В Охтирці є друкаренька маленька.
Коли ідеш зі станції вночі —
Там світиться.

І ниточка тоненька

Від лампочки влітається в корчі
Старих дерев над річкою мілкою.

Я зупиняюсь, проминувши міст,

Послухати, як мудрою рукою

Машина тче життя нового зміст.

Я бачив і ротатори могутні,

І лівотипів сковані ряди,
Та в цій друкарні є щось незабутнє —
В дитинстві ще тягло мене сюди.
З бульвару вниз, прикритий бур'янами,
Я підбігав і грів щокою скло.
Папір білів гречаними ланами,
Папір,
Якого в мене не було.
І стукала машина не в друкарні —
В гарячих скронях стукала вона.
А поруч у тістечковій пекарні
Текла до печі річка медяна.
І пахло так, що навіть молочаї
Ковтали слину свіжої роси.
А я стояв, уважний до відчаю,
Дивився, як гойдаються паси,
Як відкладають пальці дерев'яні
Ще не зшиті наші букварі.
Здавалось чудом все, що у друкарні,
Й здавалися богами друкарі.
«Ми не раби.
Раби не ми», —
Кричали
Мені в вікно летючі сторінки.
Зі станції, неначе до причалу
Дитинства, я іду через роки.
В леваді та ж друкаренька маленька
Стоїть собі замріяна вночі.
Там світиться.
І ниточка тоненька
Від лампочки вплітається в корчі
Старих дерев над річкою мілкою.
Так ось воно те чудо із чудес,
Що б'є по шпальтах мудрою рукою,
Підводить ніж і опускає прес.
А може, й справді чудо?
Справді, справді!
Не мав би я великої судьби,
Коли б оця друкаренька в леваді
Не кинула пробудженій громаді
Вкарбоване у вік:
«Ми не раби».

1960

Знов наснились батько, мати.
Прокидаюсь у тривозі.
Вже немає навіть хати,
Де стрічали на порозі
Сиві рідні.
Два горбочки
В вишнику на кладовищі.
Як у всіх, хрести-дубочки,
І за всі вони не вищі.
І ніколи тут не стануть
Обеліски мармурові.
Дві могилки ці розтануть
У земній холодній крові.
Та довіку снитись будуть
Батько й мати біля дому,
Поки серце не остудить
Кров земна мені самому.

1960

СУМ СТАРОЇ КОВАЛИХИ

Машини руйнують село —
Тут згодом розіллється море.
Змішалися радість і горе,
Яких ще в житті не було.

Стоїть Ковалиха стара,
Причілок обнявши руками,
І плаче за тими роками,
Де сліз — як води у Дніпра.

За тим, що її чоловік,
Убитий махновцями в Балті,
Не піде із ситтю в потік,
Який засиніє при хаті.

А може, того, що синок,
Загиблий в Берліні, не гляне,
Як грають в степу океани,
Де сунув пливучий пісок.

Чи, може, за потом отим,
Який розволожував глину,
Коли до цеглини цеглину
Тулпла над полем пустим,

Щоб хата біліла з двора.
Ридає стара Ковалиха,
Бо тяжко і в радість від лиха
Іти, як минає пора.

Новий її дім привіта
На теплім кленовім помості,
Та завжди пливтимуть літа
Минулі із дна глибокості.

Обсядуть її в самоті
І будуть ділитись печаллю,
Аж поки у сні, в забутті
Чайками не згинуть за даллю.

1960

СТЕЖИНАМИ ДРУЖБИ ЛЮДСЬКОЇ

ПОЕМА

* * *

Голосіївський ліс.
Навкруги,
Мов дніпрові круті береги,
Стіни жител червоні і сірі.
Зір спинився на ближнім подвір'ї,
Де я був,
Де ще буду не раз,
Де прекрасні слова без прикрас
Виявляють незайману вроду
Й невичерпную душу народу.
Прийде пісня, мов дружна весна,
Шумовита, рвучка, голосна,
А відійде поважна, як пава.
Вслід за нею строфа величава
Із «Онєгіна» встане на люди
І звучати до півночі буде
У перекладі дивнім поета.
Догорить, знов димить сигарета,
Пасмом білого диму зав'ється,
З сивиною легкою зіллється
Над високим, безхмарним чолом.
Він рукою махне, мов крилом,
В безконечному мрійному леті,
Все привабне, людське у поеті —
Без картинного жесту і пози,
А проте й без нудотної прози.
Лине час, наче повінь ріки.
Не години отак, а роки
Я просидів би з Рильським на ганку,
Та пора...
Перші спалахи ранку
Заливають ліхтарні вогні.
Дорогі ті години мені.
Дорогі і години, й роки,
Де щасливої дружби стежки
Залишились між квітів і трав
Під розкриллями різних заграв,
По веселках — казкових містах,
По густих українських житах,

Звідки хліб нам іде повсякчас,
Звідки шана до рідного в нас.

Голосіївський ліс.

Голосна

Тут сьогодні пташина весна.
Я сідаю на горбик зігрітий,
Щоб ключі журавлині зустріти.
Жду, не видко — либонь, не пора.
А напроти галявка двора,
В глибині між вербицями дім,
Нині вірші народяться в пім,
Ті, що будуть від роду до роду
Йти по збуджених душах народу.
Я пригрівся в веснянім теплі.
Наді мною летять журавлі
У недотканій смузі смеркання.
Журавлі?..

Це ж мої спогадання
З літ минулих летять і течуть.
Я із ними рушаю у путь
За любимим з дитинства поетом.

Фінський фронт.

Сидимо під наметом
На лежанці із чорної криги.
Хуртовини, мов чортові дзиги,
Сніг підносять до неба грибами.
Рідна земле, ти вже за горбами!
І до тебе зворотні путі
Не усім нам судилось в житті.
Листоноша прийшов.
Добровольці
Розбирають листи.
Мужні хлопці
Пораділи, мов діти малі.
Хоч листок із своєї землі —
Й то в студенім наметі тепліше
І у мороці сніжнім світліше
В крижанім і болотнім краю.
«Не діждавсь я листівку свою, —
Чую, каже Луконін. —
Платоне,
Я згадав підмосковні перони,
Де було в нас тривожне прощання,

Скільки слів дорогих та зітхань,
А тепер і словечка не чуть.
Ой, яка ж на душі каламуть!»
Чим утішити друга в журбі?
І з'явилися моря голубі
У химерній уяві раптово.
З України далекої слово
Пробивалось крізь мерзлі гілки.
Я згадав романтичні рядки:

«Коли полинуть бригантини
На гребні пін,
Зрадливу дівчину покине
Моряк один.

Замає парус, крикне птиця
Серед заграва...
Тоді сльозою осріблиться
Її рукав.

Є інший край, є інші трави,
Є інший цвіт.
Віддасть він їм свій кучерявий,
Ясний привіт.

І інша дівчина докине
Йому розмай,
Коли прилинуть бригантини
У новий край».

Десь Отрада кричить з хуртовини:
«Тут шуцкорівська дівка докине
Не розмай, а букет із гранат!»

В гущині затріщав автомат.
Знов похід.
Наче бистрі човни,
Ми на лижах пливемо з крутизни
В холоднющу купіль хуртовини.
Де ж ті білі, легкі бригантини?
Це намріяний сон.
Наяву
Шлях завів нас у балку криву.
І почався негаданий бій
У імлі від сигналів рябій.

З того бою Отраду й Арона *
Проводжала печаль похоронна
В міжозер'я,
В глибінь домовини.
Припливуть вже без них бригаантини
У весну наших отчих земель...

Із суомських снігів в Коктебель
Я прибув. Чорноморський вітрець.
Наче літепла повний корець,
Жартівливо хлюпнув на чоло.
Як тут затишно, мило було!
Так не часто буває в житті.
Сніговії буремні, круті
І замети сипучі, мов дюни,
І боїв наростаючі луни,
Кров замерзла на чорнім льоду,
Втрати друзів моїх на ходу —
Все позаду, мов лютий кошмар.

Висне небо, блакитне, без хмар,
Без угаву цілується з морем,
До глибин недосяжних прозорим.
І повсюди п'янюче тепло.
Як святково, весняно було!

І під берегом вигрітим кримським
Незагадана зустріч із Рильським,
Що прийшла, мов найкращі слова.
Коли родиться пісня нова.
Дружба брала мене під крило.
Ой, як щасно в ту пору було!
Грало море, пливли кораблі.
Ми сиділи у ніжнім теплі.
Я читав про походи, бої
Перші вірші, балади свої.

Є у всіх початківців таке
Запитання пряме й нелегке:
Чи я буду поетом, чи ні?
Те ж хотілося знати й мені.

* Йдеться про молодих поетів Миколу Отраду і Арона Кошштейна, зкі загинули в 1940 році в Фінляндії.

Рильський скаже упевнено: «Так!»,
Як повернеться з рейдів Ковпак...
Стій!

До цього ще безліч стежок.
Не один заскрипить поріжок,
Грюкнуть двері не раз і не два:
«Невиразно».

Ці вбивчі слова
Народились в широтах планети
Літ за триста, раніш, ніж поети.
А поки що години летять,
Дні і тижні.

Прощай, благодать!
Нам пора вирушати додому.
Рильським в Київ,
Мені ж — невідомо.
У Москву, у Охтирку, в Ташкент —
Всюди знайде дорогу студент,
Як немає гуртожитку й грошей.

Рильський каже:
«І Київ хороший.
При щасливій нагоді такій
Заночуєм в копиці м'якій,
В Ірпені потягасмо сіть».

І дружина всміхнулася:
«Їдь...»

Миколаївна — добра людина.
В домі гість — це ж турбота невпинна,
А для неї був дім без гостей,
Що родина без любих дітей.

До Одеси іде пароплав.
І поет мені руку поклав
На плече.

* * *

«Дивовижна краса!»
Справді неба грайлива яса,
Мов дівоче убрання святкове.
Море міниться — сизе, бузкове,
А надвечір воно золотиться.
Біла чайка, неначе жар-птиця,
Підлітає на щастя до нас.
Раптом злотний серпанок погас.

Повернуло на бурю, здається,
І вітрило над водами гнеться,
Ніби нам посилав уклін.
«Коли полинуть бригаантини
На гребні пів...»
Знов прийшли ці юнацькі рядки.
Та у Рильського інші думки.
Він читає про збір винограду,
Нову пору стрічаючи радо.
Пору зрілості,
Пору врожаю.

* * *

Я з мандрівки в мандрівку рушаю.
Вперше море для мене...
І вперше
Батько Київ, долоні простерши
Зеленавих каштанових віт,
То до щік доторкветься,
То вслід
Опадаючим цвітом війне,
Мов на вухо спитає мене:
«Де ж ти їздив, синочку-блудика?
Батьківщина у нас превелика,
Хоч осилив немало доріг,
А до мене раніше не міг —
Під зелено-квітучий намет?..»

«Ось ми й дома,—
Промовив поет.—
Цей будинок зветься Ролітом.
Знаменитий працюючим ліфтом
І письменством, що мешкає тут».

По обіді, мов коні без пут,
Ми пішли через площі і парки,
Завернули в корчму до шинкарки.
Там зустріли Охріменка й Костя
Герасименка.
В кожному тості
Прибавлялось налитих чарок —
Бо у Рильського друг — що не крок.
Ціле місто, мов рідне подвір'я,
Всюди погляди, повні довір'я,

Привітання, обійми міцні,
Побажання мисливські чудні:
Цей — ні пуху!
А той — ні пера!
Від Воріт Золотих — до Дніпра...
Ну, а Київ?
Щедроті краси
Добрий геній ще в давні часи
Тут розсипав, неначе перлини,
До колиски Росії, України,
Білорусі.
Пологі горби
Обвивають тополі, дуби
З трьох боків,
А з четвертого води.
Кам'яні підіймаються сходи
В Володимирів двір і до Лаври.
Сурми слави святої, литаври
Ще сурмлять і гудуть з давнини.
Але Київ цієї весни,
Щасним часом окрилений Київ,
Від Подолу до згорок Батиїв
Ще багатший, струвкіший, біліший.
Хоч на груди королями вішай
Ці будинки прямі світлостінні
Русокосій моїй Україні.
Вперше Київ для мене.
І вперше
Те кохання, що, навіть померши,
Я б, здається, воскрес на хвилину,
Щоб продовжити зустріч єдину.

Щось казкове було в тій порі.
На Аскольдовій древній горі
Я і пиці спляюсь на мить.
Як тут ніжно тополя шумить,
Як привітно шепочуть вітри
Теплим подихом тої пори.
Рильський, Київ, Славута-Дніпро,
Ви судились мені на добро,
Щоб зустрітися знов за війною,
За розритою сталлю весною
І лишитись на довгі літа.

То пилок, то сніги, то сльота
 Партизанську вкривають дорогу.
 То ожина хапає за ногу,
 То колючий, зіржавілий дріт.
 Вийде мати стара до воріт,
 Це не мати.
 Сама Україна
 За синів і за дочок в печалі,
 Наче сива вдова, на причалі
 Перед морем буремним стоїть.
 Куль трасуючих блискає сіть,
 Бомби, міни пахають гони.
 Йдуть крізь ночі безсмертні загони
 Із Карпат за своїм Ковпаком.
 І набої під кожним курком
 Щохвилини готові нести
 Смерть в німецькі колони й пости.

Нас в поході немало лягло,
 Та прогалин в рядах не було —
 Нових месників слала Вкраїна,
 Щоб не слабла сім'я соколина
 Й не ріділа звитяжна сім'я.
 Йшов підбитий, обдертий і я
 Із Карпат у поліські бори.

Листопадом шуміли вітри
 Понад Прип'яттю.
 Осінь була
 В сорок третьому році не зла,
 Мов рішила:
 Нехай партизан
 Ляже спати в сухенький бур'ян
 Після трудних походів.
 Нехай
 Зорі вкраплять ясний небокрай,
 Щоб радянський пілот з літака
 Міг побачить вогні маяка
 Лісових партизанських осель.

І пілот між болотних пустель
 Розшукав ті маячні вогні.
 Описавши дугу в вишині,

Приземливсь на галявці літак.
В нім набої, тротил і табак,
Із бинтами легенький мішок,
І важкий, де обойми книжок.

Я відкрив ту скарбницю ураз.
З палітурки поглянув Тарас.
І з'явилися кряжі-гайдамаки.
Ми підклали в багаття ломаки
І розмову близьку завели,
Бо й самі ж мов Яреми були.
Йшли по месницьких давніх стежках,
Лише з іншою сталлю в руках
І під іншим жарким знаменом.
Ніч бійців не приборкала сном,
Хоч і втома важуча ламала.
Як давно ми книжинки не мали,
Не чували у колі бійців
Українських славетних співців.

І коли гайдамаки прощались,
Інша повість уже розгорталась,
Ні, не повість, а пісня жива,
Пісня-казка стара, лісова
Повернулася в поліські гаї
В ті, де Леся почувла її.
І при нашім жаркому багатті
Перелесник гасав у завязтті,
І зливався в пориві зі мною
Той, що греблі зриває весною.
І відносилося в крони дубові
Слово Мавчине, повне любові.

На світанні, як попелом сивим
Вкрилось вогнище,
З Рильським Максимом
Я зустрівся.
Не з ним, а з піснями,
Що палали боями, вогнями
І підносили волю побідну
Рідним словом про матінку рідну.

Слово друга своїми устами
Повторив я не раз під мостами,
Закладаючи в шашки запали.

З ним бійці у похід виступали.
З ним учителька йшла до землянки,
Де збирались малі полонянки
На підпільні короткі уроки.
Йшов епічним розміреним кроком
Рильський в нашій великій колоні,
Не жахаючись бути в полоні,
Бо за словом його — Україна
І стомовна радянська родина.
Сто народів братерських зі сходу
Вже шоломами черпали воду,
Світлу воду святого Дніпра.

Якось я завернув до двора,
Де повітка лише уціліла,
Сивий дід відірвався від діла,
І розмова ураз потекла
Про колишні веселі діла.
Був мисливцем той добрий дідок.
Показав саморобний курок,
Що зладнав до своєї рушниці.
«Скоро вернуться люди і птиці...
Мо', й Тадейович Рильський приїде
Полювати.
І я, і сусіди
Тут стрічали його на сазі.
Чи живий він?..
Чи в силі, в сназі?»

«Він живий.
Ось послушайте, діду,
Віще слово про нашу побіду,
Що прислав нам поет літаком».
І упала рушниця з курком
Зі старечих натруджених рук.
Видно, безліч у діда розлук,
Безліч наглих пекучих утрат.
Він шепоче:
«Читайте, я рад...»
І пішли невмирущі рядки,
Наче в месницький бій ковпаки.

«Хто може випити Дніпро,
Хто властен виплескати море,

Хто наше злото-серебро
Плугами кривди переоре,
Хто серця чистого добро
Злобою чорною поборе?

Настане день, настане час —
І розіллється знов медами
Земля, що освятив Тарас
Своїми муками-ділами,
Земля, що окрилив Тарас
Громовозвучними словами.

Хіба умерти можна їй,
В гарячій захлинутись крові,
Коли на справедливий бій
Зовуть і дерева в діброві,
Коли живе вона в міцній
Сім'ї великій, вольній, новій?

Горять Дніпро, шумить Сула,
Озвались голосом Карпати,
І клич подільського села
В Путивлі сивому чувати.
Чи совам зборкати орла?
Чи правду кривді подолати?

О земле рідна! Знаєш ти
Свій шлях у бурі і негоді.
Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки повноводі!..
Лисиці брешуть на щити,
Та сонце устає на сході!»

«Месершміт» пролетів повз домівки
І розсіяв жовтенькі листівки.
Але що ті листівки? Полова —
Проти Рильського мужнього слова.
Слово це від далекого друга
Йшло зі мною у хащі, в яруги.
На горинським зрадливім льоду
Збите смертю було на ходу.
Ні, не смертю, лиш краєм її.

Придніпрові сади і гаї
 Зеленіли, пливли до весни.
 Я дивився на них з крутизни
 В лазарету широкі шибки.
 Тут маленькі, голенькі дубки,
 Наче діти, схилялися вниз,
 Ладні скочить на брилу, карниз,
 Потім кручі на гостре ребро
 І стрибком — на широкий Дніпро,
 Де уламки пливли крижані.
 Не дубочкам, либонь, а мені
 Вже кортіло гайнуть з крутизни
 В буйну повінь життя і весни.
 Але я не гайнув, не побіг,
 Обережно ступив за поріг —
 Був ще гіпс на руці, на бедрі.
 Я руїни минав, пустирі —
 До Воріт Золотих, до Воріт!..
 «Ти живий!» —
 Передзвонював дріт
 На похилених, чорних стовпах.
 «Ти живий!» —
 Закричав мені птах,
 Повертаючи, мабуть, з-за моря.
 Скільки всюди привалено горя
 Залізяччям і сивим камінням.
 Та весна молоденьким пагінням
 Вже страхіття війни закривала.
 І не стогін, а пісня з підвала,
 Мов пагінчик, до сонця п'ялася.
 То Оксавка, Галинка чи Ася
 З душогубки-полону втекла
 І завдячна цій долі була.
 Тут немало завдячних цій долі.
 Я помітив горобчика долі,
 Що у пошуках їжі кружив
 І пищав собі любо:
 «Жив-жив!»
 До Воріт Золотих, до Воріт!
 У душі не тонесенький гніт,
 А надія з негаснучим блиском
 Вже палала на зустріч із Рильським.
 Знов зустрів я його випадково.

Овіміло намріяне слово,
Лише потиск руки у мовчанні
Й почуття у святковім звучанні.
Чим змінився поет за війну?
Я не можу сказать, не збагну.
Не сивішим він став, а мудрішим
І для мене утричі ріднішим.
Лише рідні опісля розлук
Зустрічаються потиском рук
І не можуть нічого сказати.
Може, вірші йому прочитати,
Як було в Коктебелі?
Та ні..
Рильський тихо сказав:
«Я пісні
Ваші знаю, сердечно хвалю.
В них народність і пристрасть люблю.
Буде книжка».

І книжка була.
Хай м'якенька, тоненька, мала,
Але з неї єдиний листок
Не зміняв би на сорок книжок,
Що з'явилися згодом на світ.

* * *

Дружби щедрої пам'ятний слід
То річками тече, то струмками.
Ми в ірпінській заплаві з вудками
По росистій стежині йдемо.
За сосновим столом сидимо
У маленькій, дорожній пивниці.
Шлях заносять рвучкі свіговиці.
Хай заносять.
Ми раді й негоді,
Цій не першій жаданій нагоді,
Щоб в розмові всю ніч провести.

Трудно в згадці докупи звести
Всі місця, де ми разом бували.
Білі хати, залюднені зали
У Москві, в Бориславі, у Львові,—
Всюди погляди, повні любові,
Зустрічали в народі поета.

Як то кажуть — щаслива планета,
Під якою родився Максим.
Та невже ж все безхмарним, ясним
Протікало у нього в житті?

Ой, не все.

Хай не йшов у дранті
Він провулком в нетоплену хижу,
Не шукав по кишенях на їжу
Завалящих, малих грошенят
І не мулив опучами п'ят.
Та безглуздо був цькований, битий,
Сміхом злого невігласа критий,
Затаврований «ізмами» вкрай.
Це тоді, як тополю й курай
У петлюрівську купу валили.
Стало в Рильського гідності й сили
Вийти чистим з тієї борні.
Що ж робив він в ті скривджені дні?
Може, в чарці затоплював лихо?
Чи, закрившись у келії тихо,
Покаяння лукаві писав?
Чи по місту до ночі гасав,
Щоб підтримку знайти двохвилинну?
Ні!
Він творчу роботу невпинну
Ніс, як долю велику, як стяг,
З героїзмом натхненних звітяг:
Я в труді його бачив не раз.
Мабуть, кожен позаздрив би з нас
Вмінню плідно, невтомно робити.
Так у ткалі полотнища грити*
Із-під ляди невпинно ідуть.
Не урветься мережана путь,
Доки льону чи плосконі стане,
Доки руки — маленькі титани —
Не укриють в труні полотном.
Бачим Рильського ми за вином
У веселій дотепній розмові.
Але знайте — кряжі стопудові

* Г р и т — міра полотна, відстань від валика до ляди.

Він до цього, в цей день переніс,
Посадив там садок а чи ліс,
Взявши плідні зернята-слова.

* * *

Нас на Внуково стріла Москва
Золотаво-зеленим серпанком,
Що стежини вкривав перед ранком,
Перед нами до Ленінських гір.
Поїздами розколотий бір
І дротами напружених ліній,
Обтрусивши тумани, мов іній,
Закликав на галявки грибні.
Та не в бір нам хотілося, ні...
На Тверський, на Лаврушинський,
в Хімки,
На Воровського, в дворики Спілки,
В коло друзів, у їхні родини.
Ми із Рильським везли з України
Ті прості і святі почуття,
Що не мова, а серця биття
Іх у змозі лише передати.

Не прийшлося нам друзів шукати,
Навіщаючи кожную квартиру,
Бо вони як поборники миру
Всі зібрались в Колонному залі
Людства волю писать на скрижалі.

У Москві сотні, тисячі рис.
Іх злічити усі не берись,
Величаві вони, благородні,
Особисті вони й всенародні.
І одна із тих рис багатьох
Та, що ти з континентів п'ятьох,
Мов злетів на чарівнім крилі,
Можеш стріть на московській землі
Давніх друзів, яких без Москви
Не зустрів би, хоч вік проживи.
Та про всесвіт почав я не в час.
Ось Фадеєв підходить до нас,
Обіймає Довженко Максима —
В них земляцька любов неугасима.
Тут Прокоф'єв, наш Тихонов, Колас.

Почуттів своїх радісний голос
Кожен рвучко назустріч несе.
І доріжка в фойє, мов шосе,
Пробігає з Москви, Ленінграду,
В алазанську лозу винограду,
В білоруське Полісся, в Ташкент,
Де колгоспник, шахтар і поет
Зустрічають мого земляка
Так, як брата, сябра, кунака.
Не кінчається дружби шосе.
Розповісти не можна про все,
Коли зійдеться тисяча друзів,
Що живуть у великім Союзі,
Як не можна оглянути шир
Океану.

І поклик за мир
Підійнявся з Колонного залу.
Так світання встає з перевалу,
Зачинаючи сонячні дні.
Рильський мовив:
«Не бути війні!
Бо вселюдська за мир боротьба —
Не похід, не парад, а судьба.
Це до бою бував наказ,
А до миру —
Те слово, що враз
Викликає у серці тепло!»
Скільки серць тих у залі було!
Скільки серць тих було у столиці,
В цілім світі,
Що клали в скарбниці
Сподівань всенародних слова.

* * *

Білорусь — це легенда жива
Партизанської слави-звитяги.
Це — останній ковток із баклаги
І останній сухарик на двох.
Це — на постіль галузки та мох
В погорілім поліським селі.
Це — дитинка у мене в сідлі
Зголодніла, обдерта і хвора.
Ніби вчора було, ніби вчора.

Та насправді немало вже літ
Витирає не кривцю, а піт
На чолі Білорусь.

І мені

Зустрічати урочисті дні
Довелося в сусідів не раз
В повний миром і дружбою час.

Та й тепер я горну до грудей
Твою землю і добрих людей,
Незабутня моя Білорусь.

Нароч-озеро. Довго дивлюсь
Я на нього.

Ну з чим порівняти

Ці зелені опущені шати

Над водою

І чашу води

Повну-повну? Лише прогляди —

Перехилиться й виллється всецька.

Два сябри посідали близенько

Біля мене: Максим та Аркадь *

Із начинням рибальських знарядь.

Враз про Рильського мова пішла.

Над водою згущалась імла.

І сябри уявляли багаття,

Що цвіло між осок і латаття,

Зігриваючи гостя вночі.

У воді, наче вогник свічі,

Перша зірка засяла на дні.

Світ в казковій пливе тишині —

Не шелеснуть ті віти, ні кроки.

Нароч-озеро, сизе, широке,

З чим тебе порівняти мені?

Ти — це чаша з зорею на дні,

Чаша дружби, оспівана любо

Нашим Рильським.

І тягнуться губи

Вже самі до живої води.

О, які-то глибокі сліди

Він у дружбі лишає повсюди,

Що при зустрічі з радістю люди

В першій слові згадають його.

* Йдеться про Максима Танка і Аркадія Кулешова.

Не хватає тут хисту мого,
Аби душу таку охопити,
Так, як чашу озерну допити
В білоруськім зеленім краю.

Це було лиш торік у маю.
А раніше те ж саме у Польщі,
Там, де Вісла заграви полоще,
Я відчув,
Бо у дружній розмові
Почуття побратимства й любові
До Максима у всіх виявлялось.
І у згадці щоразу з'являлись
Ті Міцкевича твори-перлини,
Що із Рильським прийшли до України
І вселилися в душі людські —
Отакі вони стали близькі.
Я про Рильського чув у Варшаві,
У Софії, у Празі на Влтаві
І в Бразилії теж би почув,
Але там я ще досі не був...

* * *

Голосіївський ліс, мов розлив.
Я по течії згадки проплив
Дев'ятнадцять широких років.
Але з цих швидколетних рядків
Ти, читачу, либонь, не відчув,
Ким для мене на відстані був
Рильський в пізні години нічні.
Строфи йдуть молодечі, міцні,
Виростають герої кохані.
Раптом пауза в довгім шуканні.
Це не пауза — мертве гальмо,
Мов на очі набігло більмо.
Слів не стало, пеначе повітря.
Ти виходиш, блукаєш на вітрі
В сонну ніч.
Гамір вулиці вимер.
І на кручі смутний Володимир
Не проронить ні слова тобі.
Це б до друга зайти, далєбі...
Але пізно. Ти книжку береш.

Як тут просто і вільно без меж
Думці, рідному щирому слову,
Що окрилюють душу і мову.

«Сіяючи у темряві негоди
Неугасимим огненним стовпом,
Мені ти грієш серце, мій народе.

Коли перед історії судом
І я постану, птах малого льоту*,
Востаннє оглядаючись кругом,

І скаже суд: «Чи виконав достоту
Призначення своє ти на землі
Чи, може, розмінявся на дрібноту?»

Чи відчував ти на своїм чолі
Той дотик мозолястої долоні,
Що живить душу й береже від тлі?

Чи в час, коли твої сивіли скроні,
Ти міг сказати, що перша сивина —
Не тільки вицвіт дикої погоні

За радістю, яка себе лиш зна,
За піснею, яка тобі лиш мила?
Чи у твоїм доробку хоч одна

Сторінка є, що кров'ю обкипіла,
Що підживляє змучених в бою
І в праці підупалих бадьорила?»

Це відчувши, в стихію свою
Дум і образів знов поринаєш,
Партизанські багаття минаєш,
Розмовляєш в кущах з Ковпаком
Чи із Руднєвим,
Хліб з молоком
Під гуцульським острішком їси
У краю чарівної краси,
Чи стоїш на суді з комуністом,

* Вислів Міцкевича.— Примітка М. Рильського.

Із перінцем Вапцаровим,
Свистом
Закликавш мінерів під міст,
Щоб за смерть поплатився фашист
Смертю рот, батальйонів, полків.

Скільки сивих борців, юнаків
Шепотять через мертві уста:
«Не забудь!
Ми є слава свята
України, Росії, Балкан.
Не забудь!
Ти ж поет-партизан.
І тебе запитають колись,
Як літа дорогі пронеслись?
Чи зробив щось корисне в житті,
Чи згубив свій наділ в маятті?»

Голосіївський ліс.
Голосна
Тут сьогодні сама тишина,
Бо про дружбу співає мені.
Я прокинувся, паче у сні.
«Добрий вечір!» — Гукає поет
Ще із двору.

Відталий кювет
Нас веде в лісову гущину,
У духмяну, чутку тишину.
І плететься спокійна розмова,
Де не стрінеш ефектного слова
Чи якийсь віршовий викрутас.
Вільна бесіда плине, мов час,
В ніч, у ранню погожу весну.
Все ж я потім ураз не засну.
Буду думать про зустріч до рану.
Не про зустріч,
Про дружбу плекану
У тривожні і тихі літа.
Хай же наша мирська суєта
Не порошить стежини пилком.
Назавжди я лишусь юнаком
До святого цього почуття.

1960

Ви бачили, як рута проростає
 Через гудрон або гранітну брилу?
 Пагінчик! А якенну має силу!
 Великий мур прадавнього Китаю
 Прорвали не загарбницькі полки,
 А тихі трави, трави і квітки.
 Ось фронтовий фашистський танкодром,—
 Його не згризли «тигри», толу бури.
 Дивлюся я: підводиться ребром
 Бетон, рвучи залізо арматури.
 Неначе хтось домкрат багатотонний
 Підвів ізнизу й пне стальним грибок.
 Який домкрат?! Пагінчик животворний
 В щілинку гульк — і випрямивсь ривком.
 Він був малий, але завзятий, дужий —
 Початок рути буйної чи гаю.
 Живе, нове завжди перемагає,
 Коли воно до сонця не байдуже.

1961

БАЧУ НОВІ ВЕРХОВИНИ

Я бачу нові верховини
 На Волзі, в тайзі, на Дніпрі,—
 Вони у натхненні людини,
 Вони у майбутній порі.

З роками встають високості
 На сотні, на тисячі верст,
 Куди не загляне і в гості
 Найвища гора Еверест.

І з тої нової вершини,
 Немов з перевалу гори,
 Замріють відроги, грядини
 Незнаної далеч-гори.

І знову мета, як зірниця,
 Засяє за межами гів
 І також покличе трудиться,
 Прискоривши взятий розгін.

Зупинки не буде й години
За двадцять, за тридесят літ,
Бо завжди нові верховини
Новий відкриватимуть світ.

1961

ГОЛОС ДО ЗЕМЛЯКІВ ДАЛЕКИХ

Понад світом рідна пісня лине,
Окриляє світлі почуття.
Це співає славна Україна,
Та земля зелена, солов'їна,
Де твій рід почав своє життя.
Зашуміла ніжно яворина
З верховин до синього Дніпра.
Це про тебе дума Україна,
Та земля зелена, солов'їна,
Де бажає всяк тобі добра.
Грає в небі зграя соколина
І в промінні залишає слід.
Це синами горда Україна,
Та земля зелена, солов'їна,
Де свободу виплекав твій рід.
Хай тобі полюбитися країна
Вдалині від рідного тепла,
Але в серці буде Україна,
Та земля зелена, солов'їна,
Що тебе любов'ю сповила.

1961

СПОМИН ПРО ЦІОЛКОВСЬКОГО

Пригадую Калугу тиху, сонну,—
Мені тоді було сімнадцять літ,—
Там Ціолковський думав про стотонну
Ракету, щоб її — в космічний світ...
І думка та чудесною здавалась
Мені в мої сімнадцять мрійних літ.
Що там змінилось, що за роки сталось
В Калузі?
Я не знаю — згинув слід.
Але коли Гагарін із Титовим

В ракетах облетіли вишній світ,
Дід Ціолковський встав у згадці знову,
Було йому — немов сімнадцять літ.

1961

ГОРДА

Має біла торба
Через яр,
Йде дівчина горда
На базар.
 А у торбі кошик
 Полуниць.
 «Стій, моя хороша!» —
 Каже Гриць.
«Прогуляймось, може,
До води».
«Горда я, не можу,
Не веди».
 «Дай хоч полуницю».
 «Сам бери».
 А на ній спідниця —
 Пілок три.
А на ній хустина —
Цвіт шипшин.
«Гордая дівчино,
Не спіши».
 Зупинилась горда
 У ярку.
 Спорожняла торба
 В холодку.
Торба з пів-оклунка —
Геть пуста.
Та від поцілунків —
Жар-уста.
 «Вір, мій милий Грицю,
 Горда я.
 Винна та водиця
 Ручая,
Що мене спинила
У ярку,
Квіти, що мавили
В холодку.

Ще скажу причину
Без жалю:
Горда я дівчина,
А люблю».

1961

* *
*

Хмара закрила півнеба.
«Милий,— сказала,— не треба
Лиш на півсерця любити».
Весни несли оксамити,
Гони піднявши на руки.
Скільки тих років розлуки,
Скільки стежинок шукання
Повного в серці кохання.
Я повернувся до тебе.
Осіню хмарилось небо,
Видно лиш цятку сузір'я.
Дзвінко тоді на подвір'я
Впало продавлене скельце
Шибки. Було моє серце
Повне й гаряче, як сонце.
«Треба засклити віконце,—
Ти шепотіла,— бо осінь.
Щось мені холодно, босій,
Швидше ходімо до хати.
Де тобі, любий, послати?»

1961

«ЗАПОВІТ»

До мене раптом підійшла уява:
Над касою з верстаткою в руці
Стоїть друкар.
Давно вже спить Полтава,
А він бере метал при каганці,
Й на літерки течуть старечі сльози.
Либонь, зіниці витруїв бабіт. О ні!
В очах рвучкі пробігли грози —
Це душу переповнив «Заповіт».
«Як умру, то поховайте
Мене на могилі,

Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани...»
Схилився до стіни.
Легені обриваються поволі.
Сухоти. Все ж у жилах тишини
Ритмічно б'ється пульс:
«ши - ро - ко - по - лі».
Важка строфа хитнулася на долоні,
Ударилась об стіл, і загуло
Вночі, у невсипущому безсонні
Усе, що в серці гнівному жило:
«Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте».
Іще строфа. Каганчик загасав.
Підлити гасу?.. Підійняти гніт?..
І чути голос: «Відпочинь, Ісаю,
Стомився ти на гонах трудних літ».
Хто може так ласкаво? Не збагнути.
Чоло високе, мудре... Це ж поет
Ввійшов і став при касі:
«п о м' я н у т и» —
Бабіту стук. Не стук, гримучий лет.
А добрий голос: «Незабаром нові
З цих літерок-зерняток проростуть
Слова революційні в нашій мові.
Тож відпочинь. Бо завтра знов у путь
За вольними, звитяжними словами,
В яких свинець друкарень і повстань
До бою встане. Щасними жнивами
Те завтра прийде в полум'ї світань».
О завтра!
Впали дві тоненькі шпони,
Погас на касі тьмяний каганець.
Напомацки набрав металу тонни
В рядочок: «ти х и м с л о в о м» —
І кінець. Приліг друкар,
Йому вже не вставати,
Як завжди, із верстаткою за світ.
Юнак уранці винесе на шпальти
Його останнє, слово — «Заповіт».

1961

У ТИШІ БІЛОЇ НОЧІ

Ми йдем з Прокоф'євим по місту,
Чомусь незвично мовчазні,
У білу ніч, у ніч пречисту,
Що лине в стіни кам'яні,
Мов світла повінь.
Чим він повен,
Мій друг чудесний, Олександр?
Чи посилає згадки човен
В краї своїх юнацьких мандр?
Чи уявились барикади
Ось тут, де вулиці розгін?
А чи почувся в час блокади
Ночей залізних грізний дзвін.
Ми йдем, де навіть камінь дикий
Несе історію саму.
«Тут жив, творив Тарас Великий...
Тут треба пам'ятник йому...» —
Промовив друг.
І знов навкруг
Лиш біла ніч та мудра тиша,
Яка сталеві сплетіння дуг
Віки над водами колише,
Яка до Пушкіна схилялась
Аж поки вигляне зоря,
Яка, ридаючи, кохалась
В пекучих думках «Кобзаря».

1961

НІЧ ПОЕТА

«Так, не розквітаюся ніколи
Я з тобою, неласкава доле,
І в житті нічого не зміню.
Лютий біль давно у серце коле,
Та не кину я святу борню
За свободу.
До мого народу
Й вісточка не дійде з чужини?..
Ні, не так! Ідіть, погані сні».
І Шевченко вибіг із казарми.

Скрізь палають тюрми, палі, ярма,
Навіть трон державного царя.
Так здалось поетові. Зоря
Підіймалась полум'ям з Арала.
Ні, надія віща не вмирала.

1961

«КОБЗАР»

Книжки мої, ви подруги прекрасні,
І пристрасні, й глибокі, як життя.
Нові і давні — всі мені сучасні,
І через вас я бачу майбуття.

Беру «Кобзар», як світу сотворіння,—
Його я знав іще до букваря.
Це мати неписьменна за начиння
Купила на базарі «Кобзаря».

Вона начиння дві зими в'язала —
І віддала за книжку.

З тих часів

Мені святими тая лава стала
І той куток, де я за книгу сів,

Де відкривав людські великі долі,
Радів за них, печалився, страждав,—
Кував мечі із Гонтою в stodолі
І ГОЕЛРО із Леніним складав.

Тепер, коли і сам пишу я книги,—
Понад усе болить мені за те,
Аби перо не стало стержнем дзиги
У грі пустій, бо йдеться про святе.

Де слово повне правдою землею
І силою народу-трудоаря,
Аби завжди стояв переді мною
Шевченків образ — геній «Кобзаря».

1961

ЗМІСТ

Дорога між високими житами. <i>Б. Олійник</i>	5
<i>1943—1945</i>	
В ім'я твоєї волі	29
Похідна	30
Листівочка	30
Ой на горі	31
Месниця	32
В Старій Гуті	32
Невільницька	33
Розвідник	34
Ой шумить високе жито	34
Партизанська мати	35
Весільна	36
Ковпаківська бойова	37
Гуцульщина	37
Україна	38
Скалатська балада	39
«Поколошкане, забуте...»	40
«Фашист пройшов немало верст...»	41
«Не сурмить трембіта на горі...»	42
Три смерті	42
Партизанська балада	43
Ярославна. Поема	45
«Коли виносили із бою...»	50
Пілот-партизан	50
Безсмертя. Поема	51
Галичанка	61
«Я знаю, що таке життя...»	62
З Німеччини в Чернечину. Поема	63
«Ішла війна...»	69
Тост	69
«Скільки пройхав, скільки пройшов...»	70
«Кажуть, легше повалити...»	70
Повернення	70

1946—1949

Зустріч («Десь на Збручі, коло броду...») .	71
Руднів	71
«Дівоче гроно»	72
Я той, що греблі рвав	74
Згадка	75
Ранок — не день ще. Поема	76
Широкий степ	94
Весняний грім	95
Халіфа співала про моря	95
«Я сказала йому, що прийду...»	95
«Так, як Данте любив Беатріче...»	96
Від Москви до Карпат	96
Солдат	97
«Є на Слобожанщині зеленій...»	97
«Руїни, руїни, руїни...»	98
Могила генерала Руднєва	99
«Старий галичанин шукав свого сина...»	99
Слово про поезію	100
«Спить наше місто зелене...»	101
«Близька, замріяна, струнка...»	101
Ходімо, кохана, у ліс	101
«— Ай лав ю! — сказав я англічанці»	102
Пісня про Лівшу	102
«У клуві під сіном чотири труни...»	103
Гривко	103
«Вдень накувала зозуля...»	104
Балада про сапера	104
Три покоління	105
«Коли ти впад на полі бою...»	106
Коваль Микита	107
Дівоча пісня	108
Коні вороні	108
На виставі «Платон Кречет»	109
Балада про косарів	110
Рільник	111
Мої друзі	113
Пісня ветерана	115
«Дощ пройшов...»	116
Акушерка	116
Дівчина всміхалася у сні	117
На Грінвічі	118
Це все Москва	118
«Мені приснилась та білява...»	119
Зустріч («Завітала в гості...»)	119
Лист	120
Іспанському комуністові	121

1950—1956

На Волині	123
На горах Карпатах	124
Прости, синок, за всі літа розлуки	125
Плуг	125
Люблю поезію	126

І чого тікати	126
«Ти прийдеш додому...»	127
«Життя — це рух і ревно дія...»	127
Зустріч («— Ось яка ти»)	128
Червнева неділя	128
Верби в Краснопресненському парку	129
Слава поета	130
Йонка	131
Пісня про Олю	131
Бджола	132
Згадай	132
Ялина	133
Від Кіровських до Арбату	133
На руїні дитмістечка	134
«Колись давно в нас черногуз помер...»	134
Балада про батьківську любов	135
«Всі кажуть, що Дніпро старий...»	136
Ворон	137
Мистецтво	137
Давня пісня	137
Гуцуля	138
Слава людині	139
«Тільки згадка торкнеться рукою...»	141
«З хлібом у нас зустрічають гостей...»	141
«Пахне хліб...»	142
«Тепла не жди в січневі дні...»	142
Стояни. Поема	143
Співачка	152
«Коли хтось умирає...»	152
Люблю я ліс	153
«Я не шукав кохання...»	153
Обов'язок. Поема	155
Болгарка	179
«Ти не жалкуй, що вік пробіг...»	180
«Дикі груші одцвіли...»	181
Братів слід. Поема	182
Плащ-палатка	190
«На камені, покритому землею...»	191
Поет	191
Соцілка. Поема	192
Життя	197
Пам'ятник	197
Коваль	198
«Винесла відерце за ворота...»	198
Космач	199
«Ми їли картоплю в мундирах...»	201
«У озеро — камінь...»	201
Стара мелодія	201
Тінь	202
Будівниця	202
Хухрянський бір	204
«Коли б ти знала, де я був...»	204
Степ	205
Юність	205
«Стару молодий полюбив»	209

Шофер	209
Народження легенди. П о е м а	213
Мірошник	233
Зорить спогадання, яка ватра	233
До друга	235
Варто такого любити	236
Книжка	237
До Тирново	238
«Заповіт»	239
Пам'ятник партизану	240
«Хіба я не знаю...»	240
«Я не зустрів тебе учора...»	241
Посеред Дніпра	241
На фільварку	242
Хлібороби	243
Жарт	245
«За тракторами сизий дим...»	246
«Куриться кабиця в дворі»	246
«На Бориславщині сніги...»	247
«Заметена земля під посвисти вітрів...»	247
Сопілкар	248
«В Боянській церкві морок сизий...»	248
В Америці немає солов'їв	249
«Поїхав товариш»	251
Підкова	251
Дві сестри	251
«Дві вервечки обірвалось...»	253
Вірність	254
«Я не забув того, о ні...»	254
Нерозлучні	255
«Там, де тирса шелестіла...»	256
Пуща-Водиця	257
Револьвер Василя Левського. П о е м а	258
«Коли зроблено плуг...»	264
Стара верба	264
В дорозі	265
«Обійшов я без вагання...»	265
«Я слухав співи солов'їв...»	266
Слід блискавки	266
В хуртовину	266
<i>1957—1961</i>	
За піснею	268
В голландському порту	273
«Є почуття такі прозорі...»	273
Хмарка	273
На зеленому базарі	274
Козачок	276
Пастушок	276
Вишивальниця по дереву	277
Дотики малят	278
Болгарські монастирі	279
Нижні імена	279
По гайді чути, де весілля	280
До Балкану	282

«Кажуть люди...»	282
Як хочеться жити	283
«Коли вже ти вийшов із дому...»	283
Лісничиха	284
Вдова	284
Слово до вояка	286
Білий хліб	287
Відлунок	289
Знов у Трускавці	289
Дівчата будують дорогу	290
«Коли я тебе пригадаю...»	291
«Спалахнула сукнею на сонці...»	292
Перший сніг	292
Сни	293
Солдатська перекличка	295
«Час, мов сніг, проходить зимно, тихо»	297
На свердловині	297
Київ у грозовицю	299
Львів	300
Могила невідомого солдата	301
Спогад верховинця	302
Ленін іде по планеті	305
«Червона китайка лежить на столі...»	306
«Сніжок її заповишив легенько...»	307
«Люлька була в них на двох одна...»	307
Гуцульська коліскова	308
Герой	308
«Тупцювали коні на припоні...»	309
«Вечір весняний, мов літепло...»	309
Весняний вітер	309
В мить прощання	310
«Я той, що греблі рвав...»	311
«Вересень з вітром осіннім...»	312
На Дунаї	312
«— Кого ти ждеш, додому не спішиш?»	313
«Всі п'ють вино...»	314
Нелинь	314
«Вперше слова «мамо» посоромивсь...»	314
«Залишилася у полі...»	315
«Я уже іду до того віку...»	315
Рідне	316
Поєдинок. Поема	318
«Вийшла, подивилася на схід...»	349
В рід із роду	349
«Каштани падають і рвуться...»	351
«На рейді стоять «Україна», «Россия...»	351
«Ми стали в небо поглядати...»	352
«Мені колись бабуся говорила...»	352
На кордоні	353
«Снігу широчінь така безмежна...»	354
Романс	355
«Буйний хміль доверху обвивав...»	355
В моїм селі	356
На Вовчому	356
Люблю я зиму українську	358

«Розпутані коні втікали...»	360
«Шумом врожайним, п'янючим...»	361
Спасибі, діду!	361
«Перепілка бігла по стерні...»	362
Новий дім	362
На зборах	363
Медсестра	365
«Я люблю на ірпінськiм пригірку...»	366
«Я знаю, знайдеш ти маленьку радість...»	367
«Вітер над степом теплий, весняний»	367
Навіщо пісня	368
Панько Троян	369
На своїй землі	369
«Сизий димок від кострища...»	371
«Над коліскою в віконці...»	372
«Поклала спати коло хати...»	373
«Наталочко, чуєш-но, любко!»	373
«Кине сонце перший промінь...»	374
«Розлилися гони пишними житами...»	374
На дощ заболіли рани	375
Печаль	375
Руїна	377
А може, й справді чудо	378
«Знов наснилися батько, мати»	380
Сум старої ковалихи	380
Стежинами дружби людської. П о е м а	382
«Ви бачили, як рута проростає...»	402
Бачу нові верховини	402
Голос до земляків далеких	403
Спомин про Ціолковського	403
Горда	404
«Хмара закрила півнеба»	405
«Заповіт»	405
У тиші білої ночі	407
Ніч поета	407
«Кобзар»	408

Платон Никитович Воронько
СОЧИНЕННЯ В 2-Х ТОМАХ. ТОМ I

/На українском языкє/

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *Н. М. Тихий*

Художник *В. А. Кононенко*

Художній редактор *П. Т. Вишняк*

Технічний редактор *Г. Г. Підгурський*

Коректори *Т. Г. Погребна, Г. М. Стадник*

Виготовлено на Київській книжковій фабриці
Республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига»
Київ, вул. Воровського, 24.

БФ 30094. Здано на виробництво 29/IX 1972 р.

Підписано до друку 23. III 1973 р.

Папір № 1. Формат 84×100¹/₃₂.

Фізичн. друк. арк. 13.

Умовн. друк. арк. 20,15+1 вкл.

Обліново-видавн. арк. 20,568.

Ціна 2 крб. 19 коп.

Замовл. 1349.

Тираж 20000.

У2

В75

2000/10/01

